

Central and
Eastern
European Online
Library

ISSN 2587-4365

E-ISSN 2587-4373

Nr. 11-12 (371-372) 2022

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică

LAW AND LIFE

Scientific-practical publication

ЗАКОН И ЖИЗНЬ

Научно-практическое издание

Chișinău • 2022

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Asociația Judecătorilor din Republica Moldova, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași)

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: prof. univ., dr. **Radion Cojocaru**

Redactor-șef adjunct: conf. univ., dr. **Vitalie Ionașcu**

din Republica Moldova:

prof. univ., dr. **Iu. Larii**; prof. univ., dr. hab. **V. Cușnir**; conf. univ., dr. **D. Ostavciuc**; prof. univ., dr. hab. **Gh. Costachi**; prof. univ., dr. hab. **Gh. Gladchi**; prof. univ., dr. **V. Bujor**; prof. univ., dr. **Șt. Belecciu**; prof. univ., dr. **T. Osoianu**; conf. univ., dr. **Iu. Odagiu**; conf. univ., dr. **I. Erhan**; conf. univ., dr. **V. Ursu**; conf. univ., dr. **I. Trofimov**; conf. univ., dr. **M. Gherman**; conf. univ., dr. **B. Glavan**; conf. univ., dr. **Al. Pareniuc**; conf. univ., dr. **C. Rusnac**; conf. univ., dr. **V. Rusu**; conf. univ., dr. **M. Pavlencu**; conf. univ., dr. **Gr. Ardelean**; conf. univ., dr. **A. Nastas**; dr. **V. Jitariuc**; dr. **S. Pilat**; conf. univ. **Ed. Pui**; drd. **I. Chirtoacă**; drd. **A. Lungu**; drd. **Ig. Soroceanu**; drd. **V. Vasilița**.

din străinătate:

prof. univ., dr. **C. Voicu** (București, România); prof. univ., dr. **Gh. Popa** (București, România); prof. univ., dr. **G.-M. Țical** (Constanța, România); prof. univ., dr. **C. Peța** (Constanța, România); prof. univ., dr. **W. Plywaczewski** (Olsztyn, Polonia) dr. **M. David** (Constanța, România); conf. univ., dr. **G.-A. Nicula** (Galați, România); prof. univ., dr. **O. Krișevici** (Kiev, Ucraina); conf. univ., dr. **A. Politova** (Mariupol, Ucraina).

COLEGIUL TEHNIC DE REDACȚIE

Ruslan Condrat, redactor-șef tehnic

Iulian Bogatu, redactor

Angela Pareniuc, traducător

Natalia Condrat, tehnoredactor

Victor Moțpan, tehnoredactor

Adresa redacției:

str. Gh. Asachi nr. 21, mun. Chișinău, MD - 2009, Republica Moldova

tel.: 022-234 132 (contabilitatea)

© Legea și viața

pagina web: www.academy.police.md

CONDIȚII DE PUBLICARE

Materialele destinate publicării se transmit de către autori numai pe suport electronic, prin adresa de e-mail ruslan.condrat@gmail.com.

Odată cu înaintarea oricărui material autorul/autorii trebuie să indice următoarele date:

- prenumele (complet) și numele;
- afilierea instituțională și denumirea funcției deținute;
- adresa poștală pentru expedierea revistei „Legea și Viața” în care urmează să fie publicat articolul trimis redacției;
- adresa de mesagerie electronică și un număr de telefon (mobil sau fix);
- foto autorului/autorilor în format **jpg.** sau **tiff.**;
- este obligatorie indicarea CZU pentru fiecare articol.

Materialele trimise trebuie însoțite de un rezumat (în limbile română și engleză), cuprinzând 1.000-1.500 de caractere și de cel puțin cinci cuvinte-cheie (în limbile română și engleză). Rezumatul trebuie să cuprindă identificarea subiectului tratat, obiectivele urmărite de autor, rezultatele cercetării și implicațiile teoretice și practice ale studiului.

Conținutul articolului științific va include în mod obligatoriu următoarele elemente structurale: rezumatul, cuvintele-cheie, introducere, metode și materiale aplicate, rezultate obținute și discuții, concluzii, referințe bibliografice.

Pentru materialele care urmează să fie publicate la rubricile: „Recomandări editoriale”, „Practică judecătorească rezumată și comentată” și „Interviuri” nu sunt necesare rezumatul, cuvintele-cheie și bibliografia.

Mod de redactare:

- **format A4;**
- **marginii:** sus – 2 cm; jos – 2 cm; stânga – 2,5 cm; dreapta – 2 cm;
- **hârtie** interlinie – 1,15;
- **font** Times New Roman;
- **titlul** - corp 14, numele autorului și afilierea - corp 12, textul - corp 12.
- **tabelele:** se încadrează în text, se numerotează în dreapta sus, iar titlul se scrie în stânga sus;
- **figurile:** vor fi încadrate în text și vor fi numerotate;
- **ilustrațiile** vor fi în format **jpg.** sau **tiff.** cu următoarele caracteristici: 300 dpi și minim 1 MB;
- **formulele și ecuațiile:** inserate în text vor fi numerotate în dreapta paginii;
- **referințele la sursele bibliografice:** se indică în paranteze pătrate, inserate în text, de exemplu [8]. Dacă sunt citate anumite părți ale sursei, după indicele bibliografic se indică și pagina, de exemplu [8, p. 231].

La sfârșitul articolelor se atașează bibliografia utilizată la notele din paranteze pătrate, potrivit următoarelor modele, după caz: [se trec doar referințele la lucrări/articole de specialitate, ordonate alfabetic, apoi cronologic]:

[Model lucrare]

Stătescu C. Drept civil. Persoana fizică. Persoana juridică. Drepturile reale, București: Editura Didactică și Pedagogică, 2020. 234 p.

Семенов В.В. Философия: итог тысячелетий. Философская психология. Москва: Эврика, 2000. 64 с.

[Model lucrare cu mai mult de trei autori]

Stan N. ș.a. Tratat de criminalistică. București: Ed. Timpul, 2004. 282 p.

[Model contribuție într-o lucrare]

Kuglay I. „Procedura de cameră preliminară. Soluțiile”. În: M. Udriou (coord.), Codul de procedură penală. Comentariu pe articole, ediția a 2-a, București: Ed. C.H. Beck, 2004, p. 1422-1423.

[Model articol]

Adăscăliței M. Tăierea ilegală a vegetației forestiere. În: Revista de drept, nr. 9, 2018, p. 17-22.

[Model articol în lucrări științifice]

Rurac M. Insolvabilitatea fictivă. În: Culegere de lucrări științifice a Universității de Stat din Moldova, 2001, vol. 9, p. 95-99.

[Model articol în materialele simpoziunilor]

Babuc V. ș.a. Cercetări și realizări în tehnica criminalistică. În: Realizări, programe, perspective. Tezele conf. jubiliare internaționale. Chișinău: Universitatea Tehnică a Moldovei, 1995, p. 152-157.

[Alte surse]

Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova. Nr. 259-XV din 15 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.07.2004, nr.125-129 (1479-1483).

[Model websites]

Mihai R. Relațiile de muncă în contextul prevenirii riscului de îmbolnăvire cu coronavirus (COVID-19), disponibil pe www.juridice.ro, accesat la 13 martie 2020.

Articolele propuse spre publicare vor fi supuse unui proces de evaluare de tip peer-review, efectuată de către doi referenți independenți.

Evaluarea are în vedere, îndeosebi, valoarea științifică a materialelor propuse spre publicare, aspectele de noutate doctrinară, documentarea și informarea bibliografică a autorilor, interesul publicistic al articolelor, respectarea cerințelor tehnice de redactare și stilul publicistic al autorilor.

Articolele acceptate de redacție intră în procesul de tehnoredactare și tipărire cu o lună înaintea publicării.

Redacția recomandă autorilor ca dimensiunile materialelor transmise spre publicare să nu depășească, de regulă, **20.000-40.000** de semne (fără spațiu).

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Privitor la materialele care se publică, redacția își rezervă următoarele drepturi:

- să le redacteze în conformitate cu regulile de stil proprii revistei „Legea și Viața”;
- să le publice și în ediția electronică a revistei;

În caz de plagiat – parțial sau integral – întreaga răspundere, atât juridică (penală, contravențională, civilă), cât și deontologică, revine în exclusivitate autorului. De asemenea, opinia autorilor nu exprimă opinia redacției în abordarea subiectelor de referință.

Precizăm că regulile de stil proprii revistei „Legea și Viața” care trebuie avute în vedere la redactarea materialelor trimise redacției de către autori, precum și procesul de evaluare a acestora sunt disponibile în pagina web: www.academy.police.md

SUMAR:

STUDII ȘI COMENTARIU

Dinu OSTAVCIUC

*Garanții naționale privind desfășurarea procesului penal în termen rezonabil**National guarantees regarding the unfolding of the criminal**process within a reasonable time.....7*

George-Marius ȚICAL, Radion COJOCARU

*Interpretarea semnelor obiective ale infracțiunii de tortură**[art. 166¹ alin. (3) C.pen. al R. Moldova] prin prisma jurisprudenței ChEDO**Interpretation of the objective signs of the crime of torture [art. 166¹**paragraph (3) of the Criminal Code of the Republic of Moldova]**through the lens of the ECHR jurisprudence.....23*

Constantin RUSNAC, Nicolai LEVANODOVSKI

*Particularitățile audierii bănuțitului, învinutului**în cazul infracțiunilor ce țin de circulația ilegală de droguri**Particularities of the suspect questioning, as well as the accused**in the case of crimes related to the illegal circulation of drugs.....34*

Boris GLAVAN

*Reflecții privind subiecții care efectuează activitatea specială de investigații**Reflections on subjects carrying out the special investigation activity.....42*

Octavian BEJAN

*O privire asupra neatîrării statale a Moldovei medievale**de la înființare pînă la desființare**Un regard sur l'indépendance étatique de la Moldavie médiévale**de la constitution jusqu'à la dissolution.....53*

Dinu OSTAVCIUC

*Jurisprudența CtEDO în materia respectării termenului rezonabil**de soluționare a cauzei penale**ECHR jurisprudence in the matter of compliance with the**reasonable term for resolving the criminal case.....68*

Sofia PILAT

*Problema calificării vandalismului săvârșit asupra bunurilor**care au valoare istorică, culturală sau religioasă**The problem of qualification of vandalism performed on goods**of historical, cultural or religious value.....80*

Grigore ARDELEAN

*Competența poliției în asigurarea redobândirii posesiei asupra bunului pierdut**The competence of the police in ensuring the recovery of possession of the lost property...84*

Olga TATAR, Oxana MITITELU

*Concept, content and scope of copyright**Conceptul, conținutul și implementarea dreptului de autor.....94*

Vitalie JITARIUC, Olesea BLAȘCU

Traficul de droguri și legalizarea veniturilor provenite din activitatea criminală: trăsături, tendințe de manifestare, prevenire și combatere

Drug trafficking and legalization of income from criminal activity:

traits, manifestation tendencies, prevention and combat.....107

Olga TATAR

Objects and subjects of copyright: comparative legal aspect

Obiectele și subiecții dreptului de autor: aspectul juridic comparativ.....114

INTERVIURI

Iurie ODAGIU

Învățământul – domeniu mobil în care factorul schimbării este personalitatea cadrului didactic

Education - mobile field in which the factor of change

is the personality of the teaching staff.....129

RECOMANDĂRI EDITORIALE

Metodica investigării infracțiunilor de trafic de ființe umane. Monografie

The methodology of the investigation of human trafficking crimes. Monograph

(autor/ author: Vitalie JITARIUC).....133

STUDII ȘI COMENTARII

CZU 343.1

DOI 10.5281/zenodo.7462269

Dinu OSTAVCIUC,
dr., conf. univ.

PhD,
Associate Professor

GARANȚII NAȚIONALE PRIVIND DESFĂȘURAREA PROCESULUI PENAL ÎN TERMEN REZONABIL*

Desfășurarea procesului penal în termen rezonabil constituie un principiu general și un drept fundamental al omului. Aprecierea acestui termen are loc în baza unor criterii clar definite, care sunt analizate în prezentul articol. Este foarte important a se stabili limita începerii curgerii termenului rezonabil, precum și limita finală a acestuia. Or, cercetarea respectivă a constatat inexistența unei practici uniforme în acest sens. Totodată, articolul respectiv vine cu recomandări practice și propuneri de referință în privința soluționării dezideratelor de interpretare ambiguă în această materie și aduce claritate privind respectarea, garantarea și evaluarea termenului rezonabil al procesului penal.

Cuvinte cheie: principiu, drept fundamental, criterii, respectare, evaluare, termen rezonabil, cauză penală, jurisprudență, sancțiuni procesuale.

NATIONAL GUARANTEES REGARDING THE UNFOLDING OF THE CRIMINAL PROCESS WITHIN A REASONABLE TIME

Carrying out the criminal process within a reasonable time is a general principle and a fundamental human right. The assessment of this term takes place based on clearly defined criteria, which are analyzed in this article. It is very important to establish the starting limit of the reasonable term, as well as its final limit. Alternatively, the respective research found the non-existence of a uniform practice in this regard. At the same time, the respective article comes with practical recommendations and reference proposals regarding the resolution of the desired ambiguous interpretation in this matter and brings clarity regarding the observance, guarantee and evaluation of the reasonable term of the criminal process.

* Articol elaborat în baza proiectului „Asigurarea drepturilor omului în cadrul etapelor prejudiciare: normativul procesual penal național, practici europene și internaționale”, din cadrul Programelor de Postdoctorat pentru anii 2022-2023, cu cifrul 22.00208.0807.04/PD I.

Keywords: principle, fundamental right, criterion, observance, assessment, reasonable term, criminal case, jurisprudence, procedural sanctions.

Introducere. Unul dintre scopurile procesului penal este protejarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor, implicit ale victimelor infracțiunii. Garanțiile acestei protecții includ începerea în timp util a urmăririi penale, cercetarea obiectivă, completă și sub toate aspectele a circumstanțelor cauzei, identificarea faptuitorilor și aducerea lor în fața justiției cât mai curând posibil. Termenele procedurale sunt importante pentru asigurarea regimului de legalitate atât în efectuarea acțiunilor procesuale și adoptarea hotărârilor de procedură, cât și în realizarea procesului penal în ansamblu.

Semnificația procesuală a termenelor constă în faptul că limitează durata acțiunilor procesuale, contribuind astfel la stabilitatea statutului juridic al participanților la procesul penal într-un anumit timp. Pe de altă parte, termenele procesuale fac posibilă optimizarea procesului penal, prevenind încetneala, birocrăția, predeterminarea ritmului de desfășurare a acțiunilor procesuale, asigurând astfel depistarea cât mai rapidă a infracțiunilor.

Metode și materiale aplicate. La elaborarea acestei publicații a fost folosit materialul teoretic, normativ și empiric. De asemenea, cercetarea respectivului subiect a fost posibilă prin aplicarea mai multor metode de investigație științifică specifice teoriei și doctrinei procesual-penale: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică etc.

Scopul cercetării. Cercetarea și analiza garanțiilor naționale și a jurisprudenței în materia respectării termenului rezonabil de soluționare a cauzelor penale și efectul nerespectării condițiilor stabilite de actele interne, în vederea respectării drepturilor participanților în procesul penal.

Rezultate obținute și discuții. Curtea Supremă de Justiție, a menționat că „(...) necesitatea respectării termenelor rezonabile a pro-

cesului de judecată nu poate justifica limitarea altor drepturi, prevăzute în art. 6 din Convenția Europeană (de exemplu, dreptul la egalitatea procedurală ale părților din proces, dreptul inculpatului de a pune o întrebare martorului acuzării). Astfel, instanța nu ar trebui sub pretextul respectării termenelor rezonabile în cadrul procesului de judecată să refuze în cercetarea probelor necesare pentru o completă și corectă soluționare a cazului, care pe cale de consecință ar încălca principiul egalității armelor.” [22, pct. 13]

Lăudabil pentru legislatorul moldav este că acesta prin formularea principiului „desfășurarea procesului penal în termen rezonabil” cuprinde toate fazele și etapele procesului penal, implicit faza de verificare a sesizării cu privire la infracțiune.

Termenul rezonabil al desfășurării procesului penal nu este definit în concret în Constituția Republicii Moldova, însă acesta se desprinde din alte norme constituționale, implicit din accesul liber la justiție. Totodată, potrivit art. 15 din Constituție, „Cetățenii Republicii Moldova beneficiază de drepturile și de libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi și au obligațiile prevăzute de acestea.”

Curtea Constituțională s-a expus asupra termenului rezonabil, apreciind că este un principiu fundamental al procesului penal. Astfel, „(...) Principiul termenului rezonabil al procesului penal reprezintă un element al aplicării dreptului la un proces echitabil. Conform acestui principiu, organele de urmărire penală și instanțele de judecată au obligația de a asigura soluționarea cauzelor penale într-un termen rezonabil (a se vedea HCC nr. 3 din 23 februarie 2016, § 78).” [15, pct. 30]

Potrivit art. 19 alin. (1) CPP, „Orice persoană are dreptul la examinarea și soluționarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil (...)”

„Deși art. 19 CPP RM este unul declara-

tiv, următorul art. 20 CPP RM instituie criteriile care ar permite a constata dacă termenul rezonabil este respectat, care sunt inspirate din jurisprudența CtEDO.” [5, p. 87]

În aceeași ordine de idei, menționăm că, potrivit art. 20 alin. (1) CPP, „Urmărirea penală și judecarea cauzelor penale se face în termene rezonabile.” Din reglementările respective deducem că legislatorul a stabilit în CPP doar două faze ale procesului penal. Respectiv, s-ar presupune că curgerea termenului rezonabil ar începe din momentul începerii urmăririi penale. Reieșind din prevederile art. 1, 274, 279 CPP, deducem că până la începerea urmăririi penale organul de urmărire penală verifică sesizarea cu privire la infracțiune și stabilește dacă există bănuiala rezonabilă cu privire la infracțiune, pentru a decide începerea sau neînceperea urmăririi penale [3, p. 55-57]. Pentru a nu se lăsa interpretări ambigue asupra normei cercetate, propunem ca art. 20 alin. (1) CPP să fie modificat și completat asemănător denumirii normei, adică „Desfășurarea procesului penal se face în termene rezonabile.” În așa mod vor fi clarificate toate întrebările și nu vor exista dubii privind conținutul acestei norme.

Curtea Constituțională a specificat că „ (...) Principiul termenului rezonabil al procesului penal reprezintă un element al aplicării dreptului la un proces echitabil. Conform acestui principiu, organele de urmărire penală și instanțele de judecată au obligația de a asigura soluționarea cauzelor penale într-un termen rezonabil (a se vedea HCC nr. 3 din 23 februarie 2016, § 78).” [15, pct. 30]

„(...) În materie penală, acest drept urmărește ca persoana să nu fie subiectul unei acuzații pentru o perioadă îndelungată de timp.” [15, pct. 31]

În aceeași ordine de idei, este de menționat faptul că reieșind din practica Curții Europene, dar și din dispozițiile art. 63 alin. (1) și (1/1) CPP, desprindem că termenul rezonabil curge din momentul reținerii persoanei, iar aplicarea în privința acesteia a unei măsuri neprivative de libertate, recunoașterea aces-

tea în calitate de bănuț se face din momentul începerii primei acțiuni procedurale efectuate în raport cu această persoană. Astfel, termenul decurge și din momentul audierii persoanei, percheziției, începerii urmăririi penale în privința unei persoane etc.

Există o practică neuniformă în ceea ce privește curgerea termenului rezonabil, aplicabil și momentului curgerii termenului menținerii persoanei în calitate de bănuț, la emiterea ordonanței de începere a urmăririi penale, adică atunci când persoanei i se aduce o acuzație în materie penală.

Prima categorie de cauze penale se referă la emiterea ordonanței de începere a urmăririi penale în privința unei persoane, indicată concret în acest act procedural. Potrivit practicii judiciare, „Conform art. 63 CPP în cazurile în care a fost pornită urmărirea penală împotriva unei anumite persoane, din momentul respectiv se va considera, că această persoană anumită deține calitatea de bănuț, indiferent de faptul dacă a fost sau nu dată ordonanța de recunoaștere în calitate de bănuț.” [17, pct. 5.2]

A doua categorie de cauze penale se referă la situația în care organul de urmărire penală indică persoana concretă în partea descriptivă a ordonanței de începere a urmăririi penale, iar în partea de dispunere a acestui act procedural indică doar fapta infracțională și calificarea juridică a acesteia. Cu alte cuvinte, practica judiciară în asemenea cazuri consideră că urmărirea penală a fost pornită *in rem* și nicidecum *in personam*, motivând obținerea statutului de bănuț doar actele reglementate de art. 63 alin. (1) CPP.¹ Totodată, unele instanțe de judeca-

¹ De exemplu: DCSJ în cauza C. V., emisă în Dosarul nr. 4-1re-113/2020 (pct. 6, subpct. 6.1. teza (17)). Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=2037 [accesată: 14.09.2022]. Un alt exemplu elocvent este Încheierea Judecătorei Chișinău (sediul Centru) din 20.02.2017, emisă în Dosarul nr. 10-657/2017, judecătorul de instrucție a respins ca neîntemeiată plângerea apărării privind declararea nulității ordonanței procurorului privind punerea persoanei sub urmărire penală, invocând: „argumentele invocate de avocat în plângere, referindu-se la încălca-

tă se expun doar în favoarea actelor prin care persoana obține statut de bănuț, adică doar a celor indicate în art. 63 alin. (1) CPP. Aceste argumente, în viziunea noastră, nu sunt plauzibile și sunt contrare prevederilor art. 63 alin. (1/1) CPP, precum și practicii Curții Europene.

Problema respectivă a fost ridicată prin recurs în interesul legii de președintele Uniunii Avocaților din Republica Moldova. Plenul Colegiului penal al CSJ a respins recursul în interesul legii ca inadmisibil, motivând că nu este o problemă de drept. Tot în această Decizie, CSJ a menționat că „Sub acest aspect, se accentuează, că legea procesual-penală determină strict, că termenul de menținere a calității de bănuț se calculează începând cu data emiterii actelor procedurale, prevăzute în art. 63 alin. (1) pct. 1)-3) Cod de procedură penală, iar în cazul constatării faptului că față de o persoană există anumite bănuțeli rezonabile, cu privire la săvârșirea unei infracțiuni și în raport cu aceasta, sunt efectuate anumite acțiuni procedurale, care creează repercusiuni importante asupra

rea termenelor prevăzute de art. 63 Cod de procedură penală, și anume termenul de 3 luni, nu sunt aplicabile în speță, deoarece din textul ordonanței de pornire a urmăririi penale (...) nu rezultă că urmărirea penală este pornită în privința cet. EL, fiind doar descrise circumstanțele în care se deplasa și a fost stopat automobilul condus de ultima. Mai mult, instanța a constatat, că organul de urmărire penală corect a stabilit că, la data pornirii urmăririi penale, organul de urmărire penală avea o bănuțală rezonabilă privind comiterea infracțiunii, însă fără ca aceste bănuțeli să fie suficiente pentru recunoașterea calității procedurale de bănuț. Termenul prevăzut la art. 63 Cod de procedură penală începe să curgă nu de la data existenței bănuțelii privind comiterea unei infracțiuni, ci de la data când persoanei îi este recunoscută calitatea de bănuț în ordinea stabilită de legislația procesual penală, dată de la care persoana dobândește drepturile procedurale corespunzătoare, de care nu putea beneficia anterior. Drept urmare, instanța de judecată constată că procurorul corect și întemeiat a purces la punerea sub învinuire a EL, care i-a fost adusă la cunoștință în prezența avocatului la (...), astfel că aceste măsuri procesuale prevăzute de lege să fie necesare într-o societate democratică, care au ca scop legitim de a asigura măsuri eficiente de luptă cu criminalitatea.”

situației persoanei, potrivit alin. (1/1) art. 63 Cod procedură penală, organele de urmărire penală au obligația să recunoască această persoană în calitate de bănuț și să aducă la cunoștință informația despre drepturile prevăzute la art. 64 Cod de procedură penală.” [19]

Referitor la acest subiect s-a expus și CC, care a specificat că „Curtea observă că soluția legislativă prevăzută de alin. (11) din articolul 63 din cod reprezintă o excepție de la alin. (1) din același articol și corespunde celui de-a doilea element al noțiunii de „acuzăție în materie penală” în sensul Convenției, care se manifestă prin existența unor „repercusiuni importante asupra situației (persoanei)”. Excepția menționată constă în faptul că, în cazul în care față de o persoană există anumite bănuțeli rezonabile cu privire la săvârșirea unei infracțiuni și în raport cu aceasta sunt efectuate anumite acțiuni procedurale, care creează repercusiuni importante asupra situației persoanei, organele de urmărire penală au obligația de a recunoaște această persoană în calitate de bănuț în decurs de 5 zile din momentul de începere a primei acțiuni procedurale.” [14] Prin urmare, CC constată că repercusiunile asupra situației persoanei corespund acuzației în materie penală, adică chiar din momentul de începere a primei acțiuni procedurale efectuate în privința persoanei.

Din analiza efectuată deducem că nu există o practică uniformă privind începerea curgerii termenului rezonabil și a acuzației în materie penală, de aceea recomandăm CSJ să întreprindă măsuri în vederea emiterii unei recomandări metodice cu privire la acest subiect. Totodată, considerăm oportună modificarea și completarea art. 63 CPP, care să prevadă în concret aceste deziderate.

Constatăm că termenul rezonabil curge din momentul reținerii, emiterii ordonanței sau încheierii de aplicare a măsurilor preventive neprivative de libertate, emiterii ordonanței de recunoaștere în calitate de bănuț (învinuit), emiterii ordonanței sau a încheierii de aplicare a sechestrului, a percheziției, a măsurilor speciale de investigații, a audierilor sau orice alte

acțiuni procesuale în raport cu persoana. Or, aceste acțiuni, după noi, creează repercusiuni importante asupra situației persoanei.

„La evaluarea termenului rezonabil trebuie luat în considerare termenul până când acuzațiile nu mai afectează situația unei anumite persoane și incertitudinea cu privire la statutul său juridic a fost eliminată.” [5, p. 89]

„Curtea menționează că exercitarea accesului liber la justiție și a dreptului la un proces echitabil nu poate avea loc decât într-un anumit cadru juridic, stabilit de legislator, cu respectarea anumitor exigențe, care previn eventualele abuzuri și tergiversarea soluționării cauzelor deduse judecării.” [18, pct. 16]

„Folosirea termenelor limitative privește asigurarea bunei-administrații a justiției și respectarea, în special, a principiului securității juridice.” [21, pct. 44]

CC a menționat că „În jurisprudența sa, Curtea Europeană a stabilit că durata rezonabilă a unei proceduri trebuie apreciată în funcție de circumstanțele cauzei și cu ajutorul următoarelor criterii: complexitatea cauzei, comportamentul reclamantului și cel al autorităților competente, precum și miza litigiului pentru cel interesat (e.g. a se vedea *Nakhmanovich v. Rusia*, 2 martie 2006, § 95; *Holomiov v. Moldova*, 7 noiembrie 2006, § 137; *Hajibeyli v. Azerbaidjan*, 10 iulie 2008, § 50; *Cravcenco v. Moldova*, 15 ianuarie 2008, § 44; *Matei și Tutunaru v. Moldova*, 27 octombrie 2009, § 55; *Panzari v. Moldova*, 29 septembrie 2009, § 31; *Chiarello v. Germania*, 20 iunie 2019, § 45).” [22, pct. 32]

Legislația autohtonă, prin prisma art. 20 alin. (2) CPP, reglementează criteriile de apreciere a termenului rezonabil. Așadar, potrivit acestei norme procesuale criteriile menționate sunt următoarele:

1) Complexitatea cazului. Pentru evaluarea acestui criteriu este necesar a se ține cont și de numărul victimelor sau părților vătămate, necesitatea confruntărilor, dispunerea măsurilor speciale de investigații și necesitatea prelungirii acestora și alte probleme de fapt și de drept.

2) Comportamentul părților la proces. „În timp ce autoritățile sunt responsabile pentru organizarea și desfășurarea procesului penal, conduita inculpatului în exercitarea dreptului la apărare poate influența durata procedurii. O atitudine cooperantă din partea acestuia poate mări rapiditatea efectuării urmării penale și poate reduce durata judecării. Mai mult, recunoașterea săvârșirii infracțiunii pentru care inculpatul este urmărit sau judecat poate constitui premisa declanșării unei proceduri de judecată abreviate, reducându-se considerabil durata de soluționare a procesului penal.” [1, p. 34]. Viceversa, durata procedurilor poate fi prelungită urmare a înaintării diferitelor plângeri sau cereri atât în faza de urmărire penală, cât și în faza instanțelor de judecată, implicit a celor ierarhic superioare.

Astfel, „un aspect important în analiza acestui criteriu privește echilibrul între două drepturi fundamentale ale inculpatului: dreptul de soluționare a cauzei într-un termen rezonabil și dreptul de a dispune de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării. Durata de timp necesară inculpatului pentru pregătirea apărării nu poate constitui o întârziere nejustificată în desfășurarea procesului și nu poate duce la încălcarea dreptului la soluționarea cauzei într-un termen rezonabil.” [1, p. 35]

În situația în care în privința bănuțului, învinuțului ori inculpatului sunt dispuse investigații în vederea căutării acestora, adică aceste persoane se sustrag de la urmărirea penală, această perioadă nu va fi inclusă în durata totală a procedurilor.

„Bănuțului/învinuțului nu-i poate fi imputată vinovăția față de tergiversarea urmării penale, atâta timp cât comportamentul acestuia se află în limitele permise ale prevederilor Codului de procedură penală cu privire la apărarea sa. [5, p. 92, 93]

3) Conduita organului de urmărire penală și a instanței de judecată. „Acest criteriu este cel mai relevant pentru a se aprecia termenul rezonabil al procedurilor, fiind necesar a fi analizat cu prioritate.” [11, p. 47]

Există cazuri când termenul nerezonabil este justificat prin volumul mare de lucru a instanțelor de judecată.

„(...) Curtea subliniază că numărul mare de martori trebuie luat în calcul la evaluarea termenului rezonabil. Totuși, instanța de judecată nu este obligată să cheme și să audieze orice martor (Jorgic v. Germania [MC], 12 iulie 2007, § 82) indicat de către procuror sau de către apărător, mai ales atunci când acel martor nu va spune nimic nou, ci va reitiera ceea ce au declarat și alți martori. În cazul Murtazaliyeva v. Rusia [MC], 18 decembrie 2018, § 158, Curtea Europeană a stabilit că cererea de a examina un martor trebuie să fie motivată în mod suficient, iar declarațiile trebuie să fie pertinente pentru obiectul acuzației, i.e. pentru „stabilirea adevărului” sau pentru „posibilitatea sa de a influența soluția unui proces” ori „de a consolida în mod obiectiv poziția apărării sau a acuzării”. Mai mult, decizia de a nu examina martorul trebuie să nu submineze caracterul echitabil general al procedurilor. Instanțelor de judecată le revine sarcina să aplice aceste principii în fiecare caz concret.” [16]. Privitor la acest criteriu, în calitate de justificări ale perioadelor în care autoritățile judiciare nu au întreprins nicio acțiune în vederea efectuării acțiunilor de urmărire penală, fie de judecare a cauzelor, pot fi înaintate: termenul de aflare a persoanei care efectuează urmărirea penală, a procurorului sau judecătorului în concediu ordinar sau de boală; lipsa de experiență a unor funcționari în vederea soluționării cauzelor penale specifice; organizarea unor greve de către avocați; dezordini în masă în zona unde au loc cercetările etc. Toate aceste justificări nu sunt relevante și nu sunt o scuză pentru organele judiciare sau chiar pentru statele semnatare a Convenției. Argumentele respective sunt neîntemeiate și respinse de CtEDO.

4) Importanța procesului pentru cel interesat. „Analizând în ansamblu jurisprudența Curții, constatăm că încălcarea dreptului la soluționarea cauzei într-un termen rezonabil poate fi invocată, în principiu, de către persoana

acuzată (suspect sau inculpat), dar și de către victimă (persoana vătămată sau partea civilă), în unele situații speciale. Totodată, partea responsabilă civilmente poate invoca încălcarea termenului rezonabil, întrucât este subiectul pasiv al contestației formulate de partea civilă cu privire la drepturi și obligații cu caracter civil.” [1, p. 42] Partea civilă beneficiază de garanțiile prevăzute la art. 6 paragr. 1 CEDO, doar în latura civilă, celelalte paragrafe ale normei vizate se referă doar la persoana acuzată.

„Trebuie avute în vedere (...) faptul că acuzatul este privat de libertate pe parcursul procedurii, implicațiile sociale pe care o procedură îndelungată le poate produce asupra reclamantului, având în vedere calitatea sa de funcționar. Urmărirea penală se va desfășura în termene pe cât este posibil de restrânse în cazul limitării persoanei în anumite drepturi sau impunerii anumitor restricții prevăzute de Codul de procedură penală, aici evidențiem aplicarea măsurilor preventive, starea de sănătate a persoanei etc.” [5, p. 94]

Legislația națională reglementează garanții efective pentru persoanele în privința cărora a fost aleasă măsura preventivă – arestul preventiv. Astfel, potrivit art. 20 alin. (3) CPP, „Urmărirea penală și judecarea cauzelor penale în care sunt bănuți, învinuiți, inculpați arestați preventiv, precum și minori, se fac de urgență și în mod preferențial.” Reieșind din prevederile art. 186 alin. (6) CPP, termenul rezonabil de soluționare a cauzei în privința persoanei arestate preventiv, pentru ambele faze ale procesului penal (faza de urmărire penală și faza judecării cauzei), este de 12 luni. În acest termen instanța de fond trebuie să pronunțe sentința.

În aceeași ordine de idei, menționăm că „Garanții speciale privind realizarea urmăririi penale în termene proximale pentru minori și persoanele arestate sunt impuse prin intermediul prevederilor art. 20 alin. (3), 186 alin. (6) și (8) CPP.” [5, p. 94] Din analiza normelor indicate, menționăm că termenul de soluționare a cauzei penale în privința minorilor arestați preventiv nu va depăși 8 luni, până la pronunțarea

sentinței de către instanța de fond.

Garanții efective în vederea soluționării cauzei într-un termen rezonabil, în baza acestui criteriu, sunt consacrate în art. 476 CPP. Astfel, *„Dacă, la săvârșirea infracțiunii, împreună cu minorul au participat și adulți, cauza în privința minorului se disjunge pe cât e posibil, formând un dosar separat. În cazul în care disjungerea nu este posibilă, dispozițiile cuprinse în prezentul capitol se aplică numai față de minor.”*

Legislatorul moldav a reglementat separat aceste criterii, astfel dând acestor categorii de persoane o relevanță mai mare. Considerăm acest lucru unul lăudabil, deoarece cu adevărat aceste persoane se află într-o situație mai defavorabilă în raport cu persoanele cercetate în libertate și, respectiv, cu adulții.

5) vârsta de până la 18 ani a victimei.

„Starea de minorat a victimei se ia în considerare la stabilirea respectării termenului rezonabil. Aceasta, ca și alte instituții procesual-penale, are ca și scop a oferi o protecție mai mare, prin accelerarea instrumentării cauzei, pentru a evita pe cât e de posibil consecințele nefaste ale procesului penal asupra acestor categorii de persoane.” [9, p. 69]

Art. 59 alin. (1) CPP prevede că *„(...) Minorul căruia i s-a cauzat prejudiciu prin infracțiune va fi considerat parte vătămată fără acordul său.”* Probleme legate de noțiunile între victimă și parte vătămată, în special când este vorba despre un minor, a fost expusă de noi în nenumărate rânduri. [4, p. 140, 141; 6, p. 16, 17] Un remediu pentru partea vătămată, inclusiv și cea minoră, este reglementat în art. 60 alin. (1) pct. 19) CPP, care acordă dreptul acestei părți să sesizeze procurorul ierarhic superior sau, după caz, instanța de judecată despre încălcarea termenului rezonabil, implicit prin reprezentanți legali.

În conformitate cu art. 20 alin. (4) CPP, *„Respectarea termenului rezonabil la urmărirea penală se asigură de către procuror, iar la judecarea cazului – de către instanța respectivă.”* Potrivit art. 52 alin. (1) pct. 7) și art. 259 CPP, procurorul stabilește și verifică respectarea termenului rezonabil al urmăririi penale.

Acest termen se stabilește de procuror printr-o ordonanță, având în vedere criteriile de apreciere a acestui termen reglementate în art. 20 alin. (2) CPP, dar și de practica Curții Europene în temeiul art. 7 alin. (8) CPP. Termenul stabilit de procuror este obligatoriu și poate fi prelungit din oficiu sau la demersul motivat al ofițerului de urmărire penală.

Din analiza art. 259 alin. (3) CPP considerăm oportună modificarea și completarea normei vizate, deoarece prin utilizarea cuvântului „acestuia” nu este clar și poate fi interpretat atât la solicitarea procurorului, cât și la solicitarea ofițerului de urmărire penală. De aceea propunem înlocuirea cuvântului „acestuia” cu cuvântul „ultimului”, astfel norma va deveni clară și aplicabilă.

Prevederile art. 259 alin. (4) CPP reglementează necesitatea prelungirii termenului de urmărire penală și împuternicirea ofițerului de urmărire penală de a întocmi demersul corespunzător. În această situație în raport cu cazurile de exercitare a urmăririi penale de către procuror apare întrebarea logică: cine va înainta demersul motivat atunci când va expira termenul și va exista necesitatea prelungirii acestuia? Prin urmare, este logic că în cazul dat nu este necesar întocmirea demersului respectiv și rolul ofițerului de urmărire penală nu are relevanță. De aceea, optăm pentru modificarea și completarea art. 259 alin. (4) CPP, astfel ca acesta să reglementeze posibilitatea procurorului de a prelungi termenul din oficiu, fie atunci când cauza se află la controlul procurorului, fie în cazul exercitării urmăririi penale de către acesta.

O altă garanție în vederea respectării termenului rezonabil este consacrată în art. 53/1 alin. (3) lit. c) CPP, care acordă procurorului ierarhic superior dreptul de a retrace materialele și cauzele penale repartizate unui procuror și transmiterea acestora spre examinare altui procuror în cazul în care mai mult de 30 de zile în mod nejustificat nu se întreprind acțiuni necesare pe cauza penală.

O garanție asemănătoare este reglemen-

tată în art. 56 alin. (3) lit. b) CPP, care acordă dreptul conducătorului organului de urmărire penală retragerea materialelor și a cauzelor penale unui ofițer de urmărire penală și transmiterea lor altui ofițer de urmărire penală în cazul absenței celui dintâi, dacă există cauze obiective care justifică urgența și care împiedică prezentarea acestuia. În acest caz, conducătorul organului de urmărire penală informează procurorul care conduce urmărirea penală în cauza penală retrasă și repartizată.

Garanții efective acordă și prevederile art. 271 alin. (4) CPP, care împuternicește procurorul ierarhic superior să retragă cauza penală de la un organ de urmărire penală și să o transmită altui organ similar, în cazul constatării că nu a fost asigurată în termen rezonabil cercetarea completă, obiectivă și sub toate aspectele a circumstanțelor cauzei în vederea stabilirii adevărului.

Pentru a respecta termenul rezonabil, în vederea netergiversării examinării cauzelor penale, legea instituie garanții suplimentare pentru învinuit, stipulate în art. 66 alin. (2) pct. 35) CPP, care acordă dreptul învinuitului de a sesiza procurorul ierarhic superior sau, după caz, instanța de judecată dacă consideră că soluționarea cauzei sale se tergiversează. „Garanții suplimentare de netergiversare a urmării penale în privința învinuitului găsim în dispozițiile art. 289, 290 și 291 CPP.” [5, p. 97]

Dispozițiile art. 292 alin. (2) CPP impun garanții în vederea termenului rezonabil, atunci când procurorul constată că urmărirea penală nu este completă sau nu au fost respectate dispozițiile legale la desfășurarea urmării penale și restituie cauza organului de urmărire penală, dispunând un termen concret de urmărire pentru completarea urmării penale sau, după caz, eliminarea încălcărilor comise. Pe de altă parte, atunci când consideră necesar, procurorul în baza art. 292 alin. (4) CPP, într-un termen rezonabil, efectuează personal acțiunile procesuale pentru completarea urmării penale sau pentru refacerea acțiunilor efectuate cu încălcarea dispozițiilor legale, iar

apoi procurorul va decide asupra soluției de terminare a urmării penale, restituirea cauzei organului de urmărire penală sau transmiterea acestei cauze după competență.

Alte garanții sunt reglementate în art. 293 alin. (4) CPP, care prevede că „*Termenul pentru a se lua cunoștință de materialele urmării penale nu poate fi limitat, însă în cazul în care persoana care ia cunoștință de materiale abuzează de situația sa, procurorul fixează modul și termenul acestei acțiuni, reieșind din volumul dosarului.*” Această garanție este instituită de legea procesuală penală împotriva abuzului de drept, în special al părții apărării, când în mod intenționat tergiversează termenul de facere a cunoștinței cu materialele cauzei penale.

Referitor la termenul fixat de procuror în temeiul art. 293 alin. (4) CPP, este de menționat că „CPP nu prevede un termen ce urmează a fi respectat de partea în proces pentru a depune cereri în legătură cu terminarea urmării penale. Din conținutul art. 294 alin. (2) CPP rezultă că cererile pot fi incluse în procesul-verbal privind prezentarea materialelor dosarului, dar și pot fi depuse separat. În al doilea caz legea nu prevede un termen expres. Considerăm important de a interveni în cadrul legal pentru a preciza un termen concret de decădere înăuntrul căruia părțile vor fi în drept de a prezenta cereri scrise în condițiile art. 294 alin. (2) CPP.” [5, p. 98]

Există și alte garanții stabilite în CPP, referitoare la termenii procesuali de îndeplinire a unui act procedural sau a unei acțiuni procesuale. De exemplu, termenul soluționării cererilor înaintate de către părți în ordinea art. 244-247 CPP (15 zile), soluționarea cererilor în legătură cu terminarea urmării penale (15 zile), termenul examinării plângerilor depuse în ordinea art. 298-299/2 CPP (15 zile), termenul depunerii plângerii către judecătorul de instrucție în temeiul art. 313 CPP (10 zile), termenul transmiterii cauzei în instanța de judecată în cazul în care persoana se află în arest preventiv sau arest la domiciliu (10 zile) etc.

În urma analizei normelor procesua-

le penale constatăm că, potrivit art. 296 alin. (1) CPP, „După prezentarea materialelor de urmărire penală, procurorul, cu excepția cazurilor stipulate la art. 516 alin. (1), întocmește rechizitoriul imediat sau în limitele termenului rezonabil.” Considerăm că utilizarea termenului „imediat” sau „în limitele termenului rezonabil” este unul interpretabil, deoarece legea procesuală penală nu reglementează și nu explică aceste noțiuni. De exemplu, prin termen imediat se poate avea în vedere că rechizitoriul se va întocmi imediat (în aceeași clipă) după prezentarea materialelor, iar limitele termenului rezonabil ar putea fi determinate de timpul efectuării urmăririi penale, care este la fel unul rezonabil. Prin urmare, este necesar a interveni în completarea și modificarea art. 296 alin. (1) CPP în vederea stabilirii unui termen concret de întocmire a rechizitoriului.

Controlul judiciar al urmăririi penale de asemenea se prezintă ca garanții efective în vederea respectării termenului rezonabil, în special atunci când legea instituie termeni concreți pentru soluționarea plângerilor. „Se cere de menționat că, potrivit alin. (4) al art. 313 Cod de procedură penală, plângerea împotriva acțiunilor și actelor ilegale ale organului de urmărire penală și ale organelor care exercită activitatea specială de investigații se examinează de către judecătorul de instrucție în termen de 10 zile. Ulterior, încheierea respectivă poate fi atacată în termen de 15 zile, de la data pronunțării, la instanța de recurs competentă. Prin prisma acestor dispoziții imperative, exhaustiv prevăzute de lege, se constată că în Codul de procedură penală este prevăzut un termen restrâns pentru examinarea plângerilor în ordinea art. 313 Cod de procedură penală, pentru a nu se afecta termenul rezonabil de desfășurare a urmăririi penale.”²

² În acest sens CSJ (...) specifică faptul că în caz de casare a încheierii judecătorului de instrucție și dispunere a rejudecării cauzei în instanța de fond, se pune în pericol termenul judecării plângerii și, în general, cel de desfășurare a urmăririi penale, care duce în consecință la încălcarea drepturilor participanților la un proces echitabil, examinat în termene restrânse. Practica judiciară prin care se remite cauza la reju-

deca nu exclude casarea de două și mai multe ori a încheierilor adoptate de judecătorul de instrucție pe aceeași cauză, ceea ce în consecință ar putea duce la încălcarea principiului celerității. Recomandarea nr. 71 a CSJ cu privire la judecarea recursului împotriva încheierilor adoptate în ordinea prevăzută de art. 313 CPP; Osoianu Tudor, Ostavciuc Dinu, Respectarea termenului rezonabil al urmăririi penale – standardele CEDO și reglementările naționale. Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, 2020, p. 99.

În situația în care, la efectuarea urmăririi penale, există pericolul încălcării termenului rezonabil, participanții la proces pot adresa judecătorului de instrucție o cerere privind accelerarea urmăririi penale. Examinarea cererii se face în absența părților, în termen de 5 zile lucrătoare, de către judecătorul de instrucție la locul efectuării urmăririi penale. Judecătorul de instrucție printr-o încheiere motivată este în drept a adopta una din următoarele două soluții:

– obligă organul de urmărire penală să întreprindă un act procesual, stabilind, după caz, un anumit termen pentru accelerarea procedurii;

– respinge cererea.

Aceste remedii sunt stabilite în art. 20 alin. (5) și (6) și art. 300 alin. 3/1 CPP.

„Învinuitul dispune de un instrument procesual de apărare a dreptului la respectarea celerității procesului prin utilizarea recursului accelerator. Mai mult, faptul că este suspendată cauza penală nu poate servi drept temei de respingere a plângerii înaintate în baza articolului 20 din Codul de procedură penală.” [15, pct. 38]

În opinia CC, „(...) faptul că este suspendată cauza penală nu poate servi drept temei de respingere a plângerii înaintate în baza articolului 20 din Codul de procedură penală.” [15]

Referitor la examinarea cererii de accelerare a urmăririi penale ne-am expus în alte lucrări [7, p. 123-132], așa că nu ne vom repeta, menționând doar că legislația procesuală penală trebuie completată și modificată pentru a reglementa conținutul cererii de accelerare, procedura examinării acestei cereri, impune-

decare nu exclude casarea de două și mai multe ori a încheierilor adoptate de judecătorul de instrucție pe aceeași cauză, ceea ce în consecință ar putea duce la încălcarea principiului celerității. Recomandarea nr. 71 a CSJ cu privire la judecarea recursului împotriva încheierilor adoptate în ordinea prevăzută de art. 313 CPP; Osoianu Tudor, Ostavciuc Dinu, Respectarea termenului rezonabil al urmăririi penale – standardele CEDO și reglementările naționale. Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, 2020, p. 99.

rea judecătorului de instrucție a stabili termeni concreți în vederea terminării urmăririi penale.

Pentru ca învinuitul, persoana vătămată, partea civilă sau partea responsabilă civilmente care a avut de suferit din cauza duratei nerezonabile a procesului penal să aibă plinitudinea exercitării drepturilor lor, este necesar ca acestea să beneficieze nu doar de o procedură exclusiv scrisă, dar și de contradictorialitate și oralitate, componente ce țin de esența dreptului la un proces echitabil și a dreptului la apărare. De asemenea, dreptul participanților la procesul penal de a lua cunoștință de toate argumentele prezentate instanței de către oponenții procesuali și de a le combate, ar permite de a asigura egalitatea armelor. Având în vedere cele expuse considerăm oportun de a propune modificarea cadrului normativ, astfel încât judecătorul de instrucție și părțile în proces să examineze cererile de accelerare a urmăririi penale similar procedurii prevăzute în art. 313 CPP, aplicate în mod corespunzător. [2, p. 54, 55]

Respectarea termenului rezonabil la judecarea cauzei concrete se va verifica la solicitarea părților în condițiile legii de către instanța de fond (art. 20 alin. (4) CPP), de către instanța de apel (art. 414 alin. (7) CPP), de către instanța de recurs (art. 435 alin. (2) CPP) și, în caz de constatare, se va argumenta în hotărârea respectivă.

Un remediu intern eficient de apărare a dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei a fost instituit prin Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011 „Privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești”. Potrivit art. 4 alin. (2) al Legii 87, „În cauzele în care se pretinde încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei, cererea de chemare în judecată poate fi depusă în cadrul examinării cauzei în fond sau în decursul a 6 luni de la intrarea în vigoare a ordonanței procurorului de încetare a urmăririi penale sau de scoatere de sub urmă-

rire penală (s.a.) ori a actului judecătoresc de dispoziție.”

„Potrivit art. 1 alin. (2) din legea enunțată, aplicarea și interpretarea termenelor din această lege se face prin prisma legislației naționale, a prevederilor Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului.” [22, pct. 13]

Respectarea termenului rezonabil la judecarea cauzelor concrete se verifică de către instanța ierarhic superioară în procesul judecării cauzei respective pe calea de atac ordinară sau extraordinară.

Una din condițiile cumulative pentru constatarea anchetei eficiente a relelor tratamente și a cazurilor de omor este promptitudinea anchetei. Sub acest aspect, CC „notează că respectarea termenului rezonabil la etapa urmăririi penale este asigurată de către procuror; la judecarea contestațiilor măsurilor întreprinse de procuror - de către judecătorul de instrucție; iar la judecarea cazului - de către instanța de judecată.” [15]

Celeritatea urmăririi penale asigură nu numai eficiența investigațiilor, dar și respectarea dreptului bănuțitului și învinuitului (în unele cazuri și a părții civile)³ la examinarea cauzei într-un termen rezonabil, prevăzut de art. 6 par.1 CEDO.

Instanța de apel a determinat și nerespectarea termenului rezonabil de examinare a cauzei penale prevăzut de art. 20 Cod de procedură penală. „Instanța de apel a notat că la examinarea cauzei penale a fost încălcat ter-

³ De ex.: În baza Deciziei Colegiului Civil, comercial și de contencios administrative CSJ din 28.06.2012 în cauza SRL „A.-M.” c. Ministerului Finanțelor – Curtea de Apel Chișinău (dos. nr. 2r-444/12) s-a hotărât încasarea în beneficiul reclamantului cu titlu de prejudiciu moral 80 000 în calitate de compensare pentru violarea termenului rezonabil al procesului – examinarea cauzei penale în care reclamantul este parte vătămată și parte civilă timp de zece ani (șase ani la faza urmăririi penale (s.a.) și patru ani (s.a.) în instanța de judecată). Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php.

menul de numire a ședinței preliminare, cu atât mai mult că inculpatul, Podarilov Iurie s-a aflat în stare de „arest preventiv”, fapt care urma să determine instanța de judecată să numească ședința preliminară în regim de urgență și prioritate, fapt respins însă neîntemeiat de către prima instanță.” [20]

Propunem de a interveni legislativ în dispozițiile art. 19 CPP, pentru a exclude „termenul rezonabil”, deoarece actualmente atât art. 19 CPP, cât și art. 20 CPP reglementează aceeași noțiune, ceea ce provoacă o tautologie juridică, interzisă de art. 54 alin. (1) lit. g) din Legea cu privire la actele normative. [12]

Analizând jurisprudența, precum și experiența personală, propunem o altă abordare asupra termenului rezonabil de soluționare a cauzelor penale. Această propunere constă în stabilirea unor perioade clare de efectuare a urmăririi penale, adică stabilirea unor termeni concreți.

Discuții, critici și argumente pot fi multe, atât pentru, cât și împotriva acestei idei. Bineînțeles că propunerea este provocatoare, însă considerăm că justiția trebuie să fie una limitată în termeni, deoarece acest lucru ține în mod imperativ de organizarea justiției. Reiterăm că „Folosirea termenelor limitative privește asigurarea bunei-administrații a justiției și respectarea, în special, a principiului securității juridice.” [21, pct. 44]

Propunem să analizăm unele norme procesuale penale, care în viziunea noastră argumentează poziția expusă. Astfel, potrivit art. 132/1 alin. (2) pct. 1) CPP, „Măsurile speciale de investigații se dispun și se efectuează dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele condiții: pe altă cale este imposibilă realizarea scopului procesului penal și/sau poate fi prejudiciată considerabil activitatea de administrare a probelor.”

Art. 132/4 alin. (7) CPP prevede că „Măsura specială de investigații se dispune pe o perioadă de 30 de zile cu posibilitatea de a fi prelungită întemeiat până la 6 luni, cu excepțiile stabilite de prezentul cod.” Din analiza normelor procesuale ce prevăd măsurile speciale de

investigații, acestea se dispun pe un termen de cel mult 3 luni și, respectiv, 6 luni.

Prin urmare, dacă analizăm prevederile art. 132/1 alin. (2) pct. 1) CPP desprindem că măsura se dispune și se efectuează dacă pe altă cale este imposibilă realizarea scopului procesului penal definit în art. 1 alin. (2) CPP. Cu alte cuvinte, **toate acțiunile de urmărire penală nu au dat succes și nu mai există o altă cale de a realiza scopul procesului penal.** În același timp, măsurile se dispun și se efectuează dacă există o bănuială rezonabilă cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave, cu excepțiile stabilite de lege (art. 132/1 alin. (2) pct. 2) CPP) și dacă acțiunea este necesară și proporțională cu restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (art. 132/1 alin. (2) pct. 3) CPP).

Totodată, potrivit art. 186 alin. (6) și (8) CPP, „În privința aceleiași fapte și aceleiași persoane, arestul poate fi aplicat, **pentru ambele faze ale procesului penal, pe un termen de cel mult 12 luni cumulativ (...).** Pentru învinuții, inculpații **minori** durata totală de ținere în stare de arest preventiv **nu poate depăși termenul de 8 luni.**” Astfel, în cazul aplicării arestului preventiv situația este una clară, adică din momentul privării persoanei de libertate și până la pronunțarea sentinței de către instanța de fond pentru adulți termenul maxim este de 12 luni, iar pentru minori de 8 luni. Aceste termene sunt prevăzute pentru ambele faze ale procesului penal, adică pentru faza de urmărire penală și cea de judecată. Prin urmare, procurorul trebuie să transmită cauza penală în instanță cel mult în 4-6 luni de la privarea de libertate a bănuitului sau învinuitului.

Organele de constatare, în temeiul art. 273 alin. (3) CPP, după ce au fost sesizate, întreprind acte de constatare, iar după stabilirea bănuiei rezonabile, în termen de 24 de ore, sesizează organul de urmărire penală sau, după caz, procurorul. Termenul de examinare a acestor materiale este stabilit organului de constatare de 30 zile în temeiul art. 11 alin. (2) din

Legea nr. 216 din 29.05.2003. [13] Despre termenul de examinare a altor informații cu privire la infracțiuni ne-am expus în alte lucrări [8, p. 166-169], de aceea nu vom aduce argumente suplimentare în această lucrare.

Ulterior, organul de urmărire penală, în temeiul și condițiile art. 274 alin. (1) CPP, începe urmărirea penală sau propune procurorului neînceperea acesteia. Termenul de examinare a sesizării este de cel mult 30 zile. Urmărirea penală în unele cazuri poate fi terminată în câteva zile, iar în altele poate dura mai mult timp. Totuși, luând în calcul argumentele referitoare la măsurile speciale de investigații expuse mai sus, propunem ca durata examinării unei cauze penale să fie efectuată în termen rezonabil, dar nu mai mult de un an de zile, perioadă în care nu se vor include cele 60 de zile de până la începerea urmăririi penale.

În doctrină întâlnim opinii ce nu agreează stabilirea unor termene concrete de examinare a cauzelor penale. Astfel, profesorul Grigore Gr. Theodoru menționează că „În unele legislații se fixează o durată limită de soluționare a cauzei – 6 luni, un an; o astfel de abordare a duratei procesului nu ține seama însă de gradele diferite de complexitate a cauzelor penale, prin numărul de infracțiuni urmărite și judecate, numărul inculpaților, al celorlalte părți, dificultatea probatoriilor, încărcarea instanțelor cu un număr prea mare de cauze penale etc.” [10, p. 55]

Noi venim cu o altă abordare asupra termenului rezonabil, și anume: termenul de soluționare a cauzei penale la faza urmăririi penale să fie fixat de maxim un an, cu posibilitatea prelungirii acestui termen în cazul comisiilor rogatorii internaționale, efectuarea expertizelor economico-financiare, în construcții, merceologice, complexe (termenul de efectuare a acestor expertize poate dura mai mult de 6 luni), numărul inculpaților și a părților vătămate, numărul mare al martorilor. Cu alte cuvinte, propunem și unele excepții în anumite cazuri complicate.

În logica de idei expusă, stabilirea unor termene concrete va disciplina organul de ur-

mărire penală și procurorul în vederea netergiversării urmăririi penale, bineînțeles cu garantarea tuturor drepturilor părților în proces. Stabilirea acestei reguli va fi doar în interesul justiției, deoarece astăzi organul de urmărire penală examinează ani în șir cauzele penale, fără a se lua o decizie pe marginea lor. În ne-numărate cauze s-au observat perioade lungi în care termenul urmăririi penale se prelungeste din lună în lună, neefectuându-se nicio acțiune procesuală.

În același timp, stabilirea termenelor concrete pentru efectuarea urmăririi penale va obliga și va disciplina organul de urmărire penală de a acționa operativ în vederea administrării probelor. Urmărirea penală, în condițiile art. 287/1 CPP, poate fi suspendată, iar în cazul în care vor apărea probe noi, stabilirea locului învinutului care se sustrăgea de la urmărirea penală, însănătoșirea învinutului sau identificarea persoanei ce poate fi pusă sub învinuire, urmărirea penală poate fi reluată în orice moment. Tot aici, părțile au dreptul de a ataca deciziile luate de suspendare sau orice alte decizii (de exemplu, de încetare, clasare sau scoatere de sub urmărirea penală), care iarăși este un garant pentru ei și își pot astfel exercita pe deplin drepturile lor.

Un ultim argument este intenția legislatorului de a exclude termenele și prelungirea lor, prevăzute la art. 259 CPP. Susținem această poziție în lumina stabilirii termenelor propuse de noi. Or, în caz contrar organul de urmărire penală va examina infracțiunile ani în șir, fără a se lua o decizie în ordinea art. 291 sau 287/1 CPP.

Cele relatate în prezenta publicație ne-au trezit interesul de a analiza ideea oportunității de a considera termenul rezonabil al procesului penal în calitate de principiu fundamental. Pentru aceasta este necesar a analiza criteriile ce determină un principiu al procesului penal. Astfel, cele mai esențiale criterii în acest sens sunt:

Principiul constituie o reglementare fundamentală diriguitoare. Pornind de la ideea

că principiile stau la baza formării întregului sistem de drept procesual penal, menționăm faptul că cerința termenului rezonabil al procesului penal are o poziție juridică definitorie, diriguitoare. Aceasta se caracterizează prin faptul că cerința caracterului rezonabil a termenelor este luată în considerare atât în stabilirea legislativă a termenelor în procesul penal, cât și de către organul de urmărire penală sau de către instanța de judecată în desfășurarea activităților procesuale. Poziția sau reglementarea diriguitoare înseamnă că cerința unui termen rezonabil în cadrul procedurilor penale se aplică tuturor participanților la proces și este obligatorie pentru toți;

Toate principiile procesului penal ar trebui să aibă un caracter normativ. Referindu-ne la termenul rezonabil al procesului penal, acesta este reglementat atât de actele internaționale (CEDO, PIDCP etc.), cât și în actele normative interne (Constituție și CPP);

Principiile sunt reguli cu caracter general în raport cu alte norme procesuale. Potrivit acestui criteriu, menționăm că termenul rezonabil al procesului penal cuprinde reguli cu caracter general în raport cu alte reguli care reglementează condițiile speciale și stabilesc termeni de înfăptuire a acțiunii sau a unui act procedural. Prin urmare, art. 20 CPP stabilește condiții și criterii generale, pe când alte norme stabilesc în concret termene de efectuare a acțiunii procesuale sau de întocmire a unui act procedural;

Principiile trebuie să fie aplicabile în toate fazele și etapele procesului penal. Analizând normele de procedură penală, constatăm că termenul rezonabil este aplicabil în toate fazele

și etapele procesului penal;

Fiecare principiu are un conținut propriu, dar în același timp toate principiile sunt legate între ele, adică trebuie să intercaleze. Putem observa că principiul desfășurării procesului penal în termen rezonabil are un conținut propriu independent, diferit de alte principii, și anume: acest principiu reglementează reguli și condiții stabilite în legea procesuală penală, impune respectarea termenelor procesului penal și stabilește responsabilitatea organelor judiciare pentru nerespectarea acestora.

Concluzii. Analiza celor expuse demonstrează că termenul rezonabil constituie un principiu fundamental al procesului penal, care conturează ordinea juridică, disciplinează și responsabilizează părțile în proces.

Din analiza efectuată deducem că nu există o practică uniformă privind începerea curgerii termenului rezonabil și a acuzației în materie penală, de aceea recomandăm CSJ să întreprindă măsuri în vederea emiterii unei recomandări metodice cu privire la acest subiect. Totodată, considerăm oportună modificarea și completarea art. 63 CPP, ca să prevadă în concret aceste deziderate.

Constatăm că termenul rezonabil curge din momentul reținerii, emiterii ordonanței sau încheierii de aplicare a măsurilor preventive neprivative de libertate, emiterii ordonanței de recunoaștere în calitate de bănuț (învinuit), emiterii ordonanței sau a încheierii de aplicare a sechestrului, a percheziției, a măsurilor speciale de investigații, a audierilor sau orice alte acțiuni procesuale în raport cu persoana. Or, aceste acțiuni, după noi, creează repercusiuni importante asupra situației persoanei.

Referințe bibliografice:

1. Bălan Cristian, Termenul rezonabil în procesul penal român, Editura Hamangiu, București, 2021 p. 34.
2. Osoianu Tudor, Ostavciuc Dinu, Urmărirea penală, Curs universitar, Chișinău, 2020, p. 54, 55.
3. Osoianu Tudor, Ostavciuc Dinu, Urmărirea penală, Editura Cartea Militară, Chișinău, 2021, p. 55-57.
4. Ostavciuc Dinu, Aspecte procesual-penale și tactici criminalistice privind cercetarea

- traficului de copii. Teză de doctor în drept, p. 140, 141. Disponibilă: http://www.cnaa.md/files/theses/2015/22551/dinu_ostavciuc_thesis.pdf [accesată: 16.09.2022].
5. Osoianu Tudor, Ostavciuc Dinu, Respectarea termenului rezonabil al urmăririi penale – standardele CEDO și reglementările naționale. *Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova*, 2020, p. 87.
 6. Osoianu Tudor, Ostavciuc Dinu, Efectuarea acțiunilor procesuale la faza urmăririi penale, în conformitate cu prevederile legislației procesuale penale a Republicii Moldova, *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova*, Ediția nr. 14, Chișinău, 2021, p. 16, 17 și altele.
 7. Ostavciuc Dinu, Osoianu Tudor, Procedura de examinare a cererilor de accelerare a urmăririi penale în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală – analiza legislației, doctrinei și jurisprudenței, *Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova*, p. 123-132. Disponibilă: http://dspace.academy.police.md/xmlui/bitstream/handle/123456789/547/anale_st_nr_14_2021%20118-133.pdf?sequence=1&isAllowed=y [accesată: 16.09.2022].
 8. Ostavciuc Dinu, Sesizarea organului de urmărire penală, Chișinău, 2020, p. 166-169.
 9. Poalelungi Mihai, Dolea Igor, Vîzdoagă Tatiana [et al.], *Manualul judecătorului pentru cauze penale*, Chișinău, 2013, p. 69.
 10. Theodoru Grigore Gr., *Tratat de Drept procesul penal*, Ediția a 3-a, Editura Hamangiu, 2013, p. 55.
 11. Udrioiu Mihail, *Procedură penală. Partea generală, Sinteze și Grile*, Ediția a 6-a, revizuită și adăugită, Volumul I, Editura C.H. Beck, București, 2019, p. 47.
 12. Legea nr. 100 din 22.12.2007 cu privire la actele normative. Publicat: 12.01.2018 în Monitorul Oficial Nr. 7-17 art. 34.
 13. Legea nr. 216 din 29.05.2003 cu privire la Sistemul informațional integrat automatizat de evidență a infracțiunilor, a cauzelor penale și a persoanelor care au săvârșit infracțiuni. Publicat: 08.08.2003 în Monitorul Oficial Nr. 170-172 art. 695.
 14. DCC din 29.03.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 20g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 63 alin. (1) punctele 1)-3) și alin. (2) pct. 3) din Codul de procedură penală (recunoașterea calității de bănuț a persoanei) (pct. 29). Disponibilă: <https://constcourt.md/public/ccdoc/decizii/ro-d25201820g2018c736f.pdf> [accesată: 14.09.2022].
 15. DCC nr. 4 din 20.01.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 206g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 282 din Codul de procedură penală (durata maximă de menținere a statutului de învinuit al persoanei) (pct.30).
 16. DCC nr. DCC73/2019 din 14.05.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 92g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 337 din Codul de procedură penală (consemnarea declarațiilor părților și ale martorilor în ședința de judecată).
 17. DCP CSJ din 25.04.2008 emisă în cauza L. și alții, Dosarul nr. 1ra-357/08 (pct. 5.2.); DCP CSJ din 26.11.2013 emisă în cauza T. A., Dosarul nr. 1ra-03/13.
 18. Decizia nr. 60 din 25.04.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 77g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a textului „într-un sediu unic” din articolul 2 alin. (3) al Legii nr. 76 din 21 aprilie 2016 cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești (pct. 16).
 19. DPCP CSJ din 22.02.2019, emisă în Dosarul nr. 4-1ril-2/2019 (pct. 7.3., teza 11). Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_interes_lege.php?id=9 [accesată: 14.09.2022].
 20. DCPL CSJ din 17.06.2021, Dosarul nr. 1ra-14/2021, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18989 [accesată: 16.09.2022].

21. HCC nr. 6 din 19.03.20019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 265 alin. (2) din Codul de procedură penală (contestarea refuzului organului de urmărire penală de a primi plângerea sau denunțul privind comiterea unei infracțiuni) (pct. 44).
22. HP CSJ nr. 3 din 09. 06. 2014 Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (pct.13).

BIBLIOGRAFIE:

1. Constituția Republicii Moldova.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova.
3. Legea nr. 100 din 22.12.2007 cu privire la actele normative. Publicat: 12.01.2018 în Monitorul Oficial Nr. 7-17 art. 34.
4. Legea nr. 216 din 29.05.2003 cu privire la Sistemul informațional integrat automatizat de evidență a infracțiunilor, a cauzelor penale și a persoanelor care au săvârșit infracțiuni. Publicat: 08.08.2003 în Monitorul Oficial Nr. 170-172 art. 695.
5. DCC nr. 4 din 20.01.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 206g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 282 din Codul de procedură penală (durata maximă de menținere a statutului de învinuit al persoanei).
6. DCC din 29.03.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 20g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 63 alin. (1) punctele 1)-3) și alin. (2) pct. 3) din Codul de procedură penală (recunoașterea calității de bănuț a persoanei). Disponibilă: <https://constcourt.md/public/ccdoc/decizii/ro-d25201820g2018c736f.pdf> [accesată: 14.09.2022].
7. DCC nr. 60 din 25.04.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 77g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a textului „într-un sediu unic” din articolul 2 alin. (3) al Legii nr. 76 din 21 aprilie 2016 cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești.
8. DCC nr. DCC73/2019 din 14.05.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 92g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 337 din Codul de procedură penală (consemnarea declarațiilor părților și ale martorilor în ședința de judecată).
9. HCC nr. 6 din 19.03.2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 265 alin. (2) din Codul de procedură penală (contestarea refuzului organului de urmărire penală de a primi plângerea sau denunțul privind comiterea unei infracțiuni).
10. DCP CSJ din 25.04.2008 emisă în cauza L. și alții, Dosarul nr. 1ra-357/08.
11. DCP CSJ din 26.11.2013 emisă în cauza T. A., Dosarul nr. 1ra-03/13.
12. DCSJ în cauza C. V., emisă în Dosarul nr. 4-1re-113/2020. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=2037 [accesată: 14.09.2022].
13. DPCPCSJ din 22.02.2019, emisă în Dosarul nr. 4-1ril-2/2019. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_interes_lege.php?id=9 [accesată: 14.09.2022].
14. Extras DCPL CSJ din 17.06.2021, Dosarul nr. 1ra-14/2021, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18989 [accesată: 16.09.2022].
15. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al CSJ din 28.06.2012 în cauza SRL „A.-M.” c. Ministerului Finanțelor – Curtea de Apel Chișinău (dos. nr. 2r-444/12). Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php [accesată: 16.09.2022].
16. Încheierea Judecătoriei Chișinău (sediul Centru) din 20.02.2017, emisă în Dosarul nr. 10-657/2017.
17. HP CSJ nr. 3 din 09. 06. 2014 Cu privire la

- aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.
18. Recomandarea nr. 71 a CSJ cu privire la judecarea recursului împotriva încheierilor adoptate în ordinea prevăzută de art. 313 CPP.
 19. Osoianu Tudor, Ostavciuc Dinu, Urmărirea penală, Curs universitar, Chișinău, 2020.
 20. Osoianu Tudor, Ostavciuc Dinu, Respectarea termenului rezonabil al urmăririi penale – standardele CEDO și reglementările naționale. Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, 2020.
 21. Osoianu Tudor, Ostavciuc Dinu, Efectuarea acțiunilor procesuale la faza urmăririi penale, în conformitate cu prevederile legislației procesuale penale a Republicii Moldova, Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, Ediția nr. 14, Chișinău, 2021.
 22. Ostavciuc Dinu, Osoianu Tudor, Procedura de examinare a cererilor de accelerare a urmăririi penale în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală – analiza legislației, doctrinei și jurisprudenței, Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova. Disponibilă: http://dspace.academy.police.md/xmlui/bitstream/handle/123456789/547/anal_e_st_nr_14_2021%20118-133.pdf?sequence=1&isAllowed=y [accesată: 16.09.2022].
 23. Ostavciuc Dinu, Aspecte procesual-penale și tactici criminalistice privind cercetarea traficului de copii. Teză de doctor în drept. Disponibilă: http://www.cnaa.md/files/theses/2015/22551/dinu_ostavciuc_thesis.pdf [accesată: 16.09.2022].
 24. Ostavciuc Dinu, Sesizarea organului de urmărire penală, Chișinău, 2020.
 25. Cristian Bălan, Termenul rezonabil în procesul penal român, Editura Hamangiu, București, 2021.
 26. Udroi Mihail, Procedură penală. Partea generală, Sinteze și Grile, Ediția a 6-a, revizuită și adăugită, Volumul I, Editura C.H. Beck, București, 2019.
 27. Mihai Poalelungi, Igor Dolea, Tatiana Vîzdoagă [et al.], Manualul judecătorului pentru cauze penale, Chișinău, 2013.
 28. Theodoru Grigore Gr., Tratat de Drept procesul penal, Ediția a 3-a, Editura Hamangiu, 2013.

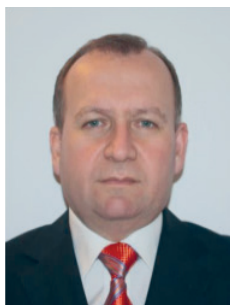
DESPRE AUTOR

Dinu OSTAVCIUC,

*dr., conf. univ.,
rector al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
e-mail: ostavciuc@mail.ru,
ORCID ID: 0000-0001-5317-3296*

CZU 343.255:341.645(4)

DOI 10.5281/zenodo.7462305

George-Marius ȚICAL,
dr., prof. univ.

PhD,
University Professor

Radion COJOCARU,
dr., prof. univ.

PhD,
University Professor

INTERPRETAREA SEMNELOR OBIECTIVE ALE INFRAȚIUNII DE TORTURĂ [ART. 166¹ ALIN. (3) C.PEN. AL R. MOLDOVA] PRIN PRISMA JURISPRUDENȚEI CHEDO

Încadrarea juridică a infracțiunii de tortură, incriminată la art. 166¹alin. (3) C.pen. al Republicii Moldova, ridică problema identificării semnelor componente descrise în textul de lege, mai ales a semnelor estimative sau definitorii care se stabilesc de la caz la caz în funcție de împrejurările care însoțesc actul infracțional. În acest studiu, autorul abordează problematica interpretării semnelor obiective ale infracțiunii de tortură, prin prisma jurisprudenței Curții Europene, formată pe marginea interpretării art. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Studiul este elaborat în cadrul programului de stat: 20.80009.1606.05 „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană”. Odată cu dezvoltarea dreptului penal european în materia drepturilor omului, asemenea abordări se înscriu cu predilecție în dificila foaie de parcurs a Republicii Moldova de integrare în marea familie europeană.

Cuvinte-cheie: infracțiune, tortură, tratament inuman, tratament degradant, jurisprudență ChEDO, suferință fizică puternică, suferință psihică puternică.

INTERPRETATION OF THE OBJECTIVE SIGNS OF THE CRIME OF TORTURE [ART. 166¹ PARAGRAPH (3) OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA] THROUGH THE LENS OF THE ECHR JURISPRUDENCE

The legal classification of the crime of torture criminalized in art. 166¹ paragraph (3) of the Criminal Code of the Republic of Moldova raises the issue of identifying the component signs described in the text of the law, especially the estimated or defining signs that are established on a case-by-case basis depending on the circumstances accompanying the criminal act. In this study, the author approaches the issue of interpreting the objective signs of the crime of torture, through the lens of the jurisprudence of the European Court formed on the interpretation of art. 3 of the European Convention on Human Rights. The study has been developed within the state program: 20.80009.1606.05 “The Quality of the Judicial Act and the Respect of the Rights of the Person in the Republic of Moldova: Interdisciplinary Research in the Context of the Implementation of the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union”. Within the context of the development of European criminal law in the field of human rights, such approaches are

preferred in the difficult roadmap of the Republic of Moldova for integration into the great European family.

Keywords: offence, torture, inhumane treatment, degrading treatment, ECHR jurisprudence, severe physical pain, strong mental suffering.

Introducere. Din momentul în care a devenit stat semnatar al Convenției Europene a Drepturilor Omorului, Republica Moldova s-a angajat să respecte drepturile și libertăților fundamentale ale persoanei. Respectarea hotărârilor Curții Europene reprezintă o primă premisă a garantării drepturilor și libertăților fundamentale consacrate de Convenție. ChEDO, prin intermediul hotărârilor sale, este unica instanță care este în drept să dea interpretări oficiale privind aplicarea Convenției Europene. Forța obligatorie a hotărârilor ChEDO pentru statele semnatare reiese din prevederile art. 46 alin. (1) din Convenția Europeană: „Înaltele părți contractante se angajează să se conformeze hotărârilor definitive ale Curții în litigiile în care ele sunt părți”. Într-o speță abordată de către ChEDO s-a concluzionat că „...jurisprudența sa constituie un instrument de armonizare a regimurilor juridice naționale, prin luarea în considerare a standardului minim de protecție dat de prevederile Convenției. Hotărârile pronunțate de către Curte au nu numai rolul de a soluționa cauzele cu care ea este sesizată, ci și pe acela ca pe un plan mai larg să clarifice și să dezvolte normele Convenției, contribuind pe această cale la respectarea angajamentelor pe care acestea și le-au asumat în calitatea lor de părți contractante. Prin urmare, sub aspectul ierarhiei, normele CEDO au o forță juridică superioară normelor juridice interne” [1].

Atunci când acestor prevederi li se dă o interpretare contrară, necorespunzătoare cu cea data de Curtea Europeană, se aduce o încălcare gravă a normelor constituționale interne, care recunosc superioritatea prevederilor Convenției Europene. În cazul Republicii Moldova este vorba de art. 4 din Constituție, care proclamă superioritatea reglementărilor internaționale în materia drepturilor omului față de cele naționale. Reglementările prevăzute de Convenția Europeană, precum și hotărârile

pronunțate de către Curtea Europeană au o forță juridică superioară normelor interne ce alcătuiesc sistemele naționale de drept. Hotărârile instanței europene nu au doar *autoritatea de lucru judecat*, ci și *autoritatea de lucru interpretat*, *autoritate ce depășește limitele cazurilor concrete soluționate de către Curte*.

Examinarea infracțiunii de tortură, incriminată la art. 166¹ alin. (1) C.pen. al Republicii Moldova, prin prisma jurisprudenței ChEDO a format și anterior pentru autor un obiect predilect de studiu [2; 3, p. 62-72]. Spre deosebire de cercetările anterioare, în prezentul studiu se urmărește identificarea criteriilor în baza cărora semnele obiective ale infracțiunilor descrise la art. 166¹ C.pen. vor putea fi elucidate în procesul de încadrare a infracțiunilor prin prisma jurisprudenței ChEDO. Procesul de încadrare juridică a infracțiunilor se bazează pe studiul exegetic al dreptului penal, studiu care în afară de o bună cunoaștere a normelor penale și a doctrinei penale implică și cunoașterea normelor juridice extrapenale. Mai ales acest lucru este valabil pentru infracțiunile care atentează la personalitatea umană, infracțiuni pentru încadrarea juridică corectă a cărora se face necesară descifrarea de către interpretul oficial al legii penale a „conținuturilor drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei”. Or, reieșind din cele menționate *supra*, cunoașterea acestor drepturi și libertăți este indisolubil legată de interpretarea prevederilor Convenției Europene și studierea jurisprudenței ChEDO.

Opinii și discuții.

Contextul internațional și prevenirea penală a torturii, tratamentelor inumane sau degradante.

Republica Moldova ca stat tânăr, apărut în urma destrămării URSS, a aderat la mai multe acte internaționale, obiectul de reglementare al cărora îl constituie prevenirea formelor de maltratare exprimate prin tortură, tratamente

inumane sau degradante. În general, actele internaționale existente în materia prevenirii torturii pot fi clasificate în acte internaționale adoptate de Organizația Națiunilor Unite (ONU) și acte internaționale adoptate de Consiliul Europei (CE).

La prima categorie de acte internaționale pot fi atribuite: Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948; Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966; Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante din 10.12.1984. De exemplu, în acord cu art. 5 al Declarației Universale a Drepturilor Omului (în continuare DUDO), adoptată la 10.12.1948 de Adunarea generală a ONU, „Nimeni nu va fi supus la tortură, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante” [4]. În același curs de idei poate fi menționat art. 7 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice adoptat la New York pe 16.12.1966, în conformitate cu care „Nimeni nu va fi supus torturii și nici unor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante. În special, este interzis ca o persoană să fie supusă, fără consimțământul său, unei experiențe medicale sau științifice” [5].

Într-o altă ordine de idei, potrivit art. 1 din Convenția ONU din 10.12.1984: „Termenul tortură desemnează orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obține, de la această persoană sau de la o persoană terță, informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiune asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință sunt provocate de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane” [6].

Mai este de menționat că în Convenția ONU din 10.12.1984 sunt statuate un șir de obligații penale cu caracter pozitiv și negativ,

destinate prevenirii a torturii. Astfel, în conformitate cu art. 4 alin. (1) al acestei Convenții „Fiecare stat parte va veghea ca toate actele de tortură să constituie infracțiuni din punctul de vedere al dreptului penal. Se va proceda la fel în privința tentativei de a practica tortura sau orice act săvârșit de oricare persoană și care ar constitui complicitate sau participare la tortură” [6]. De asemenea, în conformitate cu alin. (2) al aceluiași articol: „Fiecare stat parte va sancționa aceste infracțiuni cu pedepse corespunzătoare, ținând seamă de gravitatea lor” [6].

În același timp, prevederile Convenției sus amintite, consacră obligația negativă de abținere de la comiterea faptelor de torturare. Astfel, în conformitate cu art. 2 alin. (2) al Convenției: „Nicio împrejurare excepțională, oricare ar fi ea, fie că este vorba de starea de război, fie de amenințare cu războiul, de instabilitate politică internă sau de orice altă stare de excepție, nu poate fi invocată pentru a justifica tortura” [6], iar potrivit art. 3 alin. (1): „Niciun stat parte nu va expulza, respinge și nici extrăda o persoană către un alt stat, când există motive serioase de a crede că acolo aceasta riscă să fie supusă la tortură” [6].

La cea de-a doua categorie se atribuie actele internaționale regionale, în principal Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04.11.1950 și Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante din 26.11.1987. În CEDO la art. 3 cu denumirea marginală de *Interzicerea torturii* este statuat dreptul persoanei de a nu fi torturat: „Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante” [7].

O primă constatare ce se impune în legătură cu prevederile art. 3 din CEDO este că dispoziția textului de lege are un caracter foarte general. Comparându-l cu alte articole, putem constata că art. 3 este cel mai scurt din Convenție. În pofida caracterului lapidar și general, este vădit caracterul imperativ al normei. Interdicția statuată la art. 3 din CEDO are un caracter absolut, nefiind permisă nicio excepție de la interdicțiile statuate. Plecând de la aceste premise,

întru-un studiu anterior am conchis că dreptul consacrat la art. 3 din CEDO este un drept fundamental intangibil, neputând fi încălcat sub nicio formă. În același timp dreptul de a nu fi supus la formele de maltratare mai este și un drept inalienabil, adică nu poate fi supus înstrăinării sub nicio formă unei alte persoane [2, p. 74].

După cum se menționează pe drept cuvânt în doctrina de specialitate, din caracterul absolut al dreptului rezultă imposibilitatea invocării de către stat a *principiului proporționalității* în apărarea sa [8, p. 129]. În acest sens, în cazul *Selmouni v. France* Curtea Europeană a statuat: „Chiar și în cele mai dificile circumstanțe, precum lupta împotriva terorismului și a crimei organizate, Convenția Europeană interzice în termeni absoluți tortura și tratamentele sau pedepsele inumane ori degradante. Spre deosebire de majoritatea normelor din Convenție, art. 3 nu conține prevederi care să permită excepții, iar conform art. 15 §2 nicio derogare de la prevederile sale nu este permisă, chiar dacă este cazul unui pericol public care amenință viața națiunii” [9].

De asemenea, caracterul absolut autorizează Curtea Europeană să se *pronunțe din oficiu* asupra încălcării art. 3 din Convenție. O asemenea regulă funcționează atunci când victima nu invocă încălcarea art. 3 din CEDO, ca un capăt de *cerere distinct în plângerea sa*, dar faptele *alegate impun acest lucru* [8, p. 129]. Din punctul de vedere al conținutului pe care îl implică, putem observa că dispoziția art. 3 din Convenția Europeană conține două prevederi de bază:

- interdicția absolută și categorică a formelor de maltratare.
- enumerarea formelor de maltratare, care reieșind din natura lor juridică pot fi: tortura; tratamentul inuman; tratamentul degradant; pedeapsa inumană; pedeapsa degradantă.

Acele cinci forme de maltratate descrise în conținutul art. 3 din CEDO sunt corelative, adică rezultă una din alta, dar în același timp, luând în considerație gravitatea lor, sunt și diferite. Una și aceeași metodă de maltratare care intră sub incidența art. 3 din Convenția Europeană, în funcție de împrejurări circum-

stanțiale factice, poate fi calificată din punct de vedere juridic ca „tortură”, „tratament inuman” sau „tratament degradant”. Conținutul real al art. 3 din Convenția europeană trebuie urmărit prin intermediul jurisprudenței Curții europene. Prin urmare, înțelegerea și delimitarea practică a torturii, a tratamentului inuman sau degradant, a pedepsei inumane sau degradante poate fi făcută prioritar prin prisma jurisprudenței ChEDO.

Mai este de menționat că o delimitare graduală dintre diferitele forme de maltratare este făcută și de alte acte juridice de vocație internațională. Astfel, potrivit art. 16 al *Convenției ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante din 10.12.1984 adoptată la New York*: „Fiecare stat parte se angajează să interzică, pe teritoriul aflat sub jurisdicția sa, și alte acte care constituie pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante care nu sunt acte de tortură așa cum aceasta este definită la articolul I, când asemenea acte sunt săvârșite de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al acesteia, îndeosebi obligațiile enunțate la articolele 10, 11, 12, și 13 sunt aplicabile altor forme de pedepse cu cruzime, inumane sau degradante. Dispozițiile prezentei Convenții nu afectează prevederile oricărui alt instrument internațional sau lege națională care interzic pedepsele sau tratamentele cu cruzime, inumane sau degradante, sau care se referă la extradare sau la expulzare” [6].

În același timp, forța juridică a CEDO și în special a art. 3 din Convenția Europeană este absolut diferită de celelalte Convenții internaționale existente în materia drepturilor omului. Acestea din urmă nu instituie „mecanisme vii” care ar asigura aplicarea și monitorizarea prevederilor sale. Convenția Europeană are un caracter normativ constrângător pentru statele contractante, întrucât aceasta este înzestrată cu un mecanism jurisdicțional eficient de asigurare a angajamentului statelor în sensul respectării dispozițiilor sale. Acest mecanism jurisdicțional este reprezentat de Curtea Euro-

peană a Drepturilor Omului, ca garant unic de respectare a Convenției. Curtea Europeană este unica autoritate care poate interpreta prevederile Convenției. Potrivit art. 19 din Convenția Europeană: „Pentru a asigura respectarea angajamentelor care decurg pentru înaltele părți contractante din prezenta Convenție și din Protocoloalele sale, se înființează o Curte Europeană a Drepturilor Omului, numită în continuare Curtea” [7]. Prin acest mecanism ce-i este propriu, Convenția Europeană, pe de o parte, oferă o eficiență reală protecției drepturilor omului pe cale jurisdicțională, iar pe de altă parte asigură supravegherea respectării drepturilor omului de către statele contractante.

Pornind de la constatările prezentate, putem concluziona că la baza interpretării și delimitării noțiunii de „tortură” de noțiunile corelative de „tratament inuman”, „tratament degradant”, „pedeapsă inumană”, „pedeapsă degradantă” stă jurisprudența ChEDO existentă în materia art. 3 din Convenția europeană. Mai ales concluzia se impune pentru delimitarea infracțiunii de tratament inuman sau tratament degradant [art. 166¹ alin. (1) C.pen.] de infracțiunea de tortură [art. 166¹ alin. (1) C.pen.].

Mai este de menționat că prevederile art. 3 din Convenția europeană evidențiază următoarele obligații pozitive ale statelor părți: adoptarea de măsuri de protecție contra maltratării și abuzurilor; furnizarea condițiilor acceptabile de detenție; asigurarea integrității fizice și morale a persoanei aflate în custodia autorităților; investigarea acuzațiilor de maltratare din partea agenților statului (aspectul procedural al art. 3 CEDO). Dintre obligațiile negative pot fi menționate următoarele: abținerea agenților statului de la aplicarea tratamentelor inumane sau degradante persoanelor aflate sub autoritatea lor; de asemenea, nimeni nu poate fi extrădat și expulzat dacă există riscul de fi supus torturii sau tratamentelor inumane în țara de destinație [10, p. 193-197].

Sediul normativ incriminator din legislația penală națională – art. 166¹ C.pen. al R. Moldova. Una dintre cele mai importante obligații pozitive de protejare a persoanelor împotriva actelor de tortură și a celor similare

(tratamente inumane sau degradante, pedepse inumane sau degradante) puse în sarcina statelor-membre prin art. 3 din CEDO, inclusiv pentru R. Moldova, o constituie obligația pozitivă cu caracter penal de incriminare și sancționare descurajatoare a acestor acte.

În legislația națională, infracțiunea de tortură a fost incriminată pentru prima dată în C.pen. din 1961 la art. 101/1 prin Legea de modificare și completare a unor acte legislative nr.263-XIV din 24.12.98 [11], cu următoarea formulare legislativă: „Acțiunile prin care se provoacă, în mod intenționat, unei persoane o durere sau suferințe puternice, fizice ori psihice, mai ales cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a intimida sau de a face presiuni asupra ei ori de a intimida sau a face presiuni asupra unei terțe persoane, sau pentru oricare alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când asemenea durere sau astfel de suferințe sunt provocate de către un agent al autorității publice sau de orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau la instigarea ori cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane, cu excepția durerii ori suferințelor, rezultând exclusiv din sancțiuni legale, inerente acestor sancțiuni sau ocazionate de ele” [12]. Norma incriminatorie era situată la Capitolul II din Partea specială a C. pen. din 1961, ce era intitulat *Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei*.

Inițial, în C.pen. al R. Moldova din 2002 răspunderea penală pentru infracțiunea de tortură era statuată la art. 309¹ la Capitolul XIV intitulat *Infracțiuni contra justiției*. Dispoziția normei de incriminare prevedea răspunderea penală pentru două fapte infracționale:

1. *tortura propriu-zisă* [art. 309¹ alin. (1) C.pen. al R. Moldova în formularea de până la intrarea în vigoare a Legii nr. 252 din 08.11.2012 pentru modificarea și completarea unor acte legislative]. Potrivit textului de lege, infracțiunea de tortură presupunea: „...provocarea, în mod intenționat, a unei dureri sau su-

ferințe puternice, fizice ori psihice unei persoane, în special cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a intimida sau de a face presiune asupra ei sau asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, dacă o asemenea durere sau suferință este provocată de o persoană cu funcție de răspundere sau de oricare altă persoană care acționează cu titlu oficial, ori la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane, cu excepția durerii sau a suferinței ce rezultă exclusiv din sancțiuni legale, inerente acestor sancțiuni sau ocazionate de ele” [13];

2. *organizarea sau instigarea acțiunilor de tortură* [art. 309¹ alin. (2) C.pen. al R. Moldova în formularea de până la intrarea în vigoare a Legii nr. 252 din 08.11.2012 pentru modificarea și completarea unor acte legislative [13].

Legiuitorul făcea o deosebire netă de periculos între faptele consemnate, lucru care deriva din regimul sancționator diferit, instituit pentru persoana care avea calitatea de autor al torturii (închisoare de la 2 până la 5 ani) și cel prevăzut pentru instigatorul sau organizatorul actelor de tortură (închisoare de la 3 până la 8 ani). Ulterior, prin Legea nr. 252 din 08.11.2012 pentru modificarea și completarea unor acte legislative norma incriminatoare privitoare la tortură a fost transferată din Capitolul XIV *Infrațiuni contra justiției* în Capitolul III *Infrațiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei*. Acest lucru s-a produs prin abrogarea art. 309¹ și introducerea art. 166¹ cu denumirea marginală de *tortură, tratament inuman sau degradant* [15].

În norma incriminatoare consacrată în art. 166¹ C.pen. al R. Moldova sunt descrise două fapte infracționale cu un regim autonom de sancționare:

– tratament inuman sau degradant [art. 166¹ alin. (1) C.pen.]. Potrivit textului incriminator, constituie infracțiune de tratament inuman sau degradant: „cauzarea intenționată a unei dureri sau a unei suferințe fizice ori psi-

hice, care reprezintă tratament inuman ori degradant, de către o persoană publică sau de către o persoană care, *de facto*, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres ori tacit al unei asemenea persoane...” [16];

– tortură [art. 166¹ alin. (3) C.pen.]. Textul de lege definește tortura ca fiind: „...orice faptă intenționată prin care se provoacă unei persoane o durere sau suferințe fizice sau psihice puternice cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a exercita presiune asupra ei sau asupra unei terțe persoane, sau din orice alt motiv, bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință este provocată de către o persoană publică sau de către o persoană care, *de facto*, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane” [16].

Semne referitoare la obiectul juridic special al infracțiunii de tortură. Soluția de poziționare a normei incriminatoare referitoare la infracțiunea de tortură în cadrul Capitolului III al C.pen. al R. Moldova, cu denumirea marginală de *Infrațiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei* a fost puternic inspirată de jurisprudența ChEDO în materia interpretării art. 3 din Convenția europeană. În jurisprudența sa, Curtea europeană în mod constant a interpretat încălcările art. 3 al Convenției ca încălcări ce atentează la integritatea fizică și morală a persoanei și la demnitatea umană. În literatura de specialitate se menționează, pe drept cuvânt, că dispoziția art. 3 din Convenția europeană „... are ca scop apărarea integrității fizice și morale a persoanei, demnitatea ei”; „... dreptul de a nu fi supus la tratamente inumane contrare demnității omului este un atribut inalienabil al persoanei, întemeiat pe valorile centrale ale „patrimoniului comun” al statelor membre ale Consiliului European, evocat în pre-

ambulul Convenției” [8, p. 129].

Luând în considerație locul de incriminare statuat în legislația penală în vigoare, precum și scopul art. 3 din CEDO, putem concludiona că *obiectul juridic special principal al infracțiunii de tortură, tratament inuman sau degradant îl formează totalitatea relațiilor sociale a căror existență și desfășurare normală este condiționată de protejarea „demnității umane” ca valoare socială supusă protecției penale.* Prin amendamentul legislativ operat de către Parlament prin Legea nr. 252 din 08.11.2012, pentru modificarea și completarea unor acte legislative, legiuitorul național a scos în evidență faptul că prin tortură se atentează prioritar la relațiile sociale ce țin de personalitatea umană și nu la relațiile sociale privitoare la înfăptuirea actului de justiție. Pe de o parte, personalitatea umană, reieșind din prevederile art. 2 alin. (2) C.pen. se află în vârful ierarhiei valorilor sociale protejate de legea penală, iar pe de altă parte, săvârșirea faptelor de tortură, tratament inuman sau degradant nu de fiecare dată este legată de înfăptuirea actului de justiție. Astfel, chiar într-o speță abordată de instanțele naționale: „...G. A. a fost recunoscut vinovat și condamnat în baza art. 166¹ alin.(2) lit. a), d) Cod penal, la închisoare pe un termen de 5 ani, cu privarea de dreptul de a exercita activități de agent de intervenție pază și ordine pe un termen de 7 ani, cu executare în penitenciar de tip semiînchis. [...] G. A., acționând cu titlu oficial ca angajat al organizației de pază „XXXX” SRL, la 20 iunie 2015, aproximativ la orele 20.30, după ce l-a reținut pe C.S. pentru săvârșirea unei fapte ilegale și l-a predat colaboratorilor de poliție, în or. XXXX, pe str. XXXX, la intrarea în clădirea Inspectoratului de Poliție XXXX, când C.S. se afla la pământ datorită traumei cranio-cerebrale închise, primite recent prin căderea și lovirea cu capul de scări, fiind într-o stare periculoasă pentru sănătatea sa și având nevoie de îngrijiri medicale, nu a recurs la acțiuni de acordare a ajutorului acestuia, dar în scop de intimidare a lui și demonstrarea importanței sale, în lipsa temeiurilor stabilite de art.29 al Legii nr.283- XV din 04.07.2003 „Cu privire la activitatea particulară de detectiv și

de pază”, ce i-ar fi permis aplicarea mijloacelor speciale asupra persoanei, intenționat i-a pulverizat lui C.S. cu gaz lacrimogen în față, ceea ce a dus la iritarea căilor lacrimale, a ochilor și incapacitate temporală de a vedea, acțiuni urmate de suferințe fizice și psihice ale lui C.S.” [17].

Din punct de vedere semantic demnitatea umană este „calitatea de a fi demn, atitudine demnă; autoritate morală” [18]. Este foarte importantă și constatarea că „... demnitatea persoanei nu constituie numai un drept fundamental în sine, ci reprezintă însuși temeiul drepturilor fundamentale” [19]. Acest lucru reiese în mod neechivoc și din Preambulul Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948 (în continuare DUDO): „Considerând că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume...” [4]. La rândul ei însăși CEDO a fost adoptată în baza DUDO, fapt care reiese fără echivoc din Preambulul Convenției europene: „Considerând Declarația Universală a Drepturilor Omului, proclamată de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948...” [7].

Suplimentar infracțiunea de tratament inuman sau degradant și infracțiunea de tortură, care implică cauzarea unor suferințe fizice sau psihice, atentează și la alte relații sociale suspuse protecției penale, precum ar fi relațiile sociale privitoare la protejarea integrității fizice și psihice a persoanei. Mai mult decât atât, acest lucru reiese fără echivoc și din unele forme agravante ale infracțiunii de tratament inuman sau degradant prevăzute la art. 166¹ alin. (2) și alin. (4), în ambele cazuri prevăzute de lit. f) – *care din imprudență au cauzat o vătămare gravă sau medie integrității corporale sau sănătății, și lit. g) care din imprudență au cauzat decesul persoanei sau sinuciderea acesteia.* În afara de aceasta, ambele infracțiuni sunt susceptibile de a pune în pericol relațiile sociale determinate de probitatea și de corectitudinea de care trebuie să dea dovadă o persoană publică sau o persoană care, *de facto*, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu

oficial sau cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane. Nu are relevanță dacă aceste persoane publice sunt funcționari din domeniul justiției sau din alte domenii care implică exercitarea autorității de stat. Prin urmare, obiectul juridic special suplimentar al infracțiunii de tratament inuman sau degradant și al infracțiunii de tortură îl formează relațiile sociale *privitoare la protejarea integrității psihice, fizice, sănătății și vieții* persoanei, precum și relațiile sociale *ce sunt condiționate de probitatea și de corectitudinea de care trebuie să dea dovadă o persoană publică sau o persoană mandatată de persoana publică la exercitarea atribuțiilor sale funcționale*.

Semne referitoare la latura obiectivă a infracțiunii de tortură. În general, infracțiunea de tortură poate fi delimitată de infracțiunea de tratament inuman sau degradant atât prin prisma semnelor laturii obiective, cât și ale celor aferente laturii subiective. În cele ce urmează, reieșind din obiectul de analiză al prezentului studiu, ne vom referi doar la semnele obiective prin prisma cărora pot fi delimitate faptele sus-menționate, urmând ca delimitarea prin prisma semnelor laturii subiective să fie examinată în cadru unui studiu de perspectivă.

Din prevederile textelor normative consacrate la art. 166¹ alin. (1) C.pen. „tratament inuman sau degradant” și art. 166¹ alin. (3) C.pen. „tortură”, rezultă că în ambele cazuri legiuitorul descrie urmările prejudiciabile, fără a specifica acțiunile sau inacțiunile concrete prin care aceste urmări pot fi declanșate. În cazul primei infracțiuni, urmarea prejudiciabilă constă în provocarea de „dureri sau suferințe fizice ori psihice, care reprezintă tratament inuman ori degradant”, iar în cazul celei de a doua infracțiuni – „durere sau suferințe fizice sau psihice puternice”. Este o tehnică legislativă specifică, utilizată la descrierea infracțiunilor de rezultat (componentelor materiale de infracțiune). Folosind această tehnică, legiuitorul dă de înțeles că prezintă grad prejudiciabil orice act de conduită (acțiunea sau inacțiune) prin care se provoacă un anumit rezultat, în cazul nostru o „durere sau suferință fizică sau psihică”. Pentru a determina acțiunile sau inac-

țiunile prin care poate fi comisă infracțiunea de „tratament inuman sau degradant” și infracțiunea de „tortură”, se va evalua în fiecare caz în parte susceptibilitatea sau aptitudinea acestora de a provoca urmările prejudiciabile proprii acestor infracțiuni. Prin incriminarea infracțiunii de tratament inuman sau degradant se pedepsește orice activitate materială prin care se provoacă urmările prejudiciabile sub forma de „dureri sau suferințe fizice ori psihice, care reprezintă tratament inuman ori degradant”, iar prin incriminarea infracțiunii de tortură – „durere sau suferințe fizice sau psihice puternice”.

În lumina celor sus-menționate se poate constata că principalul semn de factură obiectivă cu funcție delimitativă dintre infracțiunea de tratament inuman sau degradant și infracțiunea de tortură îl constituie urmarea prejudiciabilă. Plecând de la aceste premise, putem identifica o misiune deloc ușoară pentru interpretul legii penale, și anume cea de a constata în fiecare caz particular dacă gravitatea durerii fizice sau psihice provocate în rezultatul maltratării caracterizează fie fapta de *tratament inuman sau degradant*, fie fapta de *tortură*. Luând în considerație regimul sancționator diferențiat ce caracterizează aceste două infracțiuni, pentru aplicarea legii penale în strictă consonanță cu principiul legalității incriminării, persoana care efectuează urmărirea penală și instanța de judecată trebuie să constate cu exactitate pragul de gravitate al urmării prejudiciabile ce survine drept efect al săvârșirii acțiunilor de maltratare.

Un instrumentar deosebit de important pentru delimitarea „torturii” de „tratamentele inumane” sau „tratamentele degradante” după semnul gravității urmării prejudiciabile îl constituie interpretările Curții Europene pe marginea încălcărilor art. 3 ale Convenției Europene. În acest sens, nu susținem interpretarea făcută în pct. 4 al Hotărârii Plenului CSJ al R. Moldova *Cu privire la unele chestiuni ce țin de aplicarea de către instanțele judecătorești a prevederilor articolului 3 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*: „Se atrage atenția judecătorilor că termenii folosiți în textul articolului 3 au un

sens autonom, care ar putea fi diferit de sensul aceluiași termen din legislația Republicii Moldova” [20]. În baza prevederilor statuate la art. 3 din CEDO, noțiunile de „tortură”, „tratament inuman” și „tratament degradant” nu pot avea un alt înțeles în dreptul intern decât cel care rezultă din jurisprudența ChEDO. Mai mult decât atât, potrivit art. 2 alin. (3) teza a II-a C.pen.: „Dacă există neconcordanțe cu actele internaționale privind drepturile fundamentale ale omului, au prioritate și se aplică direct reglementările internaționale” [13]. De asemenea, o soluție contrară se mai află în dezacord cu prevederile art. 46 alin. (1) din CEDO, în care este consacrată forța obligatorie a hotărârilor ChEDO și 4 din Constituția R. Moldova, din care rezultă superioritatea reglementărilor internaționale în materia drepturilor omului față de cele naționale.

În lumina celor consemnate concluzionăm că criteriile de evaluare a gravității actelor de „tortură”, „tratament inuman” sau „tratament degradant”, utilizate de către Curtea Europeană la interpretarea art. 3 din CEDO, sunt obligatorii pentru organele de urmărire penală și instanțele de judecată națională la încadrarea juridică a faptelor consemnate la art. 166¹ C.pen. Prin urmare, aceste noțiuni nu pot avea o altă semnificație juridico-penală decât cea consemnată de art. 3 din CEDO.

Plecând de la faptul că însuși textul art. 3 din Convenție face o diferențiere netă dintre actele de tortură și cele de tratamente inumane sau degradante; și Curtea Europeană în activitatea sa de jurisdicție face o asemenea diferențiere [21, 22]. ChEDO a concluzionat în mod constant că: „Pentru a stabili dacă o anumită formă de maltratare poate fi calificată drept tortură, trebuie să se ia în considerație distincția prevăzută în articolul 3 dintre acest termen și cel de tratament inuman sau degradant. Așa precum ea a constatat anterior, se pare că intenția a fost ca Convenția să stigmatizeze printr-o astfel de distincție tratamentul inuman deliberat care cauzează suferințe foarte grave și crude” [23].

Într-o cauză soluționată în privința R. Moldova, criteriul principal de care s-a condus

Curtea Europeană la determinarea torturii a fost de natură obiectivă, reprezentat de metoda de maltratare și susceptibilitatea acesteia de a provoca o suferință deosebită victimei. Astfel, Curtea notează, în special, „...intensitatea loviturilor aplicate reclamantului în urma cărora el a suferit leziuni corporale foarte serioase. În urma acestor leziuni, reclamantul s-a aflat aproximativ 70 de zile în spital în diferite perioade între lunile iulie și noiembrie 1998. Un element important care trebuie luat în considerare sunt consecințele pe care maltratarea le-a avut asupra sănătății reclamantului. Curtea, de asemenea, acordă o mare importanță vârstei fragede a reclamantului (avea 17 ani în ziua evenimentelor), fapt care l-a făcut deosebit de vulnerabil în fața agresorilor săi. Totuși elementul decisiv pentru determinarea formei maltratării este practica numită „falaka” (lovirea tălpilor), la care a fost supus reclamantul. Aceasta este o formă de maltratare deosebit de condamnată care presupune intenția de a obține informații, a intimida sau pedepsi. Curtea reamintește că în cauza *Salman v. Turcia*, a constatat că folosirea practicii *falaka* însoțită de lovituri în zona pieptului a constituit tortură. În astfel de circumstanțe, Curtea consideră că violența aplicată față de reclamant a fost de natură deosebit de gravă, capabilă să provoace dureri severe și suferințe crude, care pot fi considerate ca acte de tortură în sensul articolului 3 al Convenției” [24].

Concluzii. Studiul atent al jurisprudenței ChEDO pune în valoare două praguri de severitate/gravitate, în baza cărora pot fi estimate urmările prejudiciabile aferente torturii și cele aferente tratamentelor inumane sau degradante.

Primul prag (*pragul minim* de gravitate) este atins atunci când actul săvârșit asupra victimei nu constituie o simplă brutalitate, insuficientă pentru a aduce o ingerință textului art. 3 din Convenție. Prin intermediul pragului minim de gravitate infracțiunea de „tratament inuman sau degradant” [art. 166¹ alin. (1) C.pen.] poate fi delimitată de alte forme de maltratare care nu cad sub incidența art.3 din Convenția Europeană. Prin urmare, sunt incidente art. 166¹ alin. (3) C.pen. acele forme de maltratare

care depășesc pragul minim de severitate, însă care nu depășesc gradul maxim de severitate.

Cel de-al doilea prag (*pragul maxim de gravitate*) este atins atunci când victimei, în rezultatul aplicării acțiunii sau inacțiunii de maltratare, i se provoacă o suferință fizică sau psihică „puternică” sau „deosebită”. Maltratarea care implică o atingere maximă a pragului de severitate justifică încadrarea faptei în baza art. 166¹ C.pen., la care este statuată răspunderea penală pentru fapta de tortură. Atingerea acestui prag implică cauzarea unei „suferințe fizice sau psihice deosebite” victimei. În acest sens, se va reține că anumite metode de maltratare prin însăși natura lor sunt catalogate de către Curtea

Europeană ca forme de torturare prin atingerea gradului maxim de severitate: aplicarea în cadrul arestării preventive a „spânzurătorii palestinienne” de către un agent al statului [26]; „violul săvârșit asupra unei persoane aflate în detenție” de către un agent al statului [20].

Alte forme de tratament pe care Curtea Europeană le-a determinat drept echivalente cu tortura includ: forme grave de bătaie *falaka*/falanga; lovituri pe tălpile picioarelor [22]; bătăi grave, combinate cu refuzul acordării tratamentului medical [25]; șocuri electrice, tratament cu apă fierbinte și rece, lovituri în cap și amenințări de maltratare a copiilor reclamantului [26] etc.

Referințe bibliografice:

- Hotărârea ChEDO din 18.12.1978, Irlanda v. Regatul Unit. file:///C:/Users/user/Downloads/CASE%20OF%20IRELAND%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20-%20 [accesat la data de 10.12.2022].
- Cojocaru R., Larii Iu., Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în materia dreptului penal, Suport de curs, Chișinău, Ed. Cartea Militară, 2019.
- Cojocaru R. (în coautorat). The offense of torture in terms of the standards and precedents of the ECHR. În: Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al R. Moldova. Ed. Academia „Ștefan cel Mare”, Chișinău, 2019.
- Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=r.
- Pactul internațional nr. 31 din 16-12-1966 cu privire la drepturile civile și politice adoptat de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115567&lang=ro.
- Convenția nr. 130 din 10-12-1984 împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, adoptată de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 39/46 din 10 decembrie 1984. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115576&lang=ro.
- Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950. În baza de date Moldlex.
- Bîrsan C., Convenția europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, Ediția 2, p. Ed. C.H. Beck, București, 2000, p. 129.
- Hotărârea ChEDO din 28.07.1999, Selmouni v. France; Hotărârea ChEDO din 28 octombrie 2008 Assenov și alții v. Bulgaria.
- Poalelungi Mihai, Obligațiile pozitive și negative ale statului prin prisma convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Teză de doctor habilitat în drept, Chișinău, 2015, p. 129-133, p. 193-197.
- Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 263-XIV din 24.12.98 În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr.62-64/288 din 17.06.1999.
- Codul penal al RSSM din 24.03.1961. În: Veștile R.S.S.M., 1961, nr.10.
- Codul penal al Republicii Moldova. Ediția a

- IV-a, actualizată 2009. Chișinău: Ed. Cartier Juridic, 2009.
14. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 252 din 08.11.2012. În: Monitorul Oficial nr.263-269/855 din 21.12.2012.
 15. Codul penal al R. Moldova din 18.04.2002. Republicat în temeiul articolului III lit. c) al Legii nr. 277-XVI din 18 decembrie 2008, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 41- 44, art.120.
 16. Decizia CSJ a R. Moldova din 24. 02.2022. Dosarul nr. 1ra-2116/2021 1-17027180-01-1ra-11112021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20732.
 17. Dicționar al Limbii Române. <https://dexonline.ro/definitie/demnitate> (accesat la 3.12.2022).
 18. Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene. <https://fra.europa.eu/ro/eu-charter/article/1-demnitatea-umana> [accesat la data de 1.12.2022].
 19. Hotărârea Plenului CSJ a R. Moldova Cu privire la unele chestiuni ce țin de aplicarea de către instanțele judecătorești a prevederilor articolului 3 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturile Omului și a Libertăților Fundamentale. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=49 (accesat la data de 10.12. 2022).
 20. Hotărârea ChEDO din 26.09.1997 Aydin v. Turcia. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22> (accesat la data de 04.12.2022).
 21. Hotărârea ChEDO din 28.07.1999 Selmouni v. Franța. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemi> (accesat la data de 04.12.2022).
 22. Hotărârea ChEDO din 23.06.2009 Buzilov v. Moldova, § 30. [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/BUZILOV%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/BUZILOV%20(ro).pdf) (accesat la data de 04.12.2022).
 23. Hotărârea ChEDO din 4 aprilie 2006, Corsacov v. R. Moldova. <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/03/CORSA-COV-RO.pdf> (accesat la data de 7.12.2022).
 24. Hotărârea ChEDO din 27 iunie 2000, Ilhan v. Turcia. <https://hudoc.echr.coe.int/Eng#%22itemid%22:%22001-58734%22> (accesat la data de 8.12.2022).
 25. Hotărârea ChEDO din 10.10.2000, Akkoç v. Turcia. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-58905%22> (accesat la data de 8.12.2022).
 26. Hotărârea ChEDO din 18.12.1996, Aksoy v. Turcia. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%22001-58003%22%7D> (accesat la data de 12.12.2022).

DESPRE AUTORI**George-Marius ȚICAL,***dr., profesor universitar,**Universitatea „Andrei Șaguna”,**Constanța, România**e-mail: ticalgeorge@yahoo.com**ORCID ID: 0000-0002-6123-6821***Radion COJOCARU,***dr., profesor universitar,**director al Școlii doctorale**„Științe penale și drept public”,**Academia „Ștefan cel Mare” a MAI**e-mail: radioncojocaruu@gmail.com**ORCID ID: 0000-0002-3809-7392*

CZU 343.985

DOI 10.5281/zenodo.7462335

Constantin RUSNAC,
dr., conf. univ.
PhD,
Associate Professor

Nicolai LEVANODOVSKI,
dr.
PhD

PARTICULARITĂȚILE AUDIERII BĂNUITULUI, ÎNVINUITULUI ÎN CAZUL INFRAȚIUNILOR CE ȚIN DE CIRCULAȚIA ILEGALĂ DE DROGURI

În conținutul articolului, autorul a examinat totalitatea situațiilor tipice cu care poate să se confrunte ofițerul de urmărire penală în timpul audierii bănuitului și învinuitului, în cazul cercetării infrațunilor legate de droguri.

Cercetarea nu are un caracter general, dar este axată pe complexul de întrebări ce necesită a fi adresate bănuitului, învinuitului, în funcție de caracterul faptei infracționale săvârșite. De asemenea, este tratat subiectul comportamentului non-verbal ca parte integrantă a audierii.

Cuvinte-cheie: bănuیت, învinuit, drog, ofițer de urmărire penală, audiere, procedeu probator, mijloc de probă.

PARTICULARITIES OF THE SUSPECT QUESTIONING, AS WELL AS THE ACCUSED IN THE CASE OF CRIMES RELATED TO THE ILLEGAL CIRCULATION OF DRUGS

In the content of the article, the author examined all the typical situations that the criminal investigation officer may face during the questioning of the suspect and the accused, in the case of investigating drug-related crimes.

The research does not have a general character, but is focused on the complex of questions that need to be addressed to the suspect, the accused, depending on the nature of the criminal act committed. In the same way, the subject of non-verbal behavior is treated as an integral part of the hearing.

Keywords: suspect, accused, drug, criminal investigation officer, interrogation, evidentiary procedure, means of evidence.

Introducere. Audierea este cea mai răspândită acțiune de urmărire penală, cu care operează ofițerul de urmărire penală în cadrul soluționării cauzei penale. „Mai mult, audierile constituie circa 50-60% din toate acțiunile de urmărire penală, cu care se operează în cadrul

procesului penal. Efectuând acțiuni de urmărire penală, ofițerul de urmărire penală poate obține informațiile necesare stabilirii adevărului și circumstanțelor cauzei penale pentru tragerea la răspundere penală a persoanelor vinovate. În cadrul audierii atât a bănuitului,

cât și a învinutului ofițerul de urmărire penală de cele mai dese ori se ciocnește de problema prezentării unor declarații mincinoase, iar declarațiile bănuțului au o importanță primordială pentru stabilirea adevărului, deoarece el mai bine decât orice martor sau parte vătămată cunoaște particularitățile comiterii infracțiunii și, totodată, bănuțului este persoana cea mai interesată de tănuirea adevărului și trăgănuarea procesului penal” [3, p.119].

„Audierea bănuțului și învinutului este activitatea procedurală efectuată de organul judiciar în scopul stabilirii unor date cu valoare probatorie, necesare pentru aflarea adevărului în cauza care face obiectul cercetării penale” [1, p.90]. Declarațiile învinutului sau inculpatului constituie un drept al acestuia și nu o obligație (*nemo tenetur edere contra se*). „În virtutea acestui drept, învinutul sau inculpatul, în declarațiile date poate pune la dispoziția organelor judiciare acele informații necesare aflării adevărului, dar în același timp își poate exercita și dreptul la apărare” [2, p.142]. „Ascultarea învinutului sau a inculpatului constituie o luptă permanentă dusă în plan psihologic între organul judiciar, pe de-o parte, și traficanțul de droguri, pe de altă parte, între cele două părți care se confruntă fiind poziții ireconciliabile” [14, p.213].

Scopul studiului. Articolul are drept scop elucidarea informației care necesită a fi obținută în procesul audierii bănuțului sau învinutului ce a săvârșit infracțiuni legate de droguri.

Metode aplicate și materiale utilizate. În procesul elaborării articolului, autorul s-a ghidat de un sistem de metode științifice de cercetare, și anume: metoda sistemică, metoda deducției și inducției, metoda analizei, metoda comparativă și multe altele. Baza teoretico-juridică a articolului științific cuprinde reglementările normative referitoare la doctrina procesual-penală și criminalistică din domeniul ce vizează audierea făptuitorului.

Opinii și discuții. Audierea persoanei bănuțite, învinuite de săvârșirea traficului ilicit de droguri, prezintă anumite dificultăți. În

funcție de locul pe care îl ocupă bănuțului (învinutul) în grupul criminal, circumstanțele reținerii și calitățile lui personale, tactica audierii acestuia este diferită [20, p.332]. Nu ne vom referi la recomandările de ordin general, deoarece acestea sunt expuse suficient în literatura de specialitate. Vom remarca doar particularitățile de bază, dar mai întâi subliniem, că întotdeauna e bine să studiem cele 5 tipuri de personalități implicate în fenomenul narcotizării [4, p.29] și să prevedem participarea interpretului, fiindcă în ultimii ani operațiunile nelegitime asupra drogurilor se evidențiază prin caracterul lor internațional [11, p.31].

Primul cerc de întrebări, cu excepția celor prevăzute la art. 104 alin. (2) CPP al RM, elucidate în procesul-verbal de audiere, se referă la persoana reținutului: mediul în care a crescut și a fost educat; cunoștințele și prietenii lui; consumă sau nu droguri; dacă da, atunci de cât timp și care anume; cât de frecvent se droghează și care sunt dozele; cauza începerii consumului de droguri; care drog, când și în ce doză și l-a administrat ultima oară; care sunt sursele de dobândire a mijloacelor necesare procurării drogurilor [10, p.50].

Ofițerul de urmărire penală va mai preciza starea familială a bănuțului, ocupația și interesele, perioada neîncadrării sau încadrării în muncă, starea sănătății (boli venerice, tuberculoză, SIDA), condițiile de trai, relațiile cu rudele și cei apropiați, motivul comportamentului lui ilegal, alte informații ce caracterizează persoana făptuitorului.

În privința persoanelor care se ocupau cu sinteza drogurilor, trebuie să se clarifice atribuția acestora față de domeniul chimic și al farmaceuticii: au oare studii speciale, unde au învățat și au lucrat? Concretizarea acestei întrebări permite a stabili cunoștințele teoretice ale bănuților sau învinuților și aptitudinea lor de a realiza în practică procesul de sinteză a drogurilor (uneori destul de complicat).

Nu este exclus că printre prietenii și cunoștințele făptuitorului există persoane implicate în operațiunile ilegale cu droguri (procu-

rarea, păstrarea, comercializarea etc.), de aceea se va acorda atenție și identificării acestora. Mai ales că printre asemenea persoane pot fi cunosători buni ai chimiei sau farmaceuticii. De la aceste persoane membrii grupului criminal ar fi putut primi consultații în unele probleme ce țin de fabricarea drogurilor, precum și de efectul lor asupra organismului uman.

Cel de-al doilea cerc de întrebări ce urmează a fi clarificate se referă nemijlocit la activitatea criminală a reținutului. Pe lângă rolul pe care îl îndeplinea bănuitul (învinuitul) în cadrul săvârșirii infracțiunii, ofițerul de urmărire penală trebuie să afle și despre componența grupului criminal, funcțiile fiecărui membru, modalitățile și metodele interacțiunii lor, structura ierarhică în grup [16, p.96]. Susținem opinia autorilor E. Ișenko și A. Filipov „că lista problemelor ce urmează a fi soluționate în timpul audierii bănuितului (învinuitului) este determinată de situația tipică de urmărire penală existentă la etapa inițială de investigare a traficului de droguri” [18, p.1004].

Persoana reținută pentru comerțul cu droguri trebuie să fie audiată despre: unde, când, cui, în ce cantități și în ce împrejurări a vândut aceste preparate; care erau condițiile de plată; unde se păstrează drogurile și mijloacele obținute în urma comerțului; unde, când, de la cine și în ce împrejurări a procurat drogurile, modalitatea de plată [20, p.332].

Persoana reținută pentru procurarea drogurilor poate explica: unde, când, de la cine, în ce împrejurări, în ce cantități, ce tip de droguri a procurat; modalitatea primirii și achitării (au fost procurate contra bani, schimbate pe diferite lucruri, primite ca remunerare pentru anumite servicii etc.). Pentru calificarea corectă a acțiunilor reținutului, este important a se clarifica scopul procurării mijloacelor narcotice – pentru consum personal ori în scop de înstrăinare etc.

La audierea persoanelor, care se ocupau cu fabricarea drogurilor sintetice, atenție se va acorda următoarelor: cine este inițiatorul sintetizării, unde și în ce condiții se desfășura sinteza; ce substanțe se foloseau, unde și de la

cine au fost achiziționate, cine a acordat ajutor în procurarea lor, cine a participat la fabricarea drogurilor; cui i-a fost comercializat sau predat spre comercializare produsul final, cine efectua plata și care era echivalentul (bani, lucruri, ștergerea datoriilor); din ce literatură a luat cunoștințe despre sinteza drogurilor și unde anume (în bibliotecă, la prieteni); a făcut oare notițe referitoare la reacțiile chimice în procesul sintetizării drogurilor, unde se află aceste notițe și care sunt prescurtările și codificările care complică înțelesul lor; cine dintre specialiștii din chimie, farmacologie sau medicină a acordat ajutor, inclusiv consultativ, în realizarea sintezei. De asemenea, necesită a fi concretizate datele cu privire la fabricarea drogurilor: câte și ce fel de etape parcurge sinteza, care substanțe și în ce moment se adăugau în soluție, care utilaj se folosea, care era starea fizică a substanțelor intermediare și a produsului finit, care era consistența lor [10, p.51-52].

În cazul transportării drogurilor, persoana reținută va fi audiată cu privire la: când, unde de la cine și în ce scop au fost primite, ruta și tipul transportului, categoria drogurilor și ambalajul, unde se păstrau, cine le-a văzut, care este aspectul exterior și starea fizică a drogurilor, cum și unde s-a produs transmiterea loturilor de droguri [17, p.40], parolele și modalitățile de legătură între cei implicați [15, p.825-826].

La audierea persoanei bănuite de sustragerea drogurilor din farmacia, instituții medicale și științifice etc. se concretizează următoarele: de când, prin ce metode, de unde, în colaborare cu cine s-a comis sustragerea; ce a sustras și ce cantități; modul de tănuire a sustragerii; scopul sustragerii, cui și cum i se transmiteau cele sustrate; care împrejurări au favorizat sustragerea. Paralel necesită de verificat versiunea înscenării infracțiunii [15, p.826].

Urmărirea penală de pe urma cazurilor de sustragere de droguri săvârșite de personalul medical este specifică. Ofițerul de urmărire penală va construi tactica audierii în baza rezultatelor achiziției de control sau a rețetelor eliberate. În calitate de alternativă a achiziției

de control se folosește metoda verificării dărilor de seamă în scopul depistării încălcărilor. Însă prima metodă este preferabilă. Comercializarea mijloacelor narcotice sau a rețetei care permite procurarea acestora este o probă mai sigură în stabilirea sustragerii [10, p.52].

La audierea persoanelor, care au cultivat nelegitim plante ce conțin droguri sau etnobotanice, se concretizează următoarele: de cât timp și în ce scop practică această activitate; de unde obține semințe; în care locuri, când și de câte ori a efectuat semănatul, în ce mod și cu ajutorul căror mijloace cultivă plantele; cine și ce fel de ajutor îi acordă; câte roade obține și în ce cantități; cum folosește roada, iar dacă o comercializa, atunci cui, când, unde și în ce cantități [20, p.332].

La audierea organizatorilor sau întreținătorilor de spelunci pentru consum de droguri se concretizează următoarele: cui aparține încăperea; de când o vizitează; cine furnizează drogurile, care droguri anume; în ce mod sunt administrate; care este plata pentru oferirea încăperii [15, p.826].

La audierea persoanei, care a eliberat nelegitim o rețetă sau un alt document care permite obținerea drogurilor, se concretizează următoarele: cine, când și cui a eliberat aceste documente; care este motivul acestor acțiuni; care medicamente și în ce cantități au fost prescrise; în ce mod era asigurată acoperirea urmelor infracțiunii; care era remunerarea și cine a primit-o; au fost oare cumpărate droguri în baza acestor documente – dacă da, atunci cine și cum le-a folosit [9, p.57].

În cazul audierii persoanei, care a falsificat o rețetă sau un alt document ce permit obținerea drogurilor, se concretizează următoarele: cine, când și prin ce metode a săvârșit falsul; unde a făcut rost de blanchete și ștampile; dacă blanchetele și ștampilele au fost executate de sine stătător, atunci prin ce metode, s-au păstrat oare exemplare sau clișee, unde se află; care este scopul contrafacerii; care mijloace narcotice și în ce cantități au fost indicate în documentele contrafăcute; au fost oare primite

mijloace narcotice, dacă da, atunci unde; în ce fel au fost folosite mijloacele narcotice primite; dacă au fost comercializate, atunci când și cui anume [15, p.826].

La audierea persoanei bănuite de atragerea (determinarea) la consumul de droguri se concretizează următoarele: când, unde, în privința cui și în ce scop au fost săvârșite aceste acțiuni nelegitime; cum s-a manifestat atragerea (determinarea); ce fel de droguri se propunea pentru consum și dacă a fost consumat; cine era prezent; a fost oare aplicată amenințarea și forța fizică; cunoștea oare că victima era minoră [10, p.53].

Autorul E. Rosinskaia menționează că o importanță deosebită în investigarea cauzelor penale din această categorie revine audierii organizatorilor comerțului ilegal de droguri [15, p.332]. Majoritatea grupurilor criminale care practică comerțul ilegal de droguri au o structură ramificată, în care finanștii și conducătorii sunt separați de un șir de bariere de protecție de la operațiunile de răspândire nemijlocită a drogurilor. Cei ce stau în fruntea rețelei de răspândire a drogurilor, foarte rar se ocupă personal de operațiuni nemijlocite, de aceea metodele obișnuite de efectuare a urmării penale, de regulă, nu permite stabilirea identității lor. În mâinile organizatorilor se află toate „pârghiile” de dirijare a grupului criminal, în timpul audierii ei comportându-se în funcție de ce probe dispune urmărirea. Dacă probele existente sunt neînsemnate, este puțin probabil că vor recunoaște vina.

Or, făcând depoziții de recunoaștere, organizatorul poate să elucideze toate procesele interne, care au loc în grup, să relateze despre rolul fiecărui participant. Dacă s-a ajuns la o asemenea situație, se recomandă a pune următoarele întrebări: care este durata activității grupului; care este competența și rolul fiecărui membru; unde, când și în ce împrejurări organizatorul a făcut cunoștință cu fiecare membru al grupului și cu sistemul de legătură; cum erau racolați și remunerați membrii grupului; unde se procurau precursorii pentru fabricarea

drogurilor și cine acorda ajutor în procurare; cine, unde, când și în ce împrejurări a cumpărat utilajul folosit în fabricarea drogurilor; unde se fabricau drogurile și cine este implicat în acest proces; cine, cui, unde, când și în ce împrejurări comercializa drogurile, la ce preț; unde și cum se transmiteau drogurile de către persoanele care le-au fabricat; cum se foloseau banii dobândiți pe cale ilicită?

Prezența unor probe incontestabile îi face pe bănuți să recunoască episoade concrete din activitatea lor criminală, însă le prezintă ca fiind cazuri unice, neagă legătura cu alți făptuitori, se prezintă ca persoane care au acordat ajutor întâmplător unor necunoscuți. În pofida declarațiilor inventate, ofițerul de urmărire penală trebuie să verifice toate versiunile bănuțului [21, p.68].

Susținem opinia autorilor Iu. Odagiu și S. Nestor că un procedeu tactic eficient orientat spre demascarea depozițiilor mincinoase este detalierea maximă a faptelor comunicate de cel interogat. Cu cât mai multe date false comunică el, cu atât este mai simplu e să fie prins asupra minciunii, deoarece faptele inventate este imposibil să le chibzuiești în cele mai mărunte detalii și cu atât mai mult să le păstrezi în memorie. În plus, întrebarea despre amănuntele săvârșirii infracțiunii creează bănuțului impresia că ofițerul de urmărire penală cunoaște detaliile de la alți coparticipanți și în cazul confruntărilor el va fi demascată. Detalierea este necesară și în cazul depozițiilor sincere ale bănuțului (învinuțului) despre coparticipanții pe care nu-i cunoaște, pentru a se lua măsuri în vederea identificării lor [10, p.54-55].

Dacă bănuțul (învinuțul) face depoziții false, din considerente tactice și etice este rațional, mai întâi, să fie ascultat, iar apoi, sistematizând depozițiile lui, să se demonstreze caracterul nefondat și alogic al poziției alese.

Dar trebuie să subliniem, că nu toată informația, ce se conține în declarații, va fi fixată în procesul-verbal al audierii. Va fi fixată doar acea informație, care ține de obiectul audierii. În procesul-verbal nu vor fi fixate toate componentele orale ale limbii vorbite, precum și

informațiile ce au fost transmise de cel audiat prin intermediul mijloacelor orale de transmitere a informației.

Psihologii au stabilit, că în procesul comunicării verbale doar 7% din informație se transmite prin cuvinte. În același timp, prin sunete și intonație se transmite circa 38% din informație, iar prin gesticulație, poziție, mișcările și schimbările locului în spațiu a corpului – până la 55% [3, p.121].

Subconștientul omului se află la baza prestației non-verbale. Comunicarea non-verbală de cele mai dese ori nu este controlată de rațiune, fiind percepută de observator la nivelul subconștientului, formându-i, astfel, observatorului o poziție concretă față de cel observat.

În acest context, autorul C. Burbulea menționează că semnele, care țin de activitatea psihică supusă controlului conștiinței, pot prezenta, prin sine, demonstrația mincinoasă în scopul inducerii în eroare. Din acest motiv personalitatea se studiază în baza semnelor, care nu sunt supuse voinței sau conștiinței persoanei. Reieșind din cele expuse, cea mai mare atenție trebuie concentrată pe așa-numita gesticulație pornită din subconștient [3, p.121].

Autorii Obrazțov V. și Bogomolova N. specifică că un rol important la audiere îl are stabilirea comportamentului verbal al bănuțului (învinuțului) [19, p.21].

Comportamentul verbal al unui bănuț sincer:

1. negarea va urma imediat după întrebare;
2. negarea va fi insistentă și directă;
3. va răspunde fără ezitare;
4. va părea interesat și îngrijorat de rezultatele urmăririi penale;
5. va oferi informații realiste și utile.

Comportamentul verbal al unui bănuț, care nu spune adevărul:

1. va răspunde cu ezitare;
2. va repeta întrebarea ca să câștige din timp;
3. deseori va afirma „eu nu știu”;
4. va fi precaut și nu va răspunde spontan la întrebări;

5. va evita răspunsurile la întrebări directe;

6. va insista: „voi trebuie să mă credeți” ș.a.

De asemenea, ofițerul de urmărire penală trebuie să fie atent la comportamentul non-verbal al figurantului, mai ales la comportamentul care poate da de gol făptuitorul:

- în permanență își linge buzele;
- e foarte atent la starea frizurii sale;
- se scarpină deseori;
- își freacă mâinile;
- se trage de nas sau de urechi;
- tușește iritat;
- dă din picioare;
- e atent cu unghiile sale;
- transpiră excesiv;
- îi tremură mâinile etc.

Concluzionând informația prezentată în literatura de specialitate referitoare la problemele existente în timpul audierii bănuțului (învinitului) în cazurile infracțiunilor, ce țin de circulația ilegală a drogurilor, susținem opinia autorilor Obrazțov V. și Bogomolova N., care recomandă ca acest proces să fie format din nouă pași [8]:

- confruntare pozitivă;
- dezvoltarea subiectului / temei;
- cum procedăm în cazul în care subiectul se disculpabilizează;
- depășirea obiecțiilor;
- captarea atenției;
- cum procedăm atunci când subiectul este „pasiv”;
- întrebarea cu alternativă;
- recunoașterea orală;
- recunoașterea scrisă.

I. Confruntarea pozitivă:

• ofițerul de urmărire penală îl va lăsa pe suspect singur pentru un timp, ca acesta din urmă să mediteze asupra situației, în care s-a pomenit;

• ofițerul de urmărire penală va intra în birou într-o manieră care inspiră autoritate și va întreprinde acțiuni ce au drept scop dominarea audiatului;

• ofițerul de urmărire penală îl va privi

„de sus” pe suspect și în mod direct îl va acuza de comiterea infracțiunii.

II. Dezvoltarea temei:

- va oferi suspectului o justificare psihologică pentru săvârșirea infracțiunii;
- îi va oferi o scuză și o justificare morală pentru săvârșirea infracțiunii;
- ofertele trebuie făcute în formă de monolog;
- va transfera culpa asupra altei persoane sau va stabili circumstanțele care l-au determinat să săvârșescă infracțiunea;
- va demonstra compătimire față de bănuț.

Exemple de teme:

- nu a vândut copiilor;
- nu este liderul organizației;
- nu a câștigat el toți banii;
- are nevoie de „bani nemuniciți”;
- l-a implicat complicele;
- liderii adevărați au scăpat nepedepsiți;
- minimizarea cantității de droguri și profituri.

III. Cum vom proceda în cazul în care subiectul își neagă culpa:

- trebuie să anticipați, că audiatul va nega culpa;
- ofițerul de urmărire penală trebuie să-l oprească pe suspect atunci când acesta începe să nege;
- dacă suspectul va nega cu putere infracțiunea săvârșită, atunci va fi mai greu de obținut recunoașterea;
- multe persoane vinovate își încep negarea cu următoarele fraze: „Pot și eu să spun ceva?”, „Lăsați-mă să explic!”, „Dumneavoastră o să mă ascultați?”

IV. Depășirea obiecțiilor:

• suspectul va face anumite obiecții pentru a-și exprima nevinovăția sau pentru a-și reduce din gravitatea culpei. Poate crea situații semi-conflictuale.

V. Captarea atenției:

- după „faza obiecțiilor” făptuitorul deseori devine trist și tăcut;
- subiectul se simte învins;

• atunci când nu mai reușiți să-i captați atenția, apropiați-vă de subiect și intrați în spațiul lui personal;

• continuați să demonstrați și mai multă înțelegere și compasiune; continuați „dezvoltarea temei”.

VI. Cum vom proceda atunci când subiectul este „pasiv”:

• la această etapă suspectul ar putea plânge, stare care de cele mai multe ori exprimă remușcări;

• mulți suspecți nu plâng, însă se simt învinși și stau cu capul plecat, cu umerii lăsați în jos, picioarele relaxate, privirea ațintită în gol etc.;

E timpul să intensificăm „tema” cu niște comentarii, care l-ar face pe suspect să se simtă bine.

VII. Întrebarea cu alternativă:

• când suspectul este gata să recunoască, trebuie să-i ușurăm sarcina;

• trebuie să-i punem o întrebare, care ar include două motive alternative de comitere a infracțiunii;

• de cele mai multe ori i se va oferi un motiv „bun” și unul „rău”;

• alegând unul dintre aceste motive, el își va recunoaște vinovăția.

VIII. Recunoașterea orală:

• după ce suspectul și-a ales alternativa, aveți prima recunoaștere a vinovăției sale;

• ofițerul de urmărire penală trebuie să încurajeze această recunoaștere;

• obiectivul ofițerului de urmărire penală este să obțină o prezentare orală succintă a evenimentelor care au avut loc, urmată de o declarație mai detaliată.

IX. Recunoașterea scrisă:

• declarația scrisă a suspectului;

• declarația scrisă a ofițerului de urmărire penală;

• utilizarea mijloacelor audio-video, în scopul fixării declarațiilor prin care își recunoaște vina.

La ultima etapă a audierii, declarațiile prezentate de bănuț (învinuit), ce au importanță pentru procesul penal, se fixează în procesul-verbal al audierii bănuțului (dacă fixarea declarațiilor nu s-a realizat în paralel cu darea declarațiilor) [3, p.121].

Finalizarea procesului de obținere a declarațiilor trebuie să se încheie cu aprecierea acestora. În acest context, susținem opinia autorilor Olteanu Gabriel Ion, Voicu Costica, Păun Costica ș.a., că numai atunci când declarațiile sunt conforme cu celelalte materiale ale cauzei, se poate concluziona că ele sunt concordante cu realitatea, că partea ascultată este de bunăcredință. La aprecierea declarațiilor părții, nu vor fi luate în considerație decât ceea ce aceasta a perceput [12, p.98].

Concluzii. Audierea reprezintă o acțiune de urmărire penală complexă, fiind definită ca o luptă permanentă dusă în plan psihologic între organul judiciar, pe de-o parte, și bănuț (învinuitul), pe de altă parte, pozițiile lor fiind antitetice.

Cu toate că arsenalul tactico-criminalistic utilizat de reprezentatul organului de urmărire penale în cadrul audierii este unul vast, aplicarea acestuia trebuie să păstreze un anumit echilibru între interesele statului și drepturile fundamentale ale omului.

Referințe bibliografice:

1. Aonițoiaie C, Sandu I.-E., Bercheșan V. ș.a. *Tratat de tactică criminalistică, ediția a II-a, revăzută și completată*, Ministerul de Interne, Editura Carpați, Craiova, 1992.
2. Boroș Al., Ungureanu G.-Șt. ș.a. *Drept procesual penal*, București: Editura AllBeck, 2001.
3. Burbulea C. Particularitățile audierii bănuțului, învinuitului în cazul infracțiunilor ce țin de traficul ilicit de droguri. În: *Rolul societății și al organelor de drept în contracararea narcomaniei*. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale 9 octombrie 2008, Chișinău: Academiei Ștefan cel

- Mare, 2008.
4. Carp S. Caracteristica personalității infractorului implicat în fenomenul narcomaniei și narcobusiness criminal. În: *Rolul societății și al organelor de drept în contracararea narcomaniei*. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale 9 octombrie 2008, Chișinău: Academiei Ștefan cel Mare, 2008.
 5. Codul de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 251-256 din 10.09.2022.
 6. Codul penal al Republicii Moldova: nr. 985 din 18 aprilie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 267-273 din 26.08.22.
 7. Convenția Organizației Națiunilor Unite contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, nr. 215 din 20-12-1988. Publicat: 30-12-1999 în *Tratate Internaționale*, nr. 8 art. 215.
 8. *Combaterea traficului de droguri*. Materialele seminarului. Chișinău, 12-23 mai 2008.
 9. Cook P., Jecicov I. ș.a. Îndrumar în activitatea de prevenire a consumului de droguri, Uniunea Europeană EU/ PNUD *Progr. BU-MAD*, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Ministerul Educației al RM, Ministerul Sănătății al RM, Chișinău: Reclama 2004.
 10. Nestor S., Odagiu Iu. *Metodica cercetării în fracțiunilor privind traficul de droguri*, Academia Ștefan cel Mare, Chișinău, 2003.
 11. Nestor S., Rusnac C. *Metodica investigării în fracțiunilor din domeniul traficului ilicit de droguri (material didactic)*, Chișinău, 2009.
 12. Olteanu G. Voicu C. ș.a. *Ascultarea persoanei în cadrul anchetei judiciare*, București: Editura AIT Laboratories S.R.L., 2005.
 13. Osoainu T., Ostavciuc D. ș.a. *Tactica acțiunilor de urmărire penală*. Chișinău: Cartea militară, 2020.
 14. Tarabih A. *Combaterea traficului ilicit de droguri*. Teză de doctorat. București, 2009.
 15. Аверьянова Т., Белкин Р. и др. *Российская Криминалистика, Учебник для вузов*, Москва: НОРМА—ИНФРА, 2000.
 16. Авиakov Р. *Наркомания и методы борьбы с ней*, Ереван, 1990.
 17. Аргунова И., Габиани А. *Правовые меры борьбы с наркоманией*. Москва: Знание, 1989.
 18. Ищенко Е., Филиппов А. *Криминалистика: Высшее образование*, Москва, 2007.
 19. Образцов В., Богомолова Н. *Допрос потерпевшего и свидетеля на предварительном следствии*. Москва, 2003.
 20. Россинская Е. *Криминалистика, Вопросы и ответы, закон и право*, Москва 2000.
 21. Сергеев А. *Организация борьбы с наркоманией*, Киев, 1988.

DESPRE AUTORI**Constantin RUSNAC,**

*doctor în dr, conf. univ.,
Catedra „Procedură penală, criminalistică și
securitate informațională” a Academiei
„Ștefan cel Mare” a MAI al RM
(Chișinău, Republica Moldova, MD – 2009)
e-mail: navrucnd1@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8122-7711*

Nicolai LEVANODOVSKI,

*doctor în dr.,
Catedra „Drept public”,
Universitatea de Stat din Comrat
e-mail: levandovskii@mail.ru*

Boris GLAVAN,
dr., conf. univ.
PhD,
Associate Professor

REFLECȚII PRIVIND SUBIECȚII CARE EFECTUEAZĂ ACTIVITATEA SPECIALĂ DE INVESTIGAȚII*

Articolul este consacrat domeniului de cercetare al activității speciale de investigații și are ca obiect de studiu subiecții care efectuează acest gen de activitate. Scopul prezentului studiu constă în determinarea și analiza prin prisma literaturii de specialitate și a cadrului juridic național a problematicii cu privire la subiecții care efectuează activitatea specială de investigații. În lucrare sunt expuse și analizate diferite concepte ale subiecților care efectuează activitatea specială de investigații și sunt expuse propriile viziuni ale autorului vizavi de acest subiect de cercetare. Concluzia finală, axată pe actualele prevederi legislative ale Republicii Moldova, este că noțiunea de „subiect al activității speciale de investigații” nu se identifică cu cea de „subiect care efectuează activitatea specială de investigații” și nici cu cea de „subiect care efectuează măsuri speciale de investigații”; prima noțiune, având un conținut mai larg, le include pe ultimele. Singurul subiect care efectuează măsuri speciale de investigații este ofițerul de investigații.

Cuvinte-cheie: activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigații, ofițer de investigații, subiecți, participanți, confident.

REFLECTIONS ON SUBJECTS CARRYING OUT THE SPECIAL INVESTIGATION ACTIVITY

This article is devoted to the research field of special investigative activity and has as its object of study the subjects who perform this kind of activity. The purpose of this study is to determine and analyze through the lens of specialized literature and the national legal framework the issue regarding the subjects that perform the special investigative activity. In the work, different concepts of the subjects that carry out the special investigative activity are exposed and analyzed, and the author's own visions regarding this research subject are exposed. The final conclusion, focused on the current legislative provisions of the Republic of Moldova, is that the notion of „subject of special investigative activity” is not identified with that of „subject carrying out special investigative activity” nor with that of „subject carrying out special investigative measures”, the first notion, having a broader content, includes the last ones. The only subject who carries out special investigative

* Lucrarea este elaborată în cadrul Proiectului de cercetare „Abordări conceptuale privind activitatea specială de investigații în condițiile statului de drept”, cifrul 22.00208.8007.07/PD I, susținut din Bugetul de stat.

measures is the investigating officer.

Keywords: special investigative activity, special investigative measures, investigative officer, subjects, participants, confidant.

Introducere. Dezvoltarea actuală a omnirii, în general, și a societății moldovenești, în special, se caracterizată prin multitudinea transformărilor fundamentale înregistrate în toate sferile activității umane. Pe lângă beneficiile oferite de noile progrese tehnico-științifice care ne modernizează substanțial viața, din păcate ne surprind și efectele negative ale acestor reforme, fiind vorba despre dezvoltarea calitativă a fenomenului criminal. Pericolul criminalizării relațiilor sociale apărute în procesul de reformare a structurilor socio-politice și a activităților economice devine deosebit de acut. Crima organizată în ultimii ani a înregistrat cote foarte periculoase pentru securitatea națională, crescând consistent nivelul de organizare și profesionalism criminal. Infractorii, dispunând de fonduri semnificative, deseori recurg la coruperea funcționarilor statului, inclusiv a celor de rang înalt, construind astfel o rețea de angajați compromiși și șantajabili la toate nivelurile aparatului de stat, asigurând protecție activității criminale și creând obstacole pentru funcționarea normală a organelor de ocrotire a normelor de drept.

Printre principalii factori care contribuie la creșterea criminalității, mai ales a formelor sale organizate, este imperfecțiunea cadrului legal, mai cu seamă fiind vorba despre cel care reglementează activitatea specială de investigații. Se știe că activitatea specială de investigații este unul dintre cele mai eficiente instrumente ale statului în combaterea criminalității. Prin aplicarea mijloacelor și metodelor sale specifice, aceasta are menirea să asigure protecția vieții, sănătății, drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale cetățenilor Republicii Moldova, cetățenilor străini, apatrizilor, instituțiilor și organizațiilor contra infracțiunilor și amenințărilor care subminează existențialitatea acestor valori.

În același timp, îndeplinirea cu succes și de înaltă calitate a sarcinilor activității speciale de investigații ține de competența subiecților antrenați să desfășoare activitate specială de investigații. Or, problema subiecților activității speciale de investigații rămâne una dintre cele mai importante în domeniu, nefiind suficient de clar locul și rolul acestora în rezolvarea scopurilor și obiectivelor stabilite – avem în vedere atribuțiile lor funcționale, statutul juridic, modelele de dezvoltare și rolul acestora în procesul de îmbunătățire a activității practice.

Metodologia studiului cuprinde metodele tradiționale de cercetare: logică, gramaticală, analiză și sinteză, deducție și inducție, observație și comparație. În baza analizei materialelor pertinente (legislația națională, literatura de specialitate) sunt formulate concluziile și recomandările corespunzătoare.

Rezultate obținute și discuții. Activitatea specială de investigații prin natura sa implică o gamă foarte largă de participanți: organe ale statului prevăzute de lege, servicii specializate (operative) ale acestora, funcționarii acestora, cetățenii individuali atrași spre colaborare etc. Ca și în cazul altor genuri de activitate juridică, astfel de participanți (persoane juridice și fizice) de obicei sunt numiți generic *subiecți* ai respectivelor relații juridice.

Deși s-ar părea la prima vedere că problema subiecților activității speciale de investigații este simplă, totuși constatăm că aceasta rămâne până în prezent una din cele mai discutabile probleme ale materiei investigațiilor speciale, fapt la care s-a și atras atenția în literatura de specialitate [23, p.477; 26, p.65; 29, p.384; 33, p.49; 30, p.38].

Se știe că „subiectul” în domeniul dreptului este o persoană înzestrată, în primul rând, cu anumite competențe, acestea, la rândul lor, fiind definite în interpretarea doctrinară ca un set de

sarcini, funcții, drepturi și obligații (competențe) ale organelor de stat, funcționarilor, organizațiilor publice, organizațiilor comerciale și non-profit stabilite prin acte de reglementare juridică [38, p.422; 10, p.186]. Profesorul Vintilă Dongoroz definea competența ca fiind „sfera atribuțiilor pe care le are de îndeplinit, potrivit legii, fiecare categorie de organe în cadrul procesului penal” [4, p.43].

Explicații asemănătoare ale termenului „competență” sunt reflectate și în doctrina activității operative/speciale de investigații [39], aceasta presupunând totalitatea drepturilor și obligațiilor organelor care exercită activitate specială de investigații ce decurg din sarcinile și funcțiile respectivelor organe, determinate prin legi și reglementări departamentale relevante [18, p.281; 25]. Prin competența angajaților organelor în domeniul activității speciale de investigații se are în vedere ansamblul de drepturi și obligații individuale care le sunt acordate acestora, derivate, la rândul lor, din competența subdiviziunilor și a organelor (autorităților) speciale de investigații. Aceste drepturi și obligații în doctrină sunt considerate drepturi și obligații juridice subiective, prin intermediul cărora se influențează asupra relațiilor sociale [33, p.50].

În interpretarea doctrinară autohtonă, conceptul **subiecților** (s.n.) activității speciale de investigații se referă la participanții acestei activități (persoane fizice și/sau juridice), cărora legiuitorul le-a atribuit drepturi și obligații ce vizează activitatea specială de investigații și răspunderea derivată din exercitarea acestora, incluzând organele care exercită activitate operativă de investigații (organe investigativ-operative), funcționarii acestor organe și alte persoane abilitate prin lege cu atribuții în acest domeniu [3, p.189; 9, p.37].

Într-o interpretare puțin diferită reflectată în doctrina de specialitate rusească, subiecții activității operative/speciale de investigații formează o totalitate formată din două grupuri principale de persoane fizice și juridice, legate într-o oarecare măsură de realizarea activității

operative/speciale de investigații:

- subiecții activității operative de investigație sau participanții acesteia;
- subiecții care influențează din extern asupra activității operative de investigații [40, p.76].

Conform interpretărilor de mai sus se poate spune că o persoană poate fi recunoscută ca subiect al activității speciale de investigații indiferent dacă participă personal la efectuarea unei măsuri speciale de investigații sau nu (ca și ofițer de investigații, ca și confident [8; 11] etc.), principalul lucru, în acest caz, fiind investirea unor persoane de către legiuitor cu unele atribuții și drepturi relevante domeniului activității speciale de investigații. Astfel, conceptul de subiect al activității speciale de investigații unește conceptele atât de participanți direcți la această activitate, cât și de alte persoane care influențează natura și cursul activității speciale de investigații, în același timp, nefiind participanții săi direcți [40, p.79].

În doctrină se discută și viziunea conform căreia nu toate persoanele implicate în activitatea specială de investigații însușesc statutul de subiect al acestei activități [20; 35]. Astfel, unii cercetători tratează subiecții activității operative/speciale de investigații doar din perspectiva organelor de stat competente să practice acest gen de activitate și subdiviziunile operative ale acestora incluse nemijlocit în lista legală [37, p.153-171]. Alții analizează subiecții activității operative/speciale de investigații doar prin prisma funcționarilor și confidenților, special selectați și instruiți pentru a desfășura astfel de lucrări, precum și subdiviziunile operative ale organelor de stat cărora li s-a acordat dreptul de a desfășura activitate specială de investigații [27]. În alte surse se discută doar despre subiecții care desfășoară nemijlocit activitatea specială de investigații, la categoria acestora fiind raportate subdiviziunile specializate și angajații acestora, care fac parte din organele de stat abilitate în acest sens prin legea privind activitatea specială de investigații [22,

p.106; 24, p.106-131]. Cercetând semantica termenului „ofițer operativ”, V. F. Lugovik ajunge la concluzia că „este un subiect independent al măsurilor operative/speciale de investigații, deținând competențe care îl deosebesc de alți subiecți și participanți în activitatea operativă/specială de investigații, acționând ca inițiatorul și executorul direct al măsurilor speciale de investigații, responsabil pentru acțiunile și deciziile luate” [21, p.18].

În doctrina de specialitate belarusă se face distincție cât se poate de clară între subiecții activității operative/speciale de investigații și participanții la această activitate [16; 31; 32; 33; 34; 36]. Potrivit susținătorilor acestui concept, subiecți ai activității speciale de investigații nu pot fi numite toate persoanele care ar dispune de drepturi și obligații în acest domeniu de activitate, ci numai cele mai principale, fiind vorba despre autoritățile care desfășoară activitate specială de investigații, subdiviziunile specializate, șefii acestora, ofițerii de investigații. Celelalte persoane care participă în activitatea specială de investigații formează o grupă separată, numită generic „participanți ai activității operative/speciale de investigații”, la aceasta fiind atribuite: persoanele care ajută subiecții activității speciale de investigații (experți, specialiști, traducători, persoane care oferă sau pun la dispoziția subiecților activității speciale de investigații anumite bunuri (apartament, mașină etc.)); confidenții; informatorii anonimi; organele de urmărire penală; persoanele țintă (persoane supuse investigațiilor speciale); persoanele ale căror interese sunt apărute; persoanele verificate pentru acordarea accesului corespunzător. În susținerea acestui concept s-a spus că participanții la activitatea specială de investigații nu pot fi incluși în grupul subiecților acestei activități, deoarece, în primul rând, sunt persoane ale căror competență este legată în principal de funcții care nu sunt destinate să rezolve direct sarcinile activității speciale de investigații; în al doilea rând, activitatea acestora se desfășoară pe bază de voluntariat, cu acordul persoanelor implicate, ceea

ce nu se poate spune despre subiecții activității speciale de investigații, unde activitatea acestora se află în planul îndeplinirii atribuțiilor de serviciu ale funcționarilor; în al treilea rând, statutul juridic al participanților nu este stabil și se poate schimba în cadrul relațiilor operative de investigații [30].

Considerăm că această viziune are dreptul la existență, mai ales că un astfel de sistem format din subiecți și participanți la activitatea operativă/specială de investigații urmărește îmbunătățirea reglementării legale a activităților acestor persoane, rezolvarea problemelor de selectare a cetățenilor pentru a participa la activitatea specială de investigații, determinarea rolului fiecărui participant în implementarea respectivei activități, realizarea unei serii de studii asupra aspectelor organizatorice și tactice ale activității unui anumit subiect și participant la activitatea în cauză.

Analiza literaturii de specialitate ne permite totuși să constatăm faptul că, de cele mai multe ori, nu se face diferență între noțiunea de subiecți ai activității operative/speciale de investigații și cea de participanți la această activitate. Cercetătorii Dubonosov E.S. [19, p.147], Omelin, V.N. și Kvitko, A.V. [26, p.65], spre exemplu, consideră că între aceste două noțiuni nu există niciun fel de diferență și că acești doi termeni ar fi sinonimi, iar în cadrul conținutului termenului de subiecți (participanți), în funcție de diferite criterii de clasificare se pot distinge diferite grupe separate.

Astfel, într-o interpretare, din categoria subiecților activității speciale de investigații fac parte:

- organele care desfășoară activitate specială de investigații;
- subdiviziunile operative ale acestor organe;
- funcționarii acestor organe și subdiviziuni;
- alte organe și subdiviziuni ale organelor menționate și funcționarii acestora;
- persoanele fizice care acordă asistență organelor care desfășoară activitate operativă/

specială de investigații;

- alți subiecți [13, p.12; 14, p.16-18].

Într-o altă interpretare, la temelia căreia se află criteriul apartenenței subiecților la categoria angajaților de bază în organele care au competență să desfășoare activitate operativă/specială de investigații – sau absența unei asemenea apartenențe – sunt deosebite două categorii de subiecți:

1. funcționari ai acestor organe (salariații subdiviziunilor operative ale acestor organe și ale altor subdiviziuni (neoperative) ale aceluiași organe);

2. persoane care nu sunt salariate de aceste organe:

- specialiștii care dispun de cunoștințe științifice, tehnice și alte cunoștințe speciale;

- cetățenii individuali care oferă asistență organelor activității speciale de investigații în mod public și confidențial;

- alte persoane (ofițerul de urmărire penală, procurorul, judecătorul etc.) [17, p.16-17].

Cercetătorul T.T. Mahmutov în urma elaborării lucrării de doctorat propune următoarea clasificare a subiectelor raporturilor juridice a activității operative/speciale de investigații, ale căror drepturi trebuie consacrate în Legea cu privire la activitățile operative de investigații:

- angajații subdiviziunilor operative implicați direct în pregătirea și desfășurarea măsurilor operative de investigații;

- persoanele care sunt protejate și care au declarat o încălcare sau amenințare cu lezarea drepturilor și intereselor lor legitime,

- persoanele în privința cărora sunt efectuate măsurile operative de investigații;

- persoanele (fizice, juridice) care asistă subdiviziunile specializate ale autorităților ce dispun de competență în domeniul activității speciale de investigații pentru relevarea, prevenirea și descoperirea infracțiunilor;

- alte persoane care nu au legătură cu măsurile speciale de investigații în desfășurare;

- funcționarii organelor de stat care exercită controlul și supravegherea asupra

activității speciale de investigații [25, p.8].

Profesorii autohtoni V. Cușnir și V. Moraru [3, p.190] clasifică subiecții activității operative/speciale de investigații în funcție de trei criterii:

1. conținutul drepturilor și obligațiilor ai căror titulari sunt divizați în trei categorii:

a) subiecți care **exercită** (s.n.) nemijlocit activitate operativă/specială de investigații, la această categorie fiind menționate organele investigativ-operative ale autorităților (prevăzute la acel moment în art.11 Legea nr.45/1994 [6], iar astăzi în art.6 Legea nr.59/2012 [7]) Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Apărării, Centrului Național Anticorupție, Serviciului de Informații și Securitate, Serviciului de Protecție și Pază de Stat, Serviciului Vamal, Serviciului Fiscal de Stat și Administrației Naționale a Penitenciarelor;

b) subiecți care **participă** (s.n.) la activitatea operativă/specială de investigații; din această categorie fac parte persoanele care acordă ajutor la realizarea sarcinilor activității speciale de investigații, fiind vorba de persoane oficiale și specialiști din diferite domenii ale științei, precum și cetățenii care colaborează benevol, în mod public sau secret, cu organele care exercită activitatea specială de investigații;

c) subiecți care **controlează** (s.n.) activitatea operativă/specială de investigații, din acest grup făcând parte Comisia securitate națională, apărare și ordine publică a Parlamentului Republicii Moldova, procurorul general, procurorii ierarhic superiori, judecătorii de instrucție, conducătorul organului ce efectuează activitatea specială de investigații (art.38-40 Legea nr.59/2012) [7].

2. Statutul juridic al persoanei (persoane juridice și fizice):

a) Subiecți – persoane juridice:

- organele (autoritățile) competente în activitatea operativă/specială de investigații;

- subdiviziunile specializate ale autorităților care efectuează activitatea specială de investigații.

b) Subiecți – persoane fizice:

- ofițerii de investigații;
- alți funcționari;
- alți participanți.

3. Volumul competenței (deplină și limitată):

a) Subiecți care realizează activitate operativă de investigații în volum deplin (competență deplină):

- Ministerul Afacerilor Interne;
- Serviciul de Informații și Securitate;
- Centrul pentru Combaterea Crimelor

Economice și a Corupției.

b) Subiecți care realizează activitate operativă de investigații în volum limitat:

- Ministerul Apărării;
- Serviciul de Protecție și Pază de Stat;
- Serviciul Vamal;
- Serviciului Fiscal de Stat
- Administrația Națională a Penitenciarelor.

În contextul opiniilor relatate este foarte dificilă aprecierea subiecților activității speciale de investigații. Încercările cercetătorilor de a identifica diferite criterii de clasificare în baza cărora sunt deosebite mai multe categorii de subiecți ai activității operative/speciale de investigații pot fi doar salutate și binevenite. Divizarea subiecților în grupuri într-adevăr oferă oportunitatea studierii lor aparte în continuare, ce ar permite înaintarea noilor propuneri de dezvoltare și perfecționare. Împărțirea subiecților în grupuri separate nu ar avea nicio relevanță în condițiile în care am admite că toți sunt la fel, adică ar avea aceleași atribuțiuni, responsabilități, drepturi și obligații. Pentru înțelegerea rolului fiecărui participant în cadrul activității speciale de investigații se caută diferite criterii de divizare și deosebire a acestora.

Din relatările expuse mai sus se observă tendința cercetătorilor de evidențiere, ca rol principal al activității speciale de investigații, a celor care efectuează acest gen de activitate, anume lor revenindu-le și atribuțiunea de îndeplinire a scopului și sarcinilor activității speciale de investigații. Atât cercetătorii care împărtășesc ideea neincluzerii participanților

la activitatea specială de investigații la conceptul subiecților acestui gen de activitate, cât și cei care pledează pentru un concept unic al subiecților ce ar include diferite grupuri separate, inclusiv cel al participanților, de fapt nu fac altceva decât să evidențieze categoria subiecților care efectuează investigații speciale. Problema care rămâne deocamdată neunanim rezolvată este pe cine urmează să includem în grupul celor care efectuează activitate specială de investigații.

Rămâne deschisă problema cu privire la atribuirea la lista subiecților care efectuează activitate specială de investigații a judecătorului de instrucție[12], a procurorului[15] și a organului de urmărire penală, ori aceste organe au și ele anumite competențe pe acest segment de activitate. Discutabilă rămâne și chestiunea cu privire la atribuirea confidențelor la categoria celor care execută însărcinări în cadrul activității speciale de investigații speciale. Lucruri similare se pot spune și în privința altor persoane (specialiști, persoanele fizice și juridice) implicate chiar la realizarea măsurilor speciale de investigații.

Se pare că singurul care poate să facă claritate în rezolvarea acestei probleme este legiuitorul, doar el fiind în măsură să stabilească competențele tuturor persoanelor implicate în activitatea specială de investigații.

Capitolul II al Legii nr.59/2012 este intitulat „Subiecții care efectuează activitate specială de investigații”, în cadrul căruia sunt stabilite competențele următoarelor structuri:

1. Autorităților – Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Apărării, Centrului Național Anticorupție, Serviciului de Informații și Securitate, Serviciului de Protecție și Pază de Stat, Serviciului Vamal, Serviciului Fiscal de Stat și Administrației Naționale a Penitenciarelor;

2. Subdiviziunilor specializate și conducătorilor acestora;

3. Ofițerilor de investigații;

4. Procurorului;

5. Colaboratorilor confidențiali;

6. Persoanelor fizice și juridice.

În virtutea competențelor atribuite prin lege, având în vedere prevederile Codului de procedură penală, această listă ar putea fi completată cu alți doi actori importanți, fiind vorba despre:

7. ofițerul de urmărire penală;
8. judecătorul de instrucție.

Cu toate acestea, în art.6 alin.(1) din Legea nr.59/2012 se menționează că „activitatea specială de investigații se **efectuează** (s.n.) de către ofițerii de investigații ai subdiviziunilor specializate din cadrul ori subordonate Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Apărării, Centrului Național Anticorupție, Serviciului de Informații și Securitate, Serviciului de Protecție și Pază de Stat, Serviciului Vamal, Serviciului Fiscal de Stat și Administrației Naționale a Penitenciarelor”, ceea ce ar însemna că ofițerul de investigații este singurul subiect care efectuează activitatea specială de investigații, iar restul doar contribuie la efectuarea acesteia, în sensul că ar avea alte competențe – nu de efectuare, ci de organizare, supraveghere, control, ajutor etc.

În acest context sunt relevante prevederile art.132² alin.(3) CPP [1], în care se specifică că „măsurile speciale de investigații se efectuează de către ofițerii de investigații ai subdiviziunilor specializate ale autorităților indicate în Legea privind activitatea specială de investigații”.

Conform prevederilor art.6 alin.(2) din Legea nr.59/2012, este interzisă efectuarea măsurilor speciale de investigații de către alte autorități decât cele indicate la alin.(1), adică doar ofițerii de investigații ai subdiviziunilor specializate ale autorităților Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Apărării etc. sunt în drept să efectueze activitatea specială de investigații, în general, și măsurile speciale de investigații, în particular. Totodată, în cadrul unor autorități cum ar fi Procuratura Anticorupție și Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale (PCCOCS) pot activa prin detașare ofițerii de investigații ai autorităților menționate, având competență legală [5, art.7] să efectueze măsurile speciale de investigații în cauzele penale aflate în gestiunea lor.

În interpretarea literară, verbul „a efectua” are înțelesul de a „executa, face, realiza, săvârși, îndeplini, înfăptui” [2]. S-ar părea că ofițerul de investigații nu este singurul subiect care realizează activitatea specială de investigații, pe lângă acesta ar mai fi și alții (confidentul, cetățenii atrași să participe la efectuarea măsurilor speciale de investigații, specialistul, translatorul etc.), aportul cărora, de asemenea, fiind îndreptat spre îndeplinirea misiunilor și sarcinilor activității speciale de investigații. Se pare totuși că legiuitorul a ținut să evidențieze ofițerul de investigații ca fiind figura responsabilă de succesul și insuccesul îndeplinirii sarcinilor activității speciale de investigații; or, responsabilitatea pentru îndeplinirea scopului și sarcinilor activității speciale de investigații nu este și nici nu poate fi pusă pe seama persoanelor care contribuie la îndeplinirea acestora. Ofițerul de investigații este actorul principal al activității speciale de investigații, el decide strategia, tactica efectuării măsurilor speciale de investigații, el apreciază situația operativă, la cine să apeleze după ajutor și pe cine să implice pentru a obține rezultatele scontate. Anume în acest sens ofițerului de investigații i s-a permis să atragă cetățeni spre colaborare, inclusiv confidențială și inclusiv cu plată.

Ofițerul de investigații, dacă e să ne exprimăm plastic, este responsabil de proiectul numit activitatea specială de investigații. Ceilalți subiecți implicați în cadrul acestui proiect îndeplinesc roluri adiacente, cu atribuții secundare. Procurorul, de exemplu, nu efectuează măsuri speciale de investigații, cel puțin în conformitate cu actualele prevederi ale legislației Republicii Moldova, ci supraveghează și controlează legalitatea lucrărilor efectuate de ofițerul de investigații. Chiar dacă aportul procurorului poate fi unul considerabil la realizarea activității speciale de investigații, de el depinzând, în mare parte, autorizarea și prelungirea măsurilor speciale de investigații, totuși responsabilitatea pentru îndeplinirea măsurii respective este pusă pe seama ofițerului de investigații. De la ofițerul de investigații se cer rezultate, adică informații care ulterior vor fi

verificate și valorificate, inclusiv în calitate de probe în procesul penal. Din punct de vedere procesual penal nu interesează atât de mult cum ofițerul de investigații se va descurca și va face rost de informațiile necesare, pe cine va implica la realizarea misiunii stabilite, important este ca în cadrul realizării respectivei misiuni să fie respectate drepturile persoanei supuse investigării, în caz contrar informațiile obținute nu vor putea fi apreciate ca probe.

Lucruri similare pot fi spuse și în privința judecătorului de instrucție ca subiect al activității speciale de investigații. Precum procurorul, judecătorul de instrucție nu efectuează, la propriu, măsuri speciale de investigații, ci autorizează măsurile atribuite în competența sa, le prelungește, le verifică legalitatea etc. În aceeași ordine de idei se poate spune că nici ceilalți participanți la înfăptuirea activității speciale de investigații, inclusiv la realizarea măsurilor speciale de investigații, nu fac parte din categoria subiecților care efectuează această activitate.

Rezumând cele relatate, putem spune că noțiunea de „subiect al activității speciale de investigații” nu se identifică cu cea de „subiect care efectuează activitatea specială de investigații” și nici cu cea de „subiect care efectuează măsuri speciale de investigații”, prima noțiune având un conținut mai larg, ce le include pe ultimele. Orice subiect care efectuează măsuri speciale de investigații este în același timp și subiect al activității speciale de investigații, însă nu orice subiect al activității speciale de investigații este și subiect care efectuează măsuri speciale de investigații.

Reieșind din actualele prevederi legale,

singurul subiect care efectuează măsuri speciale de investigații este ofițerul de investigații, căruia legiuitorul i-a atribuit anumite competențe (drepturi și obligații) în vederea realizării scopurilor și sarcinilor activității speciale de investigații și care se face responsabil de succesul sau insuccesul îndeplinirii acestora.

Totodată atragem atenția asupra faptului că nu toate persoanele implicate în activitatea specială de investigații au un statut juridic oficial determinat, în special fiind vorba despre persoanele care participă la realizarea măsurilor speciale de investigații prin punerea la dispoziție a anumitor bunuri materiale (mașină, apartament) subdiviziunilor specializate pentru rezolvarea sarcinilor activității speciale de investigații. În acest context, procesul de studiere și dezvoltare a statutului unor astfel de persoane (implicate în sfera activității speciale de investigații) rămâne cam iluzoriu, aspect la care s-a atras atenția și în doctrina de specialitate[33, p.50].

Definirea mai exactă a categoriilor de subiecți ai activității speciale de investigații ar trebui să aibă o importanță strategică pentru dezvoltarea ulterioară a științei și practicii activității speciale de investigații, lucru care ar face posibilă analizarea relațiilor juridice ce apar între acești subiecți, în sensul că s-ar analiza un număr de persoane fizice și juridice ca purtători de drepturi și obligații implicate în activitatea specială de investigații. În cele din urmă, ar fi posibilă eliminarea lacunelor de ordin juridic și organizatoric ce ar avea un impact negativ asupra implementării activității speciale de investigații.

Surse bibliografice

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003, p.4-208.
2. DEX [online]. [citat 18.11.2022]. Disponibil:

<https://dexonline.ro/definitie/efectua>.

3. DIDĂC V., CĂPĂȚICI M., CUȘNIR V., MORARU V. Tactica criminalistică. Activitatea operativă de investigații. Chișinău: Elan poligraf, 2009. 344 p. ISBN 978-9975-66-093-8.
4. DONGOROZ, V., Curs de procedură penală, ed. a 2-a, București, 1942, p.101 apud TRIF

- V., Metode de supraveghere tehnică în cadrul procesului penal / Valentin Trif. - București: Editura C.H. Beck, 2019. 403 p.
5. Legea nr. 159 din 07.07.2016 cu privire la procuraturile specializate Art. 7.
 6. Legea Republicii Moldova nr. 45 din 12-04-1994 privind activitatea operativă de investigații. Monitorul oficial Nr. 5 art. 133 din 30-05-1994 (abrogată).
 7. Legea Republicii Moldova nr.59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigații. Monitorul Oficial nr. 113-118/373 din 08.06.2012, p.6-12.
 8. ROMAN, D. *Delimitarea statutului juridic al investigatorului sub acoperire de cel al colaboratorului confidențial „Independența de stat a Republicii Moldova: retrospective și realități”*. Conferință științifică națională cu participare internațională (2021; Chișinău). *Independența de stat a Republicii Moldova: retrospective și realități: Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională, din 26 august 2021: cu genericul „30 de ani de la adoptarea Declarației de Independență a Republicii Moldova: aspecte politico-juridice și social-economice”/ coordonator: Victor Juc. - Chișinău: S. n., 2022 (ÎS FEP „Tipografia Centrală”). - 448 p.*
 9. ROMAN, Dumitru. *Activitatea specială de investigații și alte activități informative: Note de curs / Dumitru Roman; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Dep. Drept Procedural. - Chișinău: CEP USM, 2019. - 203 p.*
 10. SIDA, A., BERLINGHER, D. *Teoria generală a dreptului*. Ed. a 3-a, rev. - Arad: „Vasile Goldiș” University Press, 2006. 231 p. Bibliogr. ISBN 973-664-065-5.
 11. SUIAN, M. *Unele aspecte privind folosirea investigatorilor sub acoperire și a colaboratorilor*. Penalmente 2016. PENALMENTE / RELEVANT nr. 2 / 2016 // <https://www.revista.penalmente.ro/nr2-2016/folosirea-investigativilor-si-colaboratorilor>.
 12. АЗАРОВ, В.А., ИВАНОВ, В.И. *Судебный контроль как средство проверки доброкачественности результатов оперативно-розыскных мероприятий // Научный вестник Омской академии МВД России. 2010. - № 4(39). - С. 19-23.*
 13. АТМАЖИТОВ, В.М., БОБРОВ, В.Г. *О законодательном регулировании оперативно-розыскной деятельности*. Научный доклад - М.: Изд-ль Шумилова И.И., 2003. - 24 с. (Библиотека оперативника (открытый фонд). ISBN 5-89784-069-5.
 14. АТМАЖИТОВ, В.М., БОБРОВ, В.Г. *Об основных направлениях дальнейшего развития теории оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел // Актуальные вопросы теории и практики оперативно-розыскной деятельности: тр. Акад. упр. МВД России. М., 2000. С. 16-18.*
 15. БАБИЧЕВ, Д. А. *Прокурорский надзор в сфере оперативно-розыскной деятельности: красноречивые границы правоприменения / Д. А. Бабичев // Человек: преступление и наказание. - 2019. - Т. 27(1-4), № 1. - С. 47-51. - DOI : 10.33463/1999-9917.2019.27(1-4).1.047-051.*
 16. БАСЕЦКИЙ, И. И., РОДЕВИЧ, Л. И. *Субъекты и участники оперативно-розыскного и уголовного процессов // Проблемы правоохранительной деятельности. - 2007. - № 1. - С. 22-26.*
 17. БОБРОВ, В.Г. *Понятие оперативно-розыскного мероприятия. Основания и условия проведения оперативно розыскных мероприятий: Лекция. М., 2003. С. 16-17.*
 18. ВАГИН, О.А., ГАВРИЛОВ, Б.Я. ГОРЯИНОВ, К.К. [и др.]. *Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности». С приложением решений Конституционного Суда Российской Федерации и обзоров практики Европейского Суда по правам человека: отв. ред. В.С. Овчинский. — 3-е изд., доп. и перераб. — Москва: Норма: ИНФРА-М, 2018.— 576 с.*

19. ДУБОНОСОВ, Е. С. Оперативно-розыскная деятельность: учебник для вузов / Е. С. Дубоносов. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательство Юрайт, 2014. — 442 с. ISBN 978-5-9916-2672-9.
20. КААЦ, М.Э., НАСЫРОВ, Р.Р. *Органы, осуществляющие оперативно-розыскную деятельность, как субъекты отечественного уголовного процесса* // Вестник ОГУ. 2013. №3 (152). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/organy-osuschestvlyayuschie-operativno-rozysknuyu-deyatelnost-kak-subekty-otchestvennogo-ugolovnogo-protsessa> (дата обращения: 19.11.2022).
21. ЛУГОВИК, В. Ф. *Правовой статус оперативно-розыскных мероприятий*: монография / В. Ф. Луговик, С. М. Лугович. — Москва: ИНФРА-М, 2018. — 154 с.
22. МАРКУШИН, А. Г. Оперативно-розыскная деятельность: учебник и практикум для среднего профессионального образования / А. Г. Маркушин. — 5-е изд., перераб. и доп. — Москва: Издательство Юрайт, 2019. — 342 с. ISBN 978-5-534-11487-4.
23. МАРКУШИН, А. Г. Субъекты уголовного процесса и оперативно-розыскной деятельности в раскрытии и расследовании преступлений / А. Г. Маркушин // Мир науки, культуры, образования. — 2012. — № 2(33). — С. 476-479.
24. МАРКУШИН, А. Г. *Оперативно-розыскная деятельность полиции в раскрытии и расследовании преступлений*: учеб. пособие для вузов. / А. Г. Маркушин, Н. А. Аменицкая. — Москва: Юрайт, 2019. — 323 с. ISBN 978-5-534-09644-6.
25. МАХМУТОВ Т. Т. *Соблюдение и гарантии обеспечения прав и законных интересов субъектов оперативно-розыскных правоотношений*: Автореферат дисс. на соиск. ... канд. юр. наук. Тюмень 2007. 26 с.
26. ОМЕЛИН, В. Н., КВИТКО, А. В. Субъекты проведения оперативно-розыскных мероприятий // Научный портал МВД России. 2010. №1. (9)1. — С. 65-70.
27. Оперативное внедрение: учеб.-метод. пособие / под ред. Б.Н. Блинова, О.А. Вагина, А.П. Исиченко, Ю.В. Колташева. М., 2000. С.6. apud РЕПИН, М.Е. Некоторые особенности и характеристика субъекта оперативно-розыскной деятельности [Текст: Электронный ресурс]. Минские криминалистические чтения: материалы Международной научно-практической конференции (Минск, 20 декабря 2018 г.): в 2 ч. / УО „Академия Министерства внутренних дел Республики Беларусь”. - Минск, 2018. - Ч. 2. - С. 384 – 388.
28. Оперативное внедрение: учеб.-метод. пособие / под ред. Б.Н. Блинова, О.А. Вагина, А.П. Исиченко, Ю.В. Колташева. М., 2000. С.6.
29. РЕПИН, М.Е. Некоторые особенности и характеристика субъекта оперативно-розыскной деятельности [Текст: Электронный ресурс]. Минские криминалистические чтения: материалы Международной научно-практической конференции (Минск, 20 декабря 2018 г.): в 2 ч. / УО „Академия Министерства внутренних дел Республики Беларусь”. - Минск, 2018. - Ч. 2. - С. 384 - 388 <https://elibrary.by/handle/docs/2462?locale=ru>.
30. РОДЕВИЧ, В. Ч. Классификация субъектов ОРД – важная составляющая совершенствования оперативно-розыскной практики / В. Ч. Родевич, Л. И. Родевич // Вопросы криминологии, криминалистики и судебной экспертизы. — 2014. — № 1(35). — С. 38-43.
31. РОДЕВИЧ, В. Ч. Некоторые суждения о правовой основе функционирования субъектов и участников оперативно-розыскной деятельности / В. Ч. Родевич // Криминалистическое обеспечение расследования преступлений: проблемы, перспективы и инновации: Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 45-летию

- кафедры криминалистики юридического факультета БГУ, Минск, 12–13 октября 2017 года / Ответственный редактор В.Б. Шабанов. – Минск: Белорусский государственный университет, 2017. – С. 150-152.
32. РОДЕВИЧ, В. Ч. Развитию оперативно-розыскной деятельности – новую теоретическую основу [Текст: Электронный ресурс] / В. Ч. Родевич // I Минские криминалистические чтения: материалы Международной научно-практической конференции (Минск, 20 декабря 2018 г.): в 2 ч. / УО „Академия Министерства внутренних дел Республики Беларусь”. - Минск, 2018. - Ч. 2. - С. 389 - 393.
33. РОДЕВИЧ, В.Ч. Методологический анализ функционирования субъектов и участников оперативно-розыскной деятельности: проблемы и суждения // Академическая мысль. 2017. №1.(1). – С. 49-55.
34. РОДЕВИЧ, Л. И. *Некоторые аспекты прав и обязанностей граждан, оказывающих содействие на конфиденциальной основе органам, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность* [Текст: Электронный ресурс] / Л. И. Родевич, Н. И. Коконов, З. В. Корж // I Минские криминалистические чтения: материалы Международной научно-практической конференции (Минск, 20 декабря 2018 г.): в 2 ч. / УО „Академия Министерства внутренних дел Республики Беларусь”. - Минск, 2018. - Ч. 2. - С. 393 - 397.
35. СИРИК, М. С. „Участник” или „субъект” уголовного судопроизводства в теории уголовного процесса и в правоприменительной практике / М. С. Сирик, С. Н. Сирик // Новое слово в науке: перспективы развития. – 2016. – № 1-2(7). – С. 376-378.
36. СТРЕЖНЕВ, В. В. *Виды содействия граждан органам, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность* [Текст: Электронный ресурс] / В. В. Стрежнев // I Минские криминалистические чтения: материалы Международной научно-практической конференции (Минск, 20 декабря 2018 г.): в 2 ч. / УО „Академия Министерства внутренних дел Республики Беларусь”. - Минск, 2018. - Ч. 2. - С. 401 - 406.
37. Теория оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова. М., ИНФРА-М, 2006. 832 с. ISBN 5-16-002437-9.
38. ТИХОМИРОВА, Л. В., ТИХОМИРОВ, М. Ю. Юридическая энциклопедия; под ред. М. Ю. Тихомирова. — Москва : Изд-во Тихомирова М. Ю., 2014. С.422.
39. УТОРОВ, О.Р. *Правовые проблемы компетенции органов, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность в части исполнения своих обязанностей* // Правопорядок: история, теория, практика. 2020. №2 (25). – С. 75-87.
40. ШУМИЛОВ, А.Ю. Курс основ оперативно-розыскной деятельности: учебник для вузов. А.Ю. Шумилов. 3-е изд., доп. и перераб. М.: Издательский дом Шумиловой И.И., 2008. - 391 с. (Библиотечка студента, курсанта и слушателя). ISBN 978-5-89784-140-0.

DESPRE AUTOR

Boris GLAVAN,

dr., conf. univ.,

Secretar Științific al Senatului

Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,

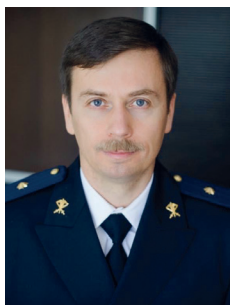
e-mail: gba74@rambler.ru,

e-mail: boris.glavan@mai.gov.md,

ORCID ID: 0000-0002-3838-4308

CZU 343.9+34(091)

DOI 10.5281/zenodo.7462392

Octavian BEJAN,
dr., criminolog

docteur en droit,
criminologue

O PRIVIRE ASUPRA NEATÎRNĂRII STATALE A MOLDOVEI MEDIEVALE DE LA ÎNFIINȚARE PÎNĂ LA DESFIINȚARE

Teoria despre asuprirea Moldovei (și Munteniei) de către Poarta Otomană, care este astăzi larg împărtășită în lumea științifică, ar putea să fie greșită. Unele fapte arată că Moldova (și Muntenia) a fost în legături de pace și bună înțelegere cu Poarta Otomană. A ființat o înțelegere de sprijinire ostășească între părți, prin care partea turcă își lua îndatorirea de a apăra Moldova (și Muntenia) de orice năvălitor, iar Moldova (și Muntenia) urma să acopere o parte din cheltuielile de apărare și să lase oastea turcă să treacă nestingherit prin Moldova (și Muntenia) spre punctele de luptă cu alte țări. În toate celelalte privințe (limbă, credință, economie...), fiecare parte era de sine stătătoare deplin. Această înțelegere a fost urmarea puterii foarte mari a turcilor și dezbinării țărilor și obștilor creștine. Deși Poarta Otomană tindea să supună Moldova (și Muntenia), ea nu o făcea fățiș și silit, deoarece își dădea seama de marea putere de luptă a Moldovei (și Munteniei). De altfel, turcii aveau o stimă fără seamăn pentru vitejia și iscusința ostășească a moldovenilor (și muntenilor), arătând o mare cinste acestora. Moldova (și Muntenia), strîmptorată ce-i drept de căderea economică pe care a cunoscut-o după deschiderea sa economică, a făcut o mare greșală, atunci cînd și-a împușinat covîrșitor oastea, prin care fapt și-a șubrezit în chip hotărîtor puterea de neatîrnare. Încercările Moldovei (și Munteniei) de a rupe înțelegerea cu turcii era lipsită de viitor și de rost.

Cuvinte-cheie: drept, medieval, moldovenesc, Moldova, neatîrnare.

UN REGARD SUR L'INDÉPENDENCE ÉTATIQUE DE LA MOLDAVIE MÉDIEVALE DE LA CONSTITUTION JUSQU'À LA DÉSOLUTION

La théorie de l'oppression de la Moldavie (et Munténie) par la Porte Ottomane, largement partager aujourd'hui dans le monde scientifique, pourrait être fausse. Certains faits démontrent que la Moldavie (et la Munténie) a été dans des liaisons de paix et bonne entente avec la Porte Ottomane. On a existé une entente d'aide militaire entre les parties, selon laquelle la partie turc a assumé le devoir de défendre la Moldavie (et la Munténie) de tous envahisseurs, tandis que la Moldavie (et la Munténie) devait couvrir une partie des dépenses de défenses et laisser l'armée turc traverser sans entrave la Moldavie (et la Munténie) vers les points de luttés avec des autres pays. À tous autres égards (langue, croyance, économie...), chaque partie était entièrement indépendante. Cette entente a été la conséquence du pouvoir très grand des turcs et la division des pays et sociétés chrétiennes. Même si la Porte Ottomane tendait soumettre la Moldavie (et la Munténie), elle ne

l'a fait ouvertement et avec la force, parce qu'elle était consciente de la grande capacité de lutte de la Moldavie (et Munténie). D'ailleurs, les turcs avait une estime sans pareille pour la bravoure et la compétence militaire des gens de la Moldavie (et Munténie), montrant un grand honneur à ceux-ci. La Moldavie (et Munténie), contrainte par la chute économique qu'elle a connu après l'ouverture de son économie, a fait une grande erreur, quand a réduit fortement son armé, ce qui a affaibli d'une manière décisive son pouvoir de l'indépendance. Les tentatives de rompre l'entente avec les turcs était vidé de l'avenir et du sens.

Mots-clés: droit, médiéval, moldave, Moldavie, indépendance.

Problema. S-a statornicit, în știința neamului, părerea că Moldova medievală a fost „sub talpa turcilor”, adică ea și-a pierdut, după moartea lui Ștefan cel Mare, neatîrnarea statală. Un șir de fapte vin însă în răspărul acestei păreri științifice. De aceea, am întreprins o nouă cercetare științifică, în vederea unei mai bune limpeziri a acestei nodele (problemă, neologism) științifice. Unei laturi le-am învederat printr-o altă cercetare științifică, făcută înaite, ale cărei descoperiri au fost de acum înfățișate într-o lucrare științifică [1, p. 44-46].

Actualitatea temei de cercetare. Procesele geopolitice mondiale din zilele noastre sînt pe cale de a schimba din temelie starea lumii. Se schimbă nu numai cumpăna puterii. Sînt puse din nou în dezbatere nodele ce țin de neatîrnarea țărilor și dreptul internațional. Se cere o nouă teorie politică și juridică, pe care să fie așezate noile norme de drept internațional și noile legături dintre țări și obști. Ceea ce se întîmplă în lume va atinge puternic și Republica Moldova, îndeosebi sub latura neatîrnării. În aceste împrejurări, trecutul poate să fie un punct de plecare în luarea unor hotărîri înțelepte, care să ferească țara de suferințe și de pierderi fără folos și nedrepte.

Scopul și sarcinile cercetării. Descoperirile științifice înfățișate în această lucrare sînt rodul unei cercetări științifice care a urmărit scopul de a căpăta noi cunoștințe despre neatîrnarea statului Moldova, de la înființarea pînă la desființarea acestuia, adică în veacurile XIV-XX, deci vreme de aproape 500 de ani. Pen-

tru a atinge această țintă științifică, a fost pusă îndeplinirea următoarelor sarcini: a) a arunca o nouă privire științifică asupra neatîrnării statului Moldova și b) a descoperi cît mai multe laturi ale neatîrnării statului Moldova.

Metodele aplicate și materialele folosite. Pentru a înfăptui cercetarea științifică cu pricina, ale cărei descoperiri științifice sînt înfățișate în lucrarea de față, au fost folosite următoarele metode: metoda analizei de conținut (cartea „Descrierea Moldovei”, scrisă de Dimitrie Cantemir (Editura „Litera internațional”, București, 2001, 256 p.); dreptul internațional (prevederi și aplicare)); lucrările științifice din țară și din străinătate privitoare la dreptul internațional) și metoda construcției abstracte (tălmăcire a faptelor și căpătare a unor cunoștințe noi).

Rezultatele obținute și debateri. Din capul locului vom spune că Moldova capătă recunoașterea altor țări în timpul domniei lui Alexandru cel Bun. Cantemir spune despre aceasta următoarele: „În vremea sinodului de la Florența, împăratul bizantin Ioan Paleologul a recunoscut lui Alexandru I cel Bun titlul de despot și coroana de rege.” (p. 59). Să nu scăpăm totuși din vedere faptul că această împărăție ducea atunci lupte grele cu turcii și își simțea sfîrșitul, ceea ce s-a și întîmplat pînă la urmă (în anul 1453). Despre Alexandru cel Bun, Cantemir mărturisește în altă parte: „Acesta este cel care a făcut cunoscut străinătății numele pînă atunci aproape neștiut al Moldovei, trimițînd pe mitropolitul moldovean și soli la

* Articolul este publicat în regia autorului.

sinodul din Florența și prin apărarea dîrză a dreptei credințe a meritat ca Ioan Paleologul împăratul bizantin, să-l cinstească nu numai cu titlul de despot, dar și cu o coroană crăiască.” (p. 66). Cantemir mai adaugă că „Din drepturile domnești cu care se laudă principii cei mari nu le-a lipsit nici unul.” (p. 59). Iată o dovadă foarte puternică că Alexandru cel Bun a fost un mare cîrmuitor.

Toți oamenii de știință care au cercetat trecutul neamului pînă acum socotesc că Moldova, ca și Muntenia (Țara Rumînească), s-a aflat sub stăpînire turcească după stingerea lui Ștefan cel Mare. Cercetările noastre științifice au descoperit altceva.

După cum o spun toți, „închinarea țării” în fața Porții Otomane a fost voința din urmă a lui Ștefan cel Mare. Cum putem oare să ne închipuim că cel mai mare apărător al neațîrnării țării a putut să îngăduie așa ceva? Se lipește ca nuca de perete această tălmăcire de faptele marului cîrmuitor.

De fapt, Moldova s-a bucurat de o mare neațîrnare după ce s-a căzut la învoială cu Poarta Otomană. Cantemir scrie în această privință: „Sub fiul său Bogdan (fiul lui Ștefan cel Mare, n.n.), după ce acest domnitor a jurat credință sultanului și a făgăduit să plătească în fiecare an un tribut de 4000 ducați, s-a stins dintr-o dată raza cea mai de frunte a strălucirii moldovenești, puterea fără margini a domnului și dreptul său, legat strîns de aceasta, de a face război și pace. Cîtva timp a mai rămas totuși o umbră din vechea măreție și parcă Moldova mai degrabă se pusese sub paza turcilor decît li se închinase; pesemne fiindcă turcii n-au vrut să întărite inimile noilor supuși, care nu li se supuseseră de tot și se temeau că, dacă i-ar fi socotit supuși, aceștia ar fi putut ajunge dușmanii lor pe față și s-ar fi răsculat.” (p. 60). A fost, deci, mai mult o înțelegere de pace. Tribut Moldova a trebuit să plătească, căci războiul este făcut pentru îmbogățire. Ce este războiul dacă nu o tîlhărie făcută de o țară împotriva altei țări? Toate tîlhăriile sînt făcute pentru înavuțire, și cele dintre oameni, și cele dintre țări. Am putea,

de asemenea, să spunem că cotropitorii sînt niște vînători, care privesc alte țări ca pe un vînat, o pradă pentru îndeștarea nevoilor sale. Totuși, cuvîntul tribut nu se potrivește aici, căci turcii și-au luat răspunderea de a apăra Moldova de cotropitori. Deci, Moldova a cumpărat niște securitate. A fost un tîrg între cumpărător și vînzător. Cantemir zice în această privință „Moldova mai degrabă se pusese sub paza turcilor” (p. 60). Este adevărat că Moldova a fost silită oarecum să facă acest pas, deoarece războaiele cu Poarta Otomană erau grele și cheluitoare. Moldova era numai în pierdere, în afară de neațîrnare, care este, bineînțeles, fără de preț. Tot cîștigul era ceea ce izbutea să ia de la oastea turcă, adică unelte de război, unele haine, care se potriveau cu straiile neamului, alte lucruri, precum cuțitele, corturile, căruțele sau caii. Cantemir mai zice că „pesemne fiindcă turcii n-au vrut să întărite inimile noilor supuși, care nu li se supuseseră de tot și se temeau că, dacă i-ar fi socotit supuși, aceștia ar fi putut ajunge dușmanii lor pe față și s-ar fi răsculat.” (p. 60). Deci, turcii se temeau tare de răscoala moldovenilor. Moldovenii erau prea puternici. Turcii aveau mari pierderi. Nu puteau totuși să își oprească înaintarea biruitoare prin lume. Le strica faima și avîntul. Au găsit atunci o cale de a ieși broboadă curată, dovedindu-și deșteptăciunea. Ștefan cel Mare nu a vrut să își păteze numele, căci prea frumoasă ia fost domnia. El știa bine acest lucru. Era îndeajuns de deștept. A pregătit însă înțelegerea dintre țări și a tocmit-o cu turcii. Putea mai ușor să o facă după atîtea izbînzii mari, decît urmașii lui. Turcii nu se purtau cu moldovenii ca cu niște supuși, căci aceștia nu aveau de gînd să fie niște supuși și erau prea viteji să fie îngenuncheați. Ne gîndim că turcii s-au încumetat să rupă mai mult, numai atunci cînd au simțit că pot să capete mai mult. Cu toate acestea, au făcut-o nu cu pumnul, așa cum o face cel mai puternic, ci cu șiretlicul, adică așa cum o face unul care are o putere asemănătoare.

S-au închinat cu adevărat în fața Porții Otomane grecii, bulgarii, sîrbii...

Trebuie să recunoaștem că nici turcii nu se mai aflau în vârful puterii lor. În drumul lor dinspre Asia spre Europa, turcii au cucerit multe pământuri. Ele trebuiau să fie stăpânite. Se cereau oști mici pentru apărare și minți deștepte pentru cîrmuire. Orice neam, oricît de numeros ar fi, are niște puteri mărginite. Au secăt treptat și puterile turcilor. Ei nu puteau să se întindă la nesfîrșit. Mult mai ușor este să cucerești decît să stăpînești. Le-au ajuns puteri să supună Constantinopolul și pămînturile din apropiere, dar nu puteau nicicum să înghită toată Europa. Nici măcar romanii sau mongolii nu au izbutit. De aceea, turcii au pierdut o parte mare din pămînturile cucerite. Le-au rămas numai atît cît puteau să stăpînească ușor, fără mari jertfe, care nu mai îndreptățeau strădaniile. Vorba înțeleptului nostru, nu face pielea cît dubala.

Tălmăcirile noastre sînt adevărate și de multe alte ziceri ale lui Cantemir. Pe unele dintre ele le-am arătat în paginile dinainte sau în cele care urmează. Iată încă o asemenea frîntură: „Ca să spun totul pe scurt: sultanii cei înțelepți și-au luat pentru dînșii ceea ce socoteau că le este folositor în aceste vremuri tulburi; dimpotrivă, ceea ce nu trăgeau nădejde să le fie de vreun folos au lăsat domnilor, ca să mulțumească cît de cît sufletele ambițioase ale pretențiilor la domnie. Domnilor Moldovei nu li s-a mai lăsat puterea să înceapă un război și să facă pace, să încheie tractate, să trimită soli cu treburi ale țării la voievozii vecini. Dimpotrivă, li s-a lăsat toată slobozenia și aproape toată puterea de odinioară de a face legi, de a-i pedepsi pe supuși, de a căftăni sau a lua boieria, de a pune biruri, de a pune episcopi, alături de alte drepturi asemănătoare. Puterea lor se întinde nu numai asupra boierilor și norodului din Moldova, ci și asupra neguțătorilor turci sau a altora, de orice rang ar fi, cît timp se află pe pămîntul țării. Viața și moartea lor stau în mîna domnului.” (p. 60-61). Poarta Otomană se temea cumplit de o înțelegere a moldovenilor cu alte țări. Turcii gîndeau limpede: Dacă nu izbutim să îi batem pe bogdăneni, adică pe moldoveni, atunci cum îi vom bate dacă cad la

înțelegere cu alții? Alte țări vor cere neapărat ajutorul moldovenilor, atunci cînd vor vedea că îi îngenunchem și nu pot să ne învingă.

Asemenea practici înșelătoare erau mai răspîndite decît credem noi. O putem spune, bunăoară, despre mitropolitul Moldovei, a cărui întărire Cantemir o descrie așa: „După ce a dobîndit întărirea domniei, trei episcopi ai Moldovei împlinesc punerea mîinilor deasupra capului și dau de știre patriarhului printr-o scrisoare că cutare și cutare om cucernic, cu frica lui Dumnezeu și învățat, s-a ales cu ajutorul sfîntului duh și nu în alt chip care să atîrne de vrerea omenească. Același lucru îl face și domnul printr-o scrisoare osebită către patriarh și-l roagă să întărească în slujba aceasta, prin binecuvîntarea sa, pe cel așezat în scaun; la care lucru patriarhul nu poate să se împotrivească în nici un chip și trebuie să urmeze întru totul vrerea domnului. Afară de aceasta, el mai este de tot slobod de dajdia care se plătește patriarhului” (p. 205-206). Dacă un cercetător științific ar găsi o scrisoare a domnului Moldovei, care îl roagă pe patriarhul de la Constantinopol să îl întărească pe cineva în scaunul de mitropolit al Moldovei, atunci ar crede că mitropolitul Moldovei i se supunea patriarhului de la Constantinopol și că domnul Moldovei nu avea nici o putere în această privință. Numai destăinuirile lui Cantemir ne fac să înțelegem starea de fapt. Privitor la mitropolitul moldovean și patriarhul constantinoplean, Cantemir mai spune: „Altminteri mitropolitul Moldovei i se arată în biserica Răsăritului o cinstire cu totul deosebită, care nu se arată altora. El nu poartă, ce e drept, numele de patriarh, dar nici nu ascultă de vreunul, căci cu toate că este uns de patriarhul de la Țarigrad, totuși nu poate fi așezat sau scos din scaun de către acesta” (p. 205). Mai mult decît atît, patriarhul de la Constantinopol (Țarigrad) este cel care i-a rugat pe moldoveni să încuviințeze să se întoarcă la practica întării mitropolitului Moldovei de către patriarhul de la Constantinopol, dat fiind faptul că mitropolitul Moldovei a fost, un timp lungușor, întărit în scaun de către patriarhul

din Ohrida (oraș în Macedonia de miazănoapte, n.n.).

Totuși, Dimitrie Cantemir nu privește cu ochi buni poalele turcești. El zice: „Cam aceștea ar fi toate cetățile și târgurile Moldovei, pe care libertatea le-a dus la înflorire dar pe care le-a apăsătoriat în tirania nedreaptă, deosebit de păgubitoare a ținuturilor înfloritoare.” (p. 40). Cantemir vorbește despre răstimpul după căderea la pace cu turcii. Cu toate acestea, lucrurile sînt puțin mai încurcate. Ele nu pot să fie înțelese fără a avea în vedere încă cîteva împrejurări.

1. Cantemir scrie: „26. Ștefan al VIII-lea și el fiu al lui Petru al V-lea. A avut și acesta soarta să moară fără urmași punînd astfel capăt seminției drepte și nedrepte a Drăgoșeștilor. Stingerea acestei seminții este pricina de căpetenie a tuturor năpăștilor abătute asupra Moldovei în cursul vremurilor. Căci nemaiaflîndu-se nimeni care să-i întrecă pe ceilalți prin neamul său ales și să-i țină în frîu pe uneltitori, țara s-a ruinat și s-a umplut de partide răzvrătite. Turcii vedeau cu ochi buni aceste tulburări dinlăuntru, fiindcă își dădeau seama că, dacă moldovenii vor fi sleiți de puteri, le vor putea porunci orice, mai lesne decît dacă ar fi uniți și puternici. Astfel, în răstimp de cîteva luni, au fost aleși feluriti domni și tot atîția au fost iarăși izgoniți pînă cînd, după sfatul celor înțelepți au fost înălțați domni din neamuri felurite” (p. 68). Vedem încă o dovadă că primejdia cea mai mare pentru țară vine nu atît din afara, cît dinăuntru ei. Prin urmare, unitatea oamenilor are o mare însemnătate pentru apărarea țării și bunăstarea ei. Mai vedem că deșteptăciunea era prețuită pe atunci în țară, căci era un sfat al înțelepților și aceste cugete luminate erau ascultate de oameni.

2. Dimitrie Cantemir a făcut greșeala pe care o arată cu degetul la alții. Prin urmare, el învinuiește (deplînge sau tăgăduiește) nu faptul că alți domnitori (Miron Vodă cu ajutorul leșilor) au hotărît să pună capăt adăpostirii după Poarta Otomană, ci drămăluirea greșită a putinței de a izbuti în această privință. Dacă

avem în vedere prețuirea foarte mare pe care o avea Dimitrie Cantemir între dregători și norod, căci ei au stat luntre și punte pentru numirea lui în scaunul domnesc, deși turcii se împotriveau vîrtos, atunci ne dăm seama că el a pus mai presus de avuție și de fală goală dorința de a face fapte mari pentru țară, de a întări măreția țării. O mărturisește și el în carte: „Dimitrie Cantemir, care, pentru unele pricini folositoare, a lăsat toată cinstea și viața înlesnită, trecînd cu oastea sa de partea creștinătății.” (p. 74). Cantemir a făcut-o, mai curînd, pentru Moldova, decît pentru creștinătate, după cum o vedem din alte spuse ale lui, pe care le-am citat.

Iată ce scrie Cantemir despre cetezanța lui Miron Vodă: „Miron Barnovschi, leah, care înșua, pentru slujba ce făcuse ani de-a rîndul, fusese primit în rîndurile boierimii moldovene și a ajuns la domnie prin alegerea boierilor celor mari. În vremea acestuia dreptul de alegere al domnului, pe care-l avuseseră pînă atunci boierii, a fost lăsat chiar cu învoirea acestora, cu totul în seama turcilor. Căci atunci cînd izbucni un război între leși și turci, în care Miron trecu de partea leșilor, pricinuind astfel o groaznică năvălire a tătarilor în Moldova, boierii, ca să nu mai îndure și altă dată astfel de soartă, au lăsat de bunăvoie turcilor tot dreptul lor de a alege pe domn, numai să fie din os domnesc și de lege creștinească.” (p. 71). Ce-i drept, Barnovschi este o întîmplare mai deosebită. Vedem că sîngele apă nu se face și că străinul trage tot la străini, îndeosebi la ai săi. Poate că vina stă pe seama moldovenilor totuși? Poate că dregătorii moldoveni au socotit că un domnitor de sînge leșesc și care a trăit toată viața în Țara Leșilor îl va îndupleca pe craiul acesteia să vină cu multă oaste și să îi împingă pe turci dincolo de Moldova?

Oricum a fost, această călcare a înțelegerii le-a dezlegat mîinile turcilor. Poarta Otomană nu s-a grăbit să își încalce cuvîntul, deși își dorea mai mult. Moldova a putut să trăiască oarecum liniștit din acest punct de vedere. A fost însă o greșeală a Moldovei. Dregătorii moldoveni nu au știut, din păcate, să îndreptățească aceas-

tă faptă. Ei au putut să le arate turcilor că ei au fost cei dinții care au încălcat învoiala și că Moldova i-a răspuns în același fel. Iată o dovadă, pe care am găsit-o chiar în cartea lui Cantemir: „În cele din urmă, când țara căzu sub puterea turcilor, n-a mai avut de purtat alte războaie, în afară de acelea începute dimpreună cu turcii, deoarece aveau acum aceiași prieteni și dușmani ca și aceștia. Numai tătarii din Stepa Nogaică, pe care turcii îi așezaseră în Basarabia, au tulburat Moldova, chiar în vremuri de pace, cu dese lor năvăliri și au adus-o la sărăcia în care o vedem și astăzi.” (p. 19). În această privință, Cantemir mai spune despre Iași: „Cu cincizeci de ani înainte, când s-a făcut o numărătoare, s-au aflat în el 12.000 de case, dar în vremurile care urmară a fost atât de pustiit de pîrjoluri dese și de năvăliri ale tătarilor și leșilor, încît abia a treia parte a scăpat nevătămată.” (p. 28). Deci, domnul țării trebuia să le spună turcilor că ei nu s-au ținut de cuvînt și că țara a suferit multe pierderi din această pricină, adică pentru că nu au fost îndeajuns de bine apărați de năvălitori. De altfel, moldovenii puteau să îi învinuiască pe turci și de aducerea tătarilor în Bugeac, adică în sudul Basarabiei, și de luarea cetății Tighina cu cele 12 sate din preajmă. Toate acestea sînt încălcări mari ale înțelegerii moldo-turcă. Karl Marx, care a fost un mare economist, sociolog, dar și jurist, a vorbit despre puțințele juridice care țin de capitulație, pe care Moldova, Muntenia și, apoi, România nu a știut să le folosească pentru a-și dovedi dreptatea. O a treia asemenea mare slăbiciune s-a vădit în zilele noastre. România, cu cea mai mare parte a Moldovei în sînul ei, nu a dat cetățenie românească basarabenilor, cetățeni ai Republicii Moldova, care au arătat adevăruri de naștere românești, zicînd că acestea au fost date în timpurile tulburi și nelămurite din cel de-al doilea război al lumii.

După ce învoiala turco-moldovenească puternic s-a clătinat, și alți domni ai Moldovei au trecut de partea leșilor (48. Ștefan al XII-lea Burduja, adică Grasul; 54. Ștefan al XIV-lea Petriceicu), iar Cantemir, care nu a mai avut încredere în puterea și, poate, în dorința leșilor,

i-a adus pe ruși. Vorbim despre ceea ce s-a întîmplat pînă la scrierea cărții.

Este adevărat că pe dregătorii noștri i-a dus capul să ceară înapoi dreptul de a alege domnia țării de la turci, folosindu-se, la rîndul lor, de greșelile Porții Otomane. Cantemir scrie în această privință: „domnia i s-a dat încă o dată lui Dumitrașcu Cantacuzino (de către turci, n.n.); dar acesta s-a făcut urît boierilor din pricina tiraniei sale, iar aceștia au dobîndit de la Poartă îngăduința să-și aleagă singuri domnul. Și astfel l-au ales pe părintele nostru 57. Constantin al II-lea Cantemir, numit cel bătrîn” (p. 73).

3. Domnitorii străini au fost cel mai puternic factor care a dus Moldova spre pierdere. Cantemir scrie: „Dar după ce neamul cel vechi al Drăgoșeștilor s-a stins cu Ștefan al VI-II-lea, fiul lui Petru Rareș, ambiția celor mari, învrăjbiți pentru stăpînire, a dat prilej turcilor să sporească tributul Moldovei, ca s-o lipsească de slobozenia pe care mai avea pînă atunci. În vremurile ce au urmat, ei au luat cu totul boierilor dreptul de a-și alege domn și au așezat în acest voievodat domni străini care le erau pe plac, pe care îi scoteau și-i puneau iar în scaun, încurcînd toate în așa chip, că pînă la urmă cele mai multe din drepturile domnești, pe care le avea mai înainte domnul, căzură în mîna turcilor. Nu putem tăgădui că pricina cea mai de seamă a acestei decăderi a fost ambiția cîtorva străini care, pentru a ajunge domni, nu se sfiau să făgăduiască și să dea tot turcilor și, fiindcă făgăduielile nu puteau fi împlinite numai din birurile obișnuite, ei trebuiau să găsească noi feluri de dări. În acest chip Moldova, care la început își luase un singur jug și nu prea greu, a răbdat unul îndoit, pe care i-l puneau pe de o parte turcii, pe de alta domnitorii străini.” (p. 60). Căderea Moldovei începe anume după această cotitură hotărîtoare. Domnii străini se gîndeau nu la Moldova și la moldoveni, ci la buzunarul lor. Erau puși pe căpătuire. Turcii tăceau, căci se plăteau mai mari dări Porții și se plăteau bani (ajunsătură) celor care aveau un cuvînt de spus la Poartă. Lucrurile nu s-

au înrăutățit peste noapte. S-a întins căderea obștească de-a lungul a sute de ani. Dregătorii moldoveni i-au respins totdeauna pe străini și au încercat să pună în loc niște domnitori moldoveni. Turcii au încuviințat în mai multe rînduri, căci simțeau puterea mare a moldovenilor. Ne-o dovedesc cele scrise, de către Cantemir, despre toți domnii țării, cum aceștia au urcat și cum au coborît din scaunul domnesc. Anume domnii străini au prefăcut Moldova dintr-un prieten într-un supus al turcilor. Ei se simțeau supuși ai turcilor, căci au fost numiți din voia acestora, de aceea se purtau ca niște supuși. Dregătorii se vedeau astfel siliți să se poarte și să se simtă oarecum asemănător. S-a întîmplat de multe ori în chip asemănător.

4. Ca orice altă mare împărăție, Poarta Otomană a început să fie mîncată dinăuntru de ajunsătură. Cantemir scrie pe marginea acestui fapt: „Așa se petreceau lucrurile odinioară la înscăunarea unui domn în Moldova. După ce au căzut toate în neorînduială prin cîrmuirea silnică a turcilor și li s-a luat boierilor dreptul de a-și alege domnul, acuma domnul se alege în alt chip, cu totul altul. Pentru că, îndată ce marele vizir află că domnul din Moldova a murit sau cînd a hotărît să-l dea jos din scaun, fie că-l urăște, fie că acesta s-a făcut vinovat de ceva, atunci el caută printre feciorii domnului sau printre boierii de la Țarigrad un nou domn, și anume făgăduiește domnia aceluia care îi dă mai mulți bani — dacă vremurile sînt liniștite — dar dacă e primejdie de război, aceluia care e mai vestit pentru credința și vitejia lui.” (p. 80). Ajunsătura a măcinat încet împărăția turcească. O vreme, turcii nu se atingeau de apărare, cei mai vrednici erau puși să o facă. Ei credeau că celelalte nu au o așa mare însemnătate, dar s-au înșelat.

Dimitrie Cantemir a făcut, în linii mari, o bună generalizare a celor întîmplate în Moldova pînă la scrierea cărții, dovedindu-și și puterea de cercetare științifică teoretică, să o urmărim: „Ne-am văzut siliți să scriem cam pe larg despre aceste lucruri, fiindcă ni s-a părut că nu s-ar putea pune lesne în fața ochilor bunului

cititor, mai pe scurt, feluritele și numeroasele schimbări ale stării moldovenilor. Dacă acesta va voi să-și arunce ochii peste istorisirea făcută de noi despre domnii țării noastre, va băga de seamă, fără osteneală:

1. că de la Dragoș, descălecătorul Moldovei, pîna la Ștefan cel Mare, atîta vreme cît Moldova a fost slobodă, domnia s-a dat pe temeiul dreptului de moștenire;

2. că această datină a fost păstrată de asemeni și sub turci, cu sfințenie și nestrămutat, atîta vreme cît a dăinuit neamul Drăgoșeștilor;

3. că după stingerea neamului Drăgoșeștilor și pînă în vremea Movileștilor turcii au lăsat boierilor slobodă alegerea domnilor;

4. că moldovenii au ales întotdeauna domn pe unul din copiii sau rubedeniile domnului răposat;

5. că după căderea lui Ioan Armeanul și după trădarea lui Aron, turcii au luat asupra lor mai întîi întărirea, iar pe urmă și alegerea domnului, totuși în așa chip, încît calea la scaunul Moldovei nu era deschisă lesne decît celor din os domnesc;

6. că după răzvrătirea lui Miron Barnovschi legea aceasta nu numai că n-a mai rămas un obicei, dar și domnia a fost pusă la mezat de turci pentru tot felul de străini.” Noi am întregit-o și am îndreptat-o pe alocuri. Să nu scăpăm din vedere că Cantemir se gîndește la moldoveni, atunci cînd vorbește despre schimbarea domnilor, zicînd „numeroasele schimbări ale stării moldovenilor” (p. 74-75).

Moldovenii (și muntenii) și-au păstrat mult timp un loc deosebit la Poarta Otomană, ceea ce înseamnă și o mare neatîrnare, deși turcii își doreau să supună deplin aceste țări și încercau în fel și chip să împlinescă această dorință. Turcii au avut destulă minte pentru a nu încerca mai mult decît este cu putință. Ei au ales să păstreze o prietenie, decît să se pună cu coarnele în prag, căutînd o supunere deplină. O dovadă este cinstea de care se bucurau domnitorii celor două țări chiar și după ce erau înscăunați de turci sau veneau după

încuviințare: „Cum a dat jumătate din acestea, i se trimit semnele domniei, adică două cozi de cal, cărora ei le zic tuiuri, și un steag, care în limba lor se cheamă sangeac, și anume cu o pompă mai mare decât la așezarea unui vizir de cei cinstiți cu trei tuiuri. Căci aceștia își capătă semnele puterii lor fără nici o pompă; le sînt trimise de către miralemaga, care este păstrătorul lor. Dimpotrivă, cînd acestea sînt trimise unui domn moldovean sau valah, ele sînt purtate cu mare alai prin toată cetatea pînă la casa domnului” (p. 86), scrie Dimitrie Cantemir. El îi numește valahi pe munteni, dar în alte locuri îi numește valahi și pe moldoveni, și pe alți rumîni. Apoi: „Miralem-aga (păstrătorul însemnelor împărătești la turci, n. n.) se întoarce cu slujitorii curții la palatal împărătesc (al sultanului, n.n.), dar tubulhanaua rămîne la domn cîntînd în fiecare zi cîte trei ceasuri înainte de asfințitul soarelui (care vreme se cheamă în turcește ikindi) neubet sau semn de strajă. Cinstea aceasta nu o au decât domnii din Moldova sau Valahia, fiindcă nici un pașă nu poate să se slujească de muzica ostășească atîta vreme cît se află în Țarigrad.” (p. 87). Nu vom înfățișa aici toată rînduiala cu care se făcea înscăunarea, căci Cantemir o descrie foarte amănunțit, și care adeverește prin multe lucruri părerea noastră. Deși deplînge soarta Moldovei din răstimpul otoman și vorbește despre o asuprire, el ține neapărat să sublinieze cinstirea deosebită pe care o aveau moldovenii (și muntenii) la turci prin această descriere lungă și încărcată de amănunte. Mai mult decât atît, chiar Cantemir zice: „Așa cum am arătat pînă acum, domnia le este dată domnilor moldoveni de către Poartă. E drept că această domnie este atît de nestatornică, încît dacă n-ar fi întărită cu legăturile cele mai tari, le-ar putea scăpa din mîna turcilor, mai înainte ca ei să-și fi dat seama. În chipul în care lucrează asupra moldovenilor, osmanlîii au arătat limpede temeinicia zicalei care spune despre ei însiși că nu pleacă la vînătoare de iepuri cu ogarul, ci cu carul și că nu caută să prindă calul amăgindu-l cu sacul deșert. Ei au socotit dimpotrivă că este mult

mai bine să îmblînzească cu lingușiri zimbrul moldovenesc nedomolit — a cărui sălbăticie au cunoscut-o spre paguba lor nu o singură dată — decît să-i înfrîneze mînia cu sila, fiindcă nădăjduiau că acesta își va lepăda cu vremea firea sălbatică, iar atunci cînd va fi sleit de puteri îi vor putea pune lesne lațul de gît.” (p. 97). Cantemir adăugă la cele spuse: „După moartea lui Bogdan, o cinstire încă mai mare s-a arătat fiului său Ștefan al VI-lea, pe care boierii l-au ales domn, ca moștenitor drept al domniei: printr-un sol al său, comisul cel mare împărătesc, sultanul l-a firitisit la urcarea în scaun și i-a trimis semnele de cinstire; tuiuri, un sangeac, turban, caftan domnesc și un armăsar împărătesc. Urmașilor săi li s-a îngreunat dajdia, dar turcii n-au cutezat să-i lipsească nici de cel mai mic semn de cinstire sau să se amestece în alegerea domnului, pînă cînd, în vremea lui Ioan, poreclit Armeanul, au găsit prilej să micșoreze vechile slobozenii și să împovăreze țara cu dăjdi noi nepomenite pînă atunci. Atunci cînd acest Ioan, care încerca să facă înnoiri, le-a căzut în mîini prin vicieșug și, călcîndu-și cuvîntul dat, l-au ucis, turcii au început să pună Moldovei lanțuri tot mai grele. Ei au hotărît că domnul trebuie să fie întărit în domnie de Poartă, iar dacă nu, să fie socotit vrăjmaș. Cum Moldova era acum sleită de puteri și turcii vedeau că nu e în stare să se împotrivescă acestor lucruri, îndată după aceea, pe vremea domniei lui Miron Barnovschi, au statornicit obiceiul ca domnul să meargă să-și ia el însuși semnele domniei de la Poartă, iar la fiecare trei ani să se înfățișeze la Înalta Poartă, ca să se închine împăratului.” (p. 97-98). Este adevărat că așteptările turcilor s-au împlinit întrucîtva, dar tot spre paguba lor. Domnitorii străini pe care au început să-i pună tot mai des în scaun au adus practici feudale din țările europene apusene. Este firesc, căci ei căutau să se căpătuiască, iar pîrghiile feudale ușurau mult această sarcină. Numai că feudalismul a adus sărăcie tot mai mare în Moldova și în Muntenia. Cuțitul le-a ajuns la os moldovenilor și muntenilor. Ei n-au mai dorit să fie asupriți și și-au unit puterile (înființarea României în

anul 1959) pentru a își recăpăta slobozena de odinioară, ceea ce s-a și întâmplat în veacul al XIX, în timpul războiului ruso-turc (anii 1877-1878). Prin urmare, hapsînia le-a adus turcilor un câștig pe timp scurt și o pierdere pe timp lung. Dacă turcii se mulțumeau cu mai puțin, atunci ar fi păstrat, pînă astăzi, o putere mult mai mare în Europa. Au greșit turcii și atunci cînd au rupt Basarabia din trupul Moldovei. Tătarii nu le-au fost de folos multă vreme.

Chiar și atunci cînd Poarta a mărit tributul, această plată era privită de turci mai mult ca o acoperire a cheltuielilor de păzire a Moldovei de năvălitori. Cantemir scrie: „Afară de tributul de fiecare an despre care am vorbit chiar acum, Moldova trebuie să mai plătească la Bairam sau Paștele turcilor, drept peșcheș sau dar sultanului, 12 500 taleri împărătești, împreună cu două blăni, una de samur prețuind 1 500 taleri împărătești și alta de rîs; sultanei valide, adică mamei împăratului, 5 000 de taleri și o blană de rîs; pentru ceara lumînărilor din palatul împărătesc 6 000; pentru seul de trebuință la unsul corăbiilor de război 12 000 de taleri; pentru cîzlar-agasi (mai marele eunucilor) 2 500 de lei și o blană de samur; vizirului 5 000 de taleri și o blană de samur de mult preț, pentru chehaia 2 500 de taleri și o blană de samur; pentru tefterdar 1 000 de taleri, împreună cu o blană de samur; lui reis-effendi 500 de taleri și o blană de samur. Celelalte daruri ce se împărțesc slujitorilor împăratului și vizirului: postavuri, mătăsuri și blăni mai proaste de samur (pe care le numesc pacea, pentru că sînt făcute din picioarele samurului), rareori fac mai puțin de 40 000 de taleri împărătești. Pe deasupra, atunci cînd se face război cu leșii sau cu rușii, dacă vizirul poruncește să se facă pod peste Dunăre, sau să se adune cai pentru grajdul împărătesc sau pentru trasul tunurilor mari, sau să se dea zaherea, țara trebuie să se îngrijească de toate acestea. Dar toate cheltuielile se scad din harajci.” (p. 157). De unde moldovenii știau toate aceste amănunte? Nu aveau cum să le știe altfel decît de la cîrmuitorii turci. Se vede că aceștia din urmă își îndreptăteau astfel cheltuielile pe

care le au din pricina asigurării securității și nevoii de a fi susținuți bănește de moldoveni ca parte la acest folos. Nu putem să zicem că este o plată pentru capetele turcești, care se înfruptau, de rînd cu sultanul, dintr-o moșie, căci de rînd cu banii care mergeau la cîrmuitorii turci sînt numite și cheltuieli de alt fel, precum „unsul corăbiilor de război”. Poate că aceste plăți acopereau și o parte din simbria dregătorilor turci, dar altă parte, cea mai mare se folosea la îndeplinirea îndatoririlor de care răspundeau aceste capete turcești. La fel se făcea și în dregătoriile moldovenești sau munteneste. Prin cele spuse, nu respingem mărturiile lui Cantemir despre ajunsătura de la curtea sultanului, care se afla în plină creștere și se vădea îndeosebi la numirea domnilor cei noi sau la păstrarea acestora în scaun. Mai mult decît atît, ajunsătura de la Poartă era nu deschisă, ci ascunsă.

Bine ne descrie neatîrnarea moldovenilor, sub latura sufletească, cea subiectivă, cum se obișnuite să se spună în limba științifică înstrăinată, și aceste rînduri din cartea cantemireană (este vorba despre ospețele domnești): „După ce toți dimprejurul mesei au băut cîteva rînduri de pahare și capetele încep să se fierbînte, deșartă cu toții un pahar mare de vin, drept mulțumită pentru mila și îndurarea cerească; al doilea pahar îl beau în sănătatea sultanului, dar nu pomenesc vreun nume. Fiindcă moldovenilor li se pare fără rost și searbăd să bea în sănătatea turcilor; dimpotrivă, este cu mare primejdie să bei în sănătatea crailor creștini și drept credincioși.” (p. 134).

Karl Marx socotește și el că Moldova și Muntenia nu au fost sub stăpînire turcească și că a fost vorba de o înțelegere de prietenie, prin care turcii își luau îndatorirea de a le apăra, iar acestea de a-i lăsa să treacă slobod cu oastea prin țară și să acopere o parte din cheltuielile de apărare turcești. Marx scrie în această privință: „Principatele dunărene sînt două state suverane sub suzeranitatea Porții, căreia îi plătesc tribut, însă cu condiția ca Poarta să le apere de toți dușmanii din afară, oricare ar fi ei, și totodată să nu se amestece în treburile lor in-

terne". Marx putea să se sprijine în socotințele sale sau pe prevederile înțelegerilor dintre moldoveni și turci și dintre munteni și turci, dacă le-a citit, sau pe ceea ce știa (vorbea, se scria...) toată lumea în acele vremuri. De văzut că Marx folosește, în scrierea sa, cuvintele „suzeran” și „suzeran”. Este limpede că este vorba despre același lucru. Cercetătorii științifici nu aveau cuvinte pentru a numi această stare în care o țară are neatîrnare politică, dar este apărată de o altă țară. Moldova și Muntenia erau țări de sine stătătoare, dar celelalte țări luptau, de fapt, cu turcii, care le apărau și, ca urmare, semnau înțelegeri de împăcare sau, să zicem, de încetare a luptelor cu Poarta Otomană. Ieșea o încurcătură. Cine răspundea de cele semnate, doar ele priveau și Moldova, și Muntenia? Turcii începeau războaie și le puneau capăt nu numai în numele lor, ci și în numele moldovenilor și al muntenilor, dar aceștia din urmă nu participau la semnarea hîrtilor. De aici, se trag toate încîlcelile deopotrivă politice și juridice. Cu toate acestea, noi socotim că nu este o greutate a lămurii lucrurile sub latura politică sau juridică pentru un bun politolog sau jurist. Bunăoară, moldovenii au schimbat de capul lor orînduirea politică a țării trecînd de la moștenirea scaunului de domnitor la alegerea domnilor de către dregători. De asemenea, Moldova încheia înțelegeri economice cu orice țară dorea, fără ca Poarta Otomană să poată să se opună. Prin urmare, numai latura ostășească era dată în hotărîrea turcilor, moldovenii, și muntenii, avînd datoria să lupte alături de turci. Cu toate acestea, turcii rar au cerut ajutorul moldovenilor și muntenilor. La început, oastea turcească se simțea îndeajuns de puternică. Mai tîrziu, Moldova și Muntenia și-au micșorat oștile, deoarece nu aveau de purtat războaie și, deci, nu avea rost să cheltuie bani pentru o oaste foarte puternică. În aceste împrejurări, mărirea tributului era oarecum îndreptățit. Moldova și Muntenia s-au pomenit, treptat, cu oști mici, care nu puteau să pună îndeajuns umărul la apărare. Nu le rămînea decît să ajute cu bani. Nu are însemnătate că turcii nu prea le-au cerut

ajutorul la început. Înțelegerea a fost semnată atunci cînt cele două țări aveau oști mari și puternice. Era de datoria lor, a moldovenilor și a muntenilor, să le păstreze și să pună umărul în luptă. Este la fel de adevărat că turcii voiau mai mult ajutor bănesc decît ostășesc. Ei puteau să lipsească două țări puternice de oaste, deci de o parte mare din puterea lor, și, totodată, își plăteau oastea lor, care îi făceau în stare să aibă un cuvînt mai greu de spus.

Felul în care Cantemir și-a scris cartea ne face să socotim că el a încercat să cîștige mai multă recunoștință din partea celorlalte țări europene pentru țara lui, îndeosebi din apus, căci ele i-au cerut să o scrie. Să nu uităm că cartea a fost scrisă la cerea Academiei de la Berlin. Moldova era recunoscută de fapt, căci nimeni nu avea puterea să o îngenuncheze. Avea Moldova și recunoștință juridică, căci pe Alexandru cel Bun l-a dus capul să o capete de la împăratul Constantinopolului. Cantemir căuta mai ales prietenia celorlalte țări. De aceea, a tins să înfățișeze unele lucruri mai pe placul acestor țări. Bunăoară, el s-a silit să arate că Moldova este o țară ca alte împărății europene, că sînt boieri, adică o pătură stăpînitore, și un împărat, adică un domn atotputernic, că erau slugi și neguțatori prețuiți de domn sau că prietenia cu turcii este mai mult o supunere. Cantemir a arătat starea de fapt, dar și a băgat o descriere închipuită care descria Moldova după chipul țărilor europene apusene. Pornirile politice ale lui Cantemir, chiar dacă cercetătorul nostru științific a încercat să le țină în frîu, au dat mari bătaii de cap cercetătorilor științifici care i-au urmat și s-au călăuzit de datele din cartea lui. A făcut, pînă astăzi, mult rău nu numai cunoașterii adevărului, ci și neamului și țării, deopotrivă înăuntru și în afară. Iată o dovadă și o pildă despre puterea răufăcătoare a gîndurilor și chiar a dorințelor politice într-o cercetare științifică, pe care trebuie să o însușească binebine cercetătorii științifici de astăzi. Cum spune înțeleptul nostru, nu face pielea cît dubala. Cercetătorii științifici ai trecutului și ai vremurilor de astăzi, din cam toate ramurile științei, înde-

osebi cele obștești, păcătuiesc și azi în această privință, chiar mai tare decât a făcut-o Cantemir. O fac nu numai cei de la noi, ci și cei din alte țări. Prăpădul acestor practici se vede de acum limpede în Ucraina.

Moldova a cunoscut într-adevăr o cădere a bunăstării. Cantemir, cercetător științific cum era, a ridicat înscrisurile dinainte și le-a pus cap la cap cu cele din timpul domniei lui. A descoperit astfel următoarele: „Se cunoaște din catastifele cu socoteli ale țării că numai veniturile domnului făceau peste 60 000 taleri împărătești în fiecare an, iar numai din Cîmpulung se strîngeau 24 000 de oi sub numele de zeciuală. Iar acuma, vai ! Moldova a căzut într-o sărăcie și ticăloșie așa de mare, încît abia se mai scoate a șasea parte din veniturile de odinioară.” (p. 151-152). Este limpede că s-a întîmplat ceva. Pentru a găsi răspunsul este nevoie de alte cercetări științifice. O cercetare a făcut-o sociologul american de obîrșie franceză și de neam evreiesc Daniel Chirot, dar datele lui Cantemir ne spun că au fost mai mulți factori. Este oare de vină Poarta Otomană? Cum s-a întîmplat această răsfrîngere răufăcătoare? Acest răspuns își așteaptă deocamdată cercetătorul științific, descoperitorul. După părerea noastră, este vorba despre întreșeserea vieții economice a Moldovei cu viața economică din alte țări, într-un chip răufăcător. Cantemir zice: „Rareori aflî un moldovean neguțător, pentru că semeția sau, mai bine zis, lenevia le este născută din fire, încît orice neguțătorie o socotesc lucru de ocară, afară de neguțătoria cu roadele pe care le dobîndesc de pe pămînturile lor. Și eu socot că aceasta este pricina cea mai de seamă de nu se poate afla decât rareori un tîrgoveț moldovean bogat și în țara noastră este neconținut lipsă de bani, cu toate că se trimit peste hotare mai multe lucruri decât se aduc în țară. Căci neguțătorii străini: turci, evrei, armeni și greci, pe care noi avem obicei de-i numim gelepi, au apucat în mîină, din pricina trîndăviei alor noștri, toată neguțătoria Moldovei și duc cirezi întregi de vite mari și mici, pe care le cumpără în Moldova cu preț foarte mic, la Stambul și în

alte cetăți și le vînd acolo de două sau de trei ori mai scump. Dar fiindcă celor mai înstăriți dintre aceștia nu le este îngăduit să aibă în stăpînire nici pămînt și nici case în Moldova, cei mai mulți bani se trec în afară din țară; prea puțini din acești se mai întorc îndărăt peste Dunăre și abia de sînt îndestulători ca să se poată plăti cu ei haraciul turcilor și ca să se îplinească alte cheltuieli obștești.” (p. 169). După părerea noastră, care se sprijină și pe datele înfățișate de-a lungul acestei lucrări, moldovenii respingeau neguțătoria, deoarece înțelegeau că ea aduce asuprire. Nu este asuprire ori atunci cînd toți muncesc împreună și împart cele căpătate în părți asemănătoare (după numărul copiilor ș.a.), ori atunci cînd fiecare are atîta, cît poate să capete cu munca lui, fără a-l pune pe altul sau, mai ales, pe alții să muncească pentru el. Se vede că această înțelegere străveche a lucrurilor a început să se piardă în vremea lui Cantemir. De rînd cu alți factori, s-a răsfrînt răufăcător asupra gîndirii oamenilor și rînduirea obștii în stat. Urmașii au mers pe această cale, cea pomenită de Cantemir, și i-au lăsat pe neguțătorii străini să se aciuzeze printre moldoveni. Au făcut-o și multe alte obști care respingeau asuprirea omului de către om, adică singuriste. Starea de lucruri nu s-a schimbat însă în bine nicăieri. În schimb, a crescut foarte puternic ura față de străini, căci ei erau neguțători, îndeosebi față de evrei. Această ură a fîșnit cu o putere uriașă și a dus la o măcelărire mare a evreilor în timpul celui de-al doilea război al lumii. O vreme, oamenii nu i-au urît pe neguțători și, deci, pe străini, printre care se aflau mulți evrei, deoarece în feudalism, care a înlocuit treptat singurismul, jăcmănirea se făcea prin boier. Boierului îi păsa mai puțin cu cît vinde roadele pămîntului, cîtă vreme putea să îl jupoaie pe țaran. El tot înstărit rămînea. De aceea, țaranul îl ura nu pe neguțător, ci pe boier, adică pe feudal. Numai după ce unii domnitori, mai ales domnitorul moldovean Alexandru Ioan Cuza, a împărțit pămîntul boierimii și popimii țaranilor, aceștia din urmă au simțit pe pielea lor jăcmăneala neguțătorului și și-

au îndreptat toată nemulțumirea spre acesta. Întrucât aceștia erau în chip covârșitor străini, îndeosebi evrei, ura țăranului s-a legat anume de aceștia. Deci, este vorba, de fapt, nu despre o ură între neamuri, ci despre o ură față de asupritor. Știința despre trecut trebuie să fie rescrisă în această privință. Nu schimbă nimic nici trecerea neguțătoriei din mâinile străinilor în mâinile moldovenilor. Astăzi, neguțătorii din România sau din Republica Moldova nu sînt, în cea mai mare parte, străini, străine sînt bunurile vîndute, dar țăranul sau muncitorul, ba chiar și cărturarul nu este mai puțin jumulit. Atunci cînd economia obștii nu este de sine stătătoare, adică este legată de economia altor obști, obștea ori cîștigă, ori pierde, deși este bine ca aceste schimburi să fie mulțumitoare pentru amîndouă părțile. Obștea, adică gîndirea obștească, care nu înțelege acest lucru ajunge săracă și asuprită economicește de către alte obști. Așa s-a întîmplat cu obștile rumîne statale, adică Moldova, Muntenia sau Ardealul, așa se întîmplă cu statele de acum care le-au cuprins într-o mare parte, adică România și Republica Moldova, dar și cu cele mai multe țări din lume. Deși le-au scăpat aceste lucruri din vedere, Cantemir și alți domnitori de atunci înțelegeau bine însemnătatea de a vinde mai mult decît de a cumpăra din străinătate, spre deosebire de cîrmuitorii de azi ai României sau ai Republicii Moldova, deși aceștia din urmă au facultate, doctorat și o mulțime de lucrări științifice în domeniul economiei. Această înțelegere trebuie însă să fie nu numai la cîrmuitori, ci și la toți obștenii, îndeosebi în cugetul cărturarilor, altminteri încercările capilor țării de a drege bu-suioacul vor fi zădărnice de oamenii de rînd. Se pare că strămoșii noștri slobози au fost feriți de o așa năpastă, deoarece aveau o economie închisă în mare parte, adică sine îndestulătoare, și trăiau printr-o mulțime de alte obști slobode, care erau rînduite în același chip. Căderea a venit odată cu prefacerea mulțimii de obști slobode, care ocupau cea mai mare parte a Europei, mai întîi de apus și, apoi, de răsărit, în țări, adică în obști rînduite în stat. După ce au ajuns în

fundătură, o parte din obștile slobode de odinioară, anume cele care aveau o gîndire rotundă, s-au întors spre o orînduire strămoșească, în care omul nu este asuprit de om. Numai că ele au dus lipsă de cunoștințe, deoarece au trăit de această dată în obști sau, dacă vreți, în economii orășenești. Au fost și alți factori care au dus la o nouă cădere a acestora.

Cantemir este socotit un mare învățat al neamului chiar și după cîteva veacuri de către semenii noștri. Am zice că el este nu numai un mare învățat, ci și un mare om de știință. Din cîte vedem noi din scrierile lui, toți cîrmuitorii știau multe despre țară în vremurile de aur ale neamului. Cîrmuitorii de atunci știau atîtea, cîte nu știe nici un cîrmuitor de astăzi, deși aceștia din urmă au mulți ani de școală, ba chiar facultăți și doctorate.

Nelămurită rămîne însă nodeaua însemnătății politice a acestui domnitor. Unii sînt de părere că cîrdășia cu Rusia a făcut rău țării. Cercetările noastre ne spun că această părere este îndeosebi răspîndită în rîndurile cărturarilor.

Întrucît nu s-a ajuns la o părere unică, am prelungit cugetările pe marginea acestei laturi. O parte din judecățile pe care le-am legat le înfățișăm în rîndurile care urmează.

O lămurire a hotărîrii istorice luată de omul de știință care a ajuns domnitor ar putea fi următoarea: Dimitrie Cantemir și-a dorit o țară deplin slobodă. După ce Moldova a încuviințat să fie prietenul Porții Otomane, oastea țării a descrescut, deoarece sarcina de apărare a îndestulau turcii. A rămas numai o mică oaste din ceea ce a fost odinioară. Cantemir spune că oastea țării din timpurile dinainte număra o sută de mii de capete. Din ele, au rămas numai cîteva mii acum. Cu o mîna de oameni, domnul nu putea să îi bată pe turci, deci să capete o ne-atîrnare deplină.

În aceste împrejurări, Dimitrie Cantemir a căutat un sprijin din afară. El și-a ales ajutorul, folosind următoarele discernere de căpătîi: 1) să fie vrăjmașul vrăjmașului țării mele, 2) să fie îndeajuns de puternic pentru a îl învinge pe vrăjmașul țării mele, 3) să nu fi încercat înain-

te să cucerească țara mea și 4) să nu vădească tendințe de a cuceri țara mea. Rusia răspundea tuturor acestor discernee. Dorea să îngenuncheze marile puteri, printre care se afla și Poarta Otomană. Avea puterea trebuincioasă pentru a învinge oastea turcă. Își învingea vrăjmașii în numeroase războaie. Nici Moldova, nici Muntenia nu a fost înainte lovită de către oastea rusă. Rusia nu avea atunci dorința de a cuceri Moldova. Dimpotrivă, este cu putință că rușii căutau prietenia țărilor creștine (numite acum ortodoxe), pentru a ușura lupta împotriva marilor puteri din Europa. La toate acestea, mai putem să adăugăm și faptul că Ștefan cel Mare a fost în legături bune cu rușii, ba chiar și-a măritat acolo o fiică, după obișnuințele împărătești de atunci, și că Rusia era creștină, ceea ce o opunea tendințelor musulmane.

Deși pare cu neputință, cei care nu îl privesc cu ochi buni pe Dimitrie Cantemir gîndesc ca el. O parte însemnată dintre ei susțin înflăcărat o prietenie cu SUA și, ca urmare, cu Uniunea Europeană. O adevărată politică de acum a României și cea a Republicii Moldova. Cele două țări fac ceea ce a făcut și domnitorul Cantemir. Vederile politice ale acestora sînt, în miezul lor, aceleași, pentru că ei folosesc același mijloc – cel al sprijinului din afară, adică a unei uniri de puteri. Sînt aceleași și discernee cu care ei aleg prietenul, mai bine zis izbăvitorul neamului: SUA este vrăjmașul fățiș al Rusiei; SUA este o mare putere ostășească; SUA nu a încercat înainte să cucerească pămînturile neamului și, deci, țările din cuprinsul acestora; SUA nu vădește o dorință de a cotoropi România sau Republica Moldova, căutînd prieteni. Ele trag nădejde că SUA le va face slobode și le vor ajuta să întregască țara.

Prin urmare, cei care îl privesc cu ochi răi pe Dimitrie Cantemir și susțin o prietenie cu SUA spun una, dar fac alta sau, altfel zis, nu au dreptul să facă învinuiri acestui domnitor.

În lumina judecăților sus-înfățișate, se cere a pune altfel întrebarea: Este oare bună îndeobște folosirea sprijinului din afară?

Vom împărtăși cîteva judecăți și în aceas-

tă privință. SUA vădește tendințe cuceritoare îngrijorătoare, nimicind numeroase state și țări. Țările care se bucură de apărarea SUA le sînt supuse, căci fac întotdeauna ceea ce li se cere. SUA au asmuțit Georgia și Ucraina împotriva Rusiei, din care pricină acestea au pierdut pămînturi prețioase. SUA nu le-a apărat, dar s-a ales cu foloase: SUA și-a pus corăbiile de luptă în coasta Georgiei, deci în apropiere de Rusia, iar Ucrainei îi vinde unelte de război și multe alte lucruri, îmbogățindu-se. După operațiunea specială pe care Federația Rusă a început-o la 24 februarie 2022, Ucraina ar putea să piardă mult mai mult decît atît. Să nu uităm că și Republica Moldova a pierdut o parte din pămînt, în împrejurări asemănătoare, în anul 1992. Să tragem nădejde că obștea moldovenească și românească (moldovenească, muntenească și ardelenescă) se va dovedi mai înțeleaptă acum, căci în cîrmuitori nu avem mare încredere. România a folosit calea ajutorului din afară în cel de-al doilea război al lumii, dar a fost învinsă, urmările acestei înfrîngerii asupra ei și înjosit-o pînă astăzi. Numai comuniștii au scăpat atunci România de la pierderea unor pămînturi întinse, pe care SUA înclina să le dea altor țări. Nemții aveau, în acele vremuri, cea mai dezvoltată țară din lume. Ea avea tehnologii de neîntrecut, o disciplină de fier, o economie dezvoltată, o știință înaintată, o cultură admirată ș.a. Oastea nemțească biruia zdrobitor una după alta țările lumii, chiar și pe cele puternice.

Unii socotesc că Rusia a început să privească spre răsărit din clipa în care Cantemir le-a cerut ajutorul. Ne îndoim în această privință. Înaintarea rușilor spre apus a fost stîrnită de alți factori. De adăugat că Moldova putea atunci să aștepte ajutor numai de la leși și de la ruși. Spre deosebire de ruși, leșii năvăleau des în Moldova și jinduiau pămînturile ei. Cu toate acestea, moldovenii au încercat de trei ori cu ajutorul leșilor „să scape” de turci, dar nu au izbutit nimic, chiar și atunci cînd dregătorii au numit un leș domnitor al Moldovei. De altfel, este îndoielnică această tendință. Erau oare dornici leșii să slobozească o țară creștină

numai pentru că era creștină, fără să aștepte o supunere în loc? Poarta Otomană a dat cam tot ce se putea Moldovei (și Munteniei). Moldovenii erau apărați de cotropitori, în schimb făceau ce doreau în țara lor. Nu s-au atins turcii nici de limba, nici de credința, nici de obiceiurile moldovenilor (și a muntenilor). Mai mult decât atât nu poți să capeți prin nici un fel de înțelegere. Apoi, moldovenii și-au îndreptat nădejdea spre Rusia, dar nici de această dată nu a fost cu izbândă. Statul unguresc (care îi cuprindea și pe ardeleni, și pe croați...) nu era în stare să îi bată pe turci, iar celelalte neamuri sau foste țări din apropierea Moldovei sau a Munteniei se aflau sub talpa Porții Otomane. Petru cel Mare a venit cu puțină oaste în Moldova. Acest fapt ne spune că el era îndeajuns de deștept pentru a înțelege că o izbândă împotriva turcilor nu dă nimic Moldovei. De îndată ce oastea rusă ar fi plecat, turcii ar fi dat din nou buzna. Rusia se întinsese foarte mult. Ea avea nevoie de multe oști mici pentru a păzi aceste pământuri. Era nevoită, totodată, să se războiască în același timp cu tătarii, leșii, lituanienii, suedezii, finlandezii, nemții și alte noroade. Să amintim că Suedia lui Carol al XII-lea era socotită cea mai puternică oaste din Europa de Miazănoapte, iar Țara Leșească nu putea să fie nicicum îngenunchată de tot de turci. Moldova se afla la mare depărtare, căci capitala rusească a fost mutată de la Kiev la Moscova. Mai mult decât atât, Petru cel Mare și-a pierdut aproape întreaga oaste în bătălia cu suedezii de la Narva, văzându-se nevoit să adunare, înzestrare și pregătire a unei noi oști, bă chiar să dezvolte meșteșugăritul, căci țările apusene rupseseră legăturile economice cu Rusia, pentru a o slăbi și îngenunchea. Datorită factorilor arătați mai sus, Rusia nu putea să țină tot timpul o oaste în Moldova, pentru a o apăra de năvălirile turcești. Era nevoie de o oaste de cel puțin 150-200 de mii de ostași. Turcii erau cei mai puternici dintre toți vrăjmașii Rusiei și, poate, cei mai puternici din întreaga Europă, Asia și Africa. Dimitrie Cantemir nu a înțeles aceste lucruri. Petru cel Mare a venit totuși în ajutorul lui și al moldovenilor,

pentru că îl prețuia mult pe Cantemir și pentru că trebuia să își facă datoria creștinească de a apăra creștinătatea. Țarul a venit cu oaste puțină, dar a venit el însuși, ceea ce însemna o mare cinstire, așa încât Cantemir să nu creadă cumva că îl nesocotește pe el și pe moldoveni. A făcut deștept Petru cel Mare. Moldova a putut întotdeauna să își unească puterile cu Muntenia, dar nu a făcut-o nici măcar pentru apărare. Ardelenii erau oarecum prinși în statul unguresc, în care o duceau destul de bine. Cîrmuitoarii statului unguresc au izbutit, prin noroc sau deșteptăciune, să facă o economie prielnică locuitorilor din țară în noile împrejurări din Europa. Nu s-au atins unгурii nici de sufletul ardelenilor, adică limbă, obiceiuri, port și celelalte. Totuși, unгурii nu doreau, presupunem noi, în ruptul capului să îi lase în statul lor pe moldoveni și pe munteni. Dacă se pomeneau ardelenii, muntenii și moldovenii împreună, atunci vorbitorii de rumînă ar fi avut destulă putere pentru a fi stăpîni în statul unguresc. Mai ușor le era să stăpînească neamuri deosebite (ardeleni, croați...). Numai după ce viața li s-a stricat pînă la nesuferire, din pricina feudalismului, adus de străini (fanarioți) și ajutat de orînduirea statală, dar și de alți factori răufăcători, moldovenii și muntenii au uitat vechile neîmpăcări și și-au unit puterile, căpătînd, pentru o vreme, neatîrnarea de odinioară. Tot din sărăcie li s-au alăturat, mai tîrziu, și ardelenii. Țara Ungurească s-a prăbușit, cu timpul, economiceste, din pricina feudalismului. Poate că moldovenii și muntenii și-au dat seama că a trecut timpul obștilor mici și că numai obștile mari pot să supraviețuiască sau să fie slobode într-o lume a țărilor, adică a obștilor rînduite în state.

În cele din urmă, vom sublinia că Moldova, România, Republica Moldova ș.a.m.d., și-au scuturat de sine stătător asuprașirile de pe umeri și cea turcească, și cea ungurescă, și celelalte. Cu toate acestea, strategia de a se plînge pe o presupusă supunere și asuprașirile de către turci și de a latiniza limba strămoșească a adus și aduce pînă astăzi multe slăbiciuni politice, dar și de alt fel neamului și țărilor rumînești.

Concluzii. Teoria despre asuprairea Moldovei (și Munteniei) de către Poarta Otomană, care este astăzi larg împărtășită în lumea științifică, ar putea să fie greșită. Unele fapte arată că Moldova (și Muntenia) a fost în legături de pace și bună înțelegere cu Poarta Otomană. A ființat o înțelegere de sprijinire ostășească între părți, prin care partea turcă își lua îndatorirea de a apăra Moldova (și Muntenia) de orice năvălitor, iar Moldova (și Muntenia) urma să acopere o parte din cheltuielile de apărare și să lase oastea turcă să treacă nestingherit prin Moldova (și Muntenia) spre punctele de luptă cu alte țări. În toate celelalte privințe (limbă, credință, economie...), fiecare parte era de sine stătătoare deplin. Această înțelegere a fost urmarea puterii foarte mari a turcilor și dezbină-

rii țărilor și obștilor creștine. Deși Poarta Otomană tindea să supună Moldova (și Muntenia), ea nu o făcea fățiș și silit, deoarece își dădea seama de marea putere de luptă a Moldovei (și Munteniei). De altfel, turcii aveau o stimă fără seamăn pentru vitejia și iscusința ostășească a moldovenilor (și muntenilor), arătând o mare cinste acestora. Moldova (și Muntenia), strîmptorată ce-i drept de căderea economică pe care a cunoscut-o după deschiderea sa economică, a făcut o mare greșală, atunci cînd și-a împușinat covîrșitor oastea (de la 100 la numai 7 mii de oșteni), prin care fapt și-a subrezit în chip hotărîtor puterea de neatîrnare. Încercările Moldovei (și Munteniei) de a rupe înțelegerea cu turcii era lipsită de viitor și de rost.

Note și referințe:

1. Bejan Octavian, *Despre politica de închinare a țării*, în „Culegere de studii sociale (economie, politologie, sport și sociologie)”, ediția a III-a, adăugită,

Chișinău, 2017, p. 44-46.

2. Cantemir Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, Editura „Litera, internațional”, București, 2001, 256 p.

DESPRE AUTOR

Octavian BEJAN,

*doctor în drept, criminolog,
prorector, Institutul de Științe Penale
și Criminologie Aplicată,
e-mail: octavian.bejan@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0003-4808-3186*

Dinu OSTAVCIUC,
dr., conf. univ.
PhD,
Associate Professor

JURISPRUDENȚA CEDO ÎN MATERIA RESPECTĂRII TERMENULUI REZONABIL DE SOLUȚIONARE A CAUZEI PENALE*

Articolul respectiv este dedicat analizei jurisprudenței Curții Europene a dreptului omului în materia respectării termenului rezonabil de soluționare a cauzelor penale. Respectarea termenului rezonabil constituie un principiu, dar și un drept fundamental al persoanei, garantat de art. 6 CEDO. Articolul vine să facă și o analiză comparativă în ceea ce privește criteriile generale de evaluare a celerității procedurilor penale. Totodată, articolul analizează dacă Curtea Europeană stabilește o durată standard de examinare a cauzelor penale de către statele membre ale Convenției, precum și identificarea aspectelor ce se iau în calcul de Curte atunci când judecă plângerile reclamantilor în cazurile încălcărilor pretinse a termenului vizat.

Cuvinte cheie: principiu, drept fundamental, respectare, termen rezonabil, cauză penală, Convenție, Curte Europeană, jurisprudență, sancțiuni procesuale.

ECHR JURISPRUDENCE IN THE MATTER OF COMPLIANCE WITH THE REASONABLE TERM FOR RESOLVING THE CRIMINAL CASE

The respective article is dedicated to the analysis of the jurisprudence of the European Court of Human Rights in the matter of respecting the reasonable term for the resolution of criminal cases. Compliance with the reasonable term is a principle, but also a fundamental right of the person, guaranteed by art. 6 of the ECHR. The article also makes a comparative analysis regarding the general criteria for evaluating the speed of criminal proceedings. At the same time, the article analyzes whether the European Court establishes a standard duration for the examination of criminal cases by the Member States of the Convention, as well as the identification of the aspects that are taken into account by the Court when judging the complaints of the plaintiffs in cases of alleged violations of the term in question.

Keywords: principle, fundamental right, observance, reasonable term, criminal case, Convention, European Court, jurisprudence, procedural sanctions.

*Articol elaborat în baza proiectului „Asigurarea drepturilor omului în cadrul etapelor prejudiciare: normativul procesual penal național, practici europene și internaționale”, din cadrul Programelor de Postdoctorat pentru anii 2022-2023, cu cifrul 22.00208.0807.04/PD I.

Introducere. În realizarea eficienței procesului penal, un loc special îi aparține instituției termenului procesual – garanție pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei. Această garanție a obținut denumirea de „termen rezonabil”. Desfășurarea procesului penal în termen rezonabil constituie un principiu, dar și un drept fundamental, care asigură persoanei echitatea procesului. Principiul respectiv își găsește reglementare atât în actele juridice internaționale, cât și cele naționale.

„Pentru a realiza scopul procesului penal de a contribui la apărarea ordinii de drept, la apărarea persoanei, a drepturilor și libertăților acesteia, precum și la educarea cetățenilor în spiritul respectării legilor, este necesar ca pedeapsa aplicată infractorilor să intervină cât mai aproape de data săvârșirii infracțiunilor. Pe de o parte, este satisfăcut astfel interesul general al societății – intervenția imediată a repressiunii penale ca mijloc de prevenție generală, dar și împiedicarea infractorilor de a continua activitatea infracțională; pe de altă parte, și interesul personal al victimei și al inculpaților de a cunoaște cât mai repede soluția dată procesului; orice prelungire a procesului peste o durată rezonabilă, oricât de corectă ar fi soluția adoptată, își pierde rolul represiv și educativ pe care trebuie să îl aibă.” [1, p. 54]

Potrivit art. 14 alin. (3) lit. c) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice¹, „Orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni penale are dreptul, în condiții de deplină egalitate, la cel puțin următoarele garanții: (...) să fie judecată fără o întârziere excesivă.” De asemenea, conform art. 47 alin. (2) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, „Orice persoană are dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil (...)” [3]

Metode și materiale aplicate. La elaborarea acestei publicații a fost folosit materialul

¹ Nr. 31 din 16.12.1966, *Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966. Intrat în vigoare la 23 martie 1967, cf. art. 49, pentru dispozițiile cu excepția celor de la art. 41; la 28 martie pentru dispozițiile de la art. 41.*

teoretic, normativ și empiric. De asemenea, cercetarea respectivului subiect a fost posibilă prin aplicarea mai multor metode de investigație științifică specifice teoriei și doctrinei procesual-penale: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică etc.

Scopul cercetării. Cercetarea și analiza jurisprudenței CtEDO în materia respectării termenului rezonabil de soluționare a cauzelor penale și efectul nerespectării condițiilor stabilite de actele internaționale, în vederea respectării drepturilor participanților în procesul penal.

Rezultate obținute și discuții. Desfășurarea procesului penal în termen rezonabil este una din garanțiile fundamentale ale dreptului la un proces echitabil, având o reglementare expresă în art. 6 paragr. 1 al CEDO, și anume: „Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil (...)” [4]

În cauza CtEDO, Kart c. Turciei [28], hotărârea din 03.12.2009, Curtea a menționat că „Deși nu există niciun drept în temeiul articolului 6 al Convenției la un anumit rezultat al procedurilor penale sau, prin urmare, la o condamnare oficială sau achitare în urma depunerii de acuzații penale (a se vedea *Withey împotriva Regatului Unit (dec.)*, nr. 59493/00, CEDO 2003-X), există indiscutabil dreptul de a-și judeca cauza într-un termen rezonabil, odată ce procesul judiciar a fost pus în mișcare. Acest drept se bazează pe necesitatea de a se asigura că persoanele acuzate nu trebuie să rămână prea mult timp într-o stare de incertitudine cu privire la rezultatul acuzațiilor penale împotriva lor (a se vedea *Stögmüller împotriva Austriei*, 10 noiembrie 1969, § 9, Seria A). nr.9, și *Wemhoff împotriva Germaniei*, 27 iunie 1968, § 18, Seria A nr.7).”

În cauza CtEDO, Scordino c. Italiei (nr. 1) [36], hotărârea din 29.03.2006, Curtea „(...) dorește să reafirme importanța administrării justiției fără întârzieri care ar putea pune în pericol eficacitatea și credibilitatea acesteia (...)”

Referindu-ne la durata procedurii este relevant de a analiza din ce moment are loc curgerea termenului și care este sfârșitul acestui

termen. În acest sens, a fost analizată practica Curții Europene.

În Hotărârea CtEDO, Neumeister c. Austriei [31], Curtea a menționat că „Termenul (...) începe în mod obligatoriu cu ziua în care o persoană este acuzată, deoarece altfel nu s-ar putea stabili acuzația, înțeleasă în sensul Convenției.” Prin urmare, Curtea, în această cauză, stabilește că curgerea termenului rezonabil începe din momentul când persoana este pusă sub acuzaare, precum și punerea în mișcare a acțiunii penale, adică începerea urmăririi penale.

În cauza CtEDO, Deweer c. Belgiei [19], Curtea relatează că „În materie „penală”, „termenul rezonabil” prevăzut de art. 6 alin. 1 (art. 6-1) „începe în mod necesar cu ziua în care o persoană este acuzată” (a se vedea hotărârea Neumeister din 27 iunie 1968, Seria A nr. 8, p. 41, alin. 18). Iar „termenul rezonabil” poate, ocazional, „începe să curgă de la o dată anterioară sesizării instanței de fond, a „tribunalului” competent pentru „determinarea... [a] acuzației penale” (a se vedea Golder, hotărârea din 21 februarie 1975, Seria A nr. 18, p. 15, alin. 32). Hotărârile Wemhoff și Neumeister din 27 iunie 1968 și apoi Hotărârea Ringeisen din 16 iulie 1971 au luat ca punct de plecare momentul arestării, momentul în care persoana a fost înștiințată oficial că va fi urmărită penal și momentul în care au fost deschise cercetările preliminare. (Seria A nr. 7, p. 26-27, alin. 19; Seria A nr. 8, p. 41, alin. 18; și Seria A nr. 13, p. 45, alin. 110).”

Astfel, practica Curții Europene ne vorbește despre faptul că termenul rezonabil poate curge și din momentul arestării persoanei, adică a aplicării în privința persoanei a unei măsuri procesuale preventive. Reieșind din această practică, putem menționa faptul că acest termen decurge din momentul aplicării oricărei măsuri procesuale de constrângere, implicit reținerea persoanei. Totodată, practica europeană în materie penală indică aspectul legat de perioada anterioară sesizării instanței de judecată, adică perioada administrării probelor la faza verificării sesizării cu privire la infracțiune și cea a urmăririi penale propriu-

zise.

În cauza CtEDO, Eckle c. Germaniei [22], Curtea a stabilit că „În materie penală, „termenul rezonabil” prevăzut la art. 6 alin. 1 (art. 6-1) începe să curgă de îndată ce o persoană este „învinuită”; aceasta poate avea loc la o dată anterioară judecării cauzei în fața instanței de fond (...), precum data arestării, data la care persoana în cauză a fost înștiințată oficial că va fi urmărită penal sau data la care au fost deschise cercetări prealabile (...).”

Totodată, în cauza respectivă Curtea a definit noțiunea de „acuzare” în sensul art. 6 § 1 CEDO. Astfel, Curtea notează că „Acuzarea (...) poate fi definită drept „înștiințarea oficială dată unei persoane de către autoritatea competentă a unei acuzații că a săvârșit o infracțiune”, definiție care corespunde și testului dacă [suspectul] a fost afectat în mod substanțial”.

În cauza CtEDO, Coëme și alții c. Belgiei [17], Curtea reamintește, pe lângă dezideratele enunțate supra, că în cauzele penale termenul rezonabil începe a curge și din momentul percheziției. „În opinia Curții, perioada care trebuie examinată a început la 28 august 1991, când a fost efectuată o percheziție la domiciliul domnului Hermanus și la birourile acestuia.”

Aceeași situație s-a constatat și în cauza CtEDO, De Clerck c. Belgiei [18], în care Curtea reține că perioada care trebuie luată în considerare pentru a evalua durata procedurii în lumina cerinței „termenului rezonabil” (...) a început (...) cu perchezițiile la Centrul de coordonare al grupului, Centrul Beaulieu și N.V. Beaulieu Wielsbeke.

De asemenea, punctul de început al urmăririi penale nu are întotdeauna relevanță în aprecierea termenului rezonabil potrivit jurisprudenței CtEDO, având în vedere că garanțiile instituite de art. 6 CEDO devin incidente din momentul de la care o anumită persoană este vizată de o anchetă penală, iar nu de la momentul începerii urmăririi penale cu privire la faptă, neexistând indicii care să facă plauzibilă săvârșirea infracțiunii denunțate de

către un individ determinat.²

În cauza Reiner și alții c. României (Hot. CtEDO din 27.09.2007, §. 48), reclamantul s-a plâns de durata excesivă a urmăririi penale, începută *in rem* în 1990, iar împotriva sa, în calitate de învinuit, abia în 1997. CtEDO ajunge la concluzia că relevantă, în sensul acordării garanțiilor prevăzute de art. 6 CEDO, este împrejurarea dobândirii calității de suspect, deci momentul în care urmărirea penală se transformă, dintr-o analiză axată pe fapta săvârșită, într-una îndreptată împotriva unei persoane determinate³.

² *Astfel, în cauza Von Hoffen v. Liechtenstein, 27 iulie 2006, CtEDO a considerat că termenul rezonabil de examinare a cauzei a început să curgă din momentul începerii urmăririi penale împotriva reclamantului, având în vedere faptul că după aceea dată autoritățile de investigație au efectuat mai multe acțiuni de urmărire penală în privința reclamantului, precum emiterea unui mandat de arest, efectuarea unei percheziții etc. (a se vedea § 36 din hotărâre). CtEDO a avut aceeași abordare în cauzele Rezov v. Bulgaria, 15 februarie 2007, § 50, Polz v. Austria, 25 octombrie 2011, § 45, și Grigoryev v. Rusia, 23 octombrie 2012, § 91. DCC nr. 62 din 13.05.2021 de inadmisibilitate a sesizării nr. 170a/2020 pentru interpretarea articolului 70 alin. (3) din Constituție și pentru controlul constituționalității articolului 63 alineatele (1) și (11) din Codul de procedură penală (pct.19); Pe de altă parte, în cauza Matskus v. Rusia, 21 februarie 2008, CtEDO a considerat că termenul rezonabil de examinare a cauzei a început să curgă din momentul arestării reclamantului, deși urmărirea penală a fost începută cu o zi mai devreme (a se vedea § 71 din hotărâre). În cauza Kiršteins v. Letonia, 20 octombrie 2016, CtEDO a considerat că termenul rezonabil de examinare a cauzei a început să curgă din momentul interogării reclamantului în calitate de suspect, deși urmărirea penală a fost începută cu câteva luni mai devreme. În acest caz, CtEDO a menționat că nu s-a demonstrat că situația reclamantului a fost afectată în mod substanțial înainte ca acesta să fie interogat în mod oficial în calitate de suspect (a se vedea § 27 din hotărâre). DCC nr. 62 din 13.05.2021 (pct.20).*

³ *În ceea ce îl privește pe domnul Reiner, CtEDO constată că, deși a fost audiat în anul 1991 de poliție, el nu avea niciun motiv să presupună că este vizat personal și nimic nu indică faptul că în acest stadiu era el însuși bănuț de săvârșirea infracțiunii de loviri sau vătămări cauzatoare de moarte. Deși este adevărat*

Reclamanta a considerat în cauza Kalēja c. Letoniei, că procedura penală împotriva ei a durat mai mult de nouă ani – de la 16 ianuarie 1998 (când fusese deschisă ancheta împotriva ei) până la 29 noiembrie 2007 (când a fost respins recursul ei), o perioadă pe care a considerat-o prea lungă. Ea fusese supusă diverselor limitări și stresului constant în acea perioadă. Guvernul a susținut că reclamanta nu a fost supusă unei „acuzății penale” în 1998. Ei au insistat că acuzațiile oficiale au fost aduse împotriva ei abia la 27 ianuarie 2005. Până la această dată, ea nu a fost informată oficial despre nicio acuzație împotriva ei și nici nu fusese afectată substanțial.⁴

că martorul F.G. l-a menționat printre agresorii lui A.A., nu a fost luată nicio măsură care ar fi putut avea urmări importante asupra situației sale. În plus, din 1991 până în 1997, el nu a fost citat pentru a depune mărturie și nici o altă măsură nu a fost luată împotriva lui. Deși numărul dosarului penal indică faptul că a fost constituit în anul 1990, nu e mai puțin adevărat faptul că era vorba de o urmărire penală in rem și că era posibil ca ancheta împotriva reclamantului să înceapă mai târziu. De altfel, reclamantul însuși a precizat în formularul său de cerere trimis curții că a fost citat pentru a fi audiat în anul 1997. Abia la data de 13 noiembrie 1997 parchetul l-a audiat și l-a informat oficial că era bănuț de săvârșirea unei infracțiuni. Prin urmare, CtEDO apreciază că abia la această dată a început procedura penală în ceea ce îl privește. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122797> (accesat: 15. 01. 2021).

⁴ *„Curtea observă că, deși acțiunea penală a fost deschisă cu privire la faptul că fondurile societății au fost deturnate, decizia din 16 ianuarie 1998 de pornire a urmăririi penale conținea o afirmație specifică că reclamantul și B.E. a deturnat fonduri în valoare de 7.559 LVL (aproximativ 10.756 EUR). Deși reclamanta nu a fost informată cu privire la decizia din 16 ianuarie 1998, poliția a citat-o nu numai la 16 ianuarie 1998, ci și de încă cinci ori. În ansamblu, acțiunile întreprinse de poliție indică faptul că au considerat-o de fapt pe reclamantă suspectă de la începutul urmăririi penale și pe tot parcursul procedurii preliminare, deși statutul ei procesual a rămas cel de martor. Reclamanta nu a fost informată oficial cu privire la nicio acuzație împotriva sa înainte de 2005. În cele din urmă, reclamanta a fost condamnată pentru aceeași infracțiune. Curtea reține că a durat mai mult de șapte ani și nouă luni pentru ca autoritățile*

În continuare ne vom referi la limita finală a termenului rezonabil. Astfel, în cauza König c. Germaniei [29], CtEDO a reținut că „(...) în materie penală această perioadă acoperă întregul proces în cauză, inclusiv procedurile de recurs (...)”. Analiza cauzei respective denotă că termenul rezonabil se referă la întreaga procedură, implicit procedura în fața instanțelor de apel și recurs. Prin urmare, ajungem la concluzia că limita finală a termenului rezonabil este hotărârea instanțelor de judecată ce soluționează fondul acuzației în materie penală. În cauza Neumeister c. Austriei [31], CtEDO a constatat că „Articolul 6 alin. (1) (art. 6-1), de asemenea, indică ca punct final, hotărârea de stabilire a acuzației; aceasta poate fi o decizie dată de o instanță de apel atunci când o astfel de instanță se pronunță asupra fondului acuzației.” Cu alte cuvinte, limita finală a termenului rezonabil se poate extinde până la decizia instanței de apel sau recurs, cu condiția că această instanță va soluționa fondul cauzei.

„Perioada ce trebuie luată în considerare se întinde cel puțin până la hotărârea de achitare sau de condamnare, chiar dacă este pronunțată în apel sau în recurs. Nu există niciun motiv în plus pentru a mai proteja părțile în interne să finalizeze ancheta preliminară. Perioada care trebuie luată în considerare, așadar, a început la 16 ianuarie 1998 și s-a încheiat la 29 noiembrie 2007, când Curtea Supremă i-a respins recursul în chestiuni de drept. Au existat și anumite perioade de inactivitate din partea instanțelor interne. Cauza a fost pe rol timp de un an întreg în fața instanței de primă instanță și încă opt luni în fața instanței de apel, perioade în care nu s-au ținut ședințe. Deși este adevărat că cazul a fost decis rapid odată cu desfășurarea ședințelor, perioadele lungi de inactivitate din partea instanțelor interne cântăresc foarte mult în circumstanțe în care o anchetă preliminară nu a fost efectuată cu promptitudine. Procesul penal a durat astfel nouă ani și zece luni la trei trepte de jurisdicție. Curtea a considerat că, în speță, durata totală a procedurii penale împotriva reclamantei a fost excesivă și nu a respectat cerința „termenul rezonabil”, prevăzută de art. 6 par. 1 CEDO”. Hotărârea CtEDO, cauza Kalēja c. Letoniei, din 05.10.2017 (§§ 37, 38, 41, 45). Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177344> [accesat: 09.01.2022].

cauză împotriva întârzierilor judiciare cu privire la primul termen al procesului; totodată, trebuie evitate amânările nejustificate sau întârzierile excesive din partea instanțelor de judecată (Wemhoff împotriva Germaniei, pct. 18). În cazul condamnării, nu s-a „decis” asupra „temeiniciei unei acuzații în materie penală” în sensul art. 6 § 1 atât timp cât pedeapsa nu este stabilită definitiv [Eckle împotriva Germaniei, pct. 77; Ringeisen împotriva Austriei, pct. 110; V. împotriva Regatului Unit (MC), pct. 109].” [5]

Curtea europeană s-a expus și asupra executării hotărârilor instanțelor de judecată. Astfel, în cauza Burdov c. Rusiei [10], CtEDO a reținut că „(...) acest drept ar fi iluzoriu dacă sistemul juridic intern al unui stat contractant ar permite ca o hotărâre judecătorească definitivă, obligatorie, să rămână inoperabilă în detrimentul uneia dintre părți. Ar fi de neconceput ca articolul 6 § 1 să descrie în detaliu garanțiile procedurale oferite justițiabililor – proceduri care sunt echitabile, publice și rapide – fără a proteja punerea în aplicare a hotărârilor judecătorești; (...) Executarea unei hotărâri pronunțate de orice instanță trebuie, prin urmare, să fie considerată ca parte integrantă a „procesului” în sensul articolului 6 (a se vedea *Hornsby împotriva Greciei, hotărârea din 19 martie 1997, Rapoarte 1997-II, p. 510, § 510*). 40).” Reieșind din practica CtEDO deducem că, în cazul în care există o hotărâre judecătorească care a devenit definitivă și obligatorie, inclusiv cea de achitare a inculpatului, aceasta trebuie executată. Or, în caz contrar garanțiile prevăzute de art. 6 CEDO ar fi pur teoretice și iluzorii în acest sens.

În cauza CtEDO, Belziuk c. Poloniei [15], CtEDO a reținut că „Procedurile penale formează o entitate, iar protecția oferită de articolul 6 nu încetează odată cu decizia în primă instanță. Un stat este obligat să se asigure, de asemenea, în fața curților de apel, că persoanele supuse legii se bucură în fața acestor instanțe de garanțiile fundamentale cuprinse în acest articol (a se vedea, *inter alia, hotărârea Monnell și Morris împotriva Regatului Unit din 2 martie 1987, Seria A nr. 115, p. 21, § 54 și Hotărârea Ekbatani împotriva*

Suediei din 26 mai 1988, Seria A nr. 134, p. 12, § 24). Prin urmare, art. 6 CEDO oferă garanții efective chiar și după decizia de achitare.

În cauza CtEDO, Assanidze contra Georgiei [12], s-a constatat că „În cazul în care autoritățile administrative ale statului ar putea refuza sau nu să se conformeze unei hotărâri de achitare a inculpatului, sau chiar să întârzie să facă acest lucru, garanțiile prevăzute de articolul 6 de care a beneficiat achitatul în faza judiciară a procedurii ar deveni parțial iluzorii.”

„La evaluarea termenului rezonabil trebuie luat în considerare termenul până când acuzațiile nu mai afectează situația unei anumite persoane și incertitudinea cu privire la statutul său juridic a fost eliminată.” [2, p. 89]

În cauza CtEDO, Stoianova și Nedelcu c. României [39], Curtea a reținut că „(...) Ordonanța de scoatere de sub urmărire penală (...) nu poate fi considerată că punând capăt urmăririi penale împotriva reclamanților din moment ce ea nu constituia o decizie internă definitivă (...). În această privință trebuie constatat că parchetul avea, în baza art. 270 din Codul de procedură penală, competența de a anula o ordonanță de scoatere de sub urmărire penală și de a redeschide urmărirea penală, fără să fie ținut de vreun termen.”

„Curtea reamintește că tergiversarea autorităților naționale de a ajunge la o concluzie într-o cauză penală, indiferent de complexitatea acesteia, împiedică inevitabil eficiența procesului penal. Faptul că această cauză a fost încetată pe motivul expirării termenului de prescripție pentru tragerea la răspundere penală atestă acest lucru (a se vedea, *mutatis mutandis*, Șerban, citată mai sus, § 84).” [16]

„Curtea menționează că exercitarea accesului liber la justiție și a dreptului la un proces echitabil nu poate avea loc decât într-un anumit cadru juridic, stabilit de legislator, cu respectarea anumitor exigențe, care previn eventualele abuzuri și tergiversarea soluționării cauzelor deduse judecății.” [8]

În cauza CtEDO, Ciobanu c. Moldovei [41], Curtea a menționat că „(...) celeritatea și o diligență rezonabilă sunt cerințe implicite. În

acest context, celeritatea și o diligență rezonabilă sunt cerințe implicite. Chiar și în cazul în care pot exista obstacole sau dificultăți care împiedică evoluția urmăririi penale într-o situație particulară, un răspuns rapid al autorităților este esențial pentru a păstra încrederea publicului în respectarea principiului legalității, și pentru a evita orice aparență de complicitate sau de toleranță cu privire la actele ilegale (a se vedea Șilih c. Sloveniei [MC], nr. 71463/01, § 195, 9 aprilie 2009). Astfel, într-un număr de cauze examinate de Curte (...), constatarea unei încălcări a fost în cea mai mare parte din cauza unor termene nerezonabile și a lipsei de diligență din partea autorităților în desfășurarea urmăririi penale, indiferent de rezultatul lor final (...).”

„Caracterul rezonabil al duratei unei proceduri se apreciază în funcție de circumstanțele cauzei, care impun o evaluare globală (*Boddaert împotriva Belgiei*, pct. 36). Chiar dacă etapele procedurii se derulează într-un ritm acceptabil, durata totală a procedurii ar putea depăși totuși un „termen rezonabil” (*Dobbertin împotriva Franței*, pct. 44). Art. 6 prevede celeritatea procedurilor judiciare, dar consacră totodată și principiul, mai general, al unei bune administrări a justiției. Trebuie să găsească un echilibru just între diferitele aspecte ale acestei cerințe fundamentale (*Boddaert împotriva Belgiei*, pct. 39).” [5]

„Folosirea termenelor limitative privește asigurarea bunei-administrări a justiției și respectarea, în special, a principiului securității juridice.” [9]

După cum am menționat, art. 6 din CEDO garantează desfășurarea procesului penal într-un termen rezonabil. Evaluarea acestui termen se face după unele criterii, care deși nu sunt reglementate direct în această normă internațională, totuși aceste criterii au fost stabilite de Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Pentru prima dată criteriile de apreciere a termenului rezonabil au fost expuse de CtEDO în cauza *Philis c. Greciei* (nr. 2). Potrivit acestei hotărâri [43], CtEDO a reținut că „caracterul rezonabil al duratei procedurii trebuie apreciat în lumina împrejurărilor speciale

ale cauzei și ținând seama de criteriile stabilite în jurisprudența sa, în special de complexitatea cauzei și comportamentul reclamantului și al autorităților relevante (a se vedea, printre multe alte autorități, hotărârea *Kemmache împotriva Franței* (nr. 1 și 2) din 27 noiembrie 1991, *Seria A nr. 218*, p. 27, paragraf. 60). Este necesar, printre altele, să se țină seama de importanța a ceea ce este în joc pentru reclamant în litigiu (a se vedea, de exemplu, hotărârea *Phocas împotriva Franței* din 23 aprilie 1996, *Rapoartele hotărârilor și deciziilor 1996-II*, p. 546, alin. 71).” Prin urmare, **practica Curții Europene distinge patru criterii de apreciere a termenului rezonabil: complexitatea cauzei, comportamentul reclamantului, comportamentul autorităților și miza litigiului pentru reclamant.**

În cauza *CtEDO, Neumeister c. Austriei* [31], Curtea a reținut că „Este fără îndoială că cauza (...) a fost de o complexitate extraordinară din cauza împrejurărilor menționate mai sus (expunerea faptelor, paragraf. 20). De exemplu, nu este posibil să se tragă la răspundere autoritățile judiciare austriece pentru dificultățile pe care le-au întâmpinat în străinătate în obținerea executării numeroaselor comisii rogatorii (...). Necesitatea de a aștepta răspunsuri explicite probabil întârzierea închiderii anchetei, în ciuda faptului că în Austria nu au mai rămas măsuri de investigație.” Totodată, în această hotărâre CtEDO a menționat că este necesar a lua în considerație: imposibilitatea disjungerii cauzelor în privința inculpatului în vederea unei bune administrări a justiției; numărul episoadelor; natura infracțiunilor (economice, financiare și fiscale); necesitatea acordării posibilității părților de a face cunoștință cu cele 20 de volume care conțineau circa 500 de file fiecare; procedurile de extrădare; dispunerea și efectuarea expertizelor, implicit a celor economice și financiare; numărul mare de martori etc. Pentru evaluarea acestui criteriu este necesar a se ține cont și de numărul victimelor sau părților vătămate, necesitatea confruntărilor, dispunerea măsurilor speciale de investigații și necesitatea prelungirii acestora și alte probleme de fapt și de drept.

Într-o altă hotărâre [11], CtEDO „consideră că caracteristica esențială a cauzei a fost complexitatea sa foarte mare. Suspiciunile la adresa reclamanților s-au referit la infracțiunile „gulerele albe”, adică fraude pe scară largă care au implicat mai multe companii. Această infracțiune este adesea săvârșită, ca și în speță, în mod deliberat, prin intermediul unor tranzacții complexe menite să scape de controlul organelor de anchetă. Astfel, sarcina prealabilă a organelor judiciare a fost de a descurca o rețea de firme interdependente, și de a identifica natura exactă a relațiilor dintre fiecare dintre acestea, la nivel instituțional, administrativ și financiar. Pentru a strânge probe împotriva reclamanților, au fost necesare două comisii rogatorii internaționale, precum și expertiză contabilă și financiară semnificativă.”

În cauza *Holomiov c. Republicii Moldova* [25], Curtea „reamintește că articolul 6 nu cere ca o persoană acuzată de o infracțiune să coopereze activ u autoritățile judiciare (a se vedea, de exemplu, *Dobbartin v. France*, hotărâre din 25 februarie 1993, *Seria A nr. 256-D*, p. 117, § 43) și că un reclamant nu poate fi criticat pentru că a folosit pe deplin posibilitățile oferite de legislația națională pentru apărarea intereselor sale (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Yağcı and Sargın v. Turkey*, hotărâre din 8 iunie 1995, *Seria A nr. 319-A*, § 66). În concluzie, Curtea consideră că, deși reclamantul poate fi considerat responsabil pentru perioadele semnificative de întârziere pe parcursul primei părți a procedurilor (până la 23 iunie 2003), comportamentul său de după acea dată se pare că nu a contribuit substanțial la durata procedurilor.”

În situația în care în privința bănuțului, învinuțului ori inculpatului sunt dispuse investigații în vederea căutării acestora, adică aceste persoane se sustrag de la urmărirea penală, această perioadă nu va fi inclusă în durata totală a procedurilor. Acest fapt reiese și din practica Curții Europene. [38]

În unele cazuri, reclamantul contribuie considerabil la prelungirea procedurii prin: înaintarea unui număr mare de cereri și plângeri, contestații împotriva refuzului instanței de a-i

admite cererile, înaintarea cererilor privind audierea martorilor sau refuzul în audierea unor martori, cereri privind amânarea ședințelor din diferite motive (lipsa avocatului, soluționarea cererilor privind contestațiile etc.), dispunerea repetată a expertizelor, administrarea de probe suplimentare și altele. [35] În asemenea cazuri, această perioadă va fi exclusă din termenul total de soluționare a cauzei, deoarece reclamanții intenționați și excesiv pot folosi remediile procesuale, implicit cu scopul de a expira termenul de prescripție de tragere la răspundere penală.

În alte cazuri [26], Curtea „reține că din aproximativ patruzeci de ședințe pe care le-a susținut instanța de fond, unsprezece amânări i-au fost atribuite reclamantului. În șapte ocazii, nici reclamantul, nici avocatul său nu s-au prezentat în fața instanței. În anul 2003, adică în timpul celui de-al treilea an de proces, avocatul reclamantului a cerut amânări de trei ori pentru a obține prezența unor martori suplimentari. Desigur, era în interesul reclamantului să obțină aceste probe pentru a profita pe deplin de resursele oferite de dreptul național pentru a-și asigura cea mai bună apărare posibilă în cadrul procedurii penale. Cu toate acestea, Curtea nu este convinsă că reclamanta a folosit această oportunitate cu diligența necesară. Nu există nimic în argumentele reclamantului care să explice de ce nu a putut sau nu a dorit să solicite audierea acelor martori într-o etapă anterioară a procedurii (a se vedea, *mutatis mutandis*, Pavlov împotriva Rusiei (dec.), nr. 29926/03, 1 octombrie 2009).”

În cauza CtEDO, Dobbartin c. Franței [21], Curtea a reținut că „(...) *paragraful 1 al articolului 6 (art. 6-1) impune statelor contractante datoria de a-și organiza sistemele judiciare în așa fel încât instanțele lor să poată îndeplini fiecare dintre cerințele acesteia (...)*”. În unele cazuri, datorită organizării sau reorganizării sistemului judecătoresc, statele nu întreprind măsurile necesare sau întreprind măsuri tardive în vederea strămutării cauzelor penale și examinarea acestora în termen rezonabil, cu garantarea tuturor drepturilor părților în proces.⁵

⁵ De exemplu, în hotărârea CtEDO, Dobbartin c.

Există cazuri când termenul nerezonabil este justificat prin volumul mare de lucru a instanțelor de judecată. În cauza Francesco Lombardo contra Italiei, CtEDO a reținut că „*Volumul excesiv de muncă nu poate fi luat în considerare (...)*” [24]

Interes ne-a trezit o altă cauză, și anume Șleževičius c. Lituaniei [37], în care CtEDO a constatat că instanțele de judecată din Lituania nu au examinat în genere fondul cauzei, motivând că învinuirea adusă inculpatului a fost neclară, speculativă și vagă, restituind repetat cauza penală organelor de urmărire penală pentru investigații noi, fiind invocate, în acest sens, aceleași motive.

În alte situații, CtEDO a constatat mai multe perioade de inactivitate în procedurile de apel sau recurs. De exemplu, în cauza Portington c. Greciei [33], Curtea a reținut că „(...) *După ce reclamantul a depus un recurs la 18 februarie 1988, cauza a rămas în stare latentă timp de peste un an și șapte luni până când a fost inclusă pentru prima ședință la 6 octombrie 1989 (...)*. Guvernul a căutat să explice acest lucru prin referire la măsurile procedurale care trebuiau luate pentru ca dosarul cauzei să fie transferat instanței de apel (...). Cu toate acestea, Curtea consideră că acest lucru nu poate explica o astfel de întârziere exce-

Franței (paragr. 44), din 25.02.1993 s-a stabilit că, „*Deși Curtea de Securitate Națională și Tribunalul Militar din Paris par să fi dat dovadă de diligența necesară, Curtea notează că, odată desființate, autoritățile nu au întreprins nicio măsură pentru a se asigura că cauzele aflate încă pe rol, inclusiv ale reclamantului, au fost soluționate rapid. Instanțele ordinare au întârziat să soluționeze cele două chestiuni menționate de Guvern: le-au trebuit nouă luni (3 martie - 9 decembrie 1983) pentru a stabili valabilitatea rechizitoriului din 18 iunie 1981 (a se vedea paragrafele 14-18 de mai sus), iar ulterior au trecut mai mult de doi ani (6 martie 1984 - 15 aprilie 1986) înainte ca ordinul din 20 mai 1979 de punere în funcțiune a experților să fie anulat (a se vedea paragrafele 19-25 de mai sus). Această ultimă împrejurare a făcut necesară efectuarea unei noi anchete, astfel încât reclamantul nu a fost trimis în judecată decât la 19 septembrie 1989, la peste zece ani de la arestarea sa de către poliție și la peste șase ani după ce și-a recăpătat libertatea.*”

sivă, care trebuie să fie imputată autorităților.” Într-o altă cauză, Djaid c. Franței [20], s-a constatat că „(...) după depunerea raportului judecătorului raportor la 29 mai 1996, a trecut aproape un an până când Curtea de Casație a pronunțat hotărârea de respingere și aceasta, fără a fi efectuată vreo investigație semnificativă.”

„În ceea ce privește conduita autorităților naționale, Curtea notează că acțiunile acestora sau mai degrabă inacțiunile lor au contribuit la multe întârzieri, în special, în cea de-a doua parte a procedurilor (după 23 iunie 2003). În acest sens, ea notează că timp de aproape cinci luni, între iunie și noiembrie 2003, din cauza unui conflict de competență între Tribunalul Chișinău și Judecătoria Centru, nu a avut loc nici o ședință judecătorească. După soluționarea acestui conflict, ședințele judecătorești au fost amânate de multe ori din cauza absenței judecătorului sau a procurorului. Mai mult, ședințele judecătorești erau deseori programate la intervale lungi de timp.” [25]

În cauza Panek c. Poloniei [32], s-a constatat că „În ceea ce privește conduita autorităților interne, Guvernul a susținut că acestea au acționat cu diligență și nu pot fi făcute responsabile pentru mai multe întârzieri intervenite în cursul procedurii. Guvernul a susținut că o întârziere de unsprezece luni, pentru care instanța de fond nu poate fi responsabilă, a fost cauzată de îmbolnăvirea a doi judecători raportori, ulterior și dificultăți de audiere a unui expert.” Avându-se în vedere aceste împrejurări, Curtea a considerat că întârzierile procedurii au fost incompatibile cu diligența cerută de articolul 6 § 1 CEDO.

Într-o altă cauză, Eckle c. Germaniei [22], „(...) Guvernul a atras atenția asupra faptului că cazul dat a fost unul dintre primele mari cazuri de criminalitate economică, în special pentru Landul Renania-Palatinat. La momentul relevant, autoritățile (...) nu aveau experiența și mijloacele necesare pentru a combate rapid și eficient acest tip de infracțiuni. Între timp, s-a spus că au fost luate o serie de măsuri legislative și administrative în acest scop (...). Cu toate acestea, Curtea nu poate acorda o pondere decisivă acestor circumstanțe, deoarece starea de fapt cu

care se confruntă autoritățile competente nu a fost deloc excepțională (a se vedea, mutatis mutandis, hotărârea Buchholz, p. 16), 20-21 și 22, alin. 51, 61 și 63).”

În cauza Portington c. Greciei [33], CtEDO a constatat nejustificată tergiversarea procesului din motivul organizării unei greve de către avocați, menționând că „Curtea nu este conștientă de complicațiile pe care grevele le pot provoca prin supraîncărcarea listei cauzelor care urmează să fie judecate de instanțe (...). Cu toate acestea, având în vedere faptul că următoarea ședință a fost fixată (...) peste opt luni de la încheierea grevei, Curtea consideră că această perioadă trebuie imputată, cel puțin parțial, autorităților statului.”

În cauza Foti și alții c. Italiei [23], CtEDO a reținut că „Înainte de a analiza separat fiecare procedură, Curtea reamintește amploarea problemelor care au avut loc în Regiunea Calabria, din 1970 până în 1973 (...); aceste probleme au avut două implicații importante pentru cazul de față. În primul rând, ele au generat un climat politic și social neobișnuit, în care instanțele puteau să se teamă în mod legitim, în cazul unor condamnări pripite sau a unor pedepse severe, de o recrudescență a tensiunii și chiar de o reapariție a tulburărilor. În al doilea rând, tulburările nu au fost lipsite de efecte asupra funcționării justiției penale (...). Trebuie avute în vedere aceste împrejurări și, în special, intervalele normale de timp care decurg din transferul cauzelor nu trebuie considerate nejustificate.” În concluzie, cele șase seturi de proceduri introduse împotriva reclamanților au fost supuse unor întârzieri incompatibile cu articolul 6 § 1 din Convenție.

În cauza X. c. Franței [40], CtEDO a reținut că „miza în litigiu era de o importanță crucială pentru reclamant, având în vedere boala incurabilă de care suferea și speranța sa de viață redusă (...). Exista riscul ca orice întârziere a soluționării litigiului de instanță să fie lipsită de scop. Pe scurt, s-a cerut o diligență excepțională în acest caz, în pofida numărului de cauze aflate pe rol, mai ales că era vorba de o controversă despre care Guvernul le cunoștea de câteva luni

și a cărei gravitate trebuie să fi fost evidentă.”

Într-o altă cauză [14], s-a constatat că la aprecierea termenului rezonabil, prin prisma importanței procesului pentru cel interesat, printre altele, trebuie de ținut cont de vârsta reclamantului, precum și miza pentru el, având o reputație de persoană de știință, iar cercetările sale au fost puse în discuție.

În cauza Letellier c. Franței [30], privitor la justificarea privării de libertate, CtEDO a reținut că „Atunci când astfel de motive sunt „relevante” și „suficiente”, Curtea trebuie, de asemenea, să verifice dacă autoritățile naționale competente au dat dovadă de „diligență deosebită” în desfășurarea procedurii (a se vedea hotărârea Matznetter din 10 noiembrie 1969, seria A nr. 10, p. 10). 34, § 12, și Hotărârea B. împotriva Austriei din 28 martie 1990, Seria A nr. 175, p. 16, § 42).”

Aplicarea măsurilor preventive constituie un alt element în materia respectării termenului rezonabil al procesului penal.

Curtea reiterează că reclamantul a fost arestat în întreaga parte substanțială a procedurii penale; astfel, ea a impus o diligență specială din partea autorităților de investigare și a instanțelor judecătorești pentru a investiga cazul și a administra justiția în timp util (a se vedea Panchenko împotriva Rusiei, nr. 45100/98, § 133, 8 februarie 2005 și Kalashnikov împotriva Rusiei, nr. 47095/99, § 132, CEDO 2002 - VI).

Curtea consideră, în cauza Belashev c. Rusiei [13] că „în cazul de față, durata procedurii penale a fost excesivă și nu a reușit să îndeplinească „cerință de termen rezonabil”. Curtea a constatat perioade substanțiale de inactivitate pentru care Guvernul nu a prezentat nicio explicație satisfăcătoare și care este imputabilă autorităților interne. Curtea observă că, la

3 august 1999, procurorul a trimis dosarul cauzei pentru judecare în primă instanță, cu toate acestea, nu a fost până la 4 octombrie 1999 convocată nicio ședință de judecată. O altă întârziere de aproape un an și jumătate a fost cauzată de ineficiența autorităților de investigare care a necesitat trimiterea cauzei pentru investigații suplimentare. În plus, nu au fost fixate audieri între 17 septembrie și 17 decembrie 2001. De asemenea, CtEDO nu a pierdut din vedere faptul că procedura de recurs în fața Curții Supreme a Federației Ruse a fost pendinte aproape un an. Astfel, o altă întârziere nejustificată este atribuită statului.”

Concluzii. Din analiza practicii CtEDO deducem: Curtea nu a stabilit o durată standard de soluționare a cauzelor penale. Jurisprudența Curții Europene pentru constatarea încălcării sau neîncălcării termenului rezonabil este bazată pe anumite criterii generale care contribuie la evaluarea celerității procedurii. Aceste criterii sunt raportate și analizate pentru fiecare etapă a procesului, implicit de la sesizarea organelor judiciare până la executarea hotărârilor judecătorești. Totodată, pentru a constata dacă a fost încălcat termenul rezonabil, Curtea Europeană se bazează pe următoarele aspecte:

- limita inițială a termenului rezonabil, adică din ce moment este necesar a fi considerat începutul curgerii termenului respectiv;
- limita finală a termenului rezonabil, adică până în ce moment se consideră finalizat acest termen;
- criteriile de apreciere a termenului rezonabil în raport cu fiecare fază și etapă a procesului penal;
- garanțiile asigurate persoanelor cărora li s-au lezat examinarea cauzei într-un termen rezonabil.

Referințe bibliografice:

1. Grigore Gr. Theodoru, *Tratat de Drept procesual penal*, Ediția a 3-a, Editura Haman-giu, 2013, p. 54.
2. Tudor Osoianu, Dinu Ostavciuc, *Respectarea termenului rezonabil al urmăririi penale* –

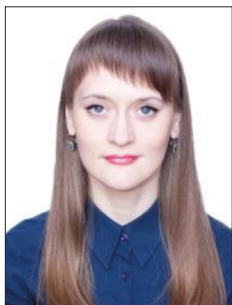
- standardele CEDO și reglementările naționale. *Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova*, 2020.
3. *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene*, adoptată la Consiliul European de la Nisa la 7 decembrie 2000. Disponi-

- bil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=DE> [accesat: 12.09.2022].
4. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, semnată la Roma, 4.11.1950. Disponibilă: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf [accesată: 12.09.2022].
 5. Ghid privind art. 6 din Convenție. Dreptul la un proces echitabil (Latura penală), Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2014. Disponibilă: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ROM.pdf [accesată: 15.09.2022].
 6. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice Nr. 31 din 16.12.1966, Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966. Intrat în vigoare la 23 martie 1967, cf. art. 49, pentru dispozițiile cu excepția celor de la art. 41; la 28 martie pentru dispozițiile de la art. 41.
 7. DCC nr. 62 din 13.05.2021 de inadmisibilitate a sesizării nr. 170a/2020 pentru interpretarea articolului 70 alin. (3) din Constituție și pentru controlul constituționalității articolului 63 alineatele (1) și (11) din Codul de procedură penală.
 8. Decizia nr. 60 din 25.04.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 77g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a textului „într-un sediu unic” din articolul 2 alin. (3) al Legii nr. 76 din 21 aprilie 2016 cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești.
 9. HCC nr. 6 din 19.03.20019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 265 alin. (2) din Codul de procedură penală (contestarea refuzului organului de urmărire penală de a primi plângerea sau denunțul privind comiterea unei infracțiuni).
 10. Hotărârea CtEDO cauza Burdov c. Rusiei, din 07.05.2002. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60449> [accesată: 15.09.2022].
 11. Hotărârea CtEDO, C.P. și alții c. Franței, din 01.08.2000. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63473> [accesată: 15.09.2022].
 12. Hotărârea CtEDO, cauza Assaidze c. Georgiei, din 08.04.2004. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61875> [accesată: 15.09.2022].
 13. Hotărârea CtEDO, cauza Belashev c. Rusiei, din 04.12.2008. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90049> [accesată: 16.09.2022].
 14. Hotărârea CtEDO, cauza Beljanski c. Franței, din 07.02.2002. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-64591> [accesată: 16.09.2022].
 15. Hotărârea CtEDO, cauza Belziuk c. Poloniei, din 25.03.1998. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58145> [accesată: 15.09.2022].
 16. Hotărârea CtEDO, cauza Ceachir c. Republicii Moldova, din 10.12.2013. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142849> [accesată: 15.09.2022].
 17. Hotărârea CtEDO, cauza Coëme și alții c. Belgiei (nr. 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 și 33210/96), din 22.07.2000. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59194> [accesată: 14.09.2022].
 18. Hotărârea CtEDO, cauza De Clerck c. Belgiei, din 25.09.2007. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82375> [accesată: 14.09.2022].
 19. Hotărârea CtEDO, cauza Deweer c. Belgiei, din 27.02.1980. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57469> [accesată: 14.09.2022].
 20. Hotărârea CtEDO, cauza Djaid c. Franței, din 29.09.1999. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62918> [accesată: 15.09.2022].
 21. Hotărârea CtEDO, cauza Dobbertin c. Franței, din 25.02.1993. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57807> [accesată: 15.09.2022].
 22. Hotărârea CtEDO, cauza Eckle c. Germaniei, din 15.07.1982. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57476> [accesată: 16.09.2022].
 23. Hotărârea CtEDO, cauza Foti și alții c. Italiei, din 10.12.1982. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57489> [accesată: 16.09.2022].
 24. Hotărârea CtEDO, cauza Francesco Lom-

- bardo c. Italiei, din 26.11.1992. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57782> [accesată: 15.09.2022].
25. Hotărârea CtEDO, cauza Holomiov c. Republicii Moldova, din 06.11.2007. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127841> [accesată: 15.09.2022].
26. Hotărârea CtEDO, cauza Idalov c. Rusiei, din 22.05.2012. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110986> [accesată: 15.09.2022].
27. Hotărârea CtEDO, cauza Kalēja c. Letoniei, din 05.10.2017. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177344> [accesat: 09.01.2022].
28. Hotărârea CtEDO, cauza Kart c. Turciei [MC], din 03.12.2009. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96007> [accesată: 14.09.2022].
29. Hotărârea CtEDO, cauza König c. Germaniei, din 28.06.1978. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57512> [accesată: 15.09.2022].
30. Hotărârea CtEDO, cauza Letellier c. Franței, din 26.06.1991. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57678> [accesată: 16.09.2022].
31. Hotărârea CtEDO, cauza Neumeister c. Austriei, din 27.06.1968. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57544> [accesată: 15.09.2022].
32. Hotărârea CtEDO, cauza Panek c. Poloniei, din 08.01.2004. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61563> [accesată: 16.09.2022].
33. Hotărârea CtEDO, cauza Portington c. Greciei, din 23.09.1998. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58229> [accesată: 16.09.2022].
34. Hotărârea CtEDO, cauza Reiner și alții c. României, din 27.09.2007. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122797> [accesat: 15. 01. 2021].
35. Hotărârea CtEDO, cauza Salapa c. Poloniei, din 19.12.2002. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60854> [accesată: 15.09.2022].
36. Hotărârea CtEDO, cauza Scordino c. Italiei (nr. 1), [MC], din 29.03.2006. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72925> [accesată: 14.09.2022].
37. Hotărârea CtEDO, cauza Šleževičius c. Lituaniei, din 13.11.2001. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59876> [accesată: 15.09.2022].
38. Hotărârea CtEDO, cauza Smirnova c. Rusiei, din 24.07.2003. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61262> [accesată: 15.09.2022].
39. Hotărârea CtEDO, cauza Stoianova și Nedelcu c. României, din 04.08.2005. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122833> [accesată: 15.09.2022].
40. Hotărârea CtEDO, cauza X. c. Franței, din 31.03.1992. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57801> [accesată: 16.09.2022].
41. Hotărârea CtEDO, Ciobanu c. Republicii Moldova, din 24.02.2015. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157615> [accesată: 15.09.2022].
42. Hotărârea CtEDO, Holomiov c. Republicii Moldova, din 06.11.2006. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112629> [accesată: 15.09.2022].
43. Hotărârea CtEDO, Philis c. Greciei (nr. 2), din 27.06.1997. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58049> [accesată: 15.09.2022].

DESPRE AUTOR**Dinu OSTAVCIUC,**

*dr., conf. univ.,
rector al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
e-mail: ostavciuc@mail.ru,
ORCID ID: 0000-0001-5317-3296*

Sofia PILAT,
dr., conf. univ.
PhD,
associate professor

PROBLEMA CALIFICĂRII VANDALISMULUI SĂVÂRȘIT ASUPRA BUNURILOR CARE AU VALOARE ISTORICĂ, CULTURALĂ SAU RELIGIOASĂ

Pedeapsa penală constituie principalul mijloc de asigurare a ocrotirii ordinii de drept în cadrul unui stat, care se realizează prin intermediul aplicării unor măsuri de constrângere a celor care se fac vinovați de comiterea faptelor interzise de lege.

Conducându-ne de prevederile art. 61 CP al RM, prin pedeapsă penală înțelegem: „...o măsură de constrângere statală și un mijloc de corectare și reeducare a condamnatului ce se aplică de instanțele de judecată, în numele legii, persoanelor care au săvârșit infracțiuni, cauzând anumite lipsuri și restricții drepturilor lor”, scopul acesteia fiind „...restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților, cât și a altor persoane”.

Cuvinte-cheie: pedeapsă penală, atentat infracțional, ordine de drept, circumstanțe agravante, vandalism, bunuri, valoare istorică, valoare culturală, valoare religioasă.

THE PROBLEM OF QUALIFICATION OF VANDALISM PERFORMED ON GOODS OF HISTORICAL, CULTURAL OR RELIGIOUS VALUE

Criminal punishment is the main means of ensuring the protection of law and order in the state, which is achieved through the use of coercive measures against those guilty of acts prohibited by law.

Guided by the provisions of art. 61 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, by criminal punishment we understand: „The measure of state coercion applied by the courts and the means of correction and re-education of the convict, their purpose”, the purpose of which is: „restoration of social justice, correction and socialization of the convict, as well as prevention of the commission of new crimes, as convicts and others. Serving a sentence should not cause physical suffering to the convict and humiliate his human dignity”.

Keywords: criminal punishment, criminal attack, the rule of law, aggravating circumstances, vandalism, property, historical value, cultural value, religious value.

Introducere. Încadrată într-un ansamblu de mijloace menite să apere și să asigure păstrarea și respectarea ordinii de drept, pedeapsa, în calitate de ultimă măsură, devine

indispensabilă de fiecare dată când ordinea de drept este grav încălcată. În aceste împrejurări, pedeapsa trebuie să contribuie la curmarea activității infracționale prin intermediul creării unor obstacole care ar împiedica săvârșirea faptelor ilegale, astfel asigurând respectarea regulilor de conviețuire socială.

Metode aplicate și materiale utilizate.

În vederea realizării scopului propus, în prezentul articol științific s-au utilizat următoarele metode: metoda comparativă, metoda sistemică și nu în ultimul rând metoda logică (bazată pe analiza deductivă și cea inductivă).

În procesul elaborării articolului științific, au fost consultate lucrările științifice ale autorilor A. Borodac, S. Brînză, V. Stati, A. Barbăneagră, Gh. Ivan, T.A. Костарёва etc.

Rezultate obținute și discuții. Aplicarea pedepsei penale constituie un instrument important al dreptului penal, deoarece înfăptuirea exactă a sarcinilor acestuia contribuie direct la prevenirea și contracararea la timp a atentatelor infracționale.

Atingerea obiectivelor trasate ale legislației penale este posibilă doar în condițiile în care pedeapsa aplicată persoanei culpabile va fi legală, echitabilă și justificată. Deci pedeapsa aplicată în scopul atingerii obiectivelor de restabilire a echității sociale, corectare a condamnatului și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni trebuie să fie proporțională cu caracterul și gradul de pericol social al infracțiunii și al persoanei făptuitorului.

Pentru a opera în continuare cu noțiunea de circumstanțe agravante, considerăm a fi oportun să trecem în revistă definiția acestora dată în literatura de specialitate.

În acest sens, autorul T.A. Kostariova definește circumstanțele agravante ca acele împrejurări esențiale specificate în lege, care sunt caracteristice doar pentru o parte din infracțiuni de același tip, ce reflectă schimbări esențiale ale gradului prejudiciabil al faptei comise și ale personalității infractorului, care influențează asupra estimării legislative față de cele comise, asupra măsurii de răspundere și a

pedepsei [7, p. 40].

După cum menționează autorul Gh. Ivan, individualizarea pedepsei penale se realizează inclusiv prin luarea în considerare a tuturor cauzelor de atenuare sau de agravare a pedepsei, deoarece numai printr-o apreciere de ansamblu a tuturor împrejurărilor care au influență asupra gradului de pericol social concret al faptei și asupra stării de pericolozitate a făptuitorului se poate stabili pedeapsa corespunzătoare și pot fi atinse scopurile reacțiunii represive [4, p. 169].

Sub acest aspect, la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale aplicate în cazul comiterii unei fapte penale un rol deosebit de important le revine circumstanțelor agravante.

Autorul Alexandru Borodac menționează că prin circumstanțe agravante se înțeleg diferite stări, situații, întâmplări, calități sau alte împrejurări ale realității care reflectă întotdeauna, în mod univoc, o pericolozitate sporită a infractorului și un grad prejudiciabil sporit al faptei comise, ceea ce impune o reacție mai dură din partea statului [6, p. 412].

Din noțiunile expuse mai sus rezultă că circumstanțele agravante ale infracțiunii reflectă schimbarea esențială a gradului prejudiciabil al faptei penale comise și nu în ultimul rând a personalității infractorului.

Analiza art. 288 alin. (2) lit. b) și c) CP al RM ne indică prezența circumstanțelor agravante în conținutul acestei norme juridico-penale. Astfel, prin intermediul acestor circumstanțe, răspunderea penală pentru comiterea infracțiunii de vandalism este înăspriată. În urma analizei amănunțite a art. 288 CP al RM, putem constata că componența infracțiunii de vandalism este structurată în două alineate, unde în primul alineat legiuitorul se referă la componența de bază a infracțiunii în cauză, iar în al doilea sunt indicate circumstanțele agravante care înăspresc pedeapsa penală pentru acțiunile de pângărire a edificiilor, încăperilor, precum și cele de nimicire a bunurilor în transportul public sau în alte locuri publice.

Printre circumstanțele agravante ale infracțiunii de vandalism specificate la art. 288

alin. (2) lit. b) și c) CP al RM se numără următoarele:

– vandalismul săvârșit de două sau mai multe persoane;

– vandalismul săvârșit asupra bunurilor care au o valoare istorică, culturală sau religioasă.

În accepțiunea agravantei indicate în dispoziția art. 288 alin. (2) lit. c) CP al RM, în categoria bunurilor care prezintă o valoare istorică, culturală sau religioasă, intră: obiectele de artă și anticariat, adică obiectele care, în conformitate cu legislația în vigoare sunt atribuite la categoria obiectelor de artă, și anume: a) bunurile istorice, inclusiv cele ce se referă la importante evenimente istorice din viața popoului, la dezvoltarea societății și a statului, la istoria științei și a tehnicii, inclusiv a vieții și activității oamenilor iluștri (politicieni, savanți, oameni de cultură, artă etc.); b) obiectele și fragmentele acestora, obținute în urma săpăturilor arheologice; c) bunurile de artă (inclusiv picturi și desene lucrate manual pe orice bază și orice material); d) originalul sculpturilor din orice material (inclusiv reliefuri); e) mobilierul bisericesc; f) alte obiecte ce au valoare istorică, culturală sau religioasă [1, p. 705].

La toate categoriile de bunuri ce comportă o valoare istorică, culturală sau religioasă, care au fost enumerate anterior, pot fi alăturate și monumentele, muzeele, teatrele, arhivele, bibliotecile, cinematecele, bisericile, sinagogile etc., adică locurile de educare culturală, de agrement sau locurile de educație spirituală unde oamenii își pot mărturisi credința lor în Dumnezeu sau în alte divinități.

O listă exhaustivă a tuturor bunurilor ce fac parte din patrimoniul cultural național o putem găsi în Legea nr. 280 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil din 27.12.2011, unde în art. 4 alin. (1), (2) și (3) se menționează că din patrimoniului cultural național mobil fac parte:

„1) bunurile arheologice și istorico-documentare precum:

a) piese arheologice din săpături terestre și subacvatice sau din descoperiri întâmplătoare, cu

excepția eșantioanelor de materiale de construcție, de materiale din situri, care constituie probe arheologice pentru analize de specialitate;

b) inscripții, elemente separate provenite din dezmembrarea monumentelor istorice;

c) mărturii materiale și documentare privind istoria politică, economică, socială, militară, religioasă, științifică, artistică, sportivă sau din alte domenii;

d) manuscrise, incunabule, cărți rare și cărți vechi, publicații de diferite tipuri, cu autografe și ex-librisuri, periodice;

e) documente și tipărituri de interes social: documente de arhivă, hărți și alte materiale cartografice;

f) obiecte cu valoare memorialistică;

g) obiecte și documente cu valoare numismatică, filatelică, heraldică, monede, medalii, decorații, insigne, bancnote, sigilii, brevete, mărci poștale, drapele și stindarde;

h) piese epigrafice;

i) fotografii, clișee fotografice, filme, înregistrări audio și video;

j) instrumente muzicale;

k) uniforme militare și accesorii la ele;

l) vestimentație.

2) bunurile cu semnificație artistică precum:

a) opere de artă plastică: pictură, sculptură, grafică, desen, gravură, stampă și altele asemenea;

b) opere de artă decorativă și aplicată: mobilier, tapiserii, covoare, piese din sticlă, ceramică, metal, lemn, textile și din alte materiale, podoabe;

c) obiecte de cult: icoane, broderii, orfevrărie, mobilier și altele;

d) proiecte și prototipuri de design;

e) materiale primare ale filmelor artistice, documentare și de animație;

f) monumente de for public, componente artistice expuse în aer liber;

g) cărți poștale și ilustrații;

h) piese decorative pentru spectacole;

3) bunurile cu semnificație etnografică precum:

- a) elemente de arhitectură populară;
- b) elemente din instalații tehnice;
- c) obiecte de uz casnic și gospodăresc;
- d) unelte de muncă;
- e) produse ale industriei casnice textile: covoare, păretare, prosoape, costume populare și altele asemenea;
- f) mobilier;
- g) recuzită a obiceiurilor;
- h) obiecte de cult;
- i) produse de artizanat contemporan” [5].

Concluzii. Așadar, reieșind din lista integrită a tuturor bunurilor ce pot prezenta o valoare istorică, culturală sau religioasă pentru societate și din prevederile circumstanței agravante specificate la art. 288 alin. (2) lit. c) CP al

RM, ajungem la concluzia precum că săvârșirea unor acțiuni de pângărire sau nimicire față de bunurile respective este tratată în legislația penală ca o formă agravantă a infracțiunii de vandalism, pentru care este prevăzută o pedeapsă, cuantumul și termenul căreia le depășesc pe cele prevăzute pentru săvârșirea vandalismul neagravate.

De asemenea, pentru ca infracțiunea de vandalism să fie calificată ca săvârșită asupra bunurilor de valoare istorică, culturală sau religioasă este necesar ca aceste bunuri să fi avut calitatea dată la momentul comiterii faptei și ca făptuitorul să fi știut sau să fi admis că aceste bunuri au valoare istorică, culturală sau religioasă [3, p. 636].

Referințe bibliografice:

1. Brînză S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. II. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015. 1300 p.
 2. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 128-129/1012 din 13.09.2002.
 3. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Redactor responsabil și conducător de ediție Barbăneagră A., dr. hab. în drept, prof. univ. Chișinău: Editura Sarmis, 2009. 860 p.
 4. Ivan Gh. Individualizarea pedepsei. București: Editura C.H. Beck, 2007. 288 p.
 5. Legea Republicii Moldova privind protejarea patrimoniului cultural, național, mobil nr. 280 din 27.12.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 82-84 din 27.04.2012.
 6. Manual de Drept penal. Partea generală. Redactor coordonator Borodac A. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2005. 516 p.
 7. Костарёва Т.А. Квалифицирующие обстоятельства в уголовном праве. Понятие, законодательная регламентация, влияние на дифференциацию ответственности. Ярославль: Изд-во ЯрГУ, 1993. 234 с.
-

DESPRE AUTOR

Sofia PILAT,

dr., conf. univ.,

Catedra „Procedură penală, criminalistică și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, doctor în drept

e-mail: sofia-chirita@yandex.ru,

ORCID ID: 0000-0002-1517-8886

CZU 347.21:351.74

DOI 10.5281/zenodo.7462479

Grigore ARDELEAN,
dr., conf. univ.
PhD,
associate professor

COMPETENȚA POLIȚIEI ÎN ASIGURAREA REDOBÂNDIRII POSESIEI ASUPRA BUNULUI PIERDUT

Orice am face într-o societate afectată de sentimentul materialismului, agonisirii, sporirii valorii patrimoniului, iar odată cu el a confortului existențial, niciodată nu putem fi siguri că stăpânim întreaga masă patrimonială și că o vom păstra tot timpul intactă. Deci, există o multitudine de împrejurări în care putem pierde pe diferite căi stăpânirea faptică asupra bunurilor aflate în proprietatea noastră: sustragere deschisă, pe ascuns sau deposedare prin metode viclene, revendicarea cărora este posibilă cu susținerea forței coercitive a statului prin aplicarea mecanismelor juridice de mult cunoscute jurisprudenței. În protecția persoanei afectate prin asemenea acțiuni, desigur că rolul cel mai important îi revine organului de poliție, ce este obligat a acționa prin toate pârghiile ce le are la dispoziție, chestiune valabilă și în materia asigurării redobândirii dreptului de proprietate asupra bunurilor pierdute.

Cuvinte-cheie: bun pierdut, patrimoniu, organ abilitat, poliție, competență, depozit, obligație, identificare, informare.

THE COMPETENCE OF THE POLICE IN ENSURING THE RECOVERY OF POSSESSION OF THE LOST PROPERTY

Whatever we do in a society affected by the feeling of materialism, dying, increasing the value of patrimony, and with it existential comfort, we can never be sure that we control the entire patrimonial mass, being possible to keep it intact all the time. So, there are a multitude of circumstances in which we can lose the de facto control over the goods in our ownership in different ways: open evasion, covert or dispossession by cunning methods, the claim of which is possible with the support of the coercive force of the state through the application of long-standing legal mechanisms known to jurisprudence. In the protection of the person affected by such actions, of course, the most important role belongs to the police body that can and is obliged to act with all its levers, a valid issue in the matter of ensuring the regaining of ownership of lost property.

Keywords: lost property, heritage, authorized body, police, competence, deposit, obligation, identification, information.

Introducere. În viața de toate zilele, există multe cazuri în care proprietarul poate pierde posesia asupra bunurilor sale odată cu pierderea bunului însuși, iar procedura recuperării acestuia nu prea este cunoscută în rândul subiecților de drept. Evident, pentru a oferi unele soluții, respectiv sprijin juridic proprietarului ce a pierdut stăpânirea faptică asupra bunului său mobil, legiuitorul civil a avut grijă să prevadă în conținutul Codului civil (art. 516-518) și instituția bunului găsit. Cu toate acestea, doctrina autohtonă nici până în prezent nu a depus eforturile de rigoare într-o talmăcire a esenței, importanței și aplicabilității instituției bunului găsit. În același timp, legiuitorului îi vine greu să formuleze de unul singur un mecanism viabil și eficient în materie, capabil să responsabilizeze, iar uneori să stimuleze pe cel ce a găsit bunul în a-l restitui proprietarului, astfel, de multe ori prin evitarea restituirii bunului, proprietarului i se aduc prejudicii de orice fel, în principal prejudicii materiale, iar de multe ori și de natură afectivă. Or, în cazul în care am pierdut un bun, ne reproșăm ireponsabilitatea, neatenția și neglijența, am vrea să dăm timpul înapoi, dar e imposibil. Din acest motiv, legiuitorul a stabilit sancțiuni civile ce ar consta în repararea prejudiciului, restabilind situația anterioară fără a fi nevoie de a căuta imposibilul, însă acestea nu sunt suficiente.

De fapt, cauzele ineficienței normelor cu privire la bunul găsit sunt mult mai diverse, dintre care menționăm:

încrederea exagerată în sine a găsitului, sperând că bunul nu va fi descoperit la el sau chiar dacă va fi găsit, atunci va putea afirma că deja caută proprietarul, fiind favorizat de lipsa reglementărilor care să prevadă un termen concret în limita căruia găsitul trebuie să predea bunul;

– experiența anterioară a găsitului – el a mai găsit bunuri și fie le-a vândut, fie le-a păstrat pentru sine și nimeni nu a putut să demonstreze acest lucru;

– necunoașterea normelor legale – de cele mai multe ori găsitul nu-și cunoaște

obligațiile care-i revin în temeiul legii datorită găsitului unui bun;

– găsitul nu conștientizează că predarea bunului organelor competente este o obligație, ci consideră că e un noroc;

– o altă cauză care determină găsitul a se eschiva de la îndeplinirea obligației de predare a bunului ar fi și starea materială deplorabilă a cetățenilor, dar și nivelul subdezvoltat al educației juridice, bunelor maniere, conștiinței altruiste;

– sancțiunea ce poate fi aplicată găsitului pentru nerespectarea obligațiilor sale de predare a bunului, dacă din cauza acestui fapt proprietarul a suferit un prejudiciu, se limitează doar la repararea prejudiciului, ceea ce nu este suficient.

Scopul articolului. Acestea fiind arătate, susținem că cercetarea instituției dobândirii dreptului de proprietate asupra bunului găsit ar avea un impact dublu. În primul rând ar clarifica procedura restituirii, respectiv redobândirii posesiei asupra bunului pierdut, iar în al doilea caz ar face posibilă responsabilizarea celui ce a găsit acel bun. De asemenea, prezenta cercetare abordează o temă aflată la intersecția a două competențe ce revin atât organelor de poliție, cât și autorităților publice în recepționarea și asigurarea restituirii bunului către proprietar sau transmiterea în proprietatea celui ce l-a găsit în condițiile prevăzute de lege.

Din aceste considerente, atâta timp cât legislația civilă prevede acțiunile necesare a fi întreprinse de găsit, precum și organele obligate a le primi și asigura transmiterea bunului către proprietar, printre care se numără și organele de poliție, ne vedem și noi, cumva, obligați a contribui prin studiu la elucidarea tuturor deficiențelor în reglementare, încercând a oferi soluții cât de posibil inspirate în materia dobândirii dreptului de proprietate asupra bunului găsit. Mai mult, fiind titularul disciplinei Drept civil, compartimentul Drepturile reale, în cadrul Facultății de drept cu specific polițienesc, cum este cazul Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, iar legea civilă impune

ca cel ce a găsit un bun să-l predea organului de poliție, ne vedem obligați să formulăm prin cercetare textul unui act normativ ce ar explica în mod detaliat modul de aplicare de către polițiști a dispozițiilor art. 516-518 din Codul civil al Republicii Moldova.

Metodele și materialele aplicate. Întru atingerea scopului prestabilit, am recurs la utilizarea unui șir extins de metode de cercetare, printre care enumerăm: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda experimentului și metoda empirică.

Rezultate obținute și discuții. De la început, credem că nu este nici logic, nici corect din punct de vedere științific a începe o activitate de cercetare fără a porni de la definirea principalelor noțiuni ale domeniului investigat, așa cum nu e logic a se evita prezentarea generală a reglementărilor în materia instituției juridice supuse examinării.

Prin urmare, începem de la faptul că, potrivit art. 516 alin. CC, *bunul mobil pierdut continuă să aparțină proprietarului său*. Din această primă reglementare, trebuie să constatăm că deși proprietarul nu mai are interacțiunea fizică cu bunul său și nici posibilitatea stăpânirii efective (posesiunea de fapt), acest lucru nu înseamnă că el nu mai este proprietarul lui. Ba dimpotrivă, este considerat un proprietar *de fapt și de drept* al bunului, chiar dacă a pierdut posesia contrar voinței lui (în caz de pierdere sau sustragere). Ce mai este evident aici? Că proprietatea se menține și în cazul în care titularul nu are posesia asupra bunului atât mobil, cât și imobil prin înlăturarea lui forțată sau îngădirea accesului la bunul său imobil. Or, acest fapt este garantat și la nivel internațional prin Convenția pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului care, în primul său articol (sediul materiei dreptului de proprietate), spune că „*Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale*”.

Justificarea reglementării procedurii de recepționare de către organul de poliție a bunului găsit în vederea asigurării redobândirii posesiei de fapt asupra bunului pierdut

După cum spuneam, actualmente regimul juridic al bunului găsit este reglementat în conținutul Codului civil la art. 516-518 din următoarele considerente obiective:

– regimul juridic al bunurilor mobile în planul dobândirii lor, posedării, înstrăinării, administrării etc. cade sub incidența legislației civile;

– pierderea posesiunii asupra bunurilor nu afectează dreptul de proprietate a celui ce a pierdut bunul, iar această categorie a dreptului, fiind un drept real, aparține materiei dreptului civil, având în vedere că vizează un interes particular;

– în acțiunile găsitului nu poate fi identificată o vinovăție, fapt ce nu poate fi reglementat de legislația contravențională sau penală;

– în cazul în care proprietarul bunului pierdut nu va putea fi identificat, dreptul de proprietate se transferă către găsit, o chestiune specifică dreptului civil, aceasta constituind o modalitate de dobândire a dreptului de proprietate;

– instituția bunului găsit are drept obiectiv împrumutarea găsitului în calitate de remunerație pentru o faptă decentă, de aceea este intitulat art. 516 ca *bunul găsit și nu bunul pierdut*;

– toate acțiunile ulterioare transmiterii bunului găsit către autoritățile abilitate (depozitarea bunului, vânzarea acestuia, plata recompensei, transmiterea în proprietatea găsitului) constituie întregi instituții ale dreptului civil.

Pentru legislația civilă autohtonă, instituția bunului găsit nu mai constituie o noțiune începând din anul 2002, atunci când a fost adoptat Codul civil în vigoare, aceasta fiind reglementată și de Codul civil din 1964, chiar dacă cu alte efecte (bunul găsit în toate cazurile devenea proprietatea statului) decât cele prevăzute de legea actuală.

Cu toate acestea, calitatea reglementărilor care spre marea noastră dezamăgire au fost păstrate și în varianta Codului civil modernizat,

în vigoare din 1 martie 2019, lasă de dorit.

Spunem aceasta având la bază considerentele pe care le vom prezenta în compartimentele ce urmează. Mai mult, pe lângă faptul că actuala redacție lasă loc de multe interpretări, suferă de o deficiență gravă în reglementare, face situația găsirii unui bun confuză, autoritățile abilitate în a primi bunul găsit nu străduiesc în a formula un act normativ care să pună în aplicare normele de la art. 516-518 ale CC, să explice în detaliu întreaga procedură de recepționare a bunului, păstrare, înstrăinare, restituire către proprietar sau transmiterea în proprietatea gășitorului, nemaivorbind de procedura transmiterii bunului în proprietatea statului. După noi, o asemenea reglementare ar fi utilă, în același timp ar veni să repare greșelile admise de legiuitorul civil. Or, actualmente polițiștii nu cunosc prea bine ce trebuie să facă cu un bun predat lor de către gășitor, și anume:

– trebuie oare să întocmească un act de primire-predare a bunului găsit către organul de poliție?

– dacă da, datele indice în el (parametrii tehnici ai bunului) trebuie oare anunțate și gășitorului, pentru că acesta ar putea să le transmită unui prieten care să se dea drept proprietarul bunului respectiv?

– ar trebui oare să dea o copie a actului de primire-predare gășitorului, trebuie oare să ceară toate datele de identitate ale sale, pentru eventualitatea în care după 6 luni proprietarul nu va revendica bunul?

– ar trebui oare polițistul care a primit bunul găsit să-l chestioneze în amănunt pe gășitor în vederea aflării împrejurărilor în care a fost găsit bunul?

– trebuie oare să depună raport și să înregistreze materialul în R-2?

– prin ce mijloace trebuie să informeze publicul despre bunul găsit? Este necesară plasarea unui anunț în incinta sectorului de poliție din localitate sau la sediul inspectoratului? Informarea se va face prin surse mass-media sau pe rețelele de socializare?

– în cazul în care se adresează o persoană care se pretinde a fi proprietarul bunului, trebuie oare să ceară de la ea dovada proprietății?

– va opera oare aici principiul potrivit căruia în cazul bunurilor mobile posesia prezumă proprietatea (art. 490 alin. 1 CC), având în vedere că pretinsul proprietar nu are posesia asupra bunului?

– cărui organ al statului va remite bunul găsit în cazul în care gășitorul refuză să-l primească în proprietate?

În ce privește justificarea importanței instituției bunului găsit, spunem că aceasta se justifică în totalitate. Or, atunci când pierzi un bun vei conta pe faptul că legea prevede o procedură de transmitere a acestuia de către gășitor organului de poliție sau autorității publice în cazul în care nu te va putea identifica. La rândul nostru, când pierdem un bun vom cunoaște autoritățile la care să ne adresăm pentru a-l recupera. De asemenea, odată ce legiuitorul stabilește dreptul la recompensă a gășitorului, acesta va fi stimulat să predea bunul autorităților, dar să nu să și-l atribuie sie, iar aici ar mai fi bine ca prin legea penală sau contravențională, după caz, să fie responsabilizat în cazul în care gășitorul ezită să-l declare.

Pe de altă parte, instituția dobândirii dreptului de proprietate asupra bunului găsit vine drept sancțiune pentru cel ce a manifestat un comportament neglijent față de bunul său, lipsă de atenție și responsabilitate față de bunurile sale. Or, sunt cazuri în care se pierde un bun în diferite împrejurări și situații în care nu poate fi invocată neglijența proprietarului, de aceea legiuitorul oferă un timp suficient, de 6 luni, ca proprietarul să manifeste dorința de a-și recăpăta posesia asupra bunului pierdut, iar dacă nici în acest răstimp nu o va face, atunci putem identifica atitudinea sa față de bunul pierdut care este una deloc grijulie. În acest caz, legiuitorul sancționează, în mod indirect, proprietarul pentru atitudinea sa față de bun și îl răsplătește pe cel ce a găsit acest bun și a exercitat obligațiile sale conștient în legătură cu bunul găsit (l-a adăpostit, i-a conservat

substanța, a încercat să-l identifice pe proprietar, l-a predat organelor abilitate) prin a-i da drept de proprietate asupra lui.

Procedura recepționării bunului transmis de către găsitorganelor de poliție

După cum dispune legislația civilă (art. 516 alin. 2 din CC) în materia instituției bunului găsit, în cazul în care nu poate fi identificat proprietarul bunului, găsitorul are obligația de a-l *preda autorităților publice locale sau organului de poliție din localitatea în care a fost găsit.*

Trebuie să precizăm că deși nu se indică expres, din rațiunea ce a stat la baza reglementării, dar și din natura regulilor de interpretare și aplicare a legii, deducem că autoritățile publice locale sau organul de poliție nu doar că sunt în drept, ci și sunt obligate să recepționeze un bun pierdut și remis lor de către găsitorganelor, respectiv, au obligația de a întreprinde toate acțiunile necesare de informare publică a proprietarului ce a pierdut acel bun, chiar și în situația când însăși un polițist sau un alt reprezentant al autorității publice va găsi un bun.

Cu atât mai mult, care din aceste două autorități publice vor fi obligate să recepționeze bunul găsit depinde de decizia găsitorganelor. Or, în cazul în care găsitorul va merge să predea un bun găsit organului de poliție, polițistul ce va deservi teritoriul în care acesta a fost găsit nu este în drept să refuze recepționarea lui, sugerând găsitorganelor să se adreseze autorității publice locale, fiindcă legea nu menționează nimic despre ordinea și consecutivitatea adresării la un organ apoi la altul.

Evident, dacă găsitorul merge mai întâi la sectorul de poliție și acolo nu găsește pe nimeni, iar apoi merge la autoritatea publică locală, aceasta nu poate refuza recepționarea bunului, sugerând găsitorganelor să se adreseze doar după ce se vor epuiza toate căile de sesizare a organului de poliție. Revenind la textul de la art. 516 alin. 2 CC care, de fapt, indică la acțiunile necesare a fi întreprinse de către găsitorganelor, respectiv, de către autoritățile publice locale sau organul de poliție după recepționarea unui bun găsit, ar fi bine ca acești din urmă

subiecți să cunoască toate subtilitățile acestei instituții juridice, fapt posibil de realizat doar prin adoptarea unui act normativ de punere în aplicare a dispozițiilor legii civile pe acest segment. Anume ar fi nevoie de o Instrucțiune aprobată de Guvern, care ar descrie amănunțit toată procedura: de la recepționarea bunului, inclusiv procedura recepționării acestuia, și până la transmiterea lui în posesia proprietarului sau găsitorganelor.

O Instrucțiune [6] în acest sens a existat în anul 1993, care venea să pună în aplicare de către Serviciul fiscal de stat prevederile art. 140 din vechiul Cod civil din 1964 (bunul găsit), în contextul în care bunurile pierdute erau declarate proprietate a statului.

În condițiile reglementărilor actuale, alegând drept una din autoritățile indicate de lege în a recepționa bunul găsit, vom opta pentru organul de poliție, deoarece acesta deține întâietate în materia contactului cu cetățenii, securitatea lor și a bunurilor ce le aparțin, dar și pentru faptul că lucrarea este scrisă în cadrul unei instituții de învățământ superior cu profil polițienesc.

Așadar, în lipsa unei Instrucțiuni, unii polițiști întocmesc un proces-verbal de recepționare a bunului, alții se limitează la un simplu raport, la chestionarea găsitorganelor cerând datele de identificare, iar cineva doar îl aruncă într-un dulap și așteaptă ca cineva să se adreseze în vederea recuperării obiectului respectiv. De asemenea, cineva înregistrează un material în R-2 prin care consemnează faptul recepționării bunului, altcineva îl transmite găsitorganelor spre păstrare, unii polițiști afișează un anunț pe panoul informativ din centrul localității, alții în toate locurile vizibile, încercând să întreprindă chiar măsuri de identificare etc., etc. Deci, nimeni nu cunoaște concret cum ar trebui să procedeze într-o asemenea situație.

După noi, pe segmentul recepționării bunului găsit, lucrurile ar trebui să stea într-o asemenea consecutivitate:

atunci când i se aduce un bun organului

abilitat de către o persoană ce pretinde că l-a găsit, polițistul trebuie, înainte de toate, să recurgă la examinarea exterioară a bunului pentru a-și da seama că acesta este pierdut, abandonat sau smuls prin violență;

– chestionează găsitul în amănunt despre toate circumstanțele în care a fost găsit bunul, locul concret (pe bancă, sub bancă, pe fereastră, lângă urna de gunoi etc.), poziționarea sa în momentul găsirii (la pământ, rezemat de un perete), pentru că ar fi posibil ca acel bun să nu fi fost pierdut sau abandonat, ci pur și simplu parcat (în cazul bicicletei rezemate de perețele magazinului);

– va fi întocmit un proces de primire-predare, în care se vor indica datele de identitate ale găsitului, data predării și toate caracteristicile tehnice ale bunului, inclusiv defectele. Evident că acest lucru se va face de fața găsitului, cu înmânarea unei copii a procesului verbal. Or, cunoaștem că putem fi supuși criticilor pentru această sugestie. Unii vor spune că găsitul dispunând în detaliu de toate datele despre bun, ar putea să trimită ulterior pe un prieten de al său să declare că el a pierdut bunul, având posibilitatea de a-l descrie întocmai, atunci când va fi întrebat de poliție și, respectiv, polițistul îl va restitui unui neproprietar. Însă ținem să menționăm că aceste date pot fi obținute de către găsitul chiar anterior transmiterii lui către organul abilitat, astfel că relele intenții se pot realiza și în cazul în care polițistul va întocmi procesul-verbal chiar și în lipsa găsitului. Mai mult, legislația României (art. 942 alin. 3 din CC) impune ca după recepționarea bunului, organul abilitat să afișeze un anunț privitor la pierderea acestuia, cu **menționarea tuturor elementelor de descriere**. Și până la urmă, în cazul în care va transmite bunul unui neproprietar, atunci când va veni după bun adevăratul proprietar, organul de poliție, cunoscând persoana căreia i-a transmis bunul, îl va cere înapoi; mai mult, îl va sancționa pentru declarație mincinoasă (art. 312 CP) [4].

Pe de altă parte, dacă organul de poliție va evita să examineze starea bunului predat de

fața găsitului, cu indicarea tuturor caracteristicilor sale, riscă să-i încalce drepturile acestuia, atunci când după 6 luni va dobândi dreptul de proprietate asupra bunului, invocând că l-a transmis într-o stare mai bună organului de poliție sau avea alte caracteristici, fapt care ar pune într-o situație proastă persoana care l-a recepționat;

– după ce l-a chestionat pe găsit, a întocmit procesul verbal de primire-predare, va întocmi un raport în care urmează a consemna toate acțiunile sale, solicitând Șefului Inspectoratului înregistrarea materialului în R-2.

Informarea publicului despre bunul găsit

Una din cele mai importante acțiuni, credem noi, ce se impun a fi realizate de către organul abilitat ulterior recepționării unui bun găsit, o constituie cea de informare a publicului despre pierderea respectivă. Spunem informarea publicului, fiindcă proprietarul nu este cunoscut organului abilitat pentru a-l informa (există situații când proprietarul bunului pierdut nu-și dă seama despre faptul pierderii, decât după ce a aflat despre aceasta de la autoritățile abilitate).

De fapt, legea și aici se exprimă în mod lacunar prin intermediul art. 516 alin. 5 din Codul civil, că *organul abilitat căruia i s-a transmis bunul găsit afișează la sediul său un anunț despre bunul găsit...*, însă, în materia aplicabilității normei cu privire la informare, necunoscutele ecuației ar fi și ele multe:

– anunțul va fi oare afișat imediat după recepționarea bunului sau doar după ce polițistul întreprinde măsuri elementare de identificare a proprietarului?

– care va fi conținutul informației afișate?, se va indica doar bunul sau și toate elementele sale (caracteristicile bunului)?

– este oare necesară plasarea în textul anunțului și o fotografie a bunului găsit?

– anunțul va fi afișat doar la sediul Inspectoratului de poliție sau și la sectoarele acestuia?, pentru că și acestea se consideră sedii ale Inspectoratului;

– anunțul va fi afișat pe panoul de la sediul organului abilitat sau și pe pagina sa de internet etc., etc.?

Bunăoară, în legislația României pe acest segment lucrurile stau mai bine, fiind destul de clare acțiunile pe care trebuie să le realizeze organul abilitat în vederea informării publicului despre pierderea unui bun. Or, potrivit art. 942 alin 2 CCR, după recepționarea bunului găsit *organul de poliție va afișa la sediul său și pe pagina de internet un anunț privitor la pierderea bunului, cu menționarea tuturor elementelor de descriere a acestuia.*

Vedem, deci, că din textul normei citate, identificăm răspunsul la cel puțin 2 întrebări din cele 4 înaintate de către noi. Adică, anunțul va fi afișat atât la sediul organului de poliție, cât și pe pagina de internet a acestuia. După noi, varianta informării prin internet este una binevenită în condițiile în care trăim azi, aflându-ne într-o lume a tehnologiilor, a circuitului accelerat al informației, când ziarele nu mai sunt răsfoite, iar ochii trecătorilor nu mai caută informație pe panourile de la sediile autorităților publice, ci pe rețele de socializare, paginile web ale diferitelor instituții, cu preponderență ale instituțiilor mass-media.

Cu toate că legea obligă organul abilitat ca după recepționarea unui bun pierdut să afișeze doar la sediul său un anunț despre acest fapt, în același timp nu interzice acestuia să plaseze anunțul și în imediata apropiere sau chiar la locul găsirii bunului (pe panoul instituției școlare, medicale, sportive din localitate).

De asemenea, nimeni nu-i interzice polițistului ca paralel cu afișarea anunțului să informeze și persoanele care locuiesc în apropierea locului găsirii bunului sau lucrătorilor din instituții care au contact cu un număr mare de persoane (profesorii, vânzătorii, farmaciștii etc.).

Păstrarea bunului

Consecutivă obligației de informare a publicului despre faptul găsirii unui bun este și datoria păstrării bunului recepționat, lucru ce-i revine organului abilitat în temeiul art. 516 alin. 5 din Codul civil. Or, legiuitorul în mod

expres menționează că organul abilitat căruia i s-a predat bunul găsit afișează la sediul său un anunț despre acesta, *având obligația de a-l păstra timp de 6 luni.* Totodată, mai indică că în cazul păstrării bunului găsit *se aplică normele cu privire la depozitul necesar.* Cu toate acestea, deși în multe cazuri organul abilitat poate păstra bunul la sediul său într-un safeu sau în altă încăpere, există situații în care bunul găsit nu poate fi păstrat de către organul abilitat, din lipsă de spațiu sau de condiții speciale de păstrare, iar legea nu oferă nicio soluție în acest sens. Ce e de făcut în acest caz? Polițistul va păstra oare bunul la el acasă sau poate încheia un contract de depozit?

Unele soluții la problema ridicată le găsim în literatura de specialitate [7, p. 61], fiind susținută ideea că atunci când nu există depozite specializate în păstrarea anumitor categorii sau cantități de bunuri, acestea să fie transmise spre depozitare însăși găsitului, fiind încheiat cu acesta un contract de depozit, beneficiind astfel de toate drepturile unui depozitar atunci când proprietarul în interiorul perioadei de 6 luni pretinde restituirea bunurilor, iar în cazul în care acest lucru nu se va întâmpla, aceleași drepturile care revin deja găsitului, se vor stinge prin consolidare (întrunirea în aceeași persoană a calității de depozitar și a celei de proprietar).

În mod evident, dacă din natura bunului reiese că acesta nu poate fi păstrat de către organul abilitat, nimeni nu-i interzice să încheie un contract de depozit, iar cheltuielile aferente păstrării sale să fie suportate de către proprietar sau de către găsit, în eventualitatea dobândirii dreptului de proprietate asupra sa. Or, acest fapt se deduce din prevederile art. 518 alin. 1 al CC, potrivit căruia *proprietarul sau fostul posesor al bunului găsit este obligat să compenseze cheltuielile aferente păstrării lui,* fapt ce ar include și cheltuielile de depozitare de către un profesionist autorizat în acest sens sau chiar de un depozitar ce nu practică o asemenea activitate.

Spre exemplu, o situație care s-a întâm-

plat cu câțiva ani în urmă în raionul Șoldănești impunea la găsirea unei soluții de către organul abilitat, atunci când din natura împrejurărilor a reieșit că nu poate asigura păstrarea bunului: Niște copii au găsit pe pășunea din localitatea lor o turmă de oi care, vădit, se afla în afara supravegherii proprietarului sau a unor persoane împuternicite cu aceasta. Apoi copiii au sesizat polițistul de sector. Cum a procedat acesta nu se știe, cert este că a reușit să anunțe despre acest fapt prin intermediul unui post de televiziune. Deoarece nu ar fi avut unde le duce peste noapte, cu atât mai mult depozita timp de 6 luni, polițistul putea încheia cu un cetățean din localitate care deține spațiu destinat pentru aceasta (grajduri) un contract de depozit, iar după identificarea proprietarului, acesta să fie impus să suporte cheltuielile pentru depozitare, ce ar include hrana, paza și munca de întreținere a oilor etc.). În acest caz, ținând cont de faptul că oile găsite pe perioada întreținerii lor cu ocazia depozitării, vor genera fructe naturale (lapte, lână, miei), ar apărea întrebarea cui îi vor reveni acestea din urmă în proprietate: găsitului, organului abilitat sau depozitarului?

Deci, lucrurile pot fi clarificate doar odată cu identificarea calității de posesor a unuia din subiecții la care ne referim. Deci, dacă aplicăm toate regulile cu privire la posesia de fapt, constatăm că posesor este găsitul, acesta exercitând un drept de posesie limitată (art. 484 alin. 3 lit. b) CC) prin intermediul depozitarului, fie el depozitarul profesionist, fie organul abilitat. Deci, dreptul de proprietate asupra fructelor naturale va fi dobândit de către găsitul doar în eventualitatea în care după 6 luni dobândește dreptul de proprietate, în caz contrar proprietar al lor este proprietarul bunului pierdut. Or, potrivit art. 457 alin. 1 din CC, fructele și produsele se cuvin proprietarului, dacă prin lege sau act juridic nu se dispune altfel.

În ce privește dispoziția legală potrivit căreia bunul găsit este luat la păstrare de către organul abilitat, faptei respective aplicându-i-se regulile cu depozitul necesar, trebuie de înțeles că ultimul nu poate refuza primirea bu-

nului la păstrare, aceasta fiind o obligație asimilată depozitului obișnuit deja constituit prin contract.

Organul abilitat, deja în calitate de depozitar, trebuie să ia toate măsurile necesare păstrării bunului, astfel spus, conservării substanței. Or, potrivit literaturii de specialitate [8], obligația de a păstra bunul cuprinde două elemente esențiale, și anume: primul, luarea de măsuri pentru asigurarea integrității lucrului, și al doilea, fără de care nu există primul: posesia lucrului dat în depozitare, adică bunul urmează să fie posedat și păzit de către depozitar.

Deși legislația civilă nu reglementează expres instituția depozitului necesar, așa cum o face, spre exemplu, legislația civilă a României la art. 2124¹, totuși o putem identifica prin asimilarea ei cu depozitul hotelier, așa cum o face și literatura de specialitate, considerând că este o varietate a sa². Instituția depozitului hotelier este reglementată la art. 1557-1566 CC al Republicii Moldova. Respectiv, în cazul bunurilor găsite, obligația organului abilitat este asimilată cu obligația hotelierului care, în temeiul art. 1560 alin. 1 CC, este obligat să primească în depozit documente, bani sau alte bunuri de valoare care aparțin clienților săi.

Înstrăinarea bunului în cazul în care păs-

¹ Dacă bunul a fost încredințat unei persoane sub constrângerea unei întâmplări neprevăzute, care făcea cu neputință alegerea persoanei depozitarului și întocmirea unui înscris constatator al contractului, depozitul este necesar.

² Depozitul necesar este o varietate a contractului de depozit caracterizată prin aceea că deponentul nu poate alege depozitarul, fiind constrâns să opereze depozitul sub amenințarea unei întâmplări anormale (ruina edificiului, incendiu, naufragiu etc). Date fiind împrejurările excepționale, depozitul neregulat se poate dovedi cu martori, chiar dacă valoarea obiectului depășește suma limită prevăzută de lege. Sunt asimilate cu depozitul necesar: depozitul hotelier; depozitul spitalicesc; depozitul în unitățile de alimentație publică, prestatoare de servicii sau organizatoare de spectacole; depozitul în camerele din stațiunile balneoclimaterice (https://www.rubinian.com/dictionar_detalii.php?id=1581).

trarea acestuia tinde să-i diminueze valoarea ori devine prea costisitoare

Dacă, datorită împrejurărilor sau naturii bunului, păstrarea acestuia tinde să-i diminueze valoarea ori devine prea costisitoare, el este vândut conform legii. În acest caz, drepturile și obligațiile aferente bunului se exercită în privința sumei încasate din vânzare (art. 516 alin. 6 CC). După noi, norma arătată este una lipsită de sens, inutilă, dar care ar prezenta o sursă de prejudiciere a intereselor proprietarului ce a pierdut un bun, de justificare a intenției organului abilitat de a se debarasa de bunul găsit etc., poziție pe care o vom argumenta în cele ce urmează:

– în consecutivitatea acestei norme nu este descrisă, măcar succint, procedura și condițiile înstrăinării de către autoritatea publică a bunului găsit în cazul în care păstrarea acestuia ar diminua valoarea sau devine prea costisitoare depozitarea lui și nici nu se face trimitere la categoria normelor aplicabile în materia vânzării-cumpărării. Spre exemplu, potrivit legislației României (art. 944 CC), la acest capitol se menționează că *dacă, datorită împrejurărilor sau naturii bunului, păstrarea sa tinde să îi diminueze valoarea ori devine prea costisitoare, el va fi vândut prin licitație publică;*

– organul abilitat care a recepționat bunul găsit nu este în capacitatea de a aprecia dacă valoare bunului transmis se va diminua în timpul apropiat sau va crește. Aceasta se întâmplă din cauza că nu dispune de un sistem de valori după care să aprecieze fiecare bun în parte, cu atât mai mult, nu are cunoștințe în domeniul economic ce i-ar permite urmărirea evoluției prețului pe piață;

– norma în cauză ar favoriza admiterea unor abuzuri, înstrăinând de fiecare dată bunul recepționat pentru a se debarasa de el, invocând temeiul diminuării valorii lui. Or, păstrarea presupune și anumite „dureri de cap” (mai ales în cazul bunurilor perisabile, animale etc.), cheltuieli neplanificate, cu atât mai mult că legislația cu privire la activitatea poliției nu prevede competențe, reguli speciale, resurse

financiare etc. pentru depozitarea și valorificarea acestor bunuri. Ba mai mult, un polițist nu poate să facă diferență între categoria bunurilor a căror depozitare este costisitoare, pentru a o raporta ulterior la valoare. De fapt, se poate întâmpla ca valoarea unor bunuri chiar să crească în timpul păstrării lor [7, p. 61];

– dreptul organului abilitat de înstrăinarea a bunului găsit va genera posibilitatea de a-l vinde la un preț de nimic rudelor, prietenilor sau persoanelor interpușe, de fapt beneficiarul lui fiind subiectul care organizează înstrăinarea.

Și până la urmă, care ar fi problema dacă bunul își diminuează valoarea? Același lucru se poate întâmpla și în cazul în care bunul s-ar afla în posesia proprietarului, iar decizia de a-l înstrăina, conserva sau valorifica aparține doar proprietarului.

Dacă ar fi să optăm pentru păstrarea normei de la art. 516 alin. 6, am putea-o face doar cu condiția că aceasta va fi urmată de procedură juridică în ceea ce privește aprecierea valorii bunului scos la vânzare, deoarece unele pot fi foarte costisitoare, însă la exterior par a fi lipsite de valoare. De asemenea, acea procedură trebuie să prevadă obligația organului abilitat de a prezenta bunul dat, înainte de scoatere la vânzare, unor subiecți autorizați în a stabili valoarea bunului respectiv.

În materia evaluării bunurilor scoase la vânzare, stabilirea procedurii vânzării, a organului responsabil este reglementată actualmente de Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 972/2001[5], însă acesta, deși se referă la bunurile fără stăpân, nu vizează și bunurile găsite, ultimele având proprietar, fapt menționat clar la art. 516 alin. 1 CC (bunul mobil pierdut continuă să aparțină proprietarului său).

Un lucru ce trebuie observat despre sfera de aplicabilitate a Regulamentului menționat este că sub incidența sa ar putea intra bunurile găsite ușor alterabile, fiind posibile a fi transmise de către organul abilitat organului fiscal pentru comercializare.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.08.1994, nr. 1.
2. Codul Civil al Republicii al Moldova, adoptat prin Legea nr.1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.
3. Codul civil al României, aprobat prin Legea 71/2011, republicată. În: Monitorul oficial al României, 15.07.2011, nr. 505, art. 916 alin. 1.
4. Codul penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18.04.2002. Monitorul oficial nr. 72-74 din 14.04.2009.
5. Hotărârea Guvernului nr. 972 din 11.09.2001 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de evidență, evaluare și vânzare a bunurilor confiscate, fără stăpân, sechestrate, ușor alterabile sau cu termen de păstrare limitat, a corpurilor delictive, a bunurilor trecute în posesia statului cu drept de succesiune și a comorilor. Monitorul Oficial Nr. 112-113 din 18-09-2001.
6. Instrucțiune Ministerului finanțelor nr. 6/08 din 20.10.1993 cu privire la constatarea și evidența bunurilor fără stăpân. Monitorul Oficial Nr. 010 din 20.10.1993.
7. Ardelean G., Roșca M. Particularitatea prejudiciului cauzat prin nerespectarea normelor cu privire la bunul găsit. Revista română de dreptul muncii, nr.6/2018, p. 61.
8. Casapu D. Aspecte privind drepturile și obligațiile depozitarului în cadrul contractului de depozit. Revistă științifico-practică Nr.1/2012 a Institutului de Relații Internaționale din Moldova.
9. <https://legeaz.net/dictionar-juridic/notiune-bun-conventia-jurisprudenta-cedo>.

DESPRE AUTOR**Grigore ARDELEAN,**

*doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Drept privat”,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
e-mail: ardeleangrigore@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-5203-358X*

CZU 341.241.8:339.5

DOI 10.5281/zenodo.7462508

Olga TATAR,
PhD,
Associate Professor
dr., conf. univ.

Oxana MITITELU,
PhD of philology,
Associate Professor
dr., conf. univ.

CONCEPT, CONTENT AND SCOPE OF COPYRIGHT

Intellectual property law is a sub-branch of civil law, consisting of a set of legal norms that are designed to regulate the use of various objects of intellectual property. This sub-sector includes institutions: patent law, copyright, the right to a secret of production (know-how), the right to means of individualization, etc.

Intellectual rights are rights to the results of intellectual activity and means of individualization equated to them, including the exclusive right, as well as personal non-property rights and other rights.

Exclusive right is a property right to use the results of intellectual activity or a means of individualization that allows one to dispose of the exclusive right to it.

Keywords: concept, content, copyright, civil law, patent law

CONCEPTUL, CONȚINUTUL ȘI IMPLEMENTAREA DREPTULUI DE AUTOR

Dreptul proprietății intelectuale este o subramură a dreptului civil, constând dintr-un set de norme juridice care sunt concepute pentru a reglementa utilizarea diferitelor obiecte de proprietate intelectuală. Acest subsector include instituții: dreptul brevetelor, dreptul de autor, dreptul la un secret de producție (know-how), dreptul la mijloace de individualizare etc.

Drepturile intelectuale sunt drepturi asupra rezultatelor activității intelectuale și mijloacelor de individualizare aferente acestora, inclusiv dreptul exclusiv, precum și drepturile personale neproprietate și alte drepturi.

Dreptul exclusiv este un drept de proprietate de a folosi rezultatele activității intelectuale sau un mijloc de individualizare care permite cuiva să dispună de dreptul exclusiv asupra acesteia.

Cuvinte-cheie: concept, conținut, dreptul de autor, drept civil, drept de brevet.

Introduction: Intellectual property law is very young - just over 500 years old. Its components are: **copyright and industrial property rights**. The origin of copyright was the invention of the printing press. It should be noted that before that, books were expensive, written

by hand, and not everyone could buy them. Already with the advent of printing presses, the circulation of books increased. With the increase in the circulation of books, negative factors arose, namely "piracy".

In the future, for the publication of the

book, the publisher spent both time and money associated with checking the text itself and with a number of other very sensitive moments. As for The Pirate, he was at his best: by purchasing a ready-made book, he saved not only money, but also time. Compared to other publishers, the cost of the book was much less. Then the book publishers made a trick - they demanded the issuance of special letters to them, securing for them a special right in printing books.

Such letters were the prototype of modern copyright. Over time, it became necessary to adopt a special law establishing general rules that would allow regulating such relations.

The first known copyright law was the Statute of Anne of 1709. Its essence was as follows: Printers, booksellers were allowed to print and publish books without the permission of the authors, as a result of which damage and ruin were caused to the authors and their families, for this the English Statute of Anna was approved - avoiding ruin in the future and contributing to writing new and useful books in the future. With regard to industrial property rights, its development was different. If we look into the distant past, we can say about the existence of special workshops where various metal products were made. Members of the same family worked in them, and with the birth of a son in the family, everyone was convinced that he would continue the work of his family. The accumulated experience of generations gave its results, and the secret of production was kept secret by family members and passed down from generation to generation. The state was interested in establishing such production on a larger scale. While artisans were in no hurry to reveal the secret of their production, because this will lead to competition and the decline of the state [22, p. 32].

The state did a trick, guaranteeing the artisan the right to produce products only with the technology known to him, if he reveals the secret of production.

Thus, new results of intellectual activity began to appear. Computer programs ap-

peared, which are also objects of copyright.

When writing the article, the following **methods** were used: comparative legal, logical, imperial, historical.

Today, intellectual property plays a huge role. Today, every industrial product is included in the object of intellectual property. For example, let's take a disc case, it is also the result of intellectual activity. Take, for example, another object of intellectual property such as a trademark. "Trademark" ("service mark") in the economy is replaced by the concept of "brand", for example, brands: "Apple", "Amazon", worth tens of billions of dollars. The very term "**intellectual property**" is collective for objects that are protected results of human creative activity. These include, for example, phonograms, works of art, literature, inventions, etc. Therefore, **intellectual property** is nothing more than the results of intellectual activity and the means attributed to them, which make it possible to individualize legal entities, entrepreneurs, goods, services, which are provided with legal security [28, p. 44].

Intellectual property law is a sub-branch of civil law, consisting of a set of legal norms that are designed to regulate the use of various objects of intellectual property. This sub-sector includes institutions: patent law, copyright, the right to a secret of production (know-how), the right to means of individualization, etc.

Intellectual rights are rights to the results of intellectual activity and means of individualization equated to them, including the **exclusive right**, as well as **personal non-property rights and other rights**.

Exclusive right is a property right to use the results of intellectual activity or a means of individualization that allows one to dispose of the exclusive right to it.

Other persons are allowed to use objects of intellectual property only with the consent of the copyright holder. "Exclusive right" speaks for itself - only the owner of this right can use such an object.

As the owner of the exclusive right to an object of intellectual property, he can transfer this right to another person on the basis of an agreement, i.e. allow another person to use this object on the basis of an agreement, and he is also competent to dispose of it in a different way, but not in opposition to the current legislation of the Republic of Moldova.

All ways of using the work within the limits of the exclusive right, transferred on the basis of the contract, must be clearly and clearly listed in it, otherwise the right to use is considered not transferred until the interested party proves the transfer of such a right.

Acting as the owner of the exclusive right to an object of intellectual property, he is competent to use it lawfully in any form and in any way. The exclusive right is far from the only guaranteed intellectual property right. We will talk about the category of personal non-property rights. Let's take copyright as an example. Copyright includes a large list of personal non-property rights. When the rights of the author of a work are mentioned, then we will talk about three groups of rights: **exclusive right** (property), **personal non-property rights** (the right to a name; the right to inviolability of the work), **other rights** (the right to remuneration).

Personal non-property rights, i.e. the right to a name, the right of authorship, the right to publish a work are protected indefinitely, tk. you need to know who created this work. Even if the author of the work has died, no one has the right to appropriate the rights of the author protected by law. Such rights are also inherent in patent law [33, p. 217].

If you try to analyze the term "**intellectual property**", you can argue that it means a certain type of property, but this is only partly true. Legal scholars tried to prove that the rights to the results of intellectual activity are subject to protection, like property itself. As for intellectual property, it is intangible, and its connection with a thing is only to the extent that the object of intellectual property is fixed in this thing. For example, the author fixed a work of art on a

sheet of paper. In the event that the author has the exclusive right to this work of art and the legal, belonging only to him, ownership of the submitted piece of paper, then the subsequent transfer to another person of the sheet of paper with the work of art does not imply the transfer of rights to the work of art. The second subject has only the ownership of a piece of paper. In the language of a lawyer, the exclusive right to an object of intellectual property, regardless of the ownership of the material object itself, in which this object is expressed.

Intellectual property right is nothing but a regulator of reaching a compromise between society and the author himself. Since the reticence between the subjects can lead to the fact that the author's desire to create may completely disappear, and as a result, the creation of new inventions, works, and other objects of intellectual property will disappear.

Ensuring the legal protection of intellectual property objects is possible either by creating an object, or as a result of certain actions, such as, for example, registration. I would like to note that in many states the basic legal norms related to intellectual property are fixed in civil codes, and as for special regulation, it is fixed in laws that correct the provisions of the codes.

One of the basic definitions, both in intellectual property law and in general law, is the definition of a **subject** of law, otherwise a person with significant rights and obligations. For example, the author is the subject of copyright, in turn, the inventor is the subject of patent law.

Thus, the subjects of intellectual property rights are both individuals and legal entities. For example, the author of an object of intellectual property has the right to transfer his inherent right (copyright) to transfer the work of art he created to another person.

In accordance with Part. (2) Art. 7 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of July 2, 2010 [19] as objects of copyright are: literary works (stories, novels, essays, novels, poems, etc.); computer programs protected as literary works;

scientific works; dramatic and musical-dramatic works, scripts, scenario plans, librettos, film synopses; musical works with or without text; choreographic works and pantomimes; audiovisual works; works of painting, sculpture, graphics and other works of fine art; architecture art, urban planning and gardening art; works of applied art; photographic works and works obtained by methods analogous to photography; maps, plans, sketches and plastic works relating to geography, topography, architecture and other fields of science; Database; other works.

According to Art. 9 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of 02.07.2010 [19]: "In the absence of evidence to the contrary, the author of a work is considered to be the natural person under whose name the work was first published. When a work is published anonymously or under a pseudonym that does not allow the identification of the author, the publisher whose name is indicated on the work, in the absence of evidence to the contrary, is considered the representative of the author and, as such, has the right to protect and exercise the rights of the author. A natural or legal person whose name or designation is indicated on an audiovisual work, video recording or phonogram, until proven otherwise, is considered the producer of the respective audiovisual work, video recording or phonogram. To notify about their rights, the right holder has the right to use the copyright protection sign, which is placed on each copy of the work and consists of three elements: the Latin letter "C" in a circle; the name or designation of the owner of the exclusive copyright; the year of the first publication of the work. The use of a copyright protection mark is not a condition for granting protection to works under this law. The owner of the exclusive copyright in a work, published or unpublished, may register it in official state registers during the period of copyright protection. A person who has registered his work is issued a certificate of the established form.

Breeding achievements, topologies of integrated circuits, production secrets (know-how), means that allow individualizing legal entities, goods, work, services, as well as enterprises are established as independent objects.

The copyright holder, at his own discretion, can decide how to dispose of his exclusive rights without violating the law, including the transfer of exclusive rights under an agreement to another person.

On the basis of an agreement, exclusive property rights, as well as the right to royalties, unless otherwise provided by this law, may be transferred by authors or other copyright holder [19].

Transfer exclusive rights, possibly through an exclusive or non-exclusive license. In the event that the concluded license agreement did not expressly state that this license is exclusive, then it will be understood as non-exclusive. By means of an exclusive license, the transfer of rights to the licensee to use this work is assumed within the boundaries that are indicated by the license itself. Within the boundaries established by the license itself, the licensee is competent to allow or prohibit the use of this work by third parties. Unlike an exclusive license, a non-exclusive license allows the licensee to use the work within the scope of the license on an equal footing with third parties who have received the same right.

If we have touched upon the subject of contracts and legal regulation within the framework of the law, then it would be very appropriate to focus not only on those named contracts as an author's contract, a license agreement, but also on those contracts, the conclusion of which, within the framework of the principle of freedom of contract, is aimed at regulating those the rights that the subject is endowed with within the limits permitted by the legislation of the Republic of Moldova. We are talking about unnamed contracts, to which, in accordance with Art. 994 of the Civil Code of the Republic of Moldova apply:

a) the agreement of the parties, ex-

pressed and implied;

b) legal provisions applicable to contracts and contractual obligations in general;

c) the practice and customs prevailing between the parties in this area, if any;

d) legal provisions applicable to similar named contracts, to the extent that they are compatible with the nature and purpose of the contract not named in the law [5].

Today, in the context of competition for increasing income in one's own business, the role of the results of intellectual activity occupies an important place [38, p. 137]. Among these, one can single out the mechanism for using "know-how", which is not regulated, namely, the mechanism for the transfer of production secrets on a contractual basis has not been finalized, recommendations have not been developed for improving legislation in the field of "know-how" transfer. One of the most important tasks of the applicability of the rule of law is to establish what social relations, from the point of view of legislation, should be regulated by certain legal norms and to develop, in this sense, some criteria for the selection and observance of the legislative qualification criteria of the legislator [2, p. 14].

Starting from the 18th century, the market economy increasingly began to use the results of human intellectual activity, which include works of science, literature, art, various inventions, utility models, and industrial drawings. The protection of these objects provides for the protection of information containing the essence of the objects and is possible with the permission of the owner. The patent owner, possessing technical methods and knowledge, which received the definition of "know-how", but did not receive legal recognition, which is easily accessible to third parties and, in turn, violating the interests of the patent owner, as he sought to keep the knowledge and experience gained secret. We can see the consolidation of "know-how" at the legislative level in the UK and the USA. According to the UK Corporate Income and Tax Act, "know-how" includes in-

formation and techniques used in research, agricultural work [43, p. 386].

Thirty-eight states of the USA have adopted "know-how" laws, and in the state of California they are contained in the Civil Code, where "secret production" refers to information that includes information about formulas, devices, computer programs, design developments of technologies that represent a certain value, since they are not publicly available to other subjects [11, p. 242].

According to the legal vocabulary, "know-how" is a store of technical knowledge and experience acquired as a result of highly specialized production. This knowledge can, as a rule, be contained in documents, drawings, and so on [35, p. 703].

The secret of production can consist of any formula, sample and provides the entrepreneur with the opportunity to gain an advantage over competitors [8, p. 122]. As we can see, there is no single "know-how" terminology, but they are all the same. In 1996, the European Union proposed to consider as one of the most important elements of "know-how" the benefits of the licensee, that is, the person who has acquired the "know-how". implements or has the right to implement, thanks to the package, the cognitive information contained in it [9, p. 383].

For the first time in the Law of Ukraine "On Investment Activities", the term "know-how" began to be interpreted as a set of technical, technological, commercial and other knowledge, formalized in the form of technical documentation, skills and production experience necessary for organizing one or another type of production, but not patented [44].

According to Commission Regulation (EU) No 3 16/2014 of 21.03.2014 on the application of Art. 101(3) of the Treaty on the Functioning of the European Union to the category of technology transfer agreements in paragraph (i) of Art. 1 "know-how" means a package of practical information obtained through experience and testing, which is: secret, i.e. not

generally known or readily available, essential, i.e. significant and useful for the production of specific products, identifiable, i.e. described in such a way that it could be verified that it complies with the criteria of secrecy and significance [7].

It is generally accepted that the secret “mystery” is exceptional knowledge that at a certain moment is not known to the person interested in them and can become known to her only in a legal way, for example, by acquiring them [15, p. 41]. As an example of “know-how” characterizing the secrecy, we can single out the Regulation of the Commission of the European Union in accordance with paragraph (2) Art. 10, where secrecy refers to the state in which the information is not publicly known or available information. According to G. Stumpf, the subject of the contract for the transfer of “know-how” may not be the secret of “know-how”, however, on the condition that the one who buys (licensee) wants to acquire the knowledge and experience of the owner of the right (licensor) in all their totality [32, p. 349].

Let's pay attention to the fact that some scientists distinguish the feature of novelty as one of the constitutive features of „know-how” [17, p. 47-83].

In accordance with the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS), features such as secrecy “commercial value” reveal an undisclosed idea. They can be the object of protection in the presence of signs: they are a secret, they are not well known, publicly available to an indefinite circle of persons [41, p. 54]. Now I would like to pay attention to the protection of “know-how” and the protection of “know-how”. The definition of “protection of civil rights” implies a set of measures that ensure the normal course of the implementation of these rights. This includes measures of a legal, economic, political, organizational nature aimed at creating the necessary conditions for the implementation of civil rights [29, p. 280].

To date, the agreement on the transfer of

“know-how” is not fixed, which indicates that it is not named in the civil law of the Republic of Moldova. According to Fl. Popa: „The terminology of named and unnamed contracts contains elements inherent in them, which can be determined by two criteria:

- 1) application of the legal regime;
- 2) official name” [25, p. 45].

Some scholars consider the “know-how” transfer agreement to be independent in relation to “know-how” [42, p. 15] the rest - in the form of a kind of agreement on the distribution of knowledge [23, p. 14].

G. Stumpf argues that the know-how transfer agreement is closer to the sale and purchase agreement, because the right behind it is valid not for a fixed period, but for the period of existence of the right itself [31, p. 41]. However, in the event that the owner of the right to “know-how” transfers the “know-how” to the acquirer as the owner, then the owner completely loses control over him and the information constituting the “know-how” in secret will not be appropriate.

Let's analyze and compare the “know-how” transfer agreement with the license agreement:

Firstly, the object of the agreements is different, that is, the licensor grants the right to use a patented specific type of intellectual property object to the licensee, and the object of the “know-how” transfer agreement is secret information, the use of which is impossible without the knowledge of the owner, however, in addition to permission, the very act of transmitting information. As a result, according to the “know-how” transfer agreement, secret information is subject to transfer, and at the same time, the license agreement regulates the transfer of patented objects;

Secondly, the content of the contracts is different. The content of the license agreement is to allow the use of one or another object of intellectual property, and in the agreement on the transfer of “know-how” the provision of information constituting “know-how”, as well as

compliance with the conditions for not violating the confidentiality of this information. This is expressed in the fact that the main difference between the transfer of “know-how” in contrast to the license for an invention lies in the risk accompanied by the disclosure of secret information “know-how” before the signing of the contract, as well as leakage of information to third parties [26, p. 39]. In other words, the contract will be valid as long as the information constituting the “know-how” is kept secret.

In contrast to the “know-how” transfer agreement, according to the license agreement, the subject has the right to get acquainted with information that will allow him to find out the essence of the entire agreement, at the same time, in the “know-how” transfer agreement it is impossible for the acquirer of the “know-how” to find out the information of interest to him, without entering into this agreement.

Thirdly, the time of concluding a license agreement is within the scope of the patent, although the “know-how” transfer agreement is limited by the secrecy of information, because the disclosure of relevant information entails the loss of legal force of the contract. The “know-how” transfer agreement is a civil law agreement that governs property relations. Under this contract, where the principle of freedom of contract exists, the subjects have the right to independently choose the counterparty, the form of the contract, the type of contract, place, duration of the contract, etc. [39, p. 158].

Let's take as an example “know-how” regulation in such countries as: Sweden, France, Estonia, Finland, Romania, Latvia, Spain, Italy, Germany, Belarus, Russian Federation. Sweden is the holder of the Act on the Protection of Trade Secrets [27] Under Swedish law, “know-how” is not an intellectual property object, but there is a connection between them. Legal protection extends subject to the following conditions:

- information obtained in the course of doing business;
- information is in strict secrecy;
- Giving them publicity will exclude the

confidentiality of this information.

Illegal, misappropriation of “know-how” in order to make them public, for a fee or without it, qualifies as commercial espionage.

French civil law provides for the protection of “know-how” (manufacturing secrets) by writing it in the Code of Intellectual Property [13] (Intellectual Property Code) namely:

- enjoys legal protection not just forbidden information, but a specific production secret;
- is the culprit who revealed the “know-how” of an employee or a former employee;
- is recognized as a violation to make public or attempt to disclose “know-how”.

Under French law, classified information is considered intellectual property. According to the civil law of France, subjects whose guilt will be proven, the degree of damage caused, are subject to punishment. According to the Civil Code of France, the contract is terminated, and penalties are established [21]. The French Criminal Code qualifies the theft of information containing “know-how” as theft [12].

In Finland, “know-how” is governed by the Unfair Business Practices Act No. 1061/1978 of 12/22/1978 [40]. Anyone who has been informed by another person of a trade secret, technical model, or technical instruction that said person has unreasonably obtained or disclosed information may not use or disclose that information.

Protection of the violated rights of the “know-how” owner is feasible if the owner of this information proves that it is of a scientific nature and meets the established requirements:

- are directly related to the company;
- there is no free access to them;
- have a certain value;
- disclosure of information that could harm its owner;
- all kinds of ways to protect the sacrament of information have been taken [37, p. 160].

In Spain, the main law governing “know-how” is the Law on Unfair Competition [30].

Italy regulates “know-how” in the Code of Industrial Property. Secret information forming “know-how” protective under the following conditions: the information must be secret, inaccessible to other persons [16].

In Germany, the most significant norm regulating the legal protection of “know-how” is the German Law “On Combating Unfair Competition” [14], which is transferred to the employee, and to the owner and even to third parties. This law strictly prohibits the intentional disclosure of confidential information or other information, for profit, or by intentional harm. The applicant is obliged to provide the necessary evidence regarding the rights to “know-how”. In the form of methods of protection are: the establishment of a veto on the distribution of “know-how”, repairing the damage done.

According to the legislation of the Republic of Belarus, a “know-how” production secret is represented by an object of intellectual property in accordance with Art. 1010 of the Civil Code of the Republic of Belarus: “a subject lawfully in possession of information constituting a “know-how” production secret is entitled to protect this information from anyone.” In Art. 1012 of the Civil Code of the Republic of Belarus states: “a subject that owns a “know-how” production secret can transfer information or part of it into the possession of another person” [4]. Based on the Law “On Commercial Secrets” of the Republic of Belarus Art. 1 provides that: “information constituting a “know-how” production secret is an integral part of a “commercial secret” [18].

According to Art. 1465 of the Civil Code of the Russian Federation: “know-how production secret is a collection of information of various types, about the results of intellectual activity of particular value, due to their protection from open access to them by third parties” [6].

Kyrgyzstan, Armenia envisage the “know-how” production secret as an object of intellectual property: art. 1100 of the Civil Code of Armenia [3]. To resolve the contradictions

in the field of “know-how” and trade secrets, Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of the EU of June 8, 2016 on the protection of undisclosed secrets of “know-how” production and commercial information (trade secrets) [10]. This Directive sets the task of establishing by the legislation of various countries a single concept (commercial secret), including “know-how”, with a mandatory condition of confidentiality. In order to support and protect the know-how, it is necessary to ensure legal know-how through the transfer agreement, otherwise the transfer of the trade secret will be null and void [24].

The Concept and Content of Copyright

Copyright is a set of civil law norms designed to regulate relations for the recognition of authorship and the protection of works of science, literature and art, the establishment of a regime for their use, the granting of non-property and property rights to their authors, the protection of the rights of authors and other copyright holders [34, p. 343]. According to Part. (2) Art. 476 of the Civil Code of the Republic of Moldova: “Intellectual property objects are divided into two categories:

a) industrial property (inventions, plant varieties, integrated circuit topographies, trademarks, industrial designs and models, geographical indications, appellations of origin and traditional products guaranteed);

b) objects of copyright (literary, artistic and scientific works) and related rights (performances, phonograms, videograms and transmissions of broadcasting organizations).

In accordance with Art. 6 of the Law of the Republic of Moldova “On Copyright and Related Rights” No. 139 of 02.07.2010 [19]: “Copyright includes:

a) works, regardless of the place of their first publication, the owner of the copyright for which is a natural or legal person of the Republic of Moldova;

b) works published for the first time in the Republic of Moldova, regardless of the permanent or temporary residence of the owner of

the copyright in the relevant work;

c) other works in accordance with international treaties to which the Republic of Moldova is a party.

(2) A work is also considered to have been published for the first time in the Republic of Moldova if, within 30 days after the date of the first publication outside of it, it was published in the Republic of Moldova.”

At the same time, the same Law of the Republic of Moldova assigns to the author of a work the ownership of the following moral rights:

a) the right of authorship - the right to be recognized as the author of a work and to demand such recognition, including by indicating his name on all copies of a published work or in the usual way in any use, except when this is not possible and when the absence of an obligation to indicate the name of the author follows from other provisions of this law;

b) the right to a name - the right to decide how his name should be indicated when using the work (real name, pseudonym or no name, i.e. anonymously);

c) the right to inviolability of the work - the right to protect the work from any distortion, distortion or other infringement that could damage the honor or reputation of the author;

d) the right to make the work public - the right to make the work public and the right to decide how and when it will be made public;

e) right to withdraw a work - the right to withdraw a work from commercial circulation with compensation for losses that may be caused by the withdrawal to the owner of the right to use the work.

(2) Moral rights are inalienable and non-transferable, renunciation of them is null and void even in the event of assignment of property rights by the author [19].

It should be noted that the right of authorship is absolute and exclusive. The exclusivity of the right of authorship implies that, apart from the author himself, no one else can

be the bearer of this right to a given object. The absoluteness of the right of authorship comes from the chance presented to the author to demand respect from others and recognition of the fact that he is the creator of this work. Like any non-material good, this right of authorship is inalienable, i.e. it cannot be transferred to anyone either during the life or after the death of the author.

However, in reality, the application of such provisions is not always straightforward. It is no secret that leaders, speaking in public, use the intellectual work of their subordinates, whose main task is to prepare a solemn speech for their leader.

The most common violation of the right of authorship is plagiarism, which in Latin “plagiatus” means (theft) [1, p. 37]. For example, a promising doctoral student has brought her final draft of her dissertation to her supervisor, and very soon she learns that her supervisor has published her dissertation as his monograph. In this case, if the doctoral student decides to file a lawsuit with the court to recognize her as the author of the dissertation, evidence will have a significant place, in the presence of which it is possible to confirm the authorship of the doctoral student.

Closely related to the right of authorship is the right to a name. Every citizen has the right to exercise rights and obligations under his own name, he also has the right to use a pseudonym, in other words, the right to a name is a special right to indicate the name of the author when his work is used.

Consider the following possible ways to specify the author’s name. So, the most common way to indicate the author of a work is to indicate his personifying data (full name) - the real name. The next way to exercise the right to a name is to present its alias, i.e. invented name (A pseudonym (translated from Greek) means “bearing a false name” [36, p. 36]. According to part (2) of Art. 9 of the Law of the Republic of Moldova “On Copyright and Related Rights” No. 139 of 02.07.2010 [19]: “When a work is pub-

lished anonymously or under a pseudonym that does not allow identification of the author, the publisher whose name is indicated on the work, in the absence of evidence otherwise, is considered the representative of the author and, as such, has the right to protect and exercise the rights of the author." The author, at his/her discretion, can use several pseudonyms. If we are talking about the use of a work that was written in co-authorship, then in what order the names of the co-authors will be indicated will be decided by mutual agreement between the authors themselves. Related Rights" states that: "Property rights to an anonymous work or a work published under a pseudonym, with the exception of works of applied art, are protected for 70 years, starting from January 1 of the year following the year of the lawful publication of the work. Property rights to a work created in co-authorship, with the exception of works of applied art, are protected during the life of each of the co-authors and for 70 years, starting from January 1 of the year following the year of death of the last of the co-authors" [19].

The next way to exercise the author's right to a name is when the work is used anonymously, without indicating the name of the author. In that case, persons who know the real name of the author, without the consent of the author, cannot disclose his real name. In fact, in practice, observance of anonymity without indicating the name of the author is determined by the contract.

The right to inviolability of a work is an independent right that includes the right to protect the author's reputation, to prevent, without the knowledge of the author, from saturating the work with various illustrations, comments, explanations. All of the above is possible, but subject to two conditions. First, separately from the very object of criticism or commenting. Secondly, in an ethically acceptable form [20, p. 8]. According to Art. 10 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of July 2, 2010 [19]: "the right to the inviolability of a work

is the right to protect the work from any distortion, distortion or other infringement that could damage the honor or reputation of the author" [19]. Any use in violation of copyright, related rights or even other rights protected by the current legislation of the Republic of Moldova is recognized as illegal. Whether it is the right of authorship, the right to a name or the right to the inviolability of works of literature, science and art, they are all protected by the current legislation of the Republic of Moldova.

The right to publish a work is one of the moral rights of the author. The right to publish is a kind of granting access to your work to third parties. The author himself decides whether his work is ready to be presented to the public, and therefore, only he agrees to its publication or refuses to publish it at all. The right to publish a work is enshrined in paragraph (d) of Art. 10 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of July 2, 2010 [19]: "the right to publish a work is the right to publish a work and the right to decide how and when it will be published". A work, or a copy of it, in the form and in the amount that will adequately satisfy the needs of consumers, taking into account the nature of the work, will be considered published. Also, the work will be considered published, if such actions related to access to the work of the general public are provided taking into account the will and desire of the author himself. If the author of a work, on the basis of a concluded agreement, transferred this work to another subject for further use, it is considered that the author has thus expressed consent to its publication.

In the event that the work was not made public by the author himself during his lifetime, then its publication is real after the death of the author by a person endowed with the exclusive right to this work, but on condition that such publication is not directed against the will of the author of the work, which was expressed by the author either in will, or in a letter, etc. Based on Part. (3) Art. 23 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights"

No. 139 of 02.07.2010 [19]: established for each such separate part". The final moral right of the author is the right to recall the work - this is the right belonging to the author, at his own discretion, to withdraw the work from circulation with the right to indemnify. It should be noted that all the moral rights of the author are inalienable and cannot be transferred in accordance with the current legislation of the Republic of Moldova in the field of intellectual activity.

Conclusions. Let's analyze and compare the "know-how" transfer agreement with the license agreement:

Firstly, the object of the agreements is different, that is, the licensor grants the right to use a patented specific type of intellectual property object to the licensee, and the object

of the "know-how" transfer agreement is secret information, the use of which is impossible without the knowledge of the owner, however, in addition to permission, the very act of transmitting information. As a result, according to the "know-how" transfer agreement, secret information is subject to transfer, and at the same time, the license agreement regulates the transfer of patented objects;

Secondly, the content of the contracts is different;

Thirdly, the time of concluding a license agreement is within the scope of the patent, although the "know-how" transfer agreement is limited by the secrecy of information, because the disclosure of relevant information entails the loss of legal force of the contract.

Bibliographic references:

1. Chernykh P.Ya. Историко-этимологический словарь русского языка. Moscow: Russian language, 1999. p. 37
2. Cimil, D. Instituția calificării contractelor civile. În: Revista Națională de drept, Chișinău, No. 4, 2011, p. 14.
3. Civil Code of the Republic of Armenia of 05.05.1998. Date of entry 01.01.1999. In: WIPO Lex AM015.
4. Civil Code of the Republic of Belarus No. 218-3 of 07.12.1998. [cited 01.11. 2022]. Available at: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk980 0218>.
5. Civil Code of the Republic of Moldova No. 1107-XV of 06.06.2002. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 82-86. Republished in: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 66-75 (6989-6998), din 03/01/2019
6. Civil Code of the Russian Federation No. 14-FZ of 26.01. 1996. [cited 01.11. 2022]. Available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_76306/.
7. Commission Regulation (EU) No 316/2014 of 21 March 2014 on the application of Article 101(3) of the Treaty on the Functioning of the European Union to categories of technology transfer agreements OJ L 93, 28.3.2014. R.19
8. Dakhno, I.I. Право интеллектуальной собственности. Київ: TP-PRESS, 2004, p. 122
9. Derd, Chechi. Правочини у сфері промислової власності в угорському праві та проблеми договорів щодо ноу-хау. Актуальні проблеми цивільного права і процесу в Україні. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. p. 383
10. Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and commercial information (trade secrets) against their illegal acquisition, use and disclosure. [Cited 01.11. 2022]. Available at: <http://base.garant.ru/71615160/>.
11. Dozortsev, V.A. Интеллектуальные права. Понятие. Система. Задачи. Moscow: Statut, 2003, p. 242
12. French Criminal Code of 01.01.1992. Entered into force on March 1, 1994. In: WIPO Lex FR444.
13. French Intellectual Property Code

- was adopted by the Law № 92-597 of 01.07.1992. In: WIPO Lex, FR077.
14. German Law "The Act on Combating Unfair Competition" of 03.07.2004. In: WIPO Lex DE173.
 15. Gulyaeva, N.S. Коммерческая тайна в предпринимательской деятельности: сравнительно-правовое исследование законодательства РФ, зарубежных государств и международно-правового регулирования. Moscow: Norma, 2002. p. 41.
 16. Industrial Property Code of Italy of 10.02.2005. Entered into force on March 19, 2005. In: WIPO Lex IT007.
 17. Laskov, I.B. Понятие и признаки „ноу-хау”. Вопросы изобретательства. Kyiv, 1972, No. 7, p. 47-83.
 18. Law of the Republic of Belarus "On Commercial Secrets" No. 16-Z of 05.01.2013 [cited 01.11. 2022]. Available at: https://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_kommercheskoj_tajne.htm.
 19. Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of July 2, 2010. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova no. 191-193 article no. 630
 20. Makovsky A.L. О кодификации законодательства об интеллектуальной собственности. In: Law. 2017. N 10. p.8
 21. Napoleon's Civil Code of 1804 [cited 01.11. 2022]. Available at: http://pnu.edu.ru/faculties/full_time/uf/iogip/study/studentsbooks/histsources2/igpzio49/.
 22. Novoselova L.A. Право интеллектуальной собственности. Volume 1. General Provisions: Textbook. Moscow: Statut, 2017. p. 32.
 23. Petrov, E.V. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин. Kharkiv, 2003, p. 14.
 24. Philipp, S. Building the Data Economy in Europe. Trends from a European point of view. Conference Moscow, May 23, 2019. [cited 01.11. 2022]. Available at: <https://amr.ru/upload/iblock/193/193a5a86619cd8f784b744e798d47ab9.pdf>.
 25. Popa, I.-Fl., Contractul civil, în „Curs de drept civil. Obligațiile” București: Universul Juridic, 2015. p. 45.
 26. Prakhov, V. Передача технологии в развивающемся мире. Виды коммерческих сделок. Интеллектуальная собственность. Moscow: Norma, 1991, No. 1, p. 39.
 27. Protection of Trade Secrets (Know-How) in the European Union (Охрана секретов производства (ноу-хау) в Евросоюзе) [cited 01.11. 2022]. Available at: <http://lexdigital.ru/2012/041/>.
 28. Ruzakova O.A. Право интеллектуальной собственности. Moscow, 2004. p. 44
 29. Sergeev, A.P., Tolstoy, Yu.K. Гражданское право: учебник: Moscow: PROSPECT, 1999. Volume 1. p. 280.
 30. Spanish Law on Unfair Competition No. 29 of 30.12.2009. Effective 01.01.2010 In: WIPO Lex ES137.
 31. Stumpf, G. Know-how transfer agreement . Moscow: Progress, 1988, p. 41.
 32. Stumpf, G. Лицензионный договор. Moscow: Progress, 1988. p. 349.
 33. Sudarikov, S.A. Основы авторского права. Minsk: Amalfeya, 2000, p. 217
 34. Sukhanov, E.A. Civil Law: Textbook. Volume I. Moscow: Wolters Kluver, 2004. p. 343.
 35. Sukharev, A., Krutskikh, V. Big legal dictionary. Moscow: INFRA, 2003. p. 703
 36. Svechnikova, I.V. Авторское право. Moscow: Publisher: Dashkov i Ko, 2009. p. 36.
 37. Tatar, O. Unnamed Contracts as a Means of Updating the Contractual System of the Republic of Moldova. Monograph. Typ. "A&V Poligraph". Comrat, 2021. p. 160.
 38. Tatar, O.V. Историко-теоретические аспекты непоименованных договоров. Monograph. Typogr. "Типокарт Print". Comrat, 2019. p. 137
 39. Tatar, O.V. Неназванные договоры как средство обновления договорной системы Республики Молдова. Monograph. Printing house "A&V Poligraf". Comrat, 2021. p. 158
 40. The Finnish Unfair Business Practices Act

- No. 1061/1978 of 12/22/1978. Effective from 01.01.1979. In: WIPO LexFI032.
41. Trade Related Aspects of Intellectual Property: Agreement. The Result of the Uruguay Round at Multilateral Trade Negotiations. The Legal Texts. WTO. 1995. p. 54.
42. Vitryansky, V.V. Гражданское право: учебник. Обязательственное право. Moscow: Wolters Kluwer, 2006, p. 15.
43. Wise, A. Trade Secrets and Know-How throughout the World. New York: Clark Brodman Co., 1981. p. 386
44. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України of December 28, 1994. № 334/94-ВР. Відом. Верхов. Ради України. 1997. № 27

DESPRE AUTORI

Olga TATAR,

*PhD, Associate Professor,
Comrat State University,
e-mail: oleatatar@mail.ru,
ORCID ID: 0000-0003-2158-006X*

Oxana MITITELU,

*doctor of philology, Associate Professor,
Comrat State University
e-mail: oxana.mititelu.2015@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4690-3657*

CZU 343.575

DOI 10.5281/zenodo.7462542

Vitalie JITARIUC,
dr.
PhD

Olesia BLAȘCU

TRAFICUL DE DROGURI ȘI LEGALIZAREA VENITURILOR PROVENITE DIN ACTIVITATEA CRIMINALĂ: TRĂSĂTURI, TENDINȚE DE MANIFESTARE, PREVENIRE ȘI COMBATERE

Problema criminalității legate de droguri, în special formele sale extrem de organizate, se caracterizează prin cel mai înalt grad de relevanță. Datorită poziției sale geopolitice și a parametrilor pieței interne a drogurilor, Republica Moldova se află în sfera intereselor organizațiilor criminale transnaționale, implicate în traficul de droguri.

Fenomenul crimei organizate transnaționale legate de droguri s-a format în contextul globalizării economiei tenebre și al dominației formelor organizate de activitate criminală în afacerile cu droguri. Acest tip de infracțiune este rezultatul unei fuziuni specifice a componentelor generale penale și economice în cadrul unei afaceri criminale multidisciplinare legate de droguri, la scară internațională. Partea integrantă a organizației transnaționale de droguri a fost întotdeauna contrabanda. În cadrul activităților de contrabandă cu droguri structurile criminale care operează pe diferite părți ale frontierelor unesc eforturile și interacționează între ele.

Afacerile criminale cu droguri le asociem cu obținerea profitului, care nu numai că servește scopului îmbogățirii ilegale a traficantilor, dar și creează condiții pentru funcționarea unui spațiu mult mai extins și bine ascuns în industria tenebră a drogurilor, pentru recrutarea membrilor noi în cadrul grupurilor și organizațiilor criminale în vederea mituirii oficialilor corupți, pentru a alimenta organizațiile extremiste și teroriste, precum și pentru a asigura spălarea banilor proveniți din asemenea tranzacții ilegale.

Cuvinte-cheie: droguri, trafic ilicit, organizații criminale transnaționale, grupări criminale, monedă virtuală, activitate ilegală, venituri, spălare de bani, economie tenebră, sisteme electronice de plată, active virtuale, portofel electronic, criptomonedă.

DRUG TRAFFICKING AND LEGALIZATION OF INCOME FROM CRIMINAL ACTIVITY: TRAITS, MANIFESTATION TENDENCIES, PREVENTION AND COMBAT

The problem of drug-related crime, especially its highly organized forms, is characterized by the highest degree of relevance. The Republic of Moldova, due to its geopolitical position and the parameters of the internal drug market, is in the sphere of criminal interests of transnational criminal organizations involved in drug trafficking.

The phenomenon of transnational organized crime related to drugs was formed in the con-

text of the globalization of the dark economy and the dominance of organized forms of criminal activity in the drug business. This type of crime is the result of a specific fusion of general criminal and economic components within a multidisciplinary drug-related criminal enterprise on an international scale. The drug smuggling has always been the integral part to the transnational drug organization. Of all the crimes related to illicit drug trafficking, drug smuggling has its place and gives an international character to drug-related criminal business, because only in the framework of drug smuggling activities do criminal structures operating on different sides of borders join forces and interact between them.

We associate criminal drug business with profit making, which not only serves the purpose of illegal enrichment of drug traffickers, but also creates the operation of a much larger and well-hidden space in the dark drug industry, recruiting new members within criminal groups and organizations, to bribe corrupt officials, to feed extremist and terrorist organizations and to launder money.

Keywords: drugs, illicit trafficking, transnational criminal organizations, criminal groups, virtual currency, illegal activity, income, money laundering, shadow economy, electronic payment systems, virtual assets, electronic wallet, cryptocurrency.

Introducere. Actualitatea și relevanța temei date de cercetare reiese din faptul că omenirea încă nu are antidoturi clare și pe deplin eficiente pentru anihilarea completă a traficului ilicit de droguri. Evenimentele din lumea contemporană sunt însoțite de apariția și dezvoltarea diferitelor provocări și amenințări, ce nu se limitează la un singur stat sau regiune, ci au un caracter transfrontalier.

În opinia cercetătorilor A. Litvinenco și R. Totoev, „în prezent criminalitatea organizată transnațională legată de traficul ilicit de droguri parcurge un curs de transformări semnificative. Alături de tendința sa caracteristică de creștere cantitativă, mediul infracțional se caracterizează printr-o transformare calitativă: profesionalismul membrilor grupărilor și organizațiilor criminale este în creștere, ca și nivelul material și tehnic. Echipamentul informațional al grupărilor și organizațiilor criminale implicate în pregătirea și desfășurarea traficului ilicit de droguri este înalt organizat și transnațional și se integrează sistematic în societate” [1. C. 288-294].

Traficul de droguri fiind un instrument de asigurare a uneia dintre cele mai mari rate de venit pentru grupările și organizațiile criminale. Prin urmare, indiferent de măsurile și strategiile emise de autoritățile competente în domeniu, în încercarea de a opri producerea, punerea în circulația ilegală și contrabanda de substanțe narcotice, situația este caracterizată

de un nivel ridicat de supraviețuire și rezistență a traficantilor de droguri în orice mediu, chiar și în unul extrem de nefavorabil pentru ei.

În contextul implementării Strategiilor Antidrog, inclusiv a sancțiunilor și interdicțiilor, nu a existat faliment al afacerilor cu droguri. Astfel, situația operațională în domeniul traficului ilicit de droguri nu s-a îmbunătățit. Aceasta a dus doar la utilizarea mult mai activă a rețelei de Internet, platformelor de aplicații de mesagerie și apelare gratuită, sistemelor de plată în format internațional și național, schimburi electronice și criptomonede, cu extinderea activității infracționale, dobândind noi forme și manifestări în traficul ilicit de droguri, precum și determinând implicarea în activitatea criminală a unor noi persoane care comit infracțiuni de diferite categorii în vederea achiziționării drogurilor. Aici constatăm că consecințele negative ale traficului ilicit de droguri se manifestă nu numai la nivel individual, ci și la cel social.

Pe parcursul implementării „Strategiei naționale antidrog pentru anii 2020-2027, în politica antidrog a Republicii Moldova se propune o abordare multidisciplinară și echilibrată a problemelor ce țin de consumul de droguri, bazată pe o cooperare interdepartamentală, interdisciplinară și intersectorială de toate nivelurile, valorificând învățămintele desprinse din punerea în aplicare a strategiilor și planurilor de acțiuni anterioare și având drept fundament trei domenii strategice generale ale politicii

moderne în domeniul drogurilor, care se completează reciproc:

1) reducerea cererii de droguri (prevenirea primară a consumului de droguri, tratamentul, reabilitarea și resocializarea consumatorilor de droguri);

2) reducerea riscurilor condiționate de consumul de droguri (proiecte și programe de reducere a riscurilor prin educația pentru sănătate, informarea despre riscurile consumului de droguri, schimbul de seringi, tratamentul de substituție, testarea la HIV, screening-ul infecțiilor cu transmitere sexuală, consilierea psihologică);

3) reducerea ofertei de droguri (exercitarea controlului asupra circulației legale a drogurilor și combaterea traficului și distribuirii ilicite de droguri)” [2].

Menționăm că domeniile fundamentale ale acestei strategii nu sunt însă foarte clare, fapt ce denotă că statul trebuie să pună în practică principalul cadru juridic și organizatoric pentru combaterea traficului ilicit de droguri prin crearea unor mecanisme de control, care să aibă ca scop identificarea, urmărirea și confiscarea bunurilor de proveniență infrațională din afacerile cu droguri. Astfel se va provoca anihilarea bazei tehnico-materiale a grupărilor criminale specializate în traficul ilicit de droguri care își au activitatea criminală pe teritoriul Republicii Moldova, precum și a organizațiilor criminale ce utilizează în calitate de cale de tranzit teritoriul Republicii Moldova.

Rezultate și discuții. După cum a remarcat V. V. Luneev, „schimbarea statutului din organizație criminală de nivel național în organizație criminală transnațională are justificări economice și este predeterminată de setările țintă ale activității criminale. Organizațiile criminale au scopul principal de a extrage din activitatea ilicită profituri ilegale. Dorința organizațiilor criminale de a-și extinde activitatea ilicită pe piața internațională reiese din conjunctura pieței internaționale, ce diferă semnificativ de conjunctura piețelor naționale și promite venituri fabuloase. Trecerea la nivel transnațional de obicei se realizează ca parte a implementării unei strategii de dezvoltare de către organizațiile criminale care vizează maximizarea, în primul rând, a beneficiilor materiale. În consecință,

extinderea limitelor teritoriale ale activității criminale și depășirea granițelor naționale este o decizie de management pragmatică, fezabilă din punct de vedere economic. Organizația criminală care operează într-o anumită țară nu ar fi trecut niciodată granițele naționale dacă nu ar fi avut beneficii și dacă nu ar primi avantaje și oportunități serioase. Organizațiile criminale care nu sunt limitate de principiul rezidenței au mult mai multe oportunități pentru dezvoltarea lor criminală și prin urmare reprezintă o mult mai mare amenințare decât crima organizată internă” [3, C. 76.].

Economia tenebră a traficului ilicit de droguri este în permanentă dezvoltare și se caracterizează printr-o creștere a volumului traficului ilegal de droguri și diversificarea activității infraționale, care se exprimă în special prin creșterea gamei de produse de droguri și dezvoltarea de noi domenii, inclusiv peste hotarele Republicii Moldova.

Autorul A. Tabacov susține că „Tendința de profesionalizare a criminalității legate de traficul de droguri vine ca un răspuns la activizarea de combatere a acestui tip de infracțiuni. În condițiile transformărilor cardinale socio-economice și politice ale secolului XXI, se constată o intensificare a activității criminale profesionale în domeniul traficului ilicit transfrontalier de droguri, precum și o creștere vizibilă a profesionalismului criminal. Acest proces se exprimă printr-o schimbare a caracteristicilor calitative ale structurilor criminale (îmbunătățirea calităților importante din punct de vedere profesional ale membrilor grupurilor criminale și creșterea capacităților criminale ale grupurilor înseși și natura activităților lor ilegale, legate de afacerile ilicite cu droguri. La nivel individual, criminalii profesioniști specializați în afaceri cu droguri demonstrează o orientare criminală stabilă și intenționată, fiind angajați în formarea lor profesională și ridicându-și calificările penale – nivelul de cunoștințe, abilități care sunt utilizate în domeniul specificat al criminalității. Activitatea lor infrațională devine principala ocupație profesională (sau cel puțin unul dintre principalele), ca să spunem așa, un fel de meșteșug criminal” [4, C. 76.].

Eficacitatea aplicării legii în această di-

recție se poate realiza numai cu utilizarea unor măsuri adecvate, care să corespundă parametrilor infracțiunilor legate de traficul de droguri. Aceasta înseamnă că profesionalizarea criminalității legate de droguri ar trebui să fie opusă profesionalizării forțelor de ordine.

Sarcina de bază a activității speciale de investigații este: Relevarea atentatelor criminale, prevenirea, curmarea infracțiunilor și identificarea persoanelor care le organizează și/sau le comit; descoperirea și cercetarea infracțiunilor; căutarea persoanelor dispărute fără urmă ori a celor care se ascund de organele de urmărire penală sau de instanța de judecată sau se eschivează de la executarea pedepsei; depistarea bunurilor provenite din activități ilegale și colectarea probelor privind aceste bunuri; colectarea de informații despre posibile evenimente și/sau acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului[5].

În urma analizei domeniului de combatere a crimelor legate de traficul ilicit de droguri constatăm că condiția de bază pentru creșterea eficacității contracarării crimelor legate de droguri este îmbunătățirea sprijinului financiar pentru combaterea fenomenului dat și crearea unor instrumente speciale viabile. Totodată pentru a implementa strategia principală a statului pe domeniul combaterii traficului ilicit de droguri, nu este suficientă doar formularea de norme și reguli, ci e necesară crearea unui cadru legal, precum și elaborarea planului de acțiuni coordonat nemijlocit cu subiecții care înfăptuiesc activitatea specială de investigații în domeniul combaterii traficului ilicit de droguri. Totodată este necesar să se organizeze implementarea acestor planuri și să se introducă mecanisme eficiente, care s-ă asigure supravegherea implementării lor în viitor.

Îmbunătățirea tehnologiilor IT la ziua de astăzi a avut un impact semnificativ asupra situației afacerilor cu droguri. Astfel este utilizată în mod activ metoda fără contact de vânzare a drogurilor și precursorilor, bazată pe utilizarea de programe anonime cu opțiunea de codificare de date (Viber, Telegram, Signal, WhatsApp etc.), sisteme electronice de plată și active virtuale. În acest fel dealerii de droguri folosesc din ce în ce mai multe scheme financiare noi pentru spălarea

banilor. Schema decontărilor reciproce și legalizării stupefiantelor este următoarea: fluxurile de stupefiante sunt direcționate din țările producătoare către cele consumatoare prin state intermediare. În ordine inversă, bunurile materiale sunt returnate țărilor producătoare prin diferite state exportatoare. Pentru aceasta se folosesc centre de investiții și gateway-uri financiare. În acest scop schemele criminale se mișcă activ în planul tehnologiilor digitale, care ajută la consolidarea segmentului structurii financiare a afacerilor cu droguri sub formă de circulație transfrontalieră necontrolată a criptoactivelor, care sunt utilizate de consumatorii de droguri, cu remunerarea către depozitarii de droguri, curierii implicați la transportarea și depozitarea drogurilor, lucrătorii laboratoarelor clandestine unde sunt produse și ambalate drogurile și stupefiantele.

Activitățile criminale legate de afacerile cu criptomonedă se orientează în general în jurul furtului de capital, utilizării agenților software și finanțării terorismului, realizării substanțelor interzise (uraniu, substanțe explozive etc.), traficului ilicit de droguri și precursori, precum și spălării banilor proveniți din activitatea criminală.

În contextul utilizării tot mai frecvente a unor scheme de monedă virtuală (Bitcoin, Ethereum, Bitcoin Cash, Ripple, Litecoin, Dogecoin, Anacoin etc.), atât pe piața internațională, cât și pe piața serviciilor de plată din Republica Moldova, Banca Națională a Moldovei aduce unele precizări cu privire la riscurile asociate. Moneda virtuală este o reprezentare digitală a valorii și nu este emisă sau garantată de către o bancă centrală sau o autoritate publică. Nu este în mod obligatoriu atașată unei monede naționale, dar este utilizată de persoane fizice sau juridice ca alternativă a mijloacelor bănești. Aceasta poate fi transferată, stocată sau tranzacționată în mod electronic. Utilizarea monedelor virtuale nu este reglementată în Republica Moldova. Acestea nu reprezintă o formă de monedă electronică în sensul Legii nr.114 din 18.05.2012 privind serviciile de plată și moneda electronică, iar activitatea privind emiterea și tranzacționarea lor nu este supusă supravegherii de către organul abilitat[6]. Riscurile pentru integritatea sistemului financiar

al Republicii Moldova sunt legate de spălarea banilor, finanțarea terorismului, operațiunile legate de crimele economice, precum și de utilizarea criptomonedelor la procurarea și realizarea drogurilor și substanțelor interzise. Aici menționăm că principalul obstacol în aplicarea legii de către organele care desfășoară activitatea specială de investigație și urmărire penală este absența legislației care să reglementeze circuitul și deținerea activelor virtuale pe teritoriul Republicii Moldova, iar activitatea care privește emiterea și tranzacționarea lor nu este supusă sub control de către organele abilitate.

Legalizarea veniturilor din traficul de droguri ca unul dintre tipurile de activitate infracțională.

Legalizarea veniturilor din activitatea infracțională în esența sa este o activitate criminală de a scoate fondurile (banii „murdari”) din sfera capitalurilor „tenebre” și introducerea lor în sfera circulației legale, adică dând banilor statut legal de proprietate a unei persoane juridice sau fizice.

În consecință, ceea ce este dobândit ilegal devine, în opinia lui S. Crepășev, „de fapt, proprietate legală. Procesul de legalizare care a început încă în anii '20 ai secolului trecut, a primit numele de „spălare” grație „nașului” mafiei din Chicago, Al Capone [7, C. 103].

Prin termenul „spălare de bani” se înțelege metoda prin care infractorii camuflează originea provenienței banilor. Acest tip de activitate criminală nu depinde de tipul de economie (de piață, planificată sau mixtă), adoptat la noi sau într-o altă țară. Lipsa surselor legale de venit sau nerespectarea evidentă a operațiunilor cu sume mari de bani, achiziția de imobiliare, efectuarea altor tranzacții cu sume care depășesc semnificativ veniturile unei persoane juridice sau fizice – toate acestea sunt semne de legalizare. În funcție de modalitatea legalizării, veniturile obținute din activitatea infracțională sunt definite de I. Tretiakov ca: „1) operațiuni financiare; 2) tranzacții de vânzare-cumpărare, împrumut și creditare; 3) activitate de antreprenoriat; 4) activitate economică falsă (deschiderea de firme fictive, întreprinderi)” [8, C. 67].

Legalizarea veniturilor din activitatea criminală este un fenomen negativ de ordin

internațional. Pentru a-și legaliza veniturile din activitatea legată de droguri, traficanții implementează scheme financiare pe mai multe niveluri, inclusiv tranzacțiile cu monedele virtuale. Scopul și măsurile combaterii spălării banilor și veniturilor din traficul ilicit de droguri contribuie la combaterea și împotriva altor infracțiuni, nu mai puțin periculoase, inclusiv a celor legate de corupție și crime economice.

În urma analizei practicii și cercetării aspectelor aferente „legalizării veniturilor sau spălarea banilor” proveniți din traficul de droguri, putem identifica următoarele trăsături caracteristice ale acesteia: 1) atragerea nemijlocită a persoanelor implicate în traficul ilicit de droguri; 2) implicarea persoanelor terțe, care nu au participat direct în traficul de droguri/tranzacțiile ce sunt efectuate în cantități mari și nu sunt caracteristice activității titularilor de conturi; 3) repartizarea venitului din traficul ilicit de droguri de către beneficiar prin intermediul transferurilor către alte persoane implicate nemijlocit în activitatea criminală, a sumelor de bani una câte una sau mai multe partide pentru o perioadă scurtă de timp; 4) fluxul mare de numerar a căror origine este necunoscută; transferuri de bani, care nu au legătură cu activitatea antreprenorială sau de investiții, cu dobândirea de bunuri mobile și imobile; 5) achiziționarea de către persoanele fizice a automobilelor de lux, a bunurilor imobiliare, precum și a activelor diferitelor companii atât din țară cât și de peste hotare; 6) transferurile de bani către companiile offshore, lanțul operațiunilor având un caracter confuz sau neobișnuit și un sens economic neclar; 7) folosirea persoanelor fictive (oameni fără mijloace de trai suficiente, persoane fără adăpost), prin presiune sau prin convingere că vor fi remunerați, pe numele lor emițându-se carduri bancare pentru retragerea ulterioară de numerar; 8) utilizarea sistemelor de plată electronică; 9) utilizarea monedei virtuale (Bitcoin, Ethereum, Bitcoin Cash, Ripple, Litecoin, Dogecoin, Anacoin etc.); 10) utilizarea sistemelor de schimb valutar online pentru plățile electronice și a monedei virtuale.

Autorul E. Molceanov expune următoarea părere: „Caracteristicile tehnice ale criptomone-

delor oferă posibilitatea atât de a urmări transferurile, cât și de a rămâne neidentificată sursa de unde s-a efectuat plata și ulterior în care portofel electronic a ajuns, acest fapt permițând ca criptomonede să fie utilizate la scară largă în schemele de spălarea a banilor” [9, C.67].

Avantajele portofelelor electronice constau în faptul că nimeni, cu excepția deținătorului, nu va cunoaște codul operației, banii fiind păstrați în portofel atât timp cât este nevoie. Dacă e să ne referim la anonim, portofelele electronice pot transfera în orice moment, la dorință, destinatarul și expeditorul rămânând necunoscuți, fonduri virtuale în fonduri fizice. La capitolul securitate toate portofelele electronice utilizează algoritmi moderni pentru protejarea fondurilor și tranzacțiilor. Cea mai importantă facilitate a portofelelor electronice este că aproape toate magazinele online, site-urile de servicii și băncile acceptă plăți electronice – un avantaj extraordinar de spălare a banilor proveniți din traficul ilicit de droguri.

În opinia autorului A. Iurov, „Tranzacțiile pentru cumpărarea și vânzarea de monede virtuale se face adeseori prin utilizarea de carduri emise de bănci, tot prin acest mod realizându-se operațiunile cu veniturile obținute din activitatea traficului ilicit de droguri. Este important să menționăm că criminalitatea legată de criptomonede poartă un caracter global, deoarece în momentul în care veniturile provenite din activitatea criminală intră în economia globală, atunci fără interacțiunea serviciilor specializate este practic imposibilă contracararea acestui fenomen, din motivul că criptomonedele care sunt utilizate într-un anumit stat au site-urile amplasate în altă țară, iar serverele de pe care se deservesc se situează într-o terță țară. Fără interacțiunea serviciilor abilitate și a schimbului de informații între serviciile abilitate ale mai multor state este imposibil de a reuși în lupta împotriva criminalității din domeniul criptomonedelor” [10, C.57]. Din acest considerent traficanții de droguri apelează tot mai des la utilizarea de plăți electronice și la folosirea pe scară largă a criptomonedelor.

Concluzii. În prezent, există o lipsă de monitorizare internațională a locațiilor unde cresc și se produc drogurile, precum și a căi-

lor de depozitare și transportare a drogurilor, a legalizării veniturilor sau spălării banilor proveniți din traficul ilicit de droguri. În acest sens, este oportună elaborarea și adoptarea la condițiile reale a unui program internațional de monitorizare a locurilor în care cresc culturile ce conțin droguri și a căilor de transportare ale lor. În acest proces se impune implicarea tuturor statelor părți la Convențiile din 30 martie 1961 și 20 decembrie 1988, fapt ce va permite identificarea surselor de intrare a drogurilor pe piața internațională.

Diversificarea metodelor și formelor de cooperare, revizuirea politicilor din domeniul traficului ilicit de droguri cu implicarea nemijlocită a subiecților care activează direct în combaterea traficului ilicit de droguri, instrumentele judiciare naționale și internaționale, precum și formele de cooperare trebuie să fie adaptate la problematica din ziua de astăzi. Cooperările internaționale devin eficiente doar în cazurile și condițiile în care se lărgeste cadrul legal de colaborare, prin încheierea de noi convenții, acorduri sau alte înțelegeri, oferind o gamă largă de acțiuni legale organelor care înfăptuiesc activitatea specială de investigație și urmărire penală.

Pentru a spori eficiența acestor operațiuni, propunem îmbunătățirea schimbului de informații între organele de aplicare a legii din diferite state în domeniul combaterii traficului de droguri, precum și intensificarea cooperării internaționale pe domeniul dat.

Ca principale forme de cooperare internațională între organele de drept din diferite state în vederea combaterii traficului ilicit de droguri, substanțelor psihotrope și a legalizării veniturilor sau spălării banilor proveniți din activitatea ilicită, inclusiv tranzacțiile cu monede virtuale, identificăm următoarele: operațiuni de prevenire a contrabandei cu droguri și utilizarea altor măsuri operaționale care decurg din acestea; operațiuni comune de suprimare a contrabandei de droguri de către organele naționale de aplicare a legii din diferite state; implementarea livrărilor internaționale controlate; suprimarea utilizării canalelor poștale de comunicare în scopul transportului ilegal de droguri; dezvoltarea unui sistem eficient de formare a specialiștilor

în domeniul combaterii traficului ilicit de droguri; ajustarea legislației care să reglementeze circuitul și deținerea activelor virtuale pe terito-

riul Republicii Moldova în contextul „legalizării veniturilor sau spălării banilor” proveniți din traficul de droguri.

Referințe bibliografice

1. Литвиненко А. Н., Тотоев Р. Р., Направление финансовой борьбы с незаконным оборотом наркотических средств: организационный аспект // Вестник экономической безопасности. Москва № 1/2022.
2. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. HG233/2020, din 10.04.2020 „cu privire la aprobarea Strategiei naționale anti-drog”, pentru anii 2020-2027, Capitolul III. Obiectivele Generale și Specifice.
3. Лунеев В. В., Преступность XX века: Мировой криминологический анализ, Москва 1998.
4. Табаков А. В., Современное состояние и основные тенденции развития транснациональной организованной наркопреступности, Санкт-Петербург 2018.
5. Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații, nr. 59 din 29.03.2012. // Monitorul Oficial nr. 113-118/373 din 08.06.2012.
6. <https://www.bnm.md/ro/content/mone-da-virtuala-si-riscuri-asociate> accesat la 22.09.2022.
7. Крепышева С. К. Формирование прогностической методики расследования преступлений, связанных с легализацией (отмыванием) преступных доходов: Дис. канд. юрид. Наук, Нижний-Новгород, 2011.
8. Третьяков И. Л. Уголовно-правовые и криминологические меры борьбы с легализацией (отмыванием) доходов, полученных преступным путем, Москва 2012.
9. Молчанова Т. В. Криминологическая характеристика и профилактика легализации (отмывания) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем, Москва 2013.
10. Юров А. Важность международной интеграции в расследовании преступлений с использованием криптовалют // Финансовая безопасность №28, Москва 2020.

DESPRE AUTORI

Vitalie JITARIUC,

*doctor în drept,
lector universitar, Facultatea de Drept
și Administrare Publică,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu
Hasdeu” din Cahul
e-mail: vjitariuc@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9361-4460*

Olesea BLAȘCU,

*asistent universitar,
Facultatea de Drept și Administrare Publică,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu
Hasdeu” din Cahul
e-mail: blascolesea@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0001-6601-6951*

Olga TATAR,
PhD,
Associate Professor
dr., conf. univ.

OBJECTS AND SUBJECTS OF COPYRIGHT: COMPARATIVE LEGAL ASPECT

European Union legislation describes copyright in an economic point of view: "Copyright is the economic basis for the creative industry, as it stimulates innovation, creation, investment and production. Copyright is an important tool that guarantees remuneration for creative works". Copyright in the objective sense is a set of civil law norms that regulate relations for the recognition of authorship and the protection of works of science, literature and art, the establishment of a regime for their use, the granting of non-property and property rights to their authors, the protection of the rights of authors and other copyright holders. In the subjective sense, copyright is those property and personal non-property rights that belong to persons who have created works of science, literature and art.

Keywords: legislation, copyright, civil rights, innovation, subjects and objects.

OBIECTELE ȘI SUBIECȚII DREPTULUI DE AUTOR: ASPECTUL JURIDIC COMPARATIV

Legislația Uniunii Europene descrie dreptul de autor din punct de vedere economic: „Dreptul de autor este baza economică a industriei creative, deoarece stimulează inovația, creația, investiția și producția. Dreptul de autor este un instrument important care garantează remunerarea operelor creative”. Dreptul de autor în sens obiectiv este un ansamblu de norme de drept civil care reglementează raporturile pentru recunoașterea dreptului de autor și protecția operelor de știință, literatură și artă, stabilirea unui regim de utilizare a acestora, acordarea drepturilor de neproprietate și de proprietate autorilor, protecția drepturilor autorilor și ale altor deținători de drepturi de autor. În sens subiectiv, dreptul de autor sunt acele drepturi de proprietate și neproprietate personale care aparțin persoanelor care au creat opere de știință, literatură și artă.

Cuvinte-cheie: legislația, dreptul de autor, drepturile civile, inovație, subiecte și obiecte.

Introduction: In the Republic of Moldova, the main source of copyright is the Law of the Republic of Moldova “On Copyright and Related Rights” No. 139 of July 2, 2010. The essence of the law involves the enrichment of the na-

tional cultural heritage, which directly depends on the level of protection of works of literature, art and science, because the higher the level of copyright protection is, the greater the craving for creativity is. The essence of copyright

is to strike a balance between two entities: the first entity is allowed to control the use of their works, while the second entity is allowed to have access to the work of the author.

Copyright and related rights by their nature are exclusive absolute rights. They enable their owners to use the results of their creative activity and dispose of them at their own discretion and prohibit all other persons from performing these actions [26, p. 8]. Like other institutions, copyright also has fundamental principles and functions. Among the first functions is the recognition of authorship and, at the same time, the protection of works of science, literature and art. According to Art. 8 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of July 2, 2010 [14]: "Authorship of a work belongs to the person(s) under whose name the work was published, unless there is evidence to the contrary. To notify their rights, their owner has the right to use the copyright protection sign, which is placed on each copy of the work and consists of three elements: a) the Latin letter "C" in a circle; b) the name (title) of the owner of exclusive copyrights; c) the year of the first publication of the work. The owner of exclusive copyright in a work, published or not published, may register it in state registers during the term of copyright. A person who registers his work is issued a certificate of the established form. State registration of works of literature, art and science is carried out by the State Agency for Intellectual Property. Let us recall Diderot's quote: "Either the author is the owner of his work, or no one is the owner of his property" [12, p. 161].

The next function of copyright should be considered the approval of the mode of use of works. In accordance with Part. (5) Art. 476 of the Civil Code of the Republic of Moldova: "In accordance with the law, the holder of the right to an object of intellectual property:

a) may effect the alienation of the right by way of assignment;

b) may authorize its use by a third party on the basis of an exclusive or non-exclusive license."

The third function of copyright is to grant intellectual rights to works of science, literature and art by the authors themselves. Intellectual rights include: the exclusive right to a work, which acts as a property right and, at the same time, allows the author of the work to use the work in any form and in any way that does not contradict the law.

The next function of copyright is the protection of the rights of authors, and with them other copyright holders. The possibility of exercising their civil rights and, at the same time, the restoration of their violated rights, and subsequently their judicial protection, allow copyright holders to apply to the court or to the competent authority for the recognition of their rights, in order to establish the very fact of violation of rights, followed by restoration in the future of the situation that was observed before the moment of violation of rights, and in addition, compensation for losses. All these provisions, prescribed by the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of 02.07.2010, are among the conditions that allow individuals and legal entities to exercise their rights.

When writing the article, the following **methods** were used: comparative legal, logical, imperial, historical.

Touching upon the issue of copyright protection, it is worth mentioning the scope and influence of copyright, as well as listing and revealing the objects of copyright protected by the legislation of the Republic of Moldova. First of all, as provided for in Art. 6 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of July 2, 2010 [14]: "Copyright extends to: works, regardless of the place of their first publication, for which the owner of copyright is a natural or legal person of the Republic of Moldova; works published for the first time in the Republic of Moldova, regardless of the permanent or temporary residence of the owner of the copyright in the relevant work; other works in accordance with international treaties to which the Republic of Mol-

dova is a party. A work is also considered to be published for the first time in the Republic of Moldova, if within 30 days after the date of the first publication outside of it was published in the Republic of Moldova”.

It is worth mentioning Art. 2609 of the Civil Code of the Republic of Moldova, which states: “The acquisition, maintenance and termination of copyright in a work are determined by the law of the state in whose territory this work was first brought to the attention of the public by exhibiting, distributing, publishing, presenting or in any other way” [14]. The legislator clearly prescribes the significance of the national law in relation to the definition of those copyrights, and for those works that have not been presented to the public. As for industrial property rights, namely when it comes to their maintenance, acquisition, and subsequent termination, the scope of these rights will be determined by the law of the state where the application for registration or transfer of such rights was filed. The subject, in accordance with the law of the state on whose territory both copyright and, consequently, intellectual property rights, have been infringed in any way, has the right to demand compensation for both material and moral damage caused to him. Moreover, it is not only about the subjects of the Republic of Moldova, regarding foreign citizens, as well as stateless persons who reside on the territory of our Republic, they are also provided with protection of copyrights and intellectual property rights within the framework of national legislation.

Creativity is a new, previously unknown to man. From the statements of I.A. Zenin, “creativity is a subjective criterion. Therefore, it has not yet been possible to find a generally acceptable criterion for creative activity. It should be recognized that in practice the criterion of creativity with good reason comes down to establishing the fact of independent creation of the result of intellectual activity. In other words, any mental activity, and the result of this activity is protected by copyright, unless it is proved

that it is the result of direct copying, “piracy”, plagiarism, or it generally cannot be subject to copyright by law. That is, there is a kind of presumption of a creative nature, as mental activity itself, as well as any of its results”[30, p. 23]. A creative person is a person endowed with the ability to revive perfect images. To be recognized as an object of protection, whether it is a work of science, literature or art, it must be in some kind of objective form. It should be noted that the objective form of the work is one of the criteria for the development of our society. As we know, the first forms of works are drawings painted on the rocks, in the caves of France, Spain with soot, coal, paints, depicting various objects of the animal world. The appearance of this kind of art led to the conclusion that people who painted such images of animals, hunting scenes were intellectually more developed than their predecessors.

Later, people began to express their thoughts through writing on stone, fabric, parchment, and this is how painting arose. For example, Leonardo da Vinci in painting preferred to use wood as a basis - walnut, cypress, pear. Starting from the XVI century. attempts were made to record sound, which were crowned with success through the use of various instruments: barrel organ, music boxes. The next stage in the evolution of the form of the work was devoted to photography. Joseph Niepce, after several attempts in 1826, with the help of a camera, managed to get the first photograph - a view from the window of his studio, as the author himself later called this picture - a solar drawing (heliography).

In 1888, the gramophone was invented by the German Emil Berliner. The very first gramophone record was made of celluloid, and already in 1907 a “new generation gramophone” was presented to the public, called the “gramophone” invented by Guillon Kemmler. Simultaneously with the phonograph, the principle of magnetic recording of sound was also invented. For the first time, the idea that magnetization can be used to record sound was ex-

pressed by Overling Smith in 1888. The device described by Smith had signs of a tape recorder [26, p. 17].

A new breakthrough in sound recording methods was the methods that made it possible to record and reproduce digital information. So in 1980, compact discs were offered, which became very popular recording media.

The need for an objective form leads to disputes about what is ultimately the object of copyright protection - the form of the work itself, or its about content. A number of researchers believe that copyright contributes to the protection of the created work as a whole, i.e. both form and content. Another audience believes that copyright is about protecting the form of a work, not its content. We believe that the answer to this question is written in part (2) of Art. 476 of the current Civil Code of the Republic of Moldova, on the basis of which the objects of copyright are literary, artistic scientific works and related rights (performances, phonograms, videograms and transmissions of broadcasting organizations) [6].

With regard to objects of copyright, attention should be paid to Art. 7 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of July 2, 2010[14], where the list of objects of copyright is presented in detail: "The objects of copyright are: literary works (stories, novels, essays, novels, poems, etc.); computer programs protected as literary works; scientific works; dramatic and musical-dramatic works, scripts, scenario plans, librettos, film synopses; musical works with or without text; choreographic works and pantomimes; audiovisual works; works of painting, sculpture, graphics and other works of fine art; works of architecture, urban planning and gardening art; works of applied art; photographic works and works obtained by methods analogous to photography; maps, plans, sketches and plastic works relating to geography, topography, architecture and other fields of science; Database; other works." First, we give a brief description of each of the objects of copyright.

According to paragraph (1) Art. 2 of the Berne Convention, literary works cover any production in the field of literature, including books, pamphlets and other written works. A literary work is a typical object of copyright [1]. Regarding the next object of copyright, today the protection of computer programs is of great interest as an object of copyright, being a highly demanded product of the information society. The application of copyright rules is justified, since computer programs are the result of creative activity and exist in an objective form, which ensures their legal protection. The beginning of the legal protection is the fact of creating a computer program in an objective form, which involves the implementation of the creative idea of the author [3, p. 56].

According to the Directive of the Council of the European Communities on the legal protection of computer programs 91/250/EEC of May 14, 1991 [9] in Art. 1 states: "Member States shall protect computer programs by copyright as works within the meaning of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. The term "computer program" itself contains preparatory design material that can be applied to any form of expression of a computer program. A special place in the creative sphere is given to scientific research, which results in various works of science that are significant for the subsequent development of scientific and technological progress, for strengthening the economy and defense capability of our Republic of Moldova, for solving various kinds of problems, as well as for improving the well-being of citizens. Scientific work as any result of intellectual creativity, consisting in the development and systematization of objective knowledge about the surrounding reality. As a rule, scientific works find their expression in monographs, theses, doctoral dissertations, university courses [4, p. 77]. Regarding dramatic works, presented as a kind of "literary genre, covering works in which ideas and feelings are expressed by characters dynamically presenting their roles on stage, be

then drama (literary (dramatic) and cinematic genre. Received special distribution in the literature of the XVIII—XXI centuries, gradually replacing another genre of dramaturgy - tragedy, contrasting it with a predominantly everyday plot and a style closer to everyday reality. With the advent of cinema, it also moved into this type of art, becoming one of its most common genres [28], tragedy (a dramatic work depicting a tense and insoluble conflict, personal or public catastrophe and usually ending in the death of the hero) [18, p. 344], comedy (a dramatic work with a cheerful, funny plot), tragicomedy (a dramatic work that combines the features of tragedy and comedy) [18, p. 344].

Ozhegov's explanatory dictionary defines music as an art that reflects reality in sound artistic images [18, p. 344]. Today, musical works are a common object of copyright. The Berne Convention contains the general term "literary and artistic works", which includes other types of works, including musical compositions with or without text, therefore, all the main provisions of the Berne Convention apply to musical works [10, p. 24-29].

The next object of copyright is a choreographic work, which is the result of professional creative activity in the field of dance. A choreographic work as an independent object of copyright protection can be presented as separate choreographic numbers in the form of dances in audiovisual works, dance compositions of figure skaters, masters of rhythmic gymnastics, as part of numbers of variety performers (for example, singers), dance scenes in theatrical and entertainment productions, including opera, operetta, ballet, etc. Such objects of copyright have a number of features, primarily due to the fact that when they are created, the choreographer's creativity is limited by the range of expressive means (movements and postures for dance), the scope of the stage, the purpose of the choreographic works (for public performance) and related to this "fleeting" nature of the existence and perception of the audience [25, p. 105-111].

Audiovisual works also act as an object of copyright. According to Art. 3 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of 02.07.2010 [14]: "an audiovisual work is a work consisting of a fixed series of interconnected frames, accompanied or not accompanied by sound, creating the impression of movement, intended for visual and auditory (if accompanied by sound) perception with the help of appropriate devices". The purpose of an audiovisual work is to perceive it both visually and aurally.

The moral force of art is capable of creating a certain moral and spiritual atmosphere in society and, as a result, political stability and conditions for a balanced socio-economic development of the state. The legally fixed and protected right of copyright holders to works of art, and in particular painting, as objects of intellectual property is a necessary condition for the development of the cultural sphere in modern realities. Paintings as the results of intellectual activity are recognized as traditional objects of copyright as an institution of intellectual property law, and copyright is the basis of civil law relations on the use of works of art [13, p.77-84].

Works of architecture and urban planning, as well as works of landscape gardening art mentioned in the law, have certain specific features in comparison with other objects of copyright. They, like works of arts and crafts, have a dual purpose. Firstly, they serve to satisfy certain material needs of people, and secondly, they act like works of art that are designed to give people a sense of artistic satisfaction. It is noticeable that it is precisely the artistic side of projects, buildings, structures, etc. that is subject to copyright protection. For example, not the entire project and its technical and organizational solutions of architectural ideas in kind, but only its architectural part is recognized as the object of copyright. Copyright protects both works of architectural graphics and plastic arts: sketches, facades, perspectives, development projects, dimensions, drawings, landscaping plans, models, layouts, etc., as well

as works of architecture, urban planning and gardening art in the form of buildings, buildings, building blocks, gardens, parks [8].

Scope of copyright protection for works of arts and crafts, industrial drawings and designs vary from one country to another. Article 2(7) of the Berne Convention allows countries to “determine the extent to which their laws apply to works of applied art, industrial designs and designs, as well as the conditions for the protection of such works, designs and designs” [1]. In a number of countries, industrial designs enjoy a regime of protection closer to copyright than to the patent form of protection, but still different from copyright protection. Some countries are known for the same kind of copyright protection for works of design and artistic performance of works. Such works of decorative and applied art are a kind of works of fine art. The features that are inherent in works of decorative and applied art are: utility and artistry of their execution [29].

The legislation of the Republic of Moldova protects such objects of copyright as photographic works and works obtained by means similar to photography. Copyright extends to both published and unpublished photographic works. It is not related to ownership of the material object in which the work is expressed. The transfer of such a right or the right to own it does not entail the transfer of copyright to the work presented in this object, with the exception of cases provided for by the legislation of the Republic of Moldova. The legal protection of a photograph does not depend in any way on its purpose, dignity, method of expression, and on whether it was created by a professional photographer or an amateur. It should be noted that not every photographic work is subject to copyright. This is not a photograph that was obtained by mechanical fixation, as a result of which the author tries to capture the subject with maximum accuracy. In order for a photographic work to be considered an object of copyright, it must be created as a result of the author’s creative activity, and for this he

uses, together with technical visual and expressive means, while choosing an original composition of the image, a certain shooting point, angle, lighting, while using various methods of making a photograph. Recently, photographic works, in addition to the mass media, are used in the implementation of advertising and tourism activities on the Internet, so the number of violations in this area is constantly increasing. The reasons for this were: unfair behavior of users and ignorance, ignorance of the current legislation in the field of intellectual property, according to which the exclusive right to a work belongs to the author (right holder). He can use the work at his discretion in any way and in any form [5, p. 57-68].

Geographical, geological and other types of maps, plans, sketches and plastic works that relate to geography, topography and other sciences are cartographic works that are under copyright protection.

Cartography is the science of displaying the phenomena of nature and society on geographical maps and other types of cartographic works, the properties of these images, methods of their creation and use. All achievements of cartography are materialized in geographical maps, atlases, relief maps, globe and other cartographic works that make up the products of the cartographic industry [11, p. 4].

Cartography is the area of relations that are created in the process of scientific, technical and industrial activities related to the study, creation and use of cartographic works. Cartographic works as creatively original objects of copyright may differ from each other in scale, conventional signs, coloring and other elements [19, p. 37]. Cartographic works were created not just to provide information about the displayed objects or phenomena, but are also designed to provide it in the volumes that are necessary so that by studying cartographic works it is possible to achieve the solution of scientific problems [24, p. 31-42].

A special place among cartographic works is given to maps and plans. A map is a

reduced, generalized image of the Earth, the surface of another celestial body or extraterrestrial space, built in a cartographic projection, showing the objects located on them in a certain system of conventional signs [23, p. 102]. To establish copyright protection, a map or plan must necessarily be created by the creative work of a citizen. As appropriately noted by A. Sergeev, not every map or plan can be unconditionally attributed to objects of copyright. It is hardly possible to recognize such a map or plan that was compiled exclusively with the help of technical means, for example, by aerospace survey, the results of which were processed by a computer, but in most cases the creation of maps and other cartographic works requires, in addition to a lot of technical work, also the creative contribution of the compiler. It is no coincidence that maps, plans and sketches of the same area, which were compiled by different persons, differ not only in the degree of accuracy, but also in external design, author's style, etc. [22, p. 84]. If the map is recognized as an object of copyright, then it is not allowed to use it without the consent of the author. Currently, cards are actively used for advertising, commercial and other purposes. In cases where the degree of originality of a work is established, as well as other issues, an expert examination may be ordered by a court decision. According to V.I. Serebrovsky, it is necessary to assign the concept of "work" to the competence of civil law [21, p.7]. According to another version, "the work involves any product of activity, the creative work of the author, expressed in an objective form, likely to be perceived by third parties" [16, p.249].

The national literature indicates that "a work is a product of human spirituality, expressed in written or oral form and oriented towards its consumption by society" [27, p.28]. The conclusion is brewing that the work acts as an individual creation that combines the spiritual, cultural and intellectual creation.

The development of science and technology, the widespread introduction of computers

and information technologies contributed to the formation of a modern information society. Society can no longer do without various information, including that produced on the basis of information systems using information technologies in all spheres of human activity, such as: economics, science, industry, politics, etc. With the development of the global Internet, between the subjects of different states, the exchange of information is increasing, in particular, that which is stored in databases.

The production and distribution of databases is growing every day around the world. Databases are essential tools for the development and prosperity of the information market, which have absorbed the results of intellectual creativity, while requiring the investment of significant financial, labor and other resources. The constantly increasing volumes of produced and processed information in various areas of industrial relations require significant investments in information processing systems and, in addition, in databases [20, p.875-883].

On the territory of the Republic of Moldova, there are exclusive rights to the results of intellectual activity, which are limited by international treaties of the Republic of Moldova and the Civil Code of the Republic of Moldova.

In case of recognition of the exclusive right to the results of intellectual activity in accordance with international treaties to which the Republic of Moldova is a party, the content of the exclusive right, the effect and limitation of exclusive rights, the procedure for exercising, as well as protection are established by the legislation of the Republic of Moldova, regardless of the main provisions of the legislation of the country of origin of the exclusive right, if otherwise prescribed by an international treaty or the Code. Based on Art. 46 of the Code of the Republic of Moldova "On Science and Innovation" No. 259 of July 15, 2004 [7]: "Copyright holder - the owner of the exclusive copyright to scientific and technological information from the fields of research and innovation, the author (co-author) or other individual or legal en-

tity endowed with property rights to scientific and technological information products.”

According to Art. 11 of the Law of the Republic of Moldova “On Copyright and Related Rights” No. 139 of July 2, 2010 [14]: “The author or other owner of copyright has the exclusive right to exercise, permit or prohibit the use of a work, namely the following actions: reproduction of a work; distribution of the original or copies of the work; renting (renting) copies of a work, except for works of architecture and works of applied art; importing copies of a work for distribution purposes, including copies made with the permission of the author or other copyright owner; public display of the work; public performance of the work; public communication of the work on the air, including via satellite (TV and radio broadcasting), or by cable; simultaneous and unaltered retransmission on the air or by cable of a work being broadcast or by cable; bringing the work to the public in an interactive mode; translation of the work; processing, adaptation, arrangement or other changes of the work, except for cases when the performance of some of the actions listed in the paragraphs does not relate to the form of expression of the work and for which penalties cannot be established. The author or other owner of exclusive property rights has the right to a fair remuneration. The amount and procedure for paying royalties for each type and method of using a work are established in the author’s agreement or in agreements that organizations for the management of property rights on a collective basis conclude with users.

Based on Art. 5 of the Law of the Republic of Moldova “On Copyright and Related Rights” No. 139 of July 2, 2010 [14]: “The author has the right to copyright protection for his work by virtue of the fact of its creation.” The work-object must meet the following criteria:

- a) the work must be original;
- b) the work must be in the form of an expression;
- c) the work must be brought to the attention of the public.

Regarding the concept of authorship, it can be noted that it determines the belonging of a work to a specific person. This kind of belonging is expressed in two forms: firstly, it is assumed that the author personally created the work with his own labor, and, secondly, the author is free to dispose of his work at his own discretion and at the same time receive remuneration for this. The author is able to create, whether it is a work of art or science. Authorship is protected by the legislation of the Republic of Moldova in the field of intellectual property, and in particular by the Law of the Republic of Moldova “On Copyright and Related Rights” No. 139 of July 2, 2010.

Author’s expertise in establishing the features of the author’s work is based on three main components: the principle of novelty, the principle of originality, the creative nature of the work. The principle of novelty and the principle of originality, as much as they seem similar, they are so different. The principle of novelty presupposes the existence of very new components in the object, which up to this point have not been found in any object. This principle is aimed at protecting the essence of the created work. The novelty suggests that nothing like this has ever been created before. I would like to note that the same object of patent law can be created in parallel by different people, or by different teams, independently of each other. In this case, the priority will be the one who previously registered the work. Regarding the principle of originality, according to the context of the French explanatory dictionary, this concept is interpreted as follows: a) happening for the first time; b) compiled in a new way; c) unlike any of the others [15, p.724]. The principle of originality implies the uniqueness of the very form of presentation, where the content of the work itself is not taken into account. For example, at the ongoing painting competition, two artists painted landscapes. In the presented pictures there was the same sea, the same seagulls. But as a result of creative work, two completely different works of art ap-

peared to the eye, since the creative manner of each of the authors, unique in its kind and for each person, is established by the originality of their works. At the same time, if a person copies the work of another person, passing it off as his own, he violates the law and must be held accountable for his illegal deeds.

Each person by nature is quite unique and endowed with the ability to create a work that will be endowed with a sign of originality. The very question concerning the possession of a sign of originality of works is brewing in the process of litigation concerning disputes regarding the ownership of copyright in works. The sign of originality is determined in comparison with other submitted works. During the examination, it will be possible to determine whether the work is the author's, or whether it was borrowed from someone. Perhaps one should agree with the opinion of A. Bertrand, who considers an original work that is not a simple reproduction of a previous work, but expresses the taste, mind and skill of its author; in other words, his personality in composition and expression [2, p. 136]. For example, V.I. Serebrovsky believes that: "originality is an indispensable element of any creative activity" [21, p. 35].

And finally, the third sign that will need to be investigated as a result of the examination is the creative nature of the work.

According to the current legislation, the work is of a creative nature, being the result of creative activity. The process of creation is creative activity. Nowadays, the concept of "creativity" is widely used, which was adopted from the English language and means an individual property of a person, and in particular the zeal and dedication shown in creativity. Creativity is the creation of completely new objects that are unique in their kind and not like any other. Creativity in its knowledge is a rare gift that not many people can boast of. Creativity in combination with efficiency can present the world with the most valuable pearls of human intellectual activity. The inability to be creative and

recreate world masterpieces, but at the same time, the desire to receive the benefits of the world, push people to commit completely illegal actions, including the appropriation of authorship for other people's works. This is relevant today, when the Internet and information technology have made it possible to gain access to most works of intellectual work. If there is a match with another object in whole or in part, then a dispute about authorship arises. Then it is necessary to determine whether the controversial issue of labor relating to the creative nature, or there are signs of plagiarism.

Exclusive property rights, as well as the right to remuneration, which are provided for by the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Neighboring Rights" and concerning works, are valid throughout the life of the author and for 70 years after his death, the calculation moment begins on January 1 of the year that follows the year of the death of the author himself.

According to Art. 23 of the above-mentioned law of the Republic of Moldova [14]: "Property rights to audiovisual works are protected for 70 years, starting from January 1 of the year following the year of death of the last of the following co-authors: general producer (stage director); screenwriter (screenwriter); dialogue writer; composer - the author of a musical work (with or without text) specially created for this audiovisual work.

The term of protection for a musical work with text expires 70 years after the death of one of the following persons, the last to die, from whether such person is recognized as a co-author: the author of the text and the composer of the musical work, provided that each of them has contributed to a specially created corresponding musical work with text.

Property rights to an anonymous work or a work published under a pseudonym, with the exception of works of applied art, are protected for 70 years, starting from January 1 of the year following the year of the lawful publication of the work. If during this period the author of an

anonymous work or a work published under a pseudonym discloses his identity or his identity becomes apparent, the provisions of paragraphs (1) and (2) shall apply.

Property rights to a work created with a co-author, with the exception of works of applied art, are protected during the life of each of the co-authors and for 70 years, starting from January 1 of the year following the year of death of the last of the co-authors.

The terms of protection of property rights to collective works are determined in accordance with the provisions of paragraph (4). However, the terms of protection of the rights of authors whose contributions are identified are established in accordance with the provisions of paragraphs (1) and (3).

If the work was published in separate volumes, parts, issues or series and the term of protection of the author's rights is calculated from the moment of the lawful publication of the work, the term of protection is established for each such separate part.

Property rights in works of applied art are protected for 25 years from the date of their creation, excluding industrial designs and models not registered in accordance with the Law on the Protection of Industrial Designs and Models created for the purpose of industrial reproduction, which are protected for 3 years from the date of their creation.

If the period of protection of property rights to a work in the country of origin is longer than the periods of protection provided for by this law, the provisions of this law shall apply, and if less, the provisions of the legislation of the country of origin shall apply.

After the expiration of the term of protection of property rights, the work passes into the public domain. Works that have passed into the public domain may be freely used subject to the moral rights of the author and other copyright holders, as well as subject to payment of remuneration. The moral rights of the author are protected indefinitely. The protection of moral rights after the death of the author is car-

ried out by his heirs and organizations, which are entrusted with the protection of the rights of authors in accordance with the established procedure. These organizations perform their functions of protecting the moral rights of authors even if they have no heirs or their copyright has expired."

Subjects of Copyright

The subjects linking their relationship with the creation, use, and then disposal of copyright can be both citizens (authors of works of science, literature, art, their successors, employers, and other persons who have acquired copyright by law or contract), and legal entities. One of the main principles fixed in the legislation of the Republic of Moldova, namely in Art. 11 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of July 2, 2010 [14] article no. 630] prescribed: "The author or other copyright owner has the exclusive right to exercise, permit or prohibit the use of the work, namely the following actions: reproduction of the work; distribution of the original or copies of the work; renting (renting) copies of a work, except for works of architecture and works of applied art; importing copies of a work for distribution purposes, including copies made with the permission of the author or other copyright owner; public display of the work; public performance of the work; public communication of the work on the air, including via satellite (TV and radio broadcasting), or by cable; simultaneous and unaltered retransmission on the air or by cable of a work being broadcast or by cable; bringing the work to the public in an interactive mode; translation of the work; reworking, adapting, arranging or otherwise changing the work, except in cases where the performance of some of the actions listed in paragraphs a) - k) does not relate to the form of expression of the work and for which penalties cannot be established. In the absence of evidence, the natural person under whose name the work was first published will be recognized as the author of the work.

Thus, the exclusive right to the result of

intellectual activity, which was created by creative work, initially arises from the author himself. This right can be transferred by the author to other persons only on the basis of an agreement, as well as on the grounds that have been established by law. Those citizens who did not make their personal contribution to the creation of such a result, as well as persons who only provided the author with technical, consulting, or material assistance, or even contributed to the registration of rights to the result or use, will not be recognized as the authors of the results of intellectual activity.

Also, persons controlling the execution of these works will not be recognized as authors. For example, the author of a term paper or a thesis will be the student himself - the creator, and not his supervisor. Accordingly, he will be recognized as the author, provided that his work has not been downloaded from the Internet and he personally wrote it. The opportunity provided to authors of works of science, literature and art to have their rights is included in the content of the legal capacity of a citizen. According to Art. 24 of the Civil Code of the Republic of Moldova: "the legal capacity of a natural person arises at the moment of his birth and ends with death" [6].

I would like to note that for the recognition of the subject as the author of this work, his age, state of legal capacity do not matter. In practice, there are cases when, at the age of four or six, children write their own drawings, among them there are even children with autism. The legislator provided that in order to exercise their copyright, it is necessary for the subject to reach a certain age. If our author of the work has not reached the age of 14, then in this case his copyright will be exercised by his legal representatives, these may be parents or guardians.

As for minors aged 14 to 18, they can independently exercise the rights of the author of a work of science, literature or art, i.e. without the consent of parents, adoptive parents, or guardians.

In relation to citizens who have been limited by the court in their legal capacity, they can exercise their copyrights only with the consent of their trustees. As for citizens who are recognized by the court as incompetent, copyright will be exercised by their guardians.

The legislator fixes the presumption of authorship, which means that: in the absence of evidence, the author of the work will be considered the person indicated by the author on the original work or its copy. The presumption also applies to an author who is presented under a pseudonym. For the emergence of copyright, a legal fact is required, namely, the creation of a work.

Individual subjects of copyright deserve special attention, namely: co-authors. Based on Art. 13 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of July 2, 2010 [14]: "Copyright in a work created by the joint creative work of two or more persons belongs to the authors jointly, regardless of whether such a work forms one inseparable whole or consists of parts. Each of the co-authors retains the copyright to the part of the work created by him and has the right to dispose of it at his own discretion, provided that this part has an independent value. A part of a work is recognized as having independent significance if it can be used independently of other parts of this work. Mutual relations of co-authors are determined, as a rule, by the contract. In the absence of such an agreement, the copyright in a work is exercised by all authors jointly, and the remuneration is distributed among them in proportion to the degree of participation of each of them, if it can be determined. If it is impossible to determine the degree of participation of each of the co-authors, the remuneration is distributed equally between them. If the work cannot be divided into parts of independent significance, the co-authors may exercise copyright in it only by agreement between them."

Thus, co-authorship can be conditionally divided into two types, which differ in their

special mode of using works:

a) separate co-authorship, it means that when the co-authors have one copyright for a work that consists of independent parts, and each of them can be used independently of each other, be it a song consisting of words and music). A part of a work that has independent significance and can actually be used independently of other parts can be used by the author at his own discretion, unless otherwise prescribed by an agreement concluded between the co-authors;

b) inseparable co-authorship implies a single copyright for a work by co-authors, assuming a single inseparable whole, where none of the co-authors can, without good reason, prohibit the use of this work. This right to use a joint work applies to all co-authors equally, regulating relations by mutual agreement concluded at any stage of the creation of a collective work, and maybe even after its completion.

All income received in co-authorship from the joint use of the work is distributed equally among all, or their distribution of income may be regulated by the agreement of all co-authors. At the same time, the disposal of the exclusive right to a work that was created in co-authorship will be implemented by them jointly, unless otherwise provided by law. Each co-author can take the necessary measures to protect their rights, even when the work they created is one whole.

The authors of derivative works are translators of literary texts, arrangers of musical works, playwrights who create scripts from someone else's novels, stories, and other processor [26, p. 14]. Compilers of collections, encyclopedias, atlases and other works should be referred to the subjects of copyright. Their copyright extends to their selection, the correct arrangement of materials.

The author of a work included in a collection may use his work independently of the collection, unless otherwise provided by the contract with the creator of this collection. The copyright in a completed translation, col-

lection, or other derivative or composite work shall not prevent other persons from translating or adapting the same original work. The publishers of collections of scientific papers, encyclopedias, dictionaries, newspapers and magazines have the right to use such publications. The publisher, when making any use of such a publication, has the right to indicate its name, or the right to require its indication. For example, a number of publishing houses use the following saying: "Reprinting of materials is possible only with the consent of the editors, expressed in writing." It should be noted that the authors, as well as other owners of exclusive rights to works that were included in such publications, may retain these rights regardless of the right of the publisher himself, as well as other persons to use such publications. At the same time, the exception is cases where there was a transfer of exclusive rights to the publisher, or other persons, as well as the transfer of rights to the publisher, or other persons on other grounds that were prescribed by law.

Authors of service works are another subject of copyright. According to Art. 14 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of July 2, 2010 [14] : "The moral rights to a work created in order to fulfill an assignment from an employer or official duties (an official work) belong to the author of the official work. The author of a work referred to in paragraph (1) is not entitled to prohibit his employer from publishing the work or otherwise making it available to the public. Unless otherwise provided by law or the terms of the contract, to the extent that the use of a work is conditioned by an assignment to the author to create an employee work, the property rights to the work belong to the employer. The amount of the author's remuneration for each method of using the official work is established by an agreement between the author and the employer. When using a service work, the name of the author is indicated, if it is practically possible. The employer also has the right to require the indication of his name

in any use of an official work.

In this case, the exclusive right to an employee work will belong to the employer, unless otherwise prescribed by the employment contract or other agreement concluded between the employer and the author. The author will own the exclusive right to an employee work, if, within the period established by law, calculated from the day when the employer received the work, and he did not transfer the exclusive right to this work to another person, or did not inform the author at all about keeping the work secret.

If, within the period established by law, the employer uses the employee's work, or transfers the exclusive right to another person, then the author has the right to receive remuneration. In addition, the author acquires the right to receive remuneration even in the case when the employer decided to keep the official work secret, and therefore he did not use the work within the specified period. The procedure itself, the amount of remuneration paid by the employer is established by an agreement concluded between him and the employee, and if a dispute arises, then in court.

The following subjects of copyright are heirs and other successors, due to the fact that the exclusive right to a work is inherited. For example, articles 19, 20, 23 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of 02.07.2010 [14] prescribed: "The creation and distribution of a work of fine art, which contains a portrait, is allowed only with the consent of the depicted person or his heirs. In each case of resale of an original work of art after the first assignment of ownership of it by the author, the seller is obliged to pay to the author or his heirs a fee of 5 percent of the resale price if this price is at least 20 times the minimum wage (right of succession). This right is inalienable during the life of the author and passes exclusively to his heirs by law or will for the duration of copyright protection. The creation, reproduction, modification and distribution of a photographic work containing a por-

trait is permitted only with the consent of the depicted person or his heirs. The moral rights of the author are protected indefinitely. The protection of moral rights after the death of the author is carried out by his heirs and organizations, which are entrusted with the protection of the rights of authors in accordance with the established procedure. These organizations perform their functions of protecting the moral rights of authors even if they have no heirs or their copyright has expired. The legislation of the Republic of Moldova establishes persons who are required to protect authorship, the name of the author himself, as well as the inviolability of the results of his intellectual activity. These individuals include:

a) testamentary heirs indicated by the testator in the will;

b) heirs by law, in the event that there is no will, or there are no relevant instructions, in case of refusal of the heirs to exercise these powers, or in the event of the death of the said heirs;

c) the executor of the will, successors of heirs, as well as other interested parties, for example, copyright management organizations that have the power to protect the rights of authors after their death. Unambiguously, in order to prevent the subject from abusing the relevant right, upon presentation of the relevant evidence, the court has the right to determine whether there is abuse on the part of this subject or not.

The possibility of protection after the death of the author or the performer of these personal non-property rights can be explained by several reasons. Firstly, despite the fact that the list of subjects entitled to protect the personal non-property rights of the author after his death is quite wide, it is limited and based on the presence of a certain - family, professional, cultural - connection of the persons listed in the law with the author, performer. Thus, the author, the performer either delegates the appropriate powers to certain persons - heirs by law, or these powers are exercised by their

relatives (heirs by will), or persons who have a proven interest in protecting such rights protect them [17, p.160].

The subjects of copyright should also include organizations that are in charge of the collective management of copyright and related rights.

For example, based on Art. 11 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of July 2, 2010 [14]: "The author or other owner of exclusive property rights has the right to a fair remuneration. The amount and procedure for paying royalties for each type and method of using a work are established in the author's agreement or in agreements that organizations for the management of property rights on a collective basis conclude with users. The right of distribution, provided for in point b) of paragraph (1), is lost with the first sale or other first transfer of ownership of the original or copies of the work on the territory of the Republic of Moldova. When the author transfers or assigns his right to rent (lease) a phonogram or an audiovisual work, provided for in clause c) of paragraph (1), to the producer of the phonogram or audiovisual work, he re-

tains the right to a fair remuneration for each case of rental (hiring). This right is inalienable and is exercised only through organizations managing property rights on a collective basis. The right of retransmission by cable, provided for in point h) of paragraph (1), is exercised only through organizations for the management of property rights on a collective basis".

Conclusions. The essence of the law involves the enrichment of the national cultural heritage, which directly depends on the level of protection of works of literature, art and science, because the higher the level of copyright protection is, the greater the craving for creativity is. The essence of copyright is to strike a balance between two entities: the first entity is allowed to control the use of their works, while the second entity is allowed to have access to the work of the author.

The subjects linking their relationship with the creation, use, and then disposal of copyright can be both citizens (authors of works of science, literature, art, their successors, employers, and other persons who have acquired copyright by law or contract), and legal entities.

Bibliographic references:

1. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works of September 9, 1886 [cited01/11/2022]. Available at: https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/berne/trt_berne_001en.pdf.
2. Bertrand, A. Le droit d'auteur et les droits voisins. Deuxieme edition. Paris: DALLOZ, 1999, p. 136
3. Chernikova A.E. Computer program as an object of rights. In: IX International Scientific and Practical Conference. Siberia. 2021. p. 56.
4. Chiroșca, D., Chiroșca, I. Dreptul proprietății intelectuale. Partea 1 Dreptul de autor si drepturile conexe. Chișinău: F.E.-P. "Tipografia Centrală" 2020. p. 77.
5. Cisik I. Фотографические произведения. In: Science and innovation. 2014. No. 1 (131), p. 57-68
6. Civil Code of the Republic of Moldova No. 1107-XV of 06.06.2002. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 82-86. Republished in: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 66-75 (6989-6998), of 01.03.2019.
7. Code of the Republic of Moldova "On Science and Innovation" No. 259 of July 15, 2004. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova No. 125-129, Article No. 663
8. Copyright to works of architecture, urban planning and gardening art. [cited 01/11/2022]. Available at: <https://studwood.net/886073/pravo/avtorskoe-pravo-proizvedeniya-arhitektury-gradostroioi>

- telstva_sadovo_parkovogo_iskusstva
9. Council Directive No. 91/250/EEC of 14 May 1991 On the Legal Protection of Computer Programs of May 14, 1991 [cited 01/11/2022]. Available at: https://wikic-su.ru/wiki/Computer_Programs_Directive
 10. Gorshunov A.A. Музыкальные произведения как объекты авторского права. In: *New Legal Bulletin*. 2020. No. 4, p. 24-29
 11. Grunberg G.Yu. Картография с основами топографии. Moscow, 1991. p. 4
 12. Hepp, F. Le droit d'auteur „propriété incorporelle” În: *Revue internationale du droit d'auteur*. Paris, 1958. p. 161.
 13. Karikh A.D., Martynenko I.E. Произведение изобразительного искусства (живописи) как объект интеллектуальной собственности. In: *BENEFICIUM*. 2019. 3(32), p. 77-84
 14. Law of the Republic of Moldova “On Copyright and Related Rights” No. 139 of July 2, 2010. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* № 191-193, article No. 630.
 15. *Le Petit Larousse, Grand Format*. LAROUSSE/VUEF, 2004, p. 724
 16. Nawrocki, B. Evolution de l'art et droit d'auteur. Examen de quelques problemes d'actualité. On: *Le Droit d'Auteur*. Geneve, BIRPI, 1964, p. 249.
 17. Novoselova L.A. Право интеллектуальной собственности. Volume 1. General Provisions: Textbook. Moscow: Statut, 2017. p. 160.
 18. Ozhegov S.I. Толковый словарь. Moscow va: Azbukovnik, 1999. p. 344.
 19. Pankeev I.A. Авторское право для журналистов. Moscow, 2012. p. 37
 20. Romanova O.V. База данных как объект авторского права. In: *Молодой ученый*. 2015, No. 9 (89), p. 875-883
 21. Serebrovsky, V. Вопросы советского авторского права. Moscow: Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR, 1956, p. 7.
 22. Sergeev L.P. Авторское право России. St. Petersburg, 1994. p. 84.
 23. Sergeev L.P. Авторское право. Картография. Термины и определения. St. Petersburg, 1994. p. 102.
 24. Slobodyan S. Картографические произведения как объекты авторского права. In: *Хозяйство и право*. 2013. No. 12. S. 31-42.
 25. Smirnova V.M. Хореографическое произведение как объект авторского права. In: *Tribune of a young scientist*. 2021. No. 3, p. 102-111.
 26. Svechnikova I.V. Авторское право. Tutorial. Moscow: Publisher: Dashkov i Ko, 2009. p. 8.
 27. Volcinschi, V., Chiroșca, D. Dreptul Proprietății Intelectuale. Chisinau: Museum, 2001, p. 28.
 28. Wikipedia. [cited 01/11/2022]. Available at: <https://kartaslov.ru/%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0/%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0>
 29. Works of applied art, industrial drawings and samples. [cited 01/11/2022]. Available at: <https://scicenter.online/avtorskoe-pravo-scicenter/eiproizvedeniya-prikladnogo-iskusstva.html>
 30. Zenin I.A. Интеллектуальная собственность и ноу-хау: Educational and practical guide. Moscow: MESI, 2001. p. 23.

DESPRE AUTOR

Olga TATAR,

*PhD, Associate Professor,
Comrat State University,
e-mail: oleatatar@mail.ru,
ORCID ID: 0000-0003-2158-006X*

INTERVIURI

Iurie ODAGIU,
*Prim-prorector pentru studii
și management al calității
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
dr., conf. univ., comisar-șef*

ÎNVĂȚĂMÂNTUL – DOMENIU MOBIL ÎN CARE FACTORUL SCHIMBĂRII ESTE PERSONALITATEA CADRULUI DIDACTIC

D-le prorector, aveți o experiență de cadru didactic de peste 25 ani. Vă mai amintiți cum ați intrat pentru prima oară într-un auditoriu cu studenți? Cum a fost acea zi?

Aș spune că 25 ani de muncă au trecut ca o săptămână, iar prima zi în auditoriu, în calitate de lector, a fost la 5 martie 1996 (după aproape 7 luni de pregătire temeinică și detaliată pe palierul profesional și psihopedagogic), o lecție în laboratorul de criminalistică, la tema „Fotografia judiciară”. Nu a fost dificil, deoarece interesul studenților era unul sporit pentru a obține cunoștințele și deprinderile necesare de a folosi un aparat de fotografiat profesionist, mai ales că fiecare primea acel aparat și urma să fotografieze și să dezvolpeze pelicula foto-

grafică. Mă îngrijora doar ca, în primul rând, să nu admit erori și scăpări eu însumi, pentru că în asemenea situație aș fi scăpat, probabil, situația de sub control, mai ales că unele activități de încărcare a peliculei în caseta foto, extragere a acestora din aparatul de fotografiat, apoi procesul de încărcare în tancuri de dezvoltare aveau loc în întuneric total, iar studenții, de regulă, făceau pentru prima dată asemenea manipulări și, evident, nu toți reușeau din prima. În prezent, fotografia digitală a simplificat mult lucrurile...

Ce v-a determinat să luați decizia de a deveni lector universitar?

Visul era să lucrez, după absolvire, în calitate de anchetator penal. În preajma examenelor de absolvire a Academiei Naționale de Poliție „Ștefan cel Mare” din vara anului 1995,

majoritatea dintre colegi deja cunoșteau locurile unde vor activa, deoarece am fost anterior repartizați la stagiile de practică pe posturile vacante din subdiviziunile teritoriale și centrale

ale MAI. Eram în așteptarea ordinului de numire în funcție la Comisariatul de poliție din Bălți, însă când m-am prezentat în fața Comisiei de repartizare la serviciu, din partea rectorului Academiei mi-a fost anunțată oferta de a rămânea în calitate de lector la Catedra criminalistică. Am acceptat, acest eveniment constituind punctul

de pornire în cariera mea de cadru didactic. Tot în acea zi, încă opt colegi de facultate au primit oferte de a deveni lectori în cadrul Facultății de Drept a Academiei, iar astăzi majoritatea sunt doctori, profesori și conferențieri universitari nu numai aici, în Moldova, ci și în alte instituții de învățământ superior din alte state.

Cu siguranță vă considerați o persoană realizată profesional și sunteți un exemplu demn de urmat pentru mulți. Care este formula succesului, privită prin prisma experienței Dvs.?

Primordial, nu consider că deja m-am realizat profesional din motive că observ încă multe nișe și aspecte înguste care trebuie cercetate, pătrunse, dar, mai important, și aplicate în practică de către absolvenții noștri. În același timp urmărim să fim în pas cu timpul și tehnologiile actuale, altfel riscăm să fim „descalificați” de către studenți. Referitor la „succes” – nu

cred că există sau a existat o formulă, o rețetă în acest sens. Munca conștiincioasă, responsabilitatea pentru rezultat, dorința de a oferi cunoștințe profunde și abilități profesionale utile pentru a fi aplicate în activitatea de zi cu zi reprezintă probabil elementele cele mai importante investite în formarea viitorilor ofițeri.

Care este specificul managementului educațional în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare”?

Atunci când este vorba de managementul educațional, la modul simplist, privesc această activitate ca pe o sarcină, realizarea căreia constă în faptul ca „oamenii potriviți (profesioniști) să dețină funcțiile potrivite”, pentru că în asemenea condiții orice sarcini și planuri de dezvoltare vor fi, cu siguranță, realizate.

Managementul educațional la Academie constituie totalitatea acțiunilor noastre comune, îndreptate spre menținerea și dezvoltarea calității. Atingerea și menținerea standardelor înalte de calitate constituie scopul nostru comun (aici am în vedere nu numai procesul educațional, dar și odihna, hrana, sportul, activitățile extrașcolare, timpul liber, toate să corespundă unor condiții decente, plăcute pentru studenți și profesori). În limitele granițelor ce țin de standardele de calitate din învățământ, impuse de diferite metodologii de evaluare, noi

îi privim pe absolvenți ca pe copiii noștri. Profesia și sfera de activitate alese de acești tineri și tinere nu sunt dintre cele ușoare, iar deciziile care vor fi luate de ei, în diferite situații de serviciu, poate chiar le vor determina viitorul pentru tot restul vieții. Aplicarea corectă a legii, folosirea armei sau mijloacelor speciale atunci când este necesar, adoptarea unor decizii întemeiate, comportamentul adecvat în societate sunt grijile și responsabilitățile lor cotidiene, dar în același timp reprezintă și oglinda noastră, a profesorilor. Din acest considerent, managementul educațional din Academie, în ultima instanță, este îndreptat spre faptul ca pregătirea profesională și calitățile personale ale absolventului nostru să corespundă valorilor umane fundamentale, eticii și așteptărilor societății. Această sarcină cred că nu este deloc simplă...

Ce grad de responsabilitate implică pentru Dumneavoastră funcția deținută?

Exercitarea atribuțiilor de serviciu de pe postul ocupat implică o responsabilitate pe care o consider enormă. La nivel instituțional, pentru mine persistă întotdeauna o temere de a nu aluneca într-un proces de stagnare (mai nou: zonă de confort), care să orbească oportunitățile și căile de dezvoltare continuă, iar procesele cotidiene, în desfășurare, să nu devină niște proceduri formalizate, absolut ineficiente și sterile. În aspect personal, cea mai mare responsabilitate este cea pe care o simt în fața tuturor angajaților și studenților noștri. Dacă, vorbind la figurat, am fi înregistrat in-succese la evaluările externe și acreditarea programelor de studii, colegii mei ar fi rămas fără locuri de muncă, studenții fără instituția pe care vizează să o absolve, iar statul (în special MAI) ar rămâne fără o instituție capabilă să formeze specialiști calificați. Pentru ca aceste „versiuni negre” să rămână pentru totdeauna dezamorsate, caut ca „actul managerial” să fie

unul corect, în concordanță cu necesitățile de dezvoltare ale instituției și cerințele înaintate de angajator față de absolvenții noștri.

O instituție este valoroasă prin profesorii ei. Care este potențialul științific și științifico-didactic al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI?

Una dintre sarcinile permanente ale echipei manageriale este să descopere acele personalități care posedă potențial de cercetare și didactic, care doresc să-l dezvolte, fiind încurajate să meargă pe această cale în cadrul Academiei. Viitorul cadrelor didactice și științifice ale instituției va fi influențat de comunicarea internă și externă, de participarea la programele de mobilitate academică a profesorilor, de capacitatea de a percepe profund schimbările care au loc în societate și de a contribui la consolidarea reglementărilor relațiilor juridice, conform principiilor fundamentale ale dreptului și, în sfârșit, dar nu pe ultimul loc, de autoformarea (dezvoltarea profesională continuă proprie).

A fi cadru didactic al Academiei presupune să fii și pedagog, și polițist. Cum se îmbină aceste două calități?

Acestea nu se exclud reciproc, dar posedă o continuitate. Spun colegii că acolo unde pedagogilor nu le-a reușit să insufle morala în conștiință, ulterior intervin polițiștii. Dar nu este așa, formarea personalității nu este responsabilitatea exclusivă a pedagogilor sau a polițiștilor, este o activitate îmbinată a societății în ansamblu. Atât pedagogii, cât și

polițiștii sunt văzuți de societate drept „etaloa-ne ale respectării principiilor morale” și, de regulă, orice abatere morală comisă de pedagogi sau polițiști este condamnată mai sever de opinia publică. Atunci când ești profesor și ofițer concomitent, simți obligația dublă de a fi un exemplu de comportament moral în societate, în relațiile de serviciu și în cele personale.

Academia „Ștefan cel Mare” a MAI este un centru de instruire, științific și cultural, cu bogate tradiții universitare și cu un adevărat spirit educațional. În ce organe de aplicare a legii se regăsesc absolvenții instituției?

De regulă, după absolvirea Academiei, mă refer la absolvenții studiilor superioare de licență, aceștia sunt numiți în funcții de ofițer din cadrul sistemului afacerilor interne (ofițeri de urmărire penală, ofițeri de investigație, ofițeri de ordine publică, inclusiv carabinieri, experți-criminaliști, ofițeri în cadrul Poliției de frontieră etc.). După anumite perioade de activitate profesională, se permite participarea la

concursuri pentru ocuparea unor funcții și în alte organe de aplicare a legii. Astăzi, după 32 de ani de activitate a Academiei și după eliberarea diplomelor pentru circa 29 de promoții, absolvenți ai instituției se regăsesc angajați în majoritatea organelor de aplicare a legii: în toate subdiviziunile centrale și desconcentrate ale MAI (IGP, IGPF, IGC, IGSU, BMA etc.), în organele Procuraturii, la Centrul Național Anticorupție,

în Administrația Națională a Penitenciarelor, la Inspectoratul Național de Probațiune, la Serviciul Vamal, la Inspectoratul Fiscal de Stat și judecătoria. De asemenea, mulți dintre absolvenți

au îmbrățișat profesiile de avocat, consultant juridic, notar, mediator ori desfășoară activități în care aplică experiența profesională și studiile obținute în cadrul Academiei.

Ce prognoze aveți pentru evoluția învățământului superior în Republica Moldova și cum vedeți „absolventul instituției de mâine”?

Guvernul prin intermediul Ministerului Educației și Cercetării a demarat un proces amplu de reformare a învățământului superior și a sistemului de cercetare din stat. Evident că reformele au o serie de obiective generale și specifice, care urmează a fi îndeplinite. Absolventul instituției de mâine urmează a fi persoana care a învățat conform necesităților sale și ale societății. Consider, însă, că scopul principal al reformelor trebuie să-i motiveze pe studenții de astăzi și de mâine să rămână în țară, în vederea diminuării la maximum a exodului tinerilor, altfel prognozele rămân sumbre

pentru viitorul statului.

Din perspectiva experienței valoroase a activității Dvs. și ca tată a doi băieți, ce sfaturi le puteți da actualilor și viitorilor studenți ai Academiei pentru a-și construi reușit istoria vieții lor?

Un proverb vechi sună în felul următor: „Cum îți vei așterne, așa vei dormi”. Iar studenții și viitorii studenți care au ales sau vor alege Academia și-au planificat activitatea pentru o perioadă a vieții și știu ce doresc să facă. Sfatul meu este simplu: Să nu renunțe la realizarea visurilor și să nu se mulțumească cu trecutul.

Mulțumim mult pentru acest interviu și V-aș ruga, la final, să împărtășiți câteva gânduri pentru cei care vor citi interviul în revista „Legea și Viața”.

Mulțumesc pentru atenția care îmi este acordată! Îndemn cititorii să vină cu articole științifice la revistă, pentru că astfel, prin pole-

mici, vom continua dezvoltarea științei juridice în țară, iar legile bune vor face viața mai ușoară!

Interviu realizat de Andrei LUNGU

RECOMANDĂRI EDITORIALE

METODICA INVESTIGĂRII INFRAȚIUNILOR DE TRAFIC DE FIINȚE UMANE. *Monografie* (autor: Vitalie JITARIUC)

Actualitatea problemelor discutate în prezenta monografie nu se pune la îndoială. Creșterea alarmantă a violenței și atentatelor contra persoanei, însoțite de agresivitate, constrângere, brutalitate, trafic de ființe ce se atestă la scară largă chiar de la începuturile acestui secol, alterează valorile umane, măcinând ca o tumoare organismul social și frânând dezvoltarea de mai departe a țării noastre. De aceea, publicarea lu-

crării în cauză o credem binevenită, necesară și valoroasă atât pentru teoreticienii doctrinari, cât și pentru lucrătorii practici în activitatea lor profesională de combatere a criminalității.

Dincolo de faptul că în ultimii ani se observă o atenție sporită din partea cercetătorilor procesualiști și criminaliști față de această problematică, în activitatea de zi cu zi a organelor de urmărire penală se constată anumite divergențe de abordări în ce privește investigarea cauzelor referitoare la traficul de ființe umane, de unde și necesitatea unor studii complexe pe această temă. Aici este vorba și de lipsa unor algoritmi clari în materia cercetării faptelor, legate de traficul de ființe umane.

Toate acestea, privite la o scară mai largă, dictează imperativitatea lărgirii arsenalului procesual penal și tactico-metodic al organelor de urmărire penală în lupta cu acest fenomen, printre care se înscrie și prezenta lucrare care, contribuie cu rezultatele obținute la optimizarea și uniformizarea investigării și contracarării acestora, la formarea profesională a viitorilor juriști, la înțelegerea și interpretarea corectă a legii procesual-penale și, nu în ultimul

rând, la realizarea tendinței de eurocomformizare a legislației procesual-penale în contextul integrării țării noastre în spațiul european.

Autorul Vitalie Jitariuc, prin cercetările efectuate trece în revistă problemele de fond legate de cercetarea faptelor privind traficul de ființe umane, scot în evidență noi aspecte și tendințe pe acest segment de activitate, evidențiază specificul obiectului probatorului, particularitățile sesizării organelor competente și a începerii urmăririi penale pe această categorie de dosare și, nu în ultimul rând, specificul procedurilor probatorii ceea ce, odată în plus, determină actualitatea acestui demers științific.

De asemenea, pe baza unor multiple spețe, se argumentează necesitatea antrenării structurilor polițienești internaționale în acest proces, eficacitatea cooperării interstatale a acestora în reținerea și sancționarea făptuitorilor, compartimentul finalizându-se cu elaborarea unui algoritm al acțiunilor procesuale, speciale de investigații și măsuri tehnico-organizatorice în vederea cercetării traficului de ființe umane. În aspect criminalistic, algoritmul

în cauză prezintă, în opinia noastră, un produs științific novatoriu al cercetărilor dlui. Vitalie Jitariuc, constituind în sine metodică particulară de contracarare a traficului de ființe umane – un veritabil îndrumar pentru practicienii în domeniu ce poate servi atât instruirii tinerilor ofițeri de urmărire penală, cât și tuturor celor implicați în activitatea profesională de combatere a criminalității.

Meritul neîndoielnic al monografiei este nu doar noutatea ei științifică, dar și orientarea aplicativă destul de evidentă: nu oricare monografie este capabilă să servească concomitent și ca material metodic-didactic pentru practicienii organelor de urmărire penală, angajații serviciilor speciale de investigații, experții din subdiviziunile tehnico-criminalistice. Monografia autorului Vitalie Jitariuc se evidențiază și prin această calitate, publicarea ei venind în sprijinul tuturor slujitorilor Femidei.

Gheorghe GOLUBENCO,
prof.univ. dr.

**Facultatea de Drept, Universitatea
Liberă Internațională din Moldova**

Traficul de persoane reprezintă o violare a drepturilor omului, a demnității și libertății acestuia, un fenomen care există și se manifestă în aproape toate țările lumii, indiferent de gradul acestora de dezvoltare. An de an, femei, bărbați și copii devin victime ale exploatării sexuale, ale exploatării prin muncă forțată sau pentru prelevarea de organe. Cauzat de o multitudine de factori psiho-sociali precum sărăcia, lipsa de educație, relații familiale dezorganizate etc., traficul de persoane ia amploarea unui fenomen, în special, în țările slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare. De asemenea, efectele sale pot afecta o multitudine de arii din viața unei comunități precum mișcările demografice, sănătatea, securitatea publică, nivelul de educa-

ție, gradul de ocupare a forței de muncă.

Astfel, problemele legate de metodică cercetării faptelor de trafic de ființe umane constituie un viu interes în perioada contemporană; or, necesitatea soluționării acestora este condiționată atât de caracterul și gradul de pericol social al infracțiunilor din categoria respectivă, dar mai cu seamă, de complexitatea conținutului acestora și dinamica lor sporită. Pe lângă analiza temeinică a cadrului de reglementare procesual-penală, a fost valorificat un număr impunător de surse bibliografice din Republica Moldova, România, Federația Rusă, Franța ș.a., spețe din practica judiciară, studii, rapoarte și articole de specialitate. Fără îndoială, lucrările analizate constituie un fundament teoretic consolidat pentru studiul realizat.

Constatăm că prezenta monografie este o lucrare originală, elaborată în baza propriilor cercetări, în care autorul vine cu soluții, propuneri și constatări științifice actuale și importante pentru domeniul criminalisticii, de o înaltă valoare aplicativă. Noutatea incontestabilă a lucrării rezidă în proiectarea algoritmului acțiunilor de urmărire penală, a măsurilor speciale de investigații, altor măsuri și activități în cauzele de trafic de ființe umane, fundamentat pe legislație, doctrină și jurisprudență, precum și în baza tacticii și metodologiei criminalistice, fapt de natură să contribuie la eficientizarea acestui proces în ansamblul general de prevenire și combatere a respectivelor infracțiuni. În rezultat a fost analizat obiectul probatoriului în procesul urmăririi penale în cauzele de trafic de ființe umane; evidențiate particularitățile de sesizare a organelor de urmărire penală referitor la cazurile de trafic de ființe umane și acțiunile ce urmează a fi realizate; relevat specificul pornirii și desfășurării urmăririi penale în cauzele privind traficul de ființe umane; expus conținutul fazei inițiale și ulterioare a investigațiilor în procesul cercetării cauzelor de trafic de ființe umane; argu-

mentată interacțiunea organelor de urmărire penală cu entitățile investigativ-operative în procesul investigării faptelor de trafic de ființe umane; poziționată cooperarea internațională în materie penală în procesul de urmărire penală în cauzele de trafic de ființe umane; reliefat specificul procedurilor probatorii la cercetarea infracțiunilor de trafic de ființe umane ș.a. Analiza teoretico-practică și concluziile la care a ajuns autorul, pot fi utilizate în vederea perfecționării metodicii de investigare a faptelor de trafic de ființe umane și în procesul de legiferare a legislației procesual-penale aplicate în acest sens; în activitatea organelor de urmărire penală și a organelor care desfășoară activitatea specială de investigații; în procesul de instruire la facultățile de drept; în activitatea științifică de cercetare la desfășurarea în continuare a studiilor juridice în domeniul procesului penal și al criminalisticii.

Tatiana VIZDOAGĂ,
conf.univ., dr.

**Facultatea de Drept, Universitatea
de Stat din Moldova**

Culegere și paginare computerizată. Bun de tipar 20.12.2022. Formatul 60x84/8. Tipar offset.

Coli conv. de tipar 16,40. Imprimată la tipografia Departamentului editorial poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, mun. Chișinău.